Sibel Özbudun - Cahide Sarı - Temel Demirer

KÜRESELLEŞME, KADIN VE 'YENİ'-ATAERKİ

Ütopya Yayınları: 147
Kadın Dizisi

© 2007 Ütopya Yayınevi

1. Baskı
Ütopya Yayınevi
Mart 2007

Sayfa Düzeni
Sevgi Küçük Çoban

Baskı ve Cilt
Sözkesen Matbaası
İvedik Org. San. Matbaacılar Sitesi
558. Sok. B Blok No: 41 Yenimahalle - Ankara
Tel: (0 312) 395 21 10

ISBN 975-6361-46-8

Ütopya Yayınevi
Ataç I Sokak 33/15 Kızılay / Ankara
Tel-Fax: (0 312) 433 88 28
e-posta: utopyayayinevi@hotmail.com

NEO-LİBERALİZM VE KADINLIK DURUMU

KÜRESELLEŞME, KADIN VE "YENİ"-ATAERKİ

SİBEL ÖZBUDUN - CAHİDE SARI - TEMEL DEMİRER

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

NEO-LİBERALİZM İLE ATAERKİNİN 'DANSI' 13
SİBEL ÖZBUDUN

'YENİ DÜNYA DÜZENİ'NDE 'YENİ ATAERKİ' 29
SİBEL ÖZBUDUN

'KÜRESEL CEHENNEM'İN DİBİ: DÜNYA'DAN VE TÜRKİYE'DEN KADIN MANZARALARI! 47
CAHİDE SARI-TEMEL DEMİRER

JAN, JIN, JİYAN/ ACI, KADIN, YAŞAM 54
TEMEL DEMİRER

ATAERKİNİN 'ZAMAN'I 78
SİBEL ÖZBUDUN

'ÖNCE KADINLAR VE ÇOCUKLAR...' YA DA 'YENİ' ATAERKİNİN TİMSAH GÖZYAŞLARI .. 84
SİBEL ÖZBUDUN

KADIN SORUNUNDAN KARELER 88
TEMEL DEMİRER

NEO-LİBERALİZM, KADINLAR VE YOKSULLUK 98
SİBEL ÖZBUDUN

ERKEKLER KADINLARI 'SÖMÜRÜYORLAR' MI? 100
SİBEL ÖZBUDUN-CAHİDE SARI

'TAŞ FIRIN' DEVLETİN 'TAŞ FIRIN' TOPLUMU 120
SİBEL ÖZBUDUN

BİR EGEMENLİK ALANI OLARAK KADIN BEDENİ 126
SİBEL ÖZBUDUN

TOPLUMSAL-CİNSEL HİYERARŞİ MEKÂNI OLARAK İNSAN BEDENİ 137
SİBEL ÖZBUDUN

ANNELER GÜNÜMÜZ KUTLU (MU) OLUYOR? 147
SİBEL ÖZBUDUN

GÖZALTINDA TACİZ / TECAVÜZ 164
SİBEL ÖZBUDUN

DEMOGOJİNİN SINIRI YOK (MU?) 166
SİBEL ÖZBUDUN

BİR 'CUMHURİYET KADINI'NIN 8 MART GÜNCESİ'NDEN 169
SİBEL ÖZBUDUN

BİR 8 MART DAHA VE DURUM(UMUZ) 175
SİBEL ÖZBUDUN

KADINLARIN 'VAADEDİLMİŞ TOPRAKLAR'I: ÜNİVERSİTELER 179
SİBEL ÖZBUDUN

KADIN VE AYDIN OLMAK 188
SİBEL ÖZBUDUN

'KADINLARIN MİLENYUM'U' KOF (UÇAN SÜPÜRGE İLE SÖYLEŞİ) 199
SİBEL ÖZBUDUN

'BABALIK' 211
SİBEL ÖZBUDUN

'KADIN SORUNU'NDA SORULARA YANITLAR 216
SİBEL ÖZBUDUN

KADIN SORUNU ÜZERİNE 223
SİBEL ÖZBUDUN

CONTENTS & ABSTRACT 226

ÖNSÖZ

"Biz yeni bir hayatın acemileriyiz
Bütün bildiklerimiz yeniden biçimleniyor
Şiirimiz, aşkımız yeniden,
Son kötü günleri yaşıyoruz belki
İlk güzel günleri de yaşarız belki
Kekre bir şey var bu havada
Geçmişle gelecek arasında
Acıyla sevinç arasında
Öfkeyle bağış arasında"[1]

Belki sonda söylenmesi gerekeni başta söylemekte yarar var: bu kitapta yer alan yazılar 'feminist' bir bakış açısıyla kaleme alınmadı. Evet, her biri, kadınları -en azından gevşek bir tarzda 'Batı' geleneği olarak tanımlanabilecek, Ortadoğu, Ön Asya ve Avrupa kıtasını kapsayan ve Greko-Romen, Yahudi-Hıristiyan ve İslâm gelenekleriyle biçimlenen coğrafyada- boyunduruk altında tutan binlerce yıllık ataerki ve onun 'postmodern' versiyonu neo-liberal ataerkiyle hesaplaşmayı hedefliyor; ama 'feminist' bir perspektiften kalkınmıyorlar.

Hayır, 'sosyalizm gelir, her şeyi çözümler' kolaycılığına sığındıkları için değil; yazarları sosyalist pratiklerin de kadınlar açısından acılı sonuçlara yol açabileceğini deneyimlerinden biliyorlar. Bir rejimin kendisini 'sosyalist' olarak nitelemesinin, örneğin kadınlara 'kahraman analık madalyaları' dağıtılarak onları olabildiğince doğurmaya teşvik edilmesinin önüne geçmeye yetmediğini, 'sosyalist' erkeklerin dünya görüşlerinin onları kadınlara şiddet uygulamaktan alıkoyamadığını, ya da 'sosyalist' kadınların da şiddeti sineye çekip 'kol kırılır yen içinde kalır' mantığına sığınabildiklerini yaşayarak gördüler.

---

[1] Cemal Süreya, "Ortadoğu".

Ancak bu bilgi ve deneyimlerden, toplumsal cinsiyet dikotomisini merkezine yerleştiren özgül bir dünya görüşü (='feminizm') türetmenin gerektiği sonucunu çıkartmıyorlar. Örneğin, Gülnur Savran'ın (bir neo-liberal tahayyül olarak AB'nin toplumsal cinsiyet sorunsalını 'anaakımlaştırırken' (*mainstreaming*) kadınları nasıl ikincilleştirdiği ve kadınlar arasında nasıl kutuplaşmalara yol açtığını gayet tutarlı bir tarzda irdeleyen) yazısındaki ('zımnî' olarak verilen) feminizm tanımını hiç mi hiç benimsemiyorlar:

"Kuşkusuz her feminist politika/strateji en yoksullar, en dışlanmışlar, en alttakiler göz önüne alınarak kurulmaz. Feminizm politik önceliğini yoksulluk (sınıf) ya da dışlanmışlık (ırk/etnisite/ulus) üzerinden oluşturmaz. (...)"[2]

Gülnur Savran'ın feminizmin öncelikleri açısından söylediği, doğrudur; feminizm tanımı gereği, 'sınıf/etnisite/toplumsal cinsiyet' eşitsizliklerinin (belki birbirleriyle ilişkili, ama) farklı nedensellik ve dinamiklere yaslandığı yolundaki bir önkabulden kalkınmaktadır; dolayısıyla ('postmodern' olarak tanımlanabilecek) 'parçalı' bir tasarıma içkindir.

Bu kitapta yer alan yazılar ise sınıf, etnisite/ulus ve/ile toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki eşitsizlikler ve hiyerarşik dizilimin ortak bir kaynaktan türediği kavrayışına yaslanıyorlar. Ve bu ortak kaynağı, 'ataerki' olarak saptıyorlar.

Sorun, ileriki sayfalarda irdelenecek; ancak şimdiden özetlemekte yarar var: bize göre ataerki nihaî olarak 'iktisadî' (güçlülerin güçsüzleri ve/veya erkeklerin kadınları 'sömürmesi', ürettikleri artı değere el koyması) olarak açıklanabilecek bir kategori değildir. Ataerkinin, daha çok, her türlü sömürü ilişkisini olanaklı kılan, payandalayan ve kendini her türlü sömürü formuna esnekçe uyarlayabilen iktidar/tahakküm, bir başka deyişle gelmiş

[2] Gülnur Savran, "AB'nin Toplumsal Cinsiyet Politikaları", *Birikim*, sayı 204, Nisan 2006, s.53.

geçmiş tüm iktidar biçimlerinin aslî tanımlayıcısı olarak kavramsallaştırılması gerektiği düşüncesindeyiz. Tahakküm (iktidar) ve sömürü arasında bir öncelik/öndelik-sonralık ilişkisi kurgulanmasındansa, bu ikisinin, madalyonun birbirini mümkün kılan iki yüzü olarak algılanması gereğini vurguluyoruz.

Öte yandan iktidar, tarihin ilk baş gösterdiği momentinden itibaren 'eril'; bu nedenle de 'ataerkil'dir; ataerki, yalnızca erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümü olarak değil, güçlülerin (dinsel, askerî yetke, geçim araçları üzerindeki denetim yetisi vb. nedeniyle toplumunun geri kalanlarından farklılaşmış ve onlar üzerinde yaptırım gücü edinmiş toplumsal kesimler), 'ötekileştirilmiş', çoğunlukla da 'eril' olarak tanımlanan iktidarın dışına düş(ürül)müş güçsüzler ('iktidar-sız'lar) üzerindeki topyekûn tahakkümü olarak tezahür eder.

Kapitalizm, hiç kuşkusuz gökten zembille inmedi; biçimlendiği özgül coğrafya ve tarihsel konjonktürde, kır-kent, sömürge-metropol, kadın-erkek, toprak mülkiyeti-topraksızlık vb. bir dizi eşitsizlik üzerine yerleşti; bu eşitsizlikleri temellük ederek onları önce merkantil, ardından da sınaî temelli bir sömürü sistemine uyarlanacak tarzda dönüştürdü.

Ve bunu, kadınlar üzerindeki eril tahakküm de dâhil, devraldığı bir dizi iktidar ilişkisi sayesinde yapabildi [Kadınların Batı kapitalizmi tarihi boyunca elde edebildikleri her türlü kazanımı, kapitalizm(in, diyelim ki 'özgürlük-eşitlik-kardeşlik' şiarı) sayesinde değil, ona mündemiç tahakkümcü zihniyet ve uygulamalara karşı mücadeleyle kazanabildiklerini hatırlamak yetecektir].

Bu eşitsizlikler ve bünyesine yerleştikleri iktidar ilişkisi olmasaydı, kapitalizm de mümkün olamazdı. Şu hâlde kapitalizmi özgül olduğu kadar tarihsel/süregen bir tahakküm ve sömürü ilişkileri manzumesinin bir momenti olarak görmek, önem kazanıyor. Bir başka deyişle, ne sınıf(lar) ne etnisite(ler) ne de

toplumsal cinsiyet rolleri, hiç kuşku yok ki, kapitalizmin eseri değil; ama bu kendilikler, kendilerini tanımlayan eşitsizliklerle birlikte, günümüzde kapitalizm tarafından temellük edilmişlerdir ve sermaye sahibi sınıfın -kendini daraltmak pahasına- kârını azamîleştirme girişimi tarafından sürekli olarak yeniden üretilmekte/biçimlendirilmektedirler. Etnik azınlıklar ve kadınların büyük çoğunluğunun günümüzün neo-liberal kapitalizmi koşullarında 'en yoksullar'ı oluşturması ve sistemin, hâkim gruplar ve cinsle aralarındaki gelir uçurumunu daha da açacak tarzda işlemesi, bu nedenledir ki 'şanssız' bir rastlantı değil, sömürü ve tahakkümün yapısal gereğidir.

Bu görüş, hiç kuşku yok ki, (örneğin Aksu Bora'nın bir söyleşisinde dile getirdiği[3]) "Çünkü kapitalizm de aslında (...) başka bir şeye dönüşüyor, hani bu esnek üretim meselesi, evde üretim filan..." tarzındaki 'saptamalar'ı dışlamaktadır. Esnek üretim, evde üretim ya da kapitalizmin günümüzde ya da gelecekte gündeme getirebileceği her türlü düzenleme, sadece işgücünün maliyetini düşürmeye yönelik girişimlerdir; onun sömürüyü derinleştirmeye yönelik tabiatında, ya da üretim ilişkilerinde herhangi bir değişikliği imlemezler.

Şu hâlde 'sınıf'tan söz ederken salt kapitalizme mündemiç burjuva-proleter kutuplaşmasını anlamak, indirgemecilik olacaktır. Kapitalizmin sınıfları, son kertede, (ataerkil) iktidar ilişkileriyle desteklenen toplumsal eşitsizliklerin tarihsel (nihaî) ürünlerdir. Ve kapitalizm, kendisini önceleyen sömürü-tahakküm ilişkilerinin dönüştürülmüş-rasyonalize edilmiş (ve hâlen de dönüştürülen-rasyonalize edilen) biçimidir.

Sosyalizmi her türlü sömürü biçiminin yanı sıra, (kadınlarınki de dâhil) her türlü ezme-ezilme ilişkisinin de lağvedileceği bir toplumsal eşitlik ortamı olarak görmemiz, bu gerekçelere

[3] Bkz: "Kadınlar Sınıfı mı? Kadınların Sınıfı mı?" (Gülnur Acar Savran ve Aksu Bora ile söyleşi), *İktisat Dergisi*, Ocak 2006, sayı 469, s. 7).

dayanıyor. Ancak -yukarıda da belirttiğimiz gibi- bunun kendiliğinden gerçekleşeceği -ya da bunun bir varyantı olarak- kadınların mücadelesinin sınıf mücadelesini 'böldüğü' yolunda nafileleliklere prim verilmesinden yana değiliz. Boyunduruktan, ezilmişlikten kurtulma, nihaî olarak 'özgürlük' sorunu olan her toplumsal kesimin (etnik/ulusal azınlıklar, kadınlar...) kendi gündemiyle mücadelesinin bir sonucu olacaktır.

Çünkü eşitsizlik(ler)/tahakküm(ler) tarihi, kendi 'lehdarlarına' azımsanmayacak ve bir kalemde silinip atılması mümkün olmayan avantajlar sağlayagelmiştir. Kendi dilinin hâkim olduğu, kendi (dilsel/etnik/ulusal) 'cemaatinin' mensuplarının birtakım kaynaklara daha kolay erişebildiği bir toplumsal düzenleme nasıl ki 'egemen' ulus/etnisite vb. için vazgeçilmesi kolay olmayan bir avantajsa, elinin altında domestik/cinsel hizmetlerinden yararlanacağı kadın(lar)ın varlığı da erkekler için bir elden kaçırılması istenmeyecek bir saltanattır.

Sosyalizm, kendi başına bu ilişkilerin dönüştürülebilmesi için bir 'imkân'dır yalnızca: örneğin her türlü ayırımcılığı fiiliyatta da yasaklayan düzenlemelere gidebilir; kaynakların paylaşımında ezilen etnisite ve cinsiyet mensuplarına öncelikler sağlayabilir; ezme ve ezilme biçimlerini lağvetmeye yönelik toplumsallaştırma sistemlerini öngörebilir; vb. vb... Ancak her türlü tahakküm ve sömürü ilişkisinin ilga edildiği yeni bir hayatı kurmak, bu ilişkilerin mağdurlarının özerk ve örgütlü müdahaleleriyle, bir başka deyişle bu hayatı biçimlendirme sürecine katılımlarıyla mümkün olabilecektir.

Sibel Özbudun - Cahide Sarı - Temel Demirer,
22 Mayıs 2006, Ankara.

NEO-LİBERALİZM İLE ATAERKİNİN 'DANSI'*

SİBEL ÖZBUDUN

"Doğanın altın şafağında
İnsanın altın şafağında
Tarihin altın şafağında
Biz kırıldık daha da kırılırız
Kimse dokunamaz bizim suçsuzluğumuza"[1]

Bilmem fark ediyor musunuz; Türkiye'nin AB üyeliği sürecinin başlıca müzakere retoriklerinden birini oluşturan Türkiyeli kadınların durumu ve yaşam koşulları, giderek bozuluyor. İşte size rasgele seçilmiş birkaç örnek:

"Eğitimsiz kadın nüfus arasındaki yüksek işsizlik oranının yanı sıra lise ya da üniversite eğitimi almış kadın nüfus arasında da işsiz sayısının yüksek olduğu bildirildi.

Kadın Dayanışma Vakfı'nca, DİE'nin 2004 yılı verilerine dayanılarak hazırlanan 'Kocaeli'nde Kadın İşgücü İhtiyaç Analizi Araştırma Raporu'nda, kentte yaşayan en az lise mezunu kadınlar arasındaki işsizlik oranının, aynı durumdaki erkeklere göre iki kat fazla olduğu belirtilerek erkeklerdeki işsizlik oranının %12, kadınlardaki oranının ise %25 olduğuna dikkat çekildi. Türkiye genelinde 15 yaş ve üzeri yaş grubunda yer alan ve istihdam edilen erkek sayısının, kadın sayısının 3 katından fazla olduğu ve bu istihdam oranlarının kır-kent arasında farklılık göstermediği kaydedilen raporda, 'Kentsel yerlerde yaşayan ka-

* Uludağ Üniversitesi (Bursa) Felsefe Topluluğu'nun 16 Aralık 2005 tarihinde düzenlediği "Kadın" başlıklı panelde yapılan konuşma... Demokratik Dönüşüm Dergisi, No:22, Ocak 2006; İnsancıl Dergisi, Yıl:16, No:2006/02, Şubat 2006.

[1] Cemal Süreya, "Ortadoğu".

dın istihdamının toplam istihdam içindeki payı %20 iken, bu oran kırsal yerlerde %35 olarak gerçekleşmiştir' denildi".[2]

Evet, IMF'nin neo-liberal politikalarının kıskacındaki kırsal kesimde kadın istihdamı oransal olarak artarken, kentlerde, özellikle de formel sektördeki düşme eğilimi süregidiyor. Öyle ki, 1999 yılında 15-64 yaş arası kadınların istihdama katılımı %33 iken bu oran 2000'de %26'ya, 2004'te ise %24'e gerilemiş durumda.[3] Bir başka deyişle, Türkiye'de kentlerde yaşayan, çalışma yaşındaki her dört kadından üçü, gelir getirici bir işte çalışmamakta.[4] Kuşkusuz, informel sektörde, yani ev-atölyelerde, özellikle tekstil ve gıda alanında çalışan kadınların sayısı saptanamasa da, azımsanamayacak kadar fazla olduğu biliniyor; ancak bu işlerin asgarî ücretin altında bir karşılıkla gerçekleştirildiği, herhangi bir sosyal güvenceden yoksun olduğu, gerçekleştirildikleri ortamın sağlıksız ve denetim-dışı koşulları, iş sürelerinin uzunluğu, örgütlenmeye kapalı doğası, dahası, bizzat bu işleri yapan kadınlar tarafından 'bağımsız bir gelir kaynağı'ndansa, ev işlerinin bir uzantısı olarak algılandığı[5] göz önünde bulundurulduğunda, informel sektördeki yoğun kadın istihdamını kadınlar açısından bir umut kapısı saymaktansa, Türkiye'de kadın sorunlarını ağırlaştıran, katmerlendiren bir gelişme olarak görmek, daha doğru olacaktır.[6]

---

[2] "Kadını Eğitim de Kurtaramıyor", *Cumhuriyet*, 11 Ekim 2005, s.20.

[3] Bkz. Meral Tamer, "Kadın İstihdamında Nal Toplamak", *Milliyet*, 10 .7. 2005, s.8.

[4] "İşgücüne katılan kadınların %72'si tarım işkolunda çalışmaktadır. Kadınların %65'i ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Türkiye'de 6 milyon çalışan kadının yalnızca %18,7'si sosyal güvenlik kapsamındadır. İşgücüne katılan kadınların %72'si tarım iş kolunda çalışmaktadır. Tarım emekçisi kadınların %4'ü sosyal güvenlik kapsamındadır" (Kaynak: "Eğitim İşkolunda Çalışan Kadınların Sorunları ve TİS Talepleri", *Eğitim Sen, 1. Kadın Kurultayı, "Sorgulamak ve Değiştirmek İçin"* Komisyon Raporu, Temmuz 2004, s.107).

[5] Bkz. Dilek Hattatoğlu, "Ev Eksenli Çalışma Stratejileri", A. İlyasoğlu-Necla Akgökçe (der.), *Yerli Bir Feminizme Doğru*, Sel Yayıncılık, 2001, ss.173-204.

[6] Türkiye, "kayıtdışı" alanında da dünya "trendi"ni yakalamış gözüküyor! 1995 yılı ILO verilerine göre dünyada 500 milyon kişi, yani dünya çalışan nüfusunun dörtte biri kayıtdışı olarak çalışmakta ve dünyada gayri safi hâsılanın %35'i bu sektörde

Kadın istihdamındaki gerilemeyi, bir yandan, geçtiğimiz yıllardaki iki iktisadî krizin etkisinin yanı sıra, neo-liberal politikaların yol açtığı istihdam daralmasına/istikrarsızlaşmasına, bir yandan da eğitimde kadınlar aleyhine biçimlenen ayırımcılığa bağlamak mümkün: "2004 BM İnsani Kalkınma Raporu'na göre ilk, orta ve yükseköğrenimde kız çocuklarının okullaşma oranı %68'dir ve bu oran Türkiye'yi dünya sıralamasında 110. sıraya itmiştir. Bu durumda Türkiye'de okul çağındaki 600 bin kız çocuğu, eğitim olanaklarından yararlanamamaktadır".[7] Eğitim kademelerinde yükseldikçe kadınların sayısının azaldığıysa, herkesin bildiği bir durum. Kentlerde işgücüne katılan kadınların %69,2'sinin yüksek okul ve fakülte mezunu kadınlar olduğu[8] düşünüldüğünde, kentlerde yaşayan kadınların ana gövdesini, 'ev kadını' olarak tanımlanan, bağımsız bir gelir kaynağından yoksun, vasıfsız ve çıkışsız bir kitlenin oluşturduğu ortaya çıkar.

Öte yandan, şöyle ya da böyle, bağımsız bir gelir getiren, düzenli bir işte çalışan kadınların durumunun da 'parlak' olduğunu söylemek mümkün değildir: Kentlerde çalışan kadınların büyük bölümü (%33) kamu görevlerinde çalışıyorken, kamunun tasfiyesine yönelik bildik politikaların bu istihdamı ne yönde etkileyeceğini kestirmek zor olmasa gerek. Bugüne kadar kadın istihdamına yönelik (ve küresel ölçekte geçerli) olarak işleyen iki eğilimin süregitmeyeceğini öngörmek için elimizde hiçbir neden yok: istihdamın daralması durumunda kadınların is-

---

gerçekleşmekte. "Kayıtdışı" özellikle "Güney" ülkelerinde yoğunlaşmış durumda: Latin Amerika, Afrika, Asya. Yine ILO verilerine göre bu kıtalarda yer alan 70 ülkedeki 2000'den fazla işyerinde çalışan işçilerin %70-90'ını kadınlar oluşturuyor ("Kapitalist Küreselleşme ve Kadın Emeği", *Eğitim Sen, 1. Kadın Kurultayı*, A.g.y., ss.55-56).

[7] "Kadını Eğitim de Kurtaramıyor", *Cumhuriyet*, 11 Ekim 2005, s.20.

[8] "Eğitim İşkolunda Çalışan Kadınların Sorunları ve TİS Talepleri", *Eğitim Sen, 1. Kadın Kurultayı, "Sorgulamak ve Değiştirmek İçin"* Komisyon Raporu, Temmuz 2004, s.107.

tihdam dışına sürülmeleri ve/veya değer kaybına uğrayan, dolayısıyla da düşük ücretli sektörlere yönelmeleri.[9] Kadınların kamudaki 'memur' konumları (amirlerin büyük bölümü erkekler: %72,5)[10] onların konumunu 'kamuyu daraltma politikaları' karşısında daha da kırılganlaştıran bir etken olarak karşımıza çıkmakta.

Küreselleşmeci politikaların dünya ölçeğinde sergilediği yönelimler ise günümüzde kadınların durumu konusunda 'iyimser' olmayı olanaksız kılacak mahiyettedir. Açımlayacak olursak, hızlı teknolojik gelişmelerin eşliğinde sermayenin devingenleşmesi, yani yatırımları işgücü ve hammadde kaynaklarının daha ucuz ve kolay erişilebilir, vergi düzenlemelerinin daha 'elverişli' olduğu bölgelere kaydırabilmeye olanak sağlayan stratejiler; buna koşut olarak Kuzey ülkelerinde hizmet sektörü (özellikle belirli alanlarda) genişlerken, sanayinin daralması (sanayi-sonrası toplum); işgücü piyasasının 'esnekleştirilmesi', yani emekçilerin örgütsüzleştirilerek ve 'esnek zamanlılaştırılarak' pazarlık güçlerinin aşındırılması (post-Fordizm), giderek informelleştirilmesi/marjinalleştirilmesi, böylelikle de 'toplu sözleşmelerin katılığı, iş yasaları, sosyal politikalar ve hükümet müdahaleleri'nden kaçınabilme olanağının yaratılması; özelleştirmeler ve her zaman ona eşlik eden işten çıkartmalar; kamu hizmetlerinin, bu arada sosyal güvenlik sistemlerinin tasfiyesi; sağlık ve eğitim alanlarındaki özelleştirmeler ve/veya 'yararlanan öder' mantığıyla bu alanlardaki sübvansiyonların kaldırılması; finans sektörünün ve spekülatif

---

[9] Türkiye kırsalında bu durum çok net bir biçimde gözlemlenebilmekte. Erkekler kentlerde ücretli çalışmaya yönelirken boşalan tarımsal işler, kadınlar tarafından doldurulуyor. İşin çarpıcı yönü, aynı durumun, örneğin gelir düzeyi fazlasıyla aşınan, bu nedenle de "gözden düşen" meslekler arasında sayılan böylelikle, erkekler tarafından boşaltılan konumların kadınlar tarafından doldurulduğu "akademik kariyer"de de gözlemlenmesi.

[10] Örneğin kamu çalışanları arasında kadın daire başkanlarının oranı %11, kadın genel müdürlerin oranı %6, kadın müsteşar yardımcılarının oranı ise %4,3'tür ("Eğitim İşkolunda Çalışan Kadınların Sorunları ve TİS Talepleri", A.g.y.).

sermayenin[11] üretken sektöre göre devasa boyutlara ulaşması; tarımsal desteklerin ilgası; ve tüm bu ve benzeri önlemlerin, yekpare bir reçete hâlinde IMF, DB vb. eliyle borç krizleriyle sarsılan 'gelişmekte olan ülkelere' dayatılması... Bu düzenlemeler, gerek Kuzey gerekse Güney ülkelerinde geniş çaplı ve geri dönüşsüz bir işsizliğe ve buna koşut bir yoksullaşma ve yoksunlaşmaya yol açmaktadır. Ve bu yoksullaşma ve yoksunlaşmadan 'aslan payı' kadınlara düşmektedir. Geçerken belirtelim, dünya yoksullarının %70'i, kadındır.

Kadınların eğitim düzeyleri ve buna bağlı olarak çalışma yaşamına katılım tarz ve olanakları, bir ülkede kadınlık durumuna ilişkin en önemli göstergelerden ve kadınların durumunu koşullayan temel etmenlerden olmasına karşın, hiç kuşku yok ki, tek gösterge ve/veya etmen değil. Örneğin önemli bir başka gösterge, kadına yönelik şiddet ve bu şiddetin devlet kurumlarınca ne ölçüde 'sorun' edinildiği. Ama Türkiyeli kadının durumunun, bu konuda da hiç 'parlak' olmadığı biliniyor. Kısaca örneklendirelim:

HÜ Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün 1998 tarihli araştırmasına göre Türkiye'de:

"• Erkeklerin %44,9'u kadın kocasına itaat etmediğinde koca karısını dövme hakkına sahiptir görüşünde,

• Erkeklerin %66,2'si evde erkeğin mutlak otorite olduğu ve kadının ona itaat etmesi gerektiği görüşünde,

•Erkeklerin %53,7'si bir cins olarak erkeğin kadından üstün ve akıllı olduğu görüşünde,

• Erkeklerin %64'ü de kadının kocasıyla anlaşmazlığı hâlinde tartışmaması ve kocasının görüşünü kabul etmesi gerektiği görüşündedir".[12]

---

[11] "ki bu sermaye iki ila altı trilyon dolar arasında değişiyor" (Haluk Gerger, "I. Oturum: Küreselleşme ve Yoksulluk", *Yoksulluk ve İşsizlikle Mücadele Kurultayı, 19 Ocak 2003 - Tebliğler,* İstanbul: Alaz Yayıncılık, 2003: 24).

[12] "Kadına Yönelik Şiddet", Komisyon Raporu, *Eğitim Sen, 1. Kadın Kurultayı, "Sorgulamak ve Değiştirmek İçin"* Komisyon Raporu, Temmuz 2004, ss.203-204.

Bu halet-i ruhiyenin aile içi ilişkilere yansıması nasıl olmaktadır peki? BM Nüfus Fonu (UNFPA) raporuna göre, "Türkiye'de her üç kadından biri, genellikle bir aile ferdi ya da tanıdığı biri tarafından dövülmekte, cinsel ilişkiye zorlanmakta ya da istismara uğramaktadır. Şiddet, 15-44 yaş grubundaki kadınlarda, kanserin sebep olduğu kadar ölüme ve sakatlanmaya sebep olmaktadır".[13]

İşin daha da vahim yönü, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yapılan 'Nüfus ve Sağlık Araştırması' sonuçlarının ortaya koyduğu, eğitimsiz kadınların %62'sinin, tüm evli kadınların ise yarısının, 'Kadın hak ettiyse erkek dövebilir' diye düşünmesidir.[14]

Öte yandan, 'dayağın cennetten çıkma' olduğunu kabul etmeyip de, koca ya da baba dayağından yılan kadınlar soluğu karakolda aldıklarında ne olmaktadır? Bırakalım yanıtı Ankara Barosu Kadın Hakları Kurulu başkanı Müjde Avcıoğlu versin:

"Şiddet gördüğü için karakola sığınan kadınlar, 'kocandır döver, biraz daha sabret' gibi ifadeler kullanılarak şiddet gördüğü eve geri gönderilmektedir. Bu nedenle de polis ve jandarmanın eğitilmesi gerekmektedir.

Kadın Hakları Danışma Merkezi'ne fiziki şiddet gördüğü için başvuran bir kadına yardım edildi, savcılığa yönlendirildi. Şiddet uygulayan eşe evden uzaklaştırma ve silahının elinden alınması kararı çıkarıldı. Ne yazık ki, koca polis olduğu için hiç kimse, ne silahını alabildi ne de evden uzaklaştırabildi ve kadın dayak yemeye devam etti.

Aile mahkemeleri kuruldu. Ancak ne yazık ki 4320 sayılı Ailenin Korunması Hakkında Yasa'yı uygulayan mahkemelerdeki hâkimler de yanlış uygulamalar yapmakta, yanlış kararlar verebilmektedir".[15]

---

[13] "BM, Kadına Yatırım İstedi", *Radikal*, 13 Ekim 2005, s.9.

[14] Emine Kaplan, "Kadın Şiddetten Kurtulamadı", *Cumhuriyet*, 22 Ağustos 2005, s.20.

[15] Emine Kaplan, "Kocandır Döver, Sabret Deniliyor", *Cumhuriyet*, 6 Kasım 2005, s.8.

Bu tabloyu genişletmek, örneğin kadınların sağlık koşulları, siyasal katılım düzeyleri, yaygınlaşan fuhuş ve kadın ticareti konusundaki -her biri birbirinden iç karartıcı- verileri sıralamak mümkün. Ancak bunu yapmanın çok da işlevsel olacağını düşünmüyorum. Günlük basını dikkatlice izlemek, kadın sorunları konusunda biriken literatüre bir göz atmak, bu konuda düzenlenen kurultay, sempozyum, konferans vb. bildirgelerine bakmak, kadınların hiç de iç açıcı olmayan durumları konusunda yeterince veri sağlar kişiye.

Ancak, tüm bu verilerin ışığında, şu saptamayı yapmak, önem kazanıyor: Türkiye'de kadınların durumunu ve bu durumdaki yönelişleri, son tahlilde belirli bir irade göstererek, örneğin 'eğitime ağırlık vererek', 'Haydi Kızlar, Okula!' gibi kampanyalar düzenleyerek vb. çözümlenebilecek 'ataerkil geleneklerin başatlığı'yla açıklamaktansa, bu ülkenin 'neo-liberalleşme süreçlerine uyum' çabaları çerçevesine yerleştirmek, daha isabetli bir hareket noktası sağlayacaktır bizlere.

Çünkü kadınların konumlarındaki göreli gerileme, neoliberal piyasa ekonomisinin bir gereğidir. Piyasa, kendi aleyhine her türlü 'devlet' müdahalesine, 'sosyal' olan her şeye karşı olduğundan ve küresel kapitalizmin tek derdi Çokuluslu şirketlerin yeryüzünü yağmalamasının önündeki tüm engelleri kaldırmak olduğundan, kadınların durumlarının düzeltilmesi yönündeki her girişim sosyal bütçeyi gerektirdiği ölçüde, karşısında öncelikle serbest piyasa ekonomisinin çığırtkanlarını bulmaktadır. Örneğin, gelin bunlardan birinden, bir 'serbest piyasa feministi'(!) David Conway'den 'inciler' aktaralım[16]:

"Ayrımcılık karşıtı yasalar, işverenlerin işe almada, terfi ettirmede ve personel ücret düzeylerini ayarlamada, cinsiyetleri

[16] David Conway, *Serbest Piyasa Feminizmi*, Liberte Yayınları, Ankara, 2000.

nedeniyle kadınlar aleyhine ayırımcılık yapmalarını engellemektedir. Bu nedenle de bu gibi yasalar, bir serbest piyasada olması gereken, işverenlerle işe girecekler arasında sözleşme özgürlüğünü sınırlamaktadır". (s.15)

"İşverenlerin çalışanlarının ücretlerini bu yolla belirlemeleri ('eşit değerde işe eşit ücret' ilkesi kast ediliyor -y.n.), açıkça serbest piyasaya çok büyük bir saldırı anlamına gelmektedir. Bu, işveren ve çalışanlarının, kendi değerlendirmelerine göre aralarında ücret seviyelerini müzakere etme özgürlüklerini tanımamak demektir". (s.17)

"Serbest piyasa toplumunda, kadınların iş hayatına girişi önündeki bütün yasal engellerin kaldırılmasından sonra bile, kadınlar aleyhine bu tür ayırımcılık şekilleri mümkün ve caizdir. Ayrıca serbest piyasa, babalık izni şöyle dursun, kadınların annelik iznini bile işverenin kabul etmemesine ve çocuklu çalışanlarına herhangi bir ayrıcalık tanımamasına imkân verir". (s.20)

"(...) İlk olarak öncül, erkeklerle kadınlar arasında doğuştan gelen ve aynı zamanda onların birbirlerine göre mevcut istihdam farklılıklarının da nedenini izah eden biyolojik kökenli güdüsel farklılıkları, üstü kapalı da olsa yok farz etmektedir. Bu varsayım tartışmaya açıktır. Büyük ve gittikçe artan sayıdaki deliller göstermektedir ki, genel olarak erkekler, sosyal hiyerarşiler meydana getirmek ve onda yükselmek konusunda, biyolojik olarak kadınlardan daha kuvvetli bir enerji ile donatılmışlardır. Bu (...) kadınların bu tür hiyerarşilerin en üstünde, neden erkeklerden az sayıda temsil edilmeye yatkın olduklarını daha iyi açıklamaktır". (s.31)

Görüldüğü üzere, (Batı'da) Sanayi Devrimi'nden bu yana emekçilerin kaydettikleri tüm kazanımları tarihe gömmeye yeminli 'sınır-tanımaz' serbest piyasa saldırganlığı, konu Kadın Sorunu'na geldiğinde, 'geleneksel' ataerkinin formülasyonlarına, (bunlara kimi 'modern' -örneğin sosyobiyolojik- gerekçeleri de

ekleyerek) dört elle sarılmaktan geri durmamaktadır. Bu bakımdan, kadınların ikincil konumundan önemli bir 'girdi' sağlayan 'serbest piyasa ekonomisi', ya da neo-liberal kapitalizm, ataerkiyle son derece uyumludur, onu massetmiştir ve yeniden üretmektedir, diyebiliriz.

KAPİTALİZM ATAERKİNİ NEDEN GEREKSİNİR?

Şu hâlde gelin, 'neo-liberalizm ile ataerkinin bu (gerçekte hiç de şaşırtıcı olmayan) dansı'na biraz daha yakından bakalım.

Kadın-erkek toplumsal cinsiyet rollerindeki farklılaşma, olasıdır ki, iki cinsin arasındaki ilk işbölümüne, kadınların doğurganlık nedeniyle daha az devinim gerektiren bitki toplayıcılığı, erkeklerinse avcılığa yöneldiği, eski atalarımız olan hominidlere dayandırılabilir.

Ne ki, böylesi bir işbölümünün kadınlarla erkekler arasında, erkeklerin üstün, prestijli, güçlü vb. sayıldığı kurumsallaşmış bir hiyerarşiye yol açtığını düşünmek için elimizde geçerli nedenler yok. Üstelik çağdaş (ya da araştırılabilmiş) avcı-toplayıcı toplumlarda -bu tip toplumlar her ne kadar, çevrelerindeki diğer farklı toplumsal formasyonlarla ilişki içinde ve dünya kapitalist sistemiyle şu ya da bu biçimde bağlantılı oldukları için, Eski Taş Devri'nin temsilcileri sayılmasa da- kadınlar üzerinde, devletli toplumlarda yaygın olarak uygulandığı üzere kurumsallaşmış bir baskı ve ikincilleştirmenin söz konusu olmadığını biliyoruz.

Şu hâlde, erkeklerin kadınlar üzerinde sistemli, kurumsallaşmış bir tasarruf hakkına sahip olmaları, toplum içerisinde de kurumsallaşmaya yönelik bir otoritenin belirginleşmeye başlamasıyla koşut gidiyor. Belki de babayanlı soy gruplarında, 'ata' (soy grubu önderi, köy 'başı', 'Büyük Adam' vb...) konumundaki bir erkeğin genç erkekler, çocuklar ve kadınlar üzerinde belirli yaptırımlar edindiği ve kabilenin ortak mülklerini (sürüler, otlaklar ya da topraklar) denetler konuma yükseldiği bir ortam-

da. Kadınlar bu tip topluluklarda mülkün denetlenmesi konusunda stratejik bir değer kazanmaktalar çünkü. Hem doğurganlıkları nedeniyle, yani işgücünü (soy gruplarının yeni üyelerini) yeniden ürettikleri için, hem de evlenmeleri soy mülklerinin de mübadeleye sokulmasını (çeyiz, drahoma, armağan değiş tokuşu) ve dışevlilik durumlarında kabileler arası ittifaklar oluşturulmasını getirdiği için. Bu bakımdan, kadınlar, onların bedenleri üzerindeki eril denetim, özellikle de atayanlı soy topluluklarında stratejik bir önem kazanmaktadır.

Böylelikle, şeflikler ve devletler gibi toplumlar içindeki eşitsizliğin ve iktidar yapılarının kurumsallaştırıldığı düzenlemeler soy toplumlarına içkin bu eşitsizlik nüvelerini devralarak kurumsallaştırmıştır, diyebiliriz. İlk yazılı kodlar arasında yer alan, gerek Sümer gerekse Babil yasalarında kadınların adeta bir 'mal' olarak değerlendirildiği, borç karşılığı haczedilebildiği, kocalarını aldatmaları durumunda öldürüldükleri vb. malûm. Benzer durumların tüm başlangıç hâlindeki devlet oluşumlarında gözlemlenebildiğini biliyoruz.

Sonuç olarak, kadınlar üzerindeki eril tahakkümün -buna ataerki diyelim- toplumların içindeki eşitsizliklerle eşzamanlı olarak kurumsallaştığı ve bu ikisinin arasında nedensellik ilişkilerinin saptanabileceği söylenebilir. Ve şurası kesindir: toplum içinde eşitsizliğin kurumsallaştığı, alt sınıflardan 'üsttekiler'e değer aktarımının söz konusu olduğu ve iktidar yapılarının biçimlendiği her yerde, kadınların konumlarının ikincilleştiğini söyleyebiliriz. Bu nedenledir ki, 'iktidar, ancak ataerki desteğinde kurumsallaşabildiği için, başından itibaren erildir' denilebilir gönül rahatlığıyla.

Bir tahakküm biçimi, bir iktidar formu olarak sömürüye dayalı ilişki biçimlerine dayanak oluşturan ataerki, aynı zamanda, bu özelliğinden dolayı yüksek ölçüde esnekliğe ve uyarlanabilirliğe sahiptir ve farklı tarihsel dönemlerde, farklı coğrafyalarda,

farklı görüntülerle çıkar karşımıza. Çünkü getirisi, yalnızca kadınların erkekler tarafından baskı ve denetim altında tutulması değildir; 'muktedirler'in genel olarak 'güçsüzler/zayıflar' üzerindeki baskı ve denetimini meşrulaştıran bir dizi zihniyete, bir dizi simgesel örüntüye de kaynaklık etmektedir.[17]

Böylelikle ataerkil ideoloji, tarihte pek çok sömürü/baskı formunun payandasını oluşturmaktadır.

18. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın batısında yükselen kapitalist üretim tarzının, toplumda küçük bir azınlığı 'üretim araçlarının sahipleri'ne, geride kalan geniş kitleleri de asıl/yedek sanayi ordusuna dönüştürecek toplumsal eşitsizlikleri yaratmadığı, ancak bunları devralarak yeniden biçimlendirdiği, çaplarını genişletip derinleştirerek dönüştürdüğü bilinir. 'Kır-kent', 'serf-toprak sahibi', 'esnaf/zanaatkâr-tüccar' ve 'kadın-erkek' eksenindeki eşitsizliklerdir bunlar. Sömürgecilik emperyalizme doğru evrildikçe, 'metropol-çeper' arasındaki devasa eşitsizliklerin eklemlenmesiyse, Batı kapitalizmine tarihte eşi görülmedik bir dinamizm kazandıracaktır.

Böylelikle sınıflar, sektörler, bölgeler, uluslar, etnik gruplar ve cinsiyetler arası eşitsizlikler, kapitalizme massolarak onun yaşam kaynağını oluşturmuş, sömürü olanaklarını genişletmiştir. Bir başka deyişle -bakmayın 'özgürlük, eşitlik, kardeşlik' retoriği üzerinde yükseldiğine- eşitsizliğin her türlüsü, kapitalist sistemin soluk alabilmesi için elzemdir.

Kapitalizmde eşitsizliklerin ve onlardan kaynaklanan sorunların 'hafifletilmesi' ise, ancak mağdur ve madunların, bu eşitsizliklere karşı verdikleri mücadele, daha kestirme ve topyekûn bir deyişle 'sınıf mücadeleleri' çerçevesinde mümkün olabilmektedir; kapitalizmin herhangi bir şekilde 'eşitlikçiliğe' yatkın olu-

[17] Örneğin, "proleter" teriminin Latince "çocuk, erginleşmemiş (dolayısıyla da vesayet altında tutulması gereken) kişi" anlamına gelen "proletarii"den türediğini anımsamak, yetecektir.

şundan değil. Bunun somut kanıtı, sosyalist blokun uğradığı çözülme ve kapitalist ülkelerdeki emekçi direniş hatlarının gerilemesi sonucu her alandaki eşitsizliklerin boyutlarındaki devasa sıçramalardır -buna 'kadın-erkek eşitsizliği' de dâhildir.

'ULUS-DEVLET' PARANTEZİ

Öte yandan kapitalizmin zorunlu -ama 'sorunlu'- ikizi 'ulus-devlet' de, gerek yasaları, gerek yeniden-dağıtım mekanizmaları üzerindeki müdahaleleri, gerekse 'baki' kılmak üzere elindeki her türlü aracı seferber ettiği 'ideolojisi/ideolojileri' ile bu eşitsizlikleri kökleştirmekte ve meşruiyet zeminlerinin her alanda, gündelik yaşamda yeniden-üretilmesine kaynaklık etmektedir. Hiç kuşkusuz, kadın-erkek ilişkileri alanında da.

Her ulus-devletin kurucu ideolojisi 'milliyetçilik'in[18] -ve her zaman milliyetçiliğe mündemiç olan militarizmin- eril karakteri, feminist yazının irdelemeleri sonucu gün geçtikçe daha fazla gözler önüne serilen bir görüngü[19]. Bunun aşikâr bir örneğini, ulus-devletlerin, en azından 20. yüzyıl başlarına, hatta bazı durumlarda ortalarına dek her türlü 'demokratik katılım' mekanizmasını erkeklerle sınırlaması oluşturuyor. Ama tek örnek, bu değil. Pek çok Batı ülkesinde kadınların yüksek öğrenim kurumlarına girebilmek, kamu görevlerinde çalışabilmek, mülk sahibi olabilmek, kendi mülkünü yönetebilmek, adalet önünde

[18] "19. ve 20. yüzyılın erkeklik, sömürgecilik, emperyalizm, militarizm ve milliyetçilik ideolojileri arasında yakın bir bağ olduğu, bu ideolojileri destekleyip hayata geçirenlerin esas olarak erkekler olduğu, modern dünyanın oluşumunda bu hareket ve kurumların önemi ve gücü dikkate alındığında, erkeklik ile milliyetçiliğin aynı kalıptan çıkmış olması, şaşırtıcı değildir. Bu kalıp, modern devlet sisteminde ulusların ve devletlerin yapısının ve kültürünün önemli boyutlarını biçimlendirmiştir" (Joane Nagel, "Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik", Ayşegül Altınay (der.), *Vatan, Millet, Kadınlar*, (İletişim Yayınları 2000: 72).

[19] Bu konuda hemen aklımıza gelen iki kaynağı zikredelim: Ayşegül Altınay (der.), A.g.e., N. Yuval-Davis ve F. Anthias, *Women-Nation-State*, (MacMillan Publishers, 1989).

temsil edilebilmek, eşit miras hakkından yararlanabilmek vb.; yani 'burjuva hukuku' nezdinde eşit ve salahiyetli bireyler sayılabilmek için uzun ve acılı mücadeleler vermesi gerekti.

Üstelik bu mücadelelerin 'kazanılmış' göründüğü bir dönemde dahi, ulus-devlet zihniyetinde kadınların birincil görevlerini 'annelik' olarak tesis eden, 'ulus'un sağlığını, 'saflığı'nı, niteliğini öncelikle onlara emanet eden 'derin zihniyet', hâlâ çeşitli 'lapsus'larla suyüzüne çıkabilmektedir. Örnek mi? Alın, Sosyalist Parti Genel Başkanı François Hollande'ın 2007 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimlerine adaylığını koyan eşi Segolene Royal'in neden olduğu tartışmalar:

"Paris-Match dergisinde yayımlanan açıklamaya yönelik hoşnutsuzluğun sebebi, Royal'in bir kadın olmasıydı. Royal'in cumhurbaşkanlığına karşı oluşan tepkilerin büyük bölümünün kendi partisinden gelmesi, parlamentodaki kadın milletvekili oranı sıralamasında dünyada 74. sırada yer alan Fransa'da siyasetin kadın düşmanı eğilimini açıkça ortaya koydu.

(...) 2005 yılının Ağustos ayında yapılan bir ankete göre Fransızların %52'sinin, sol görüşlü yurttaşların %68'inin desteğine sahip olmasına ve çeşitli anketlerde Fransa'daki en popüler sosyalist politikacı olarak gösterilmesine rağmen Royal'in cumhurbaşkanlığına adaylığı tepki topladı. 2007 seçimlerine aday olması muhtemel eski Eğitim ve Kültür Bakanı Jack Lang, 'Cumhurbaşkanlığı seçimi güzellik yarışması olmamalıdır' açıklamasını yaptı. Sosyalist Parti üyesi eski başbakan Laurent Fabius ise Royal'in hayat arkadaşı François Hollande'ın da aday olma ihtimaline alaycı bir şekilde gönderme yaparak 'Belki de dönüşümlü cumhurbaşkanlığını benimsemeliyiz. Fakat bu durumda çocuklara kim bakacak?' ifadesini kullandı".[20]

Katılım mekanizmaları, (Batı'da) kadınların mücadeleleri sonucu kadınlara açıldığında dahi, kadınları destekleyecek *de*

[20] Melike Yalçın-Seda Atalı, "Fransa'da Kadın Olmak Zor İş", *Cumhuriyet*, 3 Ekim 2005, s.9.

jure ve *de facto* mekanizmaların yürürlüğe sokulmasındaki gönülsüzlük (kadın emeğinin genellikle düşük ücretli, yarımzamanlı, düşük kalifikasyon gerektiren işlere yönelmesi, kadın ücretlerinin ve genelde gelirlerinin erkeklerinkine oranla geriliği, çalışan kadınların çocuklarının bakımı sorununun çözümlenmesindeki gönülsüzlük, her düzlemdeki yönetim mekanizmalarında kadınların düşük oranlarda seyreden temsili, cinsiyetçi eğitim, aile içi şiddete karşı önlemlerin yetersizliği, kadına yönelik suçların yüksek oranları, milyarlık porno sektörü, orta sınıf 'beyaz' erkeğin 'macera' tutkusunun yeni alanı seks safarileri vb.), toplumsal düzenlemelerin vahşi piyasa mekanizmalarının eline terk edildiği günümüz dünyasında 'rafineleşmiş' ataerkinin güncel versiyonu ve boyutunu biçimlendirmektedir.

Ancak durum, bundan da ibaret değildir. Küresel kapitalizmin neo-liberal evresinde Çokuluslu şirketler eliyle 'ulus-devlet'in 'sosyal' niteliğinin aşınımı, bir bakıma Weber'in 'rasyonalite/rasyonelleşme' kurgusunun da aşınımını beraberinde getirmektedir. Saldırgan piyasa ekonomisinin emek kesimine sınır tanımayan tasallutu, emekçilerin 'kişi-yurttaş' statüsünde de bir regresyonu gündeme getirmektedir. Artık 'tam istihdam toplumu'ndan söz edilemeyeceğinin ilan edildiği[21] koşullarda, sürekli bir iş, sosyal güvenlik, emeklilik vb. haklarını yitiren ve gelirleri sürekli azalan emekçiler, aile, cemaat, tarikat bağlarına sığınmak zorunluluğuyla karşı karşıyadır. Dünya üretimi artık büyük ölçüde, emekçilerinin boğaz tokluğuna günde 15-16 saat

[21] G. Vobruba "yüzyılın son çeyreğinde tam istihdam çağının sona erdiğini" ilan ederek şöyle devam ediyor: "Şimdilerde tam-istihdam *sonrası* toplumlara geçişin ortasındayız. Bu değişim modern kapitalist toplumlarda çekirdek toplumsal içleme mekanizmalarını, işgücü piyasasını ve refah devletini etkilemektedir; çünkü bu mekanizmalar tam istihdam üzerine temellenir." Bkz. Vobruba, G. (1999). "The End of the Full Employment Society -Changing the basis of inclusion and exclusion", *Social Exclusion in Europe, Problems and Paradigms,* P. Littlewood, I. Glorieux, S.Hercommer, I. Jönsson (yay.), Ashgate (23-46).

parça başı çalıştığı varoşlardaki izbe ter atölyelerine, Güney ülkelerine, sokaklara (örnek: sokakta çalışan atık kağıtçıların topladıkları kağıtları kilo hesabıyla satın alan çokuluslu firmalar) sürülerek göz önünden yok olduğu 'işçisiz fabrikalar'da gerçekleşmektedir. Bu durum ise, hiç kuşku yok ki, kadınların yüklerini daha da ağırlaştırırken, onları şirketlere taşeronluk yapan (ve hemen tümü erkeklerden oluşan) cemaat/yerel önderlerin(in), hane reislerinin, simsarların, hemşeri ağalarının, tarikat şeyhlerinin insafına terk etmektedir. Göz önünde olmadıkları, sorunlarını gündeme taşımadıkları, talepkâr olmadıkları, örgütlenip haklarını aramaya kalkışmadıkları, hane geçimini sessiz sedasız üstlenip işgücü maliyetlerini düşürdükleri sürece ne gam; hatta tüm bu gelişmeler, 'toplumsal sermaye'[22] adıyla takdis edilip, kılıfına uydurulabilir, böylelikle herkesin eli temiz kalır.

BİRKAÇ SAPTAMA

Hâl böyleyken, şu saptamaları yapmak elzem hâle geliyor:

Kapitalizm koşullarında ezilenlerin, sömürülenlerin her türlü eşitlik ve hak talebi ve tabii, kadınların 'eşitlik' talepleri de ancak her soluk alıp verişinde eşitsizlikleri -dönüşüme uğratıp 'kendisi için' hâle getirmekle- derinleştiren sisteme karşı bir mücadele içerisinde gerçeklenme 'olasılığı'nı bulmaktadır. Bu gerçeklenme, sistem içerisinde hiçbir zaman 'tam' ve/veya geri dönüşsüz değildir, olamaz. Bu 'eksiklik' hâlinde dahi, kadınlar dahil, ezilenlerin zaafa uğradığı her tarihsel dönem, her konjonktür, aynı zamanda haklarında ve yaşam koşullarında gerilemeleri, mevzi kayıplarını da gündeme getirmektedir.

---

[22] Yoksulluğu azaltma stratejileri meyanında formüle edilen ve yerel, cemaat bağlarını küresel piyasa ekonomisinin bir "girdi"si sayan "toplumsal sermaye" kavramı için bkz. A. Argun Akdoğan, "Toplumsal Sermaye: Yeni Sağın Küresel Yüzü", *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*, Y. Özdek (der.), TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara (71-85).

Böylesi bir mücadelenin kazanımları, hiç kuşku yok ki, kitlesel ve örgütlü olmasına bağlıdır. Oysa cari neo-liberalizmin emek kesimine yönelik müdahalesi, onu örgütsüzleştirme, deregülarize etme, 'tüketim toplumu'na dönüştürerek bilincini, mücadeleciliğini dumura uğratma, atomize etme yönündedir.

Şu hâlde kapitalizm, bir yanda sömürülenler-ezilenlerin, bir yandaysa sömürenler-ezenlerin yer aldığı dinamik bir denge(-sizlik) hâlidir. Adına ister 'demokratikleşme' denilsin, ister 'kadın hakları', ister 'sosyal haklar', ezilenler-sömürülenler lehine biçimlenecek her durum, onların örgütlü gücüne ve mücadelelerine bağlıdır.

Kâğıt üzerinde kazanılmış 'zaferler', bir dizi uluslararası sözleşme, yönetmelikler, yasalar, kampanyalar, özenle vitrine yerleştirilen 'başarılı' kadınlar vb.ne karşın, neo-liberal siyasaların dünya kadınlarının ezici çoğunluğuna vaadi, onları dünya ölçeğindeki ikincillik durumunu süregenleştirmek, toplumsal desteklerinden yoksun bırakmak, emeklerini ucuzlatmak, kayıt-dışı ve/veya 'yarım-zamanlı' işlere mahkûm kılmak, yaşlıların, çocukların bakımını daha da çok omuzlarına yıkmak, onları vasıfsızlaştırmaktan ibarettir. Bunun için artık Hammurabi yasalarına, Napolyon Kodu'na ya da kadınların ikincilliğini kabul ve ilan eden herhangi bir hukuk sistemine ihtiyacı yoktur. Toplumların genişleyen kesimlerini yoksullaştıran, marjinalleştiren ve destekten yoksun bırakıp örgütsüzleştiren 'cinsiyet-körü'(!) politikalar, bunun için yeterlidir.

'YENİ DÜNYA DÜZENİ'NDE 'YENİ ATAERKİ'*

SİBEL ÖZBUDUN

"Kurtarıcılarınızın yazdıklarını okumasını bilin!"[1]

Kuzeyli neo-liberal güçlerin enerji savaşımına eşlik eden 'Medeniyetler çatışması' retoriğinin boy gösterdiği alanlarından biri de hiç kuşkusuz, kadınlar, kadınlık durumu ve kadın bedenleri. Kuzeyli sağcı-muhafazakâr çevrelerde kadın odaklı yeni bir oryantalizmin boy gösterdiğine sıkça tanık oluyoruz. *"Bizim burada kadınlar özgür, kamusal alana dâhil, erkeklerle eşitler, geniş bir haklar yelpazesinden yararlanabiliyorlar, kendi bedenlerini denetleyebiliyorlar ve hareket alanlarını geliştirebilecek her türlü donanıma sahipler; oysa 'orada' kadınlar özel alana mahkûm kılınmış, köle konumunda, alınıp satılıyor, bir erkeğin haremine hapsediliyor, siyasal mekanizmalara katılmak bir yana, evden çıkamıyor, sokaklarda rahatça dolaşamıyor, saçlarını, yüzlerini göstermeleri yasak, dayak yiyor, işkencelere uğratılıyor, hatta namus/töre cinayetlerine kurban ediliyor, kimi zamansa daha doğmadan öldürülüyorlar. Kısacası, biz ataerkil gelenekleri çoktan alt ettik, oysa 'onlar' ataerkinin cenderesinde tutsak durumdalar".*

Söylem kabaca bu... Kuşkusuz, son derece demagojik ve her demagoji gibi, teşhir edilmesi son derece kolay yalanlarla bezeli. Uluslararası Af Örgütü'nün daha geçenlerde, her dört günde bir kadının dayak sonucu yaşamını yitirdiği Fransa'yı uyarmak zo-

---

* Ankara Tabip Odası Kadın-Etik Komisyonu'nun düzenlediği "Öteki Kadın Öteki Doğu" başlıklı (4-5 Mart 2006-Ankara) konferansın "YDD ve Kimlik Politikaları" oturumunda yapılan konuşma.

[1] *Clément Moreau.*

runda kalışını; TBMM Töre ve Namus Cinayetlerini Araştırma Komisyonu raporunda Kanada'da kadınların %51'inin 16 yaşına gelene kadar en az bir kez fiziksel ya da cinsel şiddete maruz kaldığının, evli ya da birlikte yaşayan kadınların üçte birinin eşinden şiddet gördüğünün, ABD'de kız çocukların aile bireyleri tarafından istismar oranının %35-46 arasında seyrettiğinin, Britanya'da kadınların %25'inin kocaları, eski kocaları ya da sevgililerinden dayak yediklerinin altının çizildiğini[2] aktarmak yetecektir...

Bu ve istenirse daha yüzlercesi, binlercesi aktarılabilecek vaka, istatistik, gösterge vb. ataerkinin Doğu'ya, Güney'e, yoksullara, İslâm'a vb. özgü bir görüngü ve dahi modernleşme, refah, 'demokratik rejimlerin tesisi' vb. ile alt edilecek bir gelenekler küllü olmadığını gösteriyor.

Bunun yerine, ataerkini, tüm sömürü ve tahakküm biçimlerine eşlik eden, onları payandalayan ve bu biçimler tarafından durmaksızın yeniden üretilen bir iktidar formu olarak ele almak gerektiği kanısındayım. Bir başka deyişle, ataerki, toplumsal kesimler, sınıflar arasındaki eşitsizlik ve baskı ilişkileri tarafından sürdürülmektedir, hem Doğu'da hem de Batı'da...

Ancak bu konu üzerinde uzun uzadıya durmanın yeri burası değil.[3] Bu tebliğde, Kuzeyli neo-liberal iktidar odaklarının Güney yoksullarına 'feministçe'(!) müdahalelerinin, kadınların durumunu düzeltmeye yönelik olduğu öne sürülen formüllerin, özellikle de Kuzeyli neo-liberal 'Yeni' Dünya Düzen(sizliğ)i'nin yoksul dünyanın kadınlarına bir 'kurtuluş reçetesi', bir 'deva' olarak sunageldiği iki özgül söylemin, 'mikrokrediler' ile 'toplumsal sermaye'nin, kadınlara ek baskıların yüklenişinde, ya da

---

[2] "Değişmeyen Tek Şey!", *Radikal*, 10 Şubat 2006, s.3.

[3] Bu konuları daha önce pek çok vesileyle tartışmıştım. Örneğin bkz. S. Özbudun, "Neo-liberalizm ile Ataerkinin Dansı", *İnsancıl*, 2006/02: 10-15 (kitapta s.13-28) Özbudun, C. Sarı, "Erkekler Kadınları 'Sömürüyorlar' mı?, *Odak*, No:5, 12 Mayıs 2005, ss.26-29 (kitapta s.100-119) Özbudun, "Kapitalist Küreselleşme Ataerkildir!", *Uzun Yürüyüş Dergisi*, No:68, Nisan-Mayıs 2005, ss.14-18.

ataerkinin yeniden üretilişinde nasıl araçsal olduğunu tartışmayı hedefliyorum.

Söze bir 'süt hikâyesi'yle başlamak istiyorum. Çarpıcı, irkiltici bir 'süt hikâyesi'...

Abamma, Hindistan'ın Andra Pradesh eyaleti, Bhongir bölgesinin kırsal kesiminden, yoksul bir kadındır. Yaşadığı köy, Dünya Bankası'nın Küçük Köylüler Stratejisi çerçevesinde, gelir getirici faaliyetlerin teşvikini içeren, STÖ destekli 'Besin Operasyonu' (*Operation Food*) kapsamına alınmıştır; proje kapsamında, köylülere (özellikle de köylü kadınlara) süt üretimi için manda ve/veya keçi satın almaları ya da küçük atölyeler kurmalarına olanak vermek üzere mikrokredi desteği sağlanmaktadır. Kredi desteğinden yararlanan köylülere köyde kurulan süt kooperatifine üye olma koşulu getirilmekte, üretilen sütler kooperatif merkezine getirilerek, buradan da kente nakledilmektedir. Krediyi sağlayan banka, kooperatife getirilen sütün %50'sini peşinen alarak, geri ödemeyi güvence altına almaktadır.

Abamma, aldığı krediyle bir manda satın aldı, ilk iki ay günde beşer, izleyen iki ay dörder, iki ay ise ikişer litre süt elde etti. Abamma'nın mandası bundan sonra gebe kaldığı için süt vermeyi durdurdu. Ancak buzağısı öldü. Bir yıl boyunca hiç süt vermedi. Sütü kocası kooperatif merkezine götürüyor, parayı o tahsil ediyordu. Yağ içeriğine göre litre başına 1,50 rupee kazanmaktaydılar. Bunun %50'si, kredi geri ödemesi için kesiliyordu. Böylece, altı ay içinde 445 rupee kazanmışlardı. Abamma bu paranın 76 rupee'siyle süt emzirme döneminde mandasını beslemek için yem almıştı. Ancak doğurduktan sonra, parası yetmediği için yem vermeyi kesti. Toprakları yoktu, bu nedenle ot alabilmek için yeniden kredi başvurusunda bulundu. Bu kredinin 150 rupee'sini geri ödeyebildi. Kocası komşu kasabada hamallık yaptığı, kendisi de maraba olarak çalıştığından, hayvanı otlatmaya götürecek birini ücretli olarak çalıştırmak zorundaydı.

Esas sorun, kurak mevsimde (Mart-Nisan-Mayıs-Haziran) mandayı besleyebilmekti. Bu mevsimde mandalar süt vermiyordu, ancak beslenmeleri gerekmekteydi. Ancak yoksulların bu mevsimde yem alacak paraları olmuyordu. Bu nedenle de, muson yağmurları başlayana dek, ya hayvanları kaderlerine terk ediyor ya da yem alabilmek için yeniden kredi başvurusunda bulunmak zorunda kalıyorlardı. Çevreye uyum sağlamış yerel türler bu mevsimi az bir yemle geçirebilmekteydi; ancak kredi kullanan köylülerin almak zorunda bırakıldıkları pahalı hibrid türlerin böyle bir özelliği yoktu. Abamma, kurak mevsimde mandasını beslemek üzere yeni bir kredi alamadı...

Peki, Abamma, kendisine ek gelir sağlayacağı varsayılan bu yeni işinden ne kazanmıştı? Manda iki yıl boyunca yalnızca altı ay süt verdi. Bunun peşinen geri ödenen %50'si çıkartıldığında, Abamma'nın (daha doğrusu kocasının) eline toplam 445 rupee geçmişti. Bu miktarın 76 rupee'sini yem, 150 rupee'sini ise saman için aldığı kredinin geri ödemesinde kullandı. Ayrıca mandayı otlatmaya götüren çocuğa da yaklaşık 40 rupee ödedi. Dolayısıyla, iki yıl boyunca Abamma'nın eline geçen miktar, 445-266=179 rupee'ydi. Oysa bu süre içerisinde ürettiği süt, kentte litresi 2,50 rupee'den satılmıştı; yani Abamma'nın ürettiği 990 litrelik süt, 2.475 rupee'lik bir değer yaratmıştı: sütleri kentte pazarlayan firmalara... Dahası, piyasaya dönük sütçülük, köylerdeki yerel tüketime yönelik süt üretimini neredeyse sıfırlamış, böylelikle köylülerin, özellikle çocuk ve kadınların süt tüketiminde dramatik düşüşler kaydedilmişti (Mies 1991 [1986]: 129-131)... Abamma'nın bu süre içerisinde, hem maraba olarak çalışmak hem de mandasına bakmak zorunda kalması, yani iş yükünün iki kat ağırlaşması da cabası... Dünya Bankası destekli proje, kadınlara bağımsız bir ek gelir kaynağı yaratmak bir yana, kırsal kesim kadınlarının iş yükünü arttırırken, onları değerli bir besin kaynağından da yoksun bırakmıştı!

Evet, bu bir 'süt', ama daha çok da bir 'mikrokredi' hikâyesi... 'Yeni Dünya Düzeni'nin yeni söyleminin birincil oluşturucularından Dünya Bankası'nın (ve de Birleşmiş Milletler Örgütü'nün) yoksulluğu, özellikle de kadın yoksulluğunu tasfiye etmek üzere dört elle sarıldığı 'dâhiyane' buluşlardan biri olan 'mikrokrediler'in hikâyesi. Diğer mikrokredi hikâyelerinden pek de farklı değil.[4]

BMÖ, Dünya Bankası ve STÖ'lerin elbirliğiyle 'yoksulluğu alt etme' yolunda geliştirdikleri yeni 'harika silah'ın adı: 'mikrokredi'. Kendi koşullarına bırakıldığında banka kredilerine erişim olanakları olmayan, ya da ancak aşırı yüksek faizlerle borç veren yerel tefecilere mahkûm olan dünya yoksullarının 'hizmetine sunulmuş' bir başka filantropizm ve ekonomik deha örneği. Genellikle 'gönüllülük' temelinde çalışan STÖ'ler eliyle, gelir getirecek bir 'mikro-girişimi' başlatmak üzere (bölgenin özelliklerine göre, organik kahve üretimi mi olur, küçük bir mandıra kurmak mı, sokak satıcılığı mı, dokuma tezgâhı mı, yoksa bir el sanatları kooperatifi mi...) bir araya getirilmiş 8-10 kişilik gruplara dağıtılan 50-150'şer USD'lik tutarlardan oluşuyor.

---

[4] Örneğin bir başka mikrokredi öyküsü *The Independant*'te yer alıyor. Gazetenin yerel kaynaklara dayanarak verdiği bir habere göre, Bangladeş'in Rajshahi eyaletinde bir köyde yaşayan yoksul kamyon şoförü Alam Hossain, BRAC, Caritas, IRDP ve SHARP adlı sivil toplum örgütlerinden aldığı krediyi geri ödemesi konusunda örgütlerin yaptığı baskılara dayanamayarak karısı ve dört çocuğuyla birlikte intihara teşebbüs etti. Hossain ailesi, iki yıl içerisinde aldıkları kredinin büyük bölümünü geri ödediklerinde ısrar ederlerken, krediyi veren STÖ'ler ancak küçük bir kısmını geri alabildiklerini öne sürüyorlardı. Gazetedeki öyküye göre, sonunda STÖ temsilcileri, kamyoncuya 3 günlük bir süre vermiş, borcunu kapatmaması durumunda, evinin ondülin damı dâhil olmak üzere her şeylerine el koyacaklarını bildirmişti. Alam, onurunu koruyabilmek için elindeki son çareye başvurdu: tüm aile zehir içtiler. *Independant*'in bu konuya ayırdığı başmakalesinde "aşırı faizler talep eden açgözlü ve acımasız köy tefecileri, ya da *'mahajanlar'* döneminde dahi bütün bir ailenin intihara teşebbüs etmesinin görülmemiş bir vaka olduğu" belirtilerek, STÖ'lerin cemaat işleriyle uğraşması, akçalı işlere bulaşmaması gerektiği vurgulanıyor (*Editorial*, "Microcredit story", www.independant.org).

Tabii genellikle bonkör bir 'sponsor'a sahip hayırsever sivil toplum kreditörü, finansörüne karşı mahcup olmamak için borçlusunu geri ödeme konusunda bir hayli sıkboğaz ediyor. Bir kez, krediyi alan grubun üyeleri, birbirlerine kefil sayılıyorlar; bu da krediyi kullananların her biri üzerinde ağır bir baskı oluşturuyor.

İkincisi ise, kreditör kuruluşun uyguladığı faiz oranlarının yüksekliği: mikrokrediler, genellikle %50-70 arası yıllık faiz oranıyla dağıtılıyor. Mikrokredi ideologlarıysa bunu, kredi taliplerinin aksi durumda tefecilere çok daha yüksek faizlerle borçlanmak zorunda kalacakları, ya da hiç borç bulamayacakları gerekçesiyle aklıyorlar. Bir çeşit, ölümü gösterip sıtmaya razı etmek!

Ve nihayet, kredilerin geri dönüş hızı, bankaları imrendirecek kadar yüksek: Geri ödemeler, haftada bir, hatta iki sıklığında talep ediliyor.

'Mikrokredi' hareketi, 30 yıl kadar önce, Bangladeş'te hedef kitle olarak yoksul kesimleri seçen ve bugün sermayesi 4 milyar dolara ulaşan Grameen Bankası'nın kurucusu ve direktörü Muhammed Yunus'un girişimiyle başladı. Bankanın bugüne dek dört milyon kişiye 5 milyar USD kredi sağladığı belirtiliyor.[5]

Grameen örneği 'başkaları' için cazip gelmiş olmalı ki, büyük bir hızla yayıldı:

> "Çeyrek yüzyıldan uzun bir süre sonra, mikrofinans kuruluşları gelişmekte olan ülkelerde 80 milyonun üzerindeki yoksula 7 milyar dolardan fazla mikrokredi sağladı. Bunlar, pek çok biçim alabilmektedirler –kredi birlikleri, ticarî birlikler ve en sık da sivil toplum örgütleri. Büyük firmaların ticarî kredi geri ödemeleri, genellikle %50'nin altında kalırken, mikrokredilerin geri ödeme oranları %95'in üzerindedir. Yüksek geri ödeme oranları çalışan yoksulların borçlarını geri ödemeye muktedir ve istekli olduklarını ve kendile-

[5] "Microcredit Is Becoming Profitable, Which Means New Players and New Problems" - Knowledge@Wharton.

rine şans tanındığında kendi yaşamlarını dönüştürmeye yetili olduklarını göstermektedir".[6]

"Yoksulların şans tanındığında kendi yaşamlarını dönüştürme yetileri" tartışması bir yana, yüksek faizler, yüksek geri ödeme oranları ve kısa faiz periyotları, mikrokredileri bankacılık sektörü için de cazip hâle getirmiştir. Ve 'mikrofinans' STÖ'leri, Dünya Bankası'yla işbirliği içinde, büyük bankaları da işin içine çekmek üzere kolları sıvamış durumdadırlar. Daha şimdiden, Citigroup, Deutsche Bank gibi finans devleri, mikrokredi uygulamasına girişmek üzere yapılanmalara gitmektedir. Örneğin 2004 Ağustosu'nda, Citigroup/Banamex, Meksika'daki mikrofinans projelerini desteklemek üzere peso-endeksli yatırım bonoları çıkardığını açıklamış ve Dünya Bankası'nın özel sektör dalı Uluslararası Finans Örgütü'nün teminatı altındaki bonoların 44 milyon dolarlık miktarı, kısa sürede yerel kurumsal yatırımcılara pazarlanmıştır.[7] Pennsylvania Üniversitesi iktisat profesörlerinden Tayyeb Shabbir, "mikrofinansın piyasa güçlerinin süreçte daha büyük bir rol üstleneceği bir formelleşme sürecine girdiği"[8] gözleminde bulunmaktadır. Ve Deutsche Bank'ın Küresel Mikrofinans Konsorsiyumu aracılığıyla mikrokredi piyasasına 50 milyon dolarlık bir fon aktarmayı hedeflediğini açıklayan, bankanın program danışmanı David Gough'un sözleriyle, "Bundan sonraki adımın etkin bir özel sektör girişimi olacağını düşünüyoruz. Bu, yatırımcıların korporat toplumsal sorumluluk hedeflerini, harcama biçiminde değil de, yatırım olarak yerine getirmelerinin bir yolu".[9]

Mikrokredi projesinin Türkiye'de de AKP Diyarbakır milletvekili Aziz Akgül'ün kurucusu olduğu (Açık Toplum Vakfı tarafından desteklenen) Türkiye İsrafı Önleme Vakfı eliyle, Di-

---

[6] "Poverty in the Developing World" *Unitus* - Global Microfinance Accelerator.
[7] "Microcredit Is Becoming Profitable, A.g.y.
[8] A.g.y.
[9] A.g.y.

yarbakır pilot bölge seçilerek uygulamaya sokulduğunu[10] belirttikten sonra, hemen birkaç saptama yapalım:

- 'Mikrokredi' uygulaması öncelikle yoksulları, gelir getirici bir faaliyete çekmeyi hedefleyen bir uygulamadır. Ancak hemen belirtelim, 'bütün yoksulları' değil. Kredinin geri ödenmesi gereği, hedef kitlenin yoksullar içinde en azından düzenli (ve göreli 'yüksek') gelir sahipleri arasından belirlenmesine yol açmaktadır. Bu ise, günde 1 ila 2 dolar arasında bir gelirle geçinenler demektir. Bir başka deyişle, günde 1 doların altında bir gelir elde eden yaklaşık 1,3 milyar yoksul, teorik olarak dahi, mikrokredi programlarının muhatabı sayılmamaktadır.
- Bir 'yoksullukla mücadele stratejisi' olarak ambalajlanan mikrokredi uygulamalarının hedefleri arasında, ima edebileceği tüm sosyal güvenceleriyle birlikte düzenli istihdam yaratmak gibi bir kalem bulunmamaktadır. Daha çok, bir 'enformel sektörü düzenleme/yapılandırma' projesi olarak ortaya çıkmaktadır.
- Bu 'yapılandırma'nın hedefi, kapitalist ekonominin erişim alanları dışında yaşayan ya da bu ekonomiye dahil olmaları 'rantabl' olmayan yoksulları, 'kendi imkânlarıyla' piyasa mekanizmalarına dahil etmektir. Mahabub Hossain'in deyişiyle: "İlk olarak, insanların çoğu yoksul olduğunda, tarım-dışı ürünler piyasasının boyutu o denli küçüktür ve geniş bir alana öylesine zayıf biçimde yayılmıştır ki, kapitalist üretim örgütlenmesi bölünmez değerler kapasitesinin düşük kullanımı nedeniyle iktisadî değildir. Örneğin yükünü başının üzerinde taşıyan bir küçük tacir, bir köy pazarında, malları araba, gemi ya da kamyonlarla nakleden büyük tüccardan daha iktisadî iş-

[10] Recep Yıldırım, "Yoksulları İşveren Yapacak Kredi Türkiye'de", Radyo Metropol, 11/07/2003.

leyebilir".[11] Bunun yanı sıra, genellikle hane temelinde çalışan yoksulların düzenli istihdam edilen işçilere göre çok daha düşük gelirlere ve çok daha uzun çalışma sürelerine razı olma gibi kimi 'avantajları' bulunmaktadır... Dahası, bu koşullarda ürettikleri mal ve hizmetleri, piyasanın önerebileceği en düşük fiyatlara satmaya razıdırlar! Hossain'e göre, mikrokrediyle canlanan 'yerel girişimci', bir süre sonra normal kredi mekanizmalarına başvurabilecek duruma gelecek, böylelikle piyasa ekonomisine entegre olabilecektir!

- Mikrokrediyle 'belini doğrultabilen' az sayıda 'yoksul girişimci'nin (teşbihte hata olmaz: bu 'Beyaz atlı Prens'le evlenen fakir kız', 'ses sanatçısı olan inşaat işçisi', 'futbol yıldızı olan varoş çocuğu', fantezilerini andırıyor!) piyasa ekonomisinin dalgalanmaları, krizleri karşısında hiçbir güvencesi olmadığını ve diğer girişimcilere göre çok daha kırılgan bir konumda olduklarını anımsatmaya gerek var mı? Örnek mi? Meksika'nın mikrokredi kullanarak organik kahve üretimine geçen yerli kooperatifleri... 1990'larda kahve fiyatlarının düşmeye başlaması, geçimlik tarımlarını da bırakıp bu 'kârlı' işe yönelen yerli üreticileri açlık tehlikesiyle yüz yüze bırakmıştı (Hernández Castillo, 2001: 185-186).
- Öte yandan, kredilerin 'mikro' niteliği, krediden yararlananların teknolojilerini yenilemelerine, hane dışında yeni istihdam yaratmalarına, kısacası üretkenlik artışına olanak vermediği de ortak gözlemler arasındadır. Öte yandan kredi, özellikle kırsal kesimde yoksul köylülerin geçimlik üretimlerini terk ederek 'piyasa'ya yönelik ürünler üretmeye başlamalarına neden olmaktadır. Bu ise, durumlarını eskisine göre daha da kırılganlaştıran bir etkendir. Dr. Rowshon Kamal'in, Bangladeş'te, STÖ'ler eliyle dağıtılan kırsal kredi-

[11] Mahabub Hossain, "Microcredit for poverty reduction", 22 Dec 2005, Web nation.ittefaq.com.

lerin, kredi akışı kesilir kesilmez kredi kullanan yoksulların kendilerini eskiye göre daha zor durumda buldukları yolundaki gözlemleri, bunu doğrulamaktadır.[12]

- Mikrokredilerin, uygulamanın esas hedefi olarak sunulan kırsal kesim kadınlarının durumunda elle tutulur bir değişiklik gerçekleştirdiğini söylemek de hiç olanaklı değildir. Küçük boyutlu işletmeciliğe geçerek piyasa mekanizmalarına dâhil olan kadınların iş yükü artmakta, gelirlerin denetimi çoğunlukla erkeklerin (baba, ağabey ya da kocalar) elinde kalırken, kadınların payına krediyi geri ödeyebilme baskısı düşmektedir.
- Böylelikle, ilk uygulamalarının hemen ardından, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler tarafından büyük bir reklâm kampanyasıyla lanse edilmeye başlanan 'mikrokredi', 'mikrofinans' gibi uygulamaların esas amacı daha çok ideolojik gibi gözükmektedir; yaratıcı ve 'akılcı' girişimlerle, yoksullukla neoliberal ekonominin mantığı çerçevesinde de mücadele edilebileceğini gösterip, 'sosyal devlet/refah devleti'ne, giderek mevcut kapitalist ilişkilerin dönüştürülmesine ilişkin talep ve yönelimleri tarihe gömmeyi hedeflemektedirler... Ve de, örneğin Afrika, Latin Amerika ve Doğu Asya ülkelerinin ihracatlarındaki %1'lik bir artışın, 128 milyon insanı yoksulluktan kurtaracağının bilinmesine karşın, Kuzey ülkelerinin kendi tarımlarını bol bol sübvanse ederken Güney'in tarımını ölüme terk edişinin mantığını sorgulamanın önüne geçmeyi...

***

Neo-liberalizmin, yoksullara, özellikle de kadın yoksulluğuna yönelik, bağlantılı bir başka 'dâhiyane' devası da 'toplumsal sermaye'nin güçlendirilmesidir.[13]

---

[12] Dr. M. Rowshon Kamal, "Poverty alleviation". www.independant.org.

[13] Neo-liberal "toplumsal sermaye" kavramı / manipülasyonu konusunda aydınlatıcı bir çalışma için bkz. Akdoğan (2002: 71-85).

'Toplumsal sermaye' kavramını, sosyal bilimler literatürüne takdim eden, Pierre Bourdieu oldu. Bourdieu, toplumsal sermayeyi 'bireyin toplumsal bağlamdaki bir atfi' olarak tanımlamaktaydı: "Kişi amaçlı eylemlerle toplumsal sermaye edinebilir ve toplumsal sermayeyi konvansiyonel iktisadî kazançlara dönüştürebilir. Ne ki bunu yapabilme yetisi eldeki toplumsal yükümlülük, bağlantı ve ağların doğasına bağlıdır" (Bourdieu 1986). Ancak, Bourdieu'nün dahi bu 'metafor'unun, IMF ve Dünya Bankası ideologu ekonomistlerin elinde neo-liberal sermaye birikimi modelinin bir 'girdi'sine dönüştürüleceğini tahayyül ettiğini sanmıyorum.

Evet, kavram üzerinde henüz üzerinde uzlaşılmış bir tanım yok; ama bu pek önemli de değil. Kast edilen, insanlar arasındaki karşılıklılık, işbirliği, dayanışma, dostluk, güven vb. ilişkileridir.[14] Neo-liberalizmin 'harika çocuğu' Fukuyama'ya (1999) kulak verecek olursak:

> "Toplumsal sermaye modern ekonomilerin etkin işleyişi açısından önemlidir ve istikrarlı liberal demokrasinin *sine qua non* (vazgeçilmez)'udur. Başka bakımlardan Aydınlanma'dan bu yana formel kurumlar, yasanın hükümranlığı ve akılcılık temelinde örgütlenen modern toplumların kültürel bileşenini oluşturur...
> Kabileler, klanlar, köy dernekleri, dinsel tarikatlar vb. gibi tüm geleneksel toplumsal-kültürel gruplar paylaşılan normlar üzerine temellenirler ve bu normları ortak amaçlara varmak için kullanırlar. Kalkınma literatürü, genel kural olarak, bu biçimiyle toplumsal sermayeyi bir değer (*asset*) olarak görmemektedir, daha tipik biçimde bir yatkınlık olarak görülür. Ekonomik modernleşme geleneksel kültür ve toplumsal örgütlere antitetik olarak görülmüş ve ya onları ortadan kaldıracağı ya da gelenekçilik kuvvetleri tarafın-

[14] Örneğin, kavramın ABD'de tartışma alanına yerleşmesini sağlayan Robert Putnam, toplumsal sermayeyi, "toplumsal yaşamın, karşılıklı yarar için işbirliği ve eşgüdümü kolaylaştıran özellikleri –ağlar, normlar ve güven" olarak tanımlıyor (Akt. Sobel, 2002: 146).

dan engelleneceği öngörülmüştü. Eğer toplumsal sermaye gerçek bir sermaye biçimiyse bu neden böyle olsun?"

Fukuyama'ya göre toplumsal sermayeyi ayrıcalıklı kılan, rasyonel, bürokratik denetim mekanizmalarına göre, maliyeti düşürücü niteliğidir. Katı, hiyerarşik, ayrıntılı denetim mekanizmalarının yüksek masraflarına karşın, dürüstlük, güven, dayanışma duygularının –kişiye maliyeti tartışmalı olsa da-[15] kapitaliste maliyeti sıfırdır. Buna karşılık, işçiler arasındaki uyum, işbirliği duygusu, işçi-idareci arasındaki karşılıklı güven ilişkileri üretimin sorunsuz yürütülmesinde -ve tabii ki kârın azamîleştirilmesinde- eşsiz bir girdi sağlamaktadır!

Dahası, 'toplumsal sermaye' ve onun modern toplumlardaki tezahür mekânı olan 'sivil toplum', 'yüksek maliyetli ve hantal' devlet müdahaleciliğini sınırlandırmanın/geriletmenin aracını oluşturmaktadır.

Fikir, kısa süre içerisinde Dünya Bankası tarafından benimsenip, 'Üçüncü Dünya' ülkelerini 'kalkındırma stratejileri'ne entegre edilecektir. Dünya Bankası Özel Programlar İkinci Başkanı Serageldin'in (1998) deyişiyle, "Toplumsal sermaye toplumun içsel toplumsal ve kültürel tutunumuna, gömülü oldukları insanlar ve kurumlar arasındaki etkileşimlere hükmeden norm ve değerlere gönderme yapmaktadır", ve "toplumları bir arada tutan, o olmadan iktisadî büyüme ve insan refahının olamayacağı tutkaldır". Bu nedenledir ki "Dünya Bankası toplumsal sermaye kavramına işlerlik sağlama ve kalkınma sonuçlarını ne denli etkilediğini gösterme" göreviyle karşı karşıyadır. "Toplumsal sermayenin ortaya çıkmasını destekleyen bir çevre yaratmanın ve ona doğrudan yatırım yapmanın yolları bulunmalıdır".

Dünya Bankası, 'toplumsal sermaye' kavramına, IMF ile birlikte Güney ülkelerine dayattığı özelleştirmelere, ihracata dayalı kalkınma modeline, devletin küçültülmesi retoriğine, kamu har-

[15] Bkz. Sobel, A.g.m., s.144.

camalarının kısılmasına dayalı neo-liberal politikaların dünyanın bu kesiminde yol açtığı tahribatlara karşı başvurmaktadır. 'Özel mülkiyet, rekabet, bireycilik, çekirdek aile' ile belirlenen Kuzeyli kapitalist modelin, Güney ülkelerine uygulanmasında karşılaşılan sorunlarla baş edebilmenin bir yolu olarak, 1990'lı yılların ortalarında gündeme gelmiştir. Esas itibariyle, büyük çoğunluğu eski sömürgelerden oluşan Güney'in 'geleneksel' soy grupları, cemaat (*gemeinschaft*) dayanışması, karşılıklılık[16] gibi, yakın zaman öncesine dek, modernleşmeye ayak bağı oluşturduğu, ya da modernitenin (siz bunu kapitalizmin diye okuyun) gelişmesiyle tarihe karışacağı varsayılan ilişkilerinin, dünyanın bu kesiminin 'dünya ekonomik sistemi'ne entegre edilmesinde nasıl araçsallaştırılacağına ilişkin tartışmaları içermektedir. Böylelikle, dünyanın yoksulları, oluşturmaları desteklenen kooperatiflere verilen mikrokredilerle 'tahkim', yoksulların kendilerini desteklemelerini sağlayacak 'dayanışma ağları' teşvik edilirken, 'geleneksel' toplumsal tutunum aygıtlarına övgüler yağdırılırken, devletleri, 'gereksizleşen' sosyal harcamalardan kurtarılmaktadır.

Bu durumun ilginç bir tecellisi, kapitalizmin tarih sahnesine çıkarmakla, özne kılmakla onca övündüğü 'birey'in, bu yolla, Güney'de[17] 'cemaatine' irca edilmesidir. 'Geselschaft' (toplum) 'gemeinschaft' (cemaat)'a, 'organik dayanışma' 'mekanik dayanışma'ya rücu ederken, neo-liberalizm Tönnies ve Durkheim'la alay etmektedir, adeta!..

***

---

[16] "Karşılıklılık", Marcel Mauss'un *Le Don* (Armağan)'undan kalkınan Karl Polanyi'nin, küçük ölçekli toplumlarda geçerli olduğunu belirttiği mübadele tarzıdır. Verilen armağanın, karşılık verme süresinin mübadeleye giren kişi ya da gruplar arasındaki toplumsal mesafeye göre kısalıp uzayabildiği, er ya da geç, az-çok denk bir karşılık bulacağı varsayımına dayanmaktadır.

[17] "Güney" kavramını burada bir "coğrafya"dansa, bir "hâl"e gönderme yapar tarzda kullandığımı, ya da, Kuzey metropollerinin göbeğindeki etnik/kadınlaşmış "varoş"ları da "Güney" kavramına dâhil ettiğimi belirtmeme gerek var mı?

Pekâlâ, Dünya Bankası ve IMF ideologlarının son zamanlarda pek bir hevesle sahip çıktığı 'toplumsal sermaye' fikri, kadınlar açısından ne gibi anlamlar ihtiva etmekte?

Neo-liberal politikalar, bilindiği üzere, mevcut ve olası kaynakların, azamî ölçüde toplumsal yarar değil, Çokuluslu Şirketler (ÇUŞ)'e yönelik olarak kullanılması mantığı üzerine yerleşmektedir. Bu ise özelleştirmeler, yatırımların işgücü ve kaynakların en ucuz olduğu bölgelere kaydırılması, istihdamın deregülarizasyonu ve daraltılması ('istihdam-sonrası toplum'), devletin küçültülmesi, sağlık ve eğitim başta olmak üzere temel hizmetlerin kârlılık temelinde yeniden örgütlenmesi, sosyal güvencelerin tahrip, hatta mümkünse yok edilmesi, ulusal ve/veya kamusal yararı gözeten kısıtlamaların, sübvansiyonların kaldırılması vb. bir dizi uygulamayı gündeme getirmektedir.

Bu uygulamaların dünya ölçeğinde kronik ve genleşen bir yoksulluğa, dışlanmaya ve marjinalleşmeye neden olduğu da biliniyor. Yoksullaşan, dışlanan, marjinalleş(-tiril)en geniş toplumsal kesimler ise, sistemin (durmaksızın patlayıcı biriktiren) Aşil topuğunu oluşturuyor: buna karşın, devletlerin yoksulluğu azaltmaya ya da yoksulları desteklemeye yönelik her türlü 'sosyal' politika (işsizlik sigortası, sosyal ödentiler, sosyal konutlar, ücretsiz ya da düşük ücretli sağlık hizmetleri, sübvansiyonlar vb.) ise, doğası itibariyle neo-liberalizme ters düşmekte.

Böylelikle yoksullaşmayla birlikte ortaya çıkan ya da çıkması muhtemel toplumsal sorunlara karşı 'birincil dayanışma grupları' (aile, mahalle, soy grubu, kabile/aşiret, hemşeriler grubu, cemaat, tarikat vb.), 'kimlikler' tek sığınak olarak biçimlenmektedir. Yoksullar, hayatta kalmanın maliyetini kendi aralarında paylaşmalıdır.[18] Nitekim kentlerde dahi pek çok yoksul, sosyal güvenlik mekanizmalarının zaafa uğramasını (ya da mevcut olmayışını)

[18] Tabii ikinci –ve bağlantılı- bir yol da "yoksullukla mücadele"yi "Sivil Toplum Örgütleri"nin sırtına yüklemektir.

kendi aile çevresine, soy ya da hemşeri grubuna, tarikatlara, cemaatlere, etnik gruplarına sığınarak telafi etmeye çalışmaktadır. Bu ise, onların 'talepkârlık' düzeyini düşüren bir etkendir.

Dahası bu eğilim, emeğin maliyetini neredeyse sıfıra yaklaştırması açısından neo-liberal kapitalizm için paha biçilmez bir değer ihtiva eden bir başka sektörün, dünya ölçeğinde, ama özellikle Güney ülkelerinde giderek genişleyen enformel sektörün esas rasyonelini oluşturuyor.[19] Enformel sektörün, aile, akrabalık, komşuluk, hemşerilik, etnik aidiyet, cemaat vb. ilişkileri üzerinden örgütlendiği, bilinen bir olgudur.

Küresel kapitalizmin neo-liberal evresinde çokuluslu şirketler eliyle 'ulus-devlet'in 'sosyal' niteliğinin aşınımı, bir bakıma Weber'in 'rasyonalite/rasyonelleşme' kurgusunun da aşınımını beraberinde getirmektedir. Piyasa ekonomisinin emek kesimine sınır tanımayan tasallutu, emekçilerin 'kişi-yurttaş' statüsünde de bir regresyonu gündeme getirmektedir. Artık 'tam istihdam toplumu'ndan söz edilemeyeceğinin ilan edildiği[20] koşullarda, sürekli iş, sosyal güvenlik, emeklilik vb. haklarını yitiren ve gelirleri sürekli azalan emekçiler, aile, cemaat, tarikat bağlarına sığınmak zorunluluğuyla karşı karşıyadır. Dünya üretimi, artık büyük ölçüde, emekçilerinin boğaz tokluğuna günde 15-16 saat parça başı çalıştığı varoşlardaki izbe ter atölyelerine, Güney ül-

---

[19] 1995 yılı ILO verilerine göre dünyada 500 milyon kişi, yani dünya çalışan nüfusunun dörtte biri kayıtdışı olarak çalışmakta ve dünyada gayri safi hâsılanın % 35'i bu sektörde gerçekleşmektedir. "Kayıtdışı" özellikle "Güney" ülkelerinde yoğunlaşmış durumdadır: Latin Amerika, Afrika, Asya. Yine ILO verilerine göre bu kıtalarda yer alan 70 ülkedeki 2.000'den fazla işyerinde çalışan işçilerin %' 70-90'ını kadınlar oluşturuyor ("Kapitalist Küreselleşme ve Kadın Emeği", *Eğitim Sen, 1. Kadın Kurultayı*,A.g.y.., ss.55-56).

[20] G. Vobruba "yüzyılın son çeyreğinde tam istihdam çağının sona erdiğini" ilan ederek şöyle devam ediyor: "Şimdilerde tam-istihdam *sonrası* toplumlara geçişin ortasındayız. Bu değişim modern kapitalist toplumlarda çekirdek toplumsal içleme mekanizmalarını, işgücü piyasasını ve refah devletini etkilemektedir; çünkü bu mekanizmalar tam istihdam üzerine temellenir." Bkz. Vobruba (1999:23-46).

kelerine, sokaklara (örnek: sokakta çalışan atık kâğıtçıların topladıkları kâğıtları kilo hesabıyla satın alan çokuluslu firmalar) sürülerek göz önünden yok olduğu 'işçisiz fabrikalar'da gerçekleşmektedir. Bu durum ise, hiç kuşku yok ki, kadınların yüklerini daha da ağırlaştırırken, onları şirketlere taşeronluk yapan (ve hemen tümü erkeklerden oluşan) cemaat/yerel önderlerin(in), hane reislerinin, simsarların, hemşeri ağalarının, tarikat şeyhlerinin insafına terk etmektedir. Göz önünde olmadıkları, sorunlarını gündeme taşımadıkları, talepkâr olmadıkları, örgütlenip haklarını aramaya kalkışmadıkları, hane geçimini sessiz sedasız üstlenip işgücü maliyetlerini düşürdükleri sürece ne gam; hatta tüm bu gelişmeler, 'toplumsal sermaye' adıyla takdis edilip, kılıfına uydurulabilir, böylelikle herkesin eli temiz kalır.

***

Görüldüğü üzere, neo-liberal kapitalizmin genelde yoksullara, özel olarak da kadınlara yönelik 'yeni söylem'inin iki iddialı tezi, 'mikrokrediler' ve 'toplumsal sermaye', fiiliyatta 'serbest piyasa'ya uyarlı bir ataerkinin yeniden üretiminden öte bir anlam ve işleve hizmet etmemektedir. Hiç kuşku yok ki, BMÖ ve DB'nın standartlaştırıcı serbest piyasacı 'feminizmi'nin başka araçları yok değil. 'Kadının kendi bedenine sahip çıkması' adına doğum kontrolünün va'zedilmesi, örneğin, bunların en etkililerinden (ve en fazla eleştirilenlerinden) biri.

Burada vurgulanması gereken bir başka önemli yön ise, Güney ülkelerini piyasa ekonomisine entegre etmeye yönelik bu siyasaların günümüzde, devletlerden çok 'sivil toplum' ve örgütleri aracılığıyla uygulanması/yaygınlaştırılmasıdır. Standart uygulama, BM sponsorluğunda uluslararası konferansların düzenlenmesi ve proje fonları gibi malî teşviklerin de kullanılması aracılığıyla 'Kuzey' standartlarına uygun 'Üçüncü Dünya feministleri'nin 'forme edilerek' neo-liberal aygıtların yerleştirilmesi ve uygulanmasını onlara ciro etmek gibi gözüküyor. Bu açıdan,

Meksikalı feminist Sylvia Marcos'un kendi deneyimlerinden çıkardığı dersler, hepimiz için öğreticidir:

"Tabii, temsilci olmak çok güzeldi. Bütün o forumlar insana dünyayı önüne açıyormuş izlenimi vermekteydi. Ama 1993'ten itibaren bu konu bile çok kritik bir hâl aldı. Bunu önce Kahire'deki, ardından da Pekin'deki büyük forumda gördüm. 1993'te Viyana'daki insan hakları toplantısında gördüm. 'Üçüncü Dünya Uluslararası feministleri' arasında çelişkili gündemleri konusunda bir mücadele sürüyordu. Nereden gelirlerse gelsinler, Asya, Afrika, ya da Latin Amerika, tüm dünyadan, ama... bunu söylediğim için üzgünüm, ama söylemek zorundayım... benim yaptığım gibi çekilmedikleri aşikar. Benim gibi son derece radikal feminist konumlardan feminist emperyalizmin araçları olmaya dönüştüler. Bu terimi kullanmak zorunda kaldığım için üzgünüm (Tabii ki tüm Kuzeyli feministler emperyalist değil.)

Yerel kadınların pek çoğu için cazip geliyor, çünkü para ve destek alıyorlar. Tüm dünyadan kadınlarla konuşma olanağını buluyorlar; fikirlerinin etkili olması onları gururlandırıyor. Onları motive eden pek çok konu var, sorun salt paradan ibaret değil. Sonuçta, artık tenlerinin rengi koyu olduğu ya da Hintli, Meksikalı, 'güneyli' göründükleri için Üçüncü Dünya feministi denen bir sürü kadın var. Ama gerçek temsiliyetlerini uzun zaman önce yitirmiş durumdalar. Bu Uluslararası feminizm artık herhangi bir yerde kök salmamış Uluslararası bir kadın kuşağı yarattı. Onlar küresel ürünler. Bunun kimi olumlu getirileri olabilirdi, ama gündem, Amerikanlaşma olarak küreselleşme. Bence bu, Uluslararası feminizmin olabileceği şey: ağırlıklı olarak Amerikan feminizmi. Burada B. de Souza Santos'un bir tikelliğin küreselleşmesi olarak tanımladığı şeyden söz ediyorum" [Waller ve Marcos (der.) 2005:146].

Neo-liberalizmin geliştirip 'feminist emperyalizm' aracılığıyla Güney ülkelere ihraç ettiği 'yeni ataerki'... Ne yazık ki çağımız, bu tür 'oximoronlar'ın üremesine fazlasıyla elverişli bir zemin oluşturuyor. Şu hâlde, bizlere düşen, 'kurtarıcılarımızın yazdıklarını okumasını öğrenmek'...

Tıpkı Hitler'in 'Kavgam'ından nefis bir karikatür kitabı çıkartan Clément Moreau'nun yapabildiği gibi...

KAYNAKLAR

Akdoğan, A.A. (2002), "Toplumsal Sermaye: Yeni Sağın Küresel Yüzü", *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları,* Y. Özdek (der.), TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara (71-85).

Bourdieu, P. (1986), "Forms of Capital", *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood Press, 241-260.

Eğitim Sen (2004), "Kapitalist Küreselleşme ve Kadın Emeği", *1. Kadın Kurultayı.*

Fukuyama, F. (1999), "Social Capital and Civil Society", *The Institute of Public Policy*, 1 Ekim 1999, IMF İkinci Kuşak Reformlar Konferansı'na yaptığı sunum.

Mies, M. (1991 [1986]), *Patriarchy and Accumulation on a World Scale -Women in the International Division of Labor*, Zed Books, Londra, New Jersey.

Serageldin, I. (1998), "Foreword", Christiaan Grootaert, "Social Capital: The Missing Link?" içinde, *Social Capital Initiative Working Paper*, no.3, The World Bank Social Development Family, Environmentally and Socially Sustainable Development Network.

Sobel, J. (2002), "Can We Trust Social Capital?", *Journal of Economic Literature*, c. XL.

Vobruba, G. (1999), "The End of the Full Employment Society - Changing the basis of inclusion and exclusion", *Social Exclusion in Europe, Problems and Paradigms,* P. Littlewood, I. Glorieux, S. Hercommer, I. Jönsson (der.), Ashgate (23-46).

Waller M. ve S. Marcos (der.) (2005), *Dialogue and Difference. Feminisms Challenge Globalization,* Palgrave, Macmillan, 2005.

'KÜRESEL CEHENNEM'İN DİBİ: DÜNYA'DAN VE TÜRKİYE'DEN KADIN MANZARALARI!*

CAHİDE SARI-TEMEL DEMİRER

"Ne kadar kolaydır başkasının düşüncesini değiştirmek.
Ne kadar güçtür kendininkini değiştirmek."[1]

Afgan kadının şarkı söyleme özgürlüğünün sadece bir gün sürdüğü bir dünya bu...[2]

Hani hâlâ Türk Atasözlerinde, "Saçı uzun aklı kısa... Kadın adamı vezir de eder rezil de... Ateşle oynama elini, avratla oynama evini yakar... Avrattan vefa zehirden şifa... Ak akçe ile ak baldıra güven olmaz... Bal arıdan kavga karıdan çıkar"...

İtalyan Atasözlerinde, "Her şey Allah'tan gelir kadınlar hariç... Kadınları evde uzun süre tutmamak selamet olur... Az kadının çok kazın olsun... Şirret kadından kendini koru iyi kadına da asla güvenme... Kadınlar kestane gibidir dışları güzel içleri çürük... Kadınlara, eşeklere ve cevizlere insafsız bir el gerekir"...

Alman Atasözlerinde, "Kadının hüküm sürdüğü evde şeytan kalfalık eder... kadınların şekli melek, kalbi yılan, kafası da eşek gibidir... Sadık bir köpek ve sadık bir at bir kadına bedeldir... Bulutsuz gökyüzüne ve gülen kadına güven olmaz... Erkeğin yaşı kemiklerinde okunur, kadının ise yüzünde"...

Yunan Atasözlerinde, "Üç büyük kötülük vardır; deniz, yangın ve kadın... Evlilik erkeklerin satın aldıkları tek şeytandır"...

---

* Uzun Yürüyüş Dergisi, No:68, Nisan-Mayıs 2005.

[1] Oscar Wilde.

[2] "Kadına Özgürlük Ne Gerek!", Cumhuriyet, 16 Ocak 2004, s.11.

Rus Atasözlerinde, "Köpek kadından iyidir, hiç değilse efendisine havlamaz... Sana iyi davranan kadından sakın, mutlaka bir art niyeti vardır... Kadınların arzuları hiçbir zaman dolmayan dilenci torbasına benzer"...

Çin Atasözlerinde, "Sana on erkek evlat verse de kadına güvenme... Kadınların üç önemli görevi vardır: Babaya itaat, kocaya itaat, evlada itaat"...

Japon Atasözlerinde, "Evliliğinin yürümesini istiyorsan evlendiğin gece karını döv... Genç bir kadın evinde gölge ve yankı olmalıdır... Kadın ve kilim yeniyken iyidir"...

İspanyol Atasözünde, "Sessiz kadının dilini bağla"...

Yemen Atasözünde, "Allah'ın merhameti kadına geçmez" denilen ve denilenlerin yapıldığı; kadınlara reva görüldüğü; "Kadın Sorunu"nun giderek katmerlediği bir dünya bu...[3]

"Devlet İstatistik Enstitüsü'nün gerçekleştirdiği '2003 Yaşam Memnuniyeti Araştırması'na katılan kadınların %11,6'sı 'çok mutlu', %48,4'ü de 'mutlu' olduğunu söyledi. Evli kadınlarda mutlu-

---

[3] Bkz: Leyla Pervizat, "Devlet, Feodal ve Erkek mi?", Radikal, 10 Ağustos 2004, s.9; Humanite Dergisi, No:6, Haziran-Temmuz 2004; Özcan Sapan, "İktidar, Milliyet, Kadın ve Dil", s.13-31; Elif Köklü, "Feminist Kuramdan İnsan Hakları Pratiğine ve Türkiye'de Kadın Dergileri", s.32-51; Ercan Kanar, "Bireyin Özgürleşmesi: Erkeklik ve Kadın Hâlinin Sönümlenmesi", s.52-57; Leyla Pervizat, "Kadının İnsan Haklarının 'Kültür' Sorunu", s.58-73; Erbil Tuşalp, "Kadına Dair", Birgün, 3 Haziran 2004, s.6; "Madalyonun Diğer Yüzü: Kadın", Özgür Düşün Dergisi, No:20, Mart 2004, s.16-22; Türkan Saylan, "Kadınlar-Erkekler ve de İktidar", Cumhuriyet, 18 Temmuz 2004, s.2; Satı Merdan, "Kadınların Dünyasına Yolculuk", İnsancıl Dergisi, Temmuz 2004, s.32-35; Türker Alkan, "Kadınlar ve İdeoloji", Radikal, 7 Mayıs 2004, s.5; Meral Tamer, "Bayramda Kadınlarımızı Düşünün", Milliyet, 21 Ocak 2005, s.6; Emre Caner, Kutsal Fahişeden Bakire Meryem'e Toprak ve Kadın, Su Yay., 2004; Ataol Behramoğlu, "Karenina, Bovary, Bihter vb...", Cumhuriyet, 25 Eylül 2004, s.6; "Kahraman Kadınlar (N. Krupskaya-R. Luxemburg-A. Kollantai-C. Zetkin-E. Marx)", Partizan Dergisi, No:54, Eylül-Ekim 2004, s.58-70; Zeynep Oral, "Laodike Adlı Bir Kadın...", Cumhuriyet, 13 Mart 2004, s.19; Doğan Hızlan, "Dünya Kadınlar Günü'nde Kadın Yazarları Hatırlamak", Hürriyet, 9 Mart 2004, s.19; Nuray Mert, "Kadınlara Pozitif Ayrımcılık", Radikal, 6 Mayıs 2004, s.6; Hikmet Saim, Kadının Gizli Dosyası, Arion Yayınevi., 2004.

luk oranı %65,9'u buldu"[4] yalanlarıyla tezgâhlanmaya kalkışılsa da bu dünya, baskı, sömürünün ve ayrımcılığın cehennemidir...

'BU DÜNYA'DA KADIN OLMAK!

"Avrupa'da rapor edilen bütün saldırıların 4'te 1'i ev içinde erkeğin kadına uyguladığı şiddetten kaynaklanıyor".[5]

"Aftonbladet gazetesinin araştırmasına göre, İsveç'te seks ticareti giderek büyüyen bir sorun hâline geldi.[6] Baltık ülkelerinin ve Polonya'nın Avrupa Birliği'ne girmesi, Ruslara vizenin kaldırılmasından sonra İsveç'te kadın ticareti gözle görülür bir artış gösterdi. Ancak son zamanlarda, büyük kentlerin kadın ticaretine sahne olduğuyla bilinen caddeleri, daha çok uyuşturucu bağımlısı kadınlara kaldı.

İsveçli kadınlar, ek gelir olarak bedenlerini satmayı arttırdılar ve bunun için evlerinde bilgisayarın başında oturmaları yetiyor. İsveç'in uluslararası refah endekslerinde ilk 3 sıradan aşağı düşmemesine karşın, öğrenci burslarının yetersizliği, çocuklu yalnız annelerin gelirlerinin yeterli düzeyi bulmaması kadınları seks işçiliğine itiyor".[7]

Ya Türk(iye'de) kadın olmak mı?

"ATO'nun araştırmasına göre Türkiye'de her 350 kadından biri fuhuş tehlikesiyle karşı karşıya... Kadınların %30'unu kocası satıyor..."[8]

"KA-DER'in araştırmasına göre, Ankaralı her beş kadından biri şiddet maruz kalıyor..."[9]

---

[4] "Meğer Kadınlar Çok Mutluymuş", Hürriyet, 15 Nisan 2004, s.9.

[5] Zülfü Livaneli, "Bu Avrupa Raporuna İnanamayacaksınız", Vatan, 10 Ekim 2004, s.5.

[6] "Bana öyle geliyor ki fahişelik kadının toplum içindeki durumunun örneklemesi, özüdür" (Kate Millett).

[7] Gürhan Uçkan, "İnternette Beden Ticareti", Cumhuriyet, 2 Aralık 2004, s.20.

[8] "Hayatsız Kadınların Dramı", Cumhuriyet, 19 Temmuz 2004, s.1.

[9] "Beş Kadından Birine Şiddet", Hürriyet, 26 Kasım 2004, s.27.

Hacettepe Üniversitesi araştırmasına göre "Türk kadınlarının %39,2'si, 'Koca dayağında haklı neden olabilir' diyor. Çalışan kadınların %30,3'ü de bu fikirde..."[10]

"Evli kadınların %29'u 'kadının kocasına karşılık vermesi', %27'si 'parayı gereksiz yere harcaması' ve %23'ü 'çocukların bakımını ihmal etmesi' durumunda kocanın karısını dövmesini haklı buluyor. Kadınların %6'sı 'yemeği yakmayı' da dayak nedeni olarak kabul ediyor. Verilere göre, kırsal alanda yaşayan kadınların %57'si, belirtilen durumların en az biri için kadının kocası tarafından dövülmesini haklı bulurken, bu oran kentli kadınlarda %32..."[11]

"Kadınların işgücüne katılımı son 10 yılda %34'ten %22'ye geriledi. Ayrıca kadınların %34'ü de işyerinde tacize uğruyor..."[12]

"Türkiye'de 1980'den sonra her 13 kadına karşılık 87 erkek işe girdi..."[13]

CİNSİYETE GÖRE FIRSAT EŞİTSİZLİĞİ[14]

	OKURYAZARLIK (yüzde)		OKULLAŞMA (yüzde)		KİŞİ BAŞINA GSMH (dolar)	
KENT	KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK
BİTLİS	55	87	41	64	1.854	2.002
AĞRI	48	86	44	70	1.626	1.968
MUŞ	48	86	45	70	1.369	1.787
VAN	48	85	49	86	2.068	2.810
BİNGÖL	57	87	53	77	1.873	2.757
ŞIRNAK	36	83	55	85	1.580	2.012
SİİRT	45	85	57	94	2.215	3.837
MARDİN	50	85	58	82	2.286	2.739

"Karadenizli kadınların %66,2'si aile ekonomisine katkıda bulunuyor. Bu oran Doğu Anadolu'da 40,4, Ege'de 39,8, Marmara'da 35,7, İç Anadolu'da ise 21,3..."[15]

---

[10] Yıldız Yazıcıoğlu, "Kadınların %39,2'si Onaylıyor", Milliyet, 28 Kasım 2004.
[11] "Kadınlardan Şiddete Onay", Radikal, 22 Ekim 2004, s.3.
[12] "İşsizlik mi Taciz mi?", Birgün, 9 Aralık 2004, s.20.
[13] "Küresel Kapitalizmin Kadın Emeğine Etkileri", Birgün, 24 Ekim 2004, s.4.
[14] UNDP, İnsani Gelişme Raporu 2004 GSMH: Satın alma gücü paritesine göre.
[15] "Karadeniz Kadını Arı Gibi", Radikal, 6 Haziran 2004, s.5.

"Çalışan kadınların yarısı kazandığı parayı harcarken kocaları ve aileleriyle birlikte karar veriyor; kadınların %10'u ise, bu konuda söz hakkına bile sahip değil..."[16]

"Türkiye'de çalışan kadınların %14'ü işyerinde tacize uğruyor..."[17]

KADIN(LIK)IN DURUMU!

Kadın(lık)ın durumu mu?[18]

Neo-liberal gevezeler kadın konusunda, Thatcher, Çiller örneklerinden çokça bahsederler. Ancak onları, 'erkek egemen söylemi benimsemiş kadınlar' olduğu gerçeği göz ardı edilebilir mi?[19]

'Kadın Sorunu'nun bir 'reform' ya da 'yasal düzenleme'[20] meselesi olduğunu 'iddia' edenler böyle düşünerek, şunları da diyebilirler: "Halkın %83'ü Türkiye'de kadınların erkeklere göre daha az eğitim almış olmalarını ülkenin gelişmesinin önünde önemli engel olarak görmektedir. Bu konuda, kadınlara ilişkin geleneksel değer yargılarından kaynaklanan bir sorun olmadığı gözükmektedir. Örneğin, okullarda ahlâk bozulduğu için kızını okula göndermediğini belirtenler %2 gibi çok küçük bir azınlık

---

[16] "Kadınlar Erkeğe Çalışıyor", Cumhuriyet, 2 Kasım 2004, s.20.

[17] "Çalışan Kadınların Kâbusu", Cumhuriyet, 9 Aralık 2004, s.20.

[18] Kadın(lık)ın durumu hakkında bkz: İlkay Başocak, "Modernizm ve Kadın", Sosyologos Dergisi, No:6, Kasım-Aralık 2004, s.36-38; M. Ali Kışlalı, "Kadının Gizli Dünyası", Radikal, 5 Ağustos 2004, s.7; Abdullah Şevki, "Aşk Tüketimi ve Kadın Görüntüsünün Metalaşması", Eski Dergisi, No:40, Şubat 2005, s.16-17; Selma Güngör, "Küreselleşme Avrupa'da Kadınlara Kaybettiriyor", Sosyalist Demokrasi Gazetesi, No:9, 10 Ocak 2005, s.5; "İngiltere'de Kadın Askerler Tacize Uğruyor", Ülkede Yeni Gündem, 24 Ocak 2004, s.8; Duygu Asena, "Kadının Özgürlüğü", Vatan, 8 Şubat 2005, s.11; "Kadınların %97'si Şiddete Uğruyor", Evrensel, 13 Ocak 2005, s.2; Mehmet Y. Yılmaz, "Aynası 'Kadına Şiddettir' Türkiye'nin", Milliyet, 13 Mayıs 2004, s.2; Turgut Tarhanlı, "Kadın ve Hakları", Radikal, 4 Mayıs 2004, s.8.

[19] "Kadın öyle bir konudur ki, onu ne kadar incelersen incele her zaman yepyenidir" (Tolstoy).

[20] "Kadınlar kendileri kanunların yapılmasına yardım edip, kanun yapıcıları da seçmedikleri sürece hiçbir zaman tam eşitlik olamaz" (Susan B. Anthony, The Area, 1897).

grubu oluşturmaktadır. Halkın %64'ü eğitim için daha fazla vergi vermeyi kabul etmektedir.

Kadınların iş yaşamına katılmalarında da Türkiye halkının çoğunluğunun gelenek ya da muhafazakârlıktan kaynaklanan önyargıları olmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin, çalışan bir kadının namusunu koruyamayacağı önermesine halkın sadece %7,6'sı katılmıştır.

Örneğin, çalışan kadınlara 'kötü gözle bakıldığı' için çalışmadığını söyleyen kadınların oranı sadece %3'tür. Benzer şekilde, kadınların %20'si erkeklerle bir arada olacakları işyerlerinde çalışmayı uygun bulmazken, çalışmayan kadınların sadece %1'i bu gerekçeyi çalışmama nedeni olarak belirtmiştir".[21]

"Vatikan'ın, Papa 2. Jean Paul'un onayıyla Katolik piskoposlara gönderdiği bildiride feminizme[22] karşı bayrak açtı"ğı;[23] ya da kadına ilişkin "tüketici prototipinin, hem tüketmekte hem de tüketilmekte"[24] olduğu kapitalist düzenleme koordinatlarında veya kapitalist popüler kültürün kaynayan kazanında kadına biçilen imgenin de sürekli bir değişim gösterdiği gidişatta, kaderine razı edilgin ev kızlarının hâkimiyetinden televizyon dizilerinin artık kül yutma-

---

[21] Binnaz Toprak, "Gelecek 10 Yıl Kadınların Olsun", Radikal, 5 Nisan 2004, s.11.

[22] "Feminizm, yani kadının esaretten kurtuluşunun projesi, kadının özgürlüğünün mücadelesi ilk defa batılı paradigma içerisinde telaffuz edilmiştir. Feminizmin anayurdu batıdır. Bu anlamda batılı, modern ve seküler düşünen kadınlık serüvenidir (Fatih Özdemir, "Modernizm, Kadın ve Din", Felsefelogos, No:2, Kasım 2003, s.13). "Feminist teoriler kadın erkek arasındaki eşitsizliğin nedenini iyi görebilmiş olsalar da bu eşitsizliği ortadan kaldıracak yöntemleri bulmakta aynı başarıyı gösterememişlerdir (Cem K. Olgun, "Feminist Teoriler", Felsefelogos, No:2, Kasım 2003, s.6). Ayrıca bkz: Nurcan Dikme, "Feminizm; Kadınların Nefes Alması İçin...", Birgün, 6 Temmuz 2004, s.12; Sevgi Uçan, "Pozitif Ayrımcılık: Soyut Eşitlikten Fiili Eşitliğe", Gelecek Dergisi, No:21, Haziran-Temmuz 2004, s.18-20; Özgür Can Sunata, "Peki Bu Feministler Ne İster?", Gelecek Dergisi, No:21, Haziran-Temmuz 2004, s.22-23; Filiz Koçali, "Maddeci, Sosyalist, Marksist Feminizm", Ülkede Özgür Gündem, 4 Kasım 2004, s.7; Aksu Bora, "Feminizm: Sınırlar ve İhlâl İmkânı", Birikim Dergisi, No:184-185, Ağustos-Eylül 2004, s.106-112; İsa Demir, "Liberal, Marksist ve Radikal Feminist Söylemler", Felsefelogos, No:2, Kasım 2003, s.10.

[23] "Papa'nın Derdi Feminizm", Radikal, 1 Ağustos 2004, s.11.

[24] Erdal Atabek, "Kadının Durumunda Değer Sistemleri...", Cumhuriyet, 8.3.2004, s.4.

yan, hayatına ağırlığını koymaya azimli kadınlarına, moda dergilerinin özgür bir cinsellik ima eden ayağı botlu serin kadınlarına geçilirken soru(n) bu değildir ve böylece de konulmamalıdır...

Virginia Woolf'un, "Erkeklerin kadınların kurtuluşuna karşı çıkışının tarihi, denilebilir ki, kadınların kurtuluşunun öyküsünden daha ilginçtir" sözleriyle betimlenmesi mümkün olan seyr-ü seferde unutulmamalıdır ki, "Kadının bir kişilik olarak keşfi birkaç yüzyıl aldı. Kadınların politik kimlik mücadelesi ağırlıklı olarak yüzyılımızın meselesidir..."[25]

Ve de Ataerkilliğe karşı eşitlikçi-özgürlük ekseninde ele alınması gereken bu mesele, ne salt sınıfsal ne salt cinseldir...

"Ataerki dâhil her türlü baskı ve sömürünün ortadan kaldırılmasını hedefleyen özgürlükçü-eşitlikçi bir perspektif içinde diğer muhalif unsurlarla birlikte davranan bağımsız bir kadın hareketi, böylesi bir değiş(tir)me iradesi içinde kendini gerçeklerken muhalefet gündemine kadınların 'özgül' talep ve çözüm önerilerinin damgasını vurmasında daha etkili olabilecektir. Daha özlü bir deyişle, eğer kadınların günümüzdeki konumlarından, mevcut (sınıfsal, cinsel, etnik vb.) eşitsizlikleri temellük edip katmerlentiren küresel kapitalist sistem sorumluysa, kadınların safı da ona karşı verilen mücadele olmalıdır".[26]

---

[25] Yıldırım Türker, "Onun Bunun Kadınları", Radikal, 8 Mart 2004, s.4.

[26] S. Özbudun, "Söyleşi", Devrimci Demokrasi Gazetesi, No:58, 1-16 Şubat 2005, s.7.

JAN, JIN, JİYAN/ ACI, KADIN, YAŞAM*

TEMEL DEMİRER

"Okyanusu suya bakarak aşamazsın."[1]

Öncelikle 'Jan, Jın, Jiyan'ın ne anlama geldiğini merak mı ettiniz? Çevirelim: Kürtçe'de Acı, kadın, yaşam demek...[2]

Bunun ardından ekleyelim: 'Kadın Sorunu',[3] insanlığın özgürleşme mücadelesinin kilit önemdeki alanlarından biri...

"Erkeklerle birlikte bütün bir toplumun özgürleşmesinin de koşulu, kadının özgürleşmesi"nden[4] geçtiği; bunun 'olmazsa olmaz' olduğu bir an dahi unutulmamalı; her adım başı anımsanmalı ve anımsatılmalıdır...

---

* Uzun Yürüyüş Dergisi, No: 77, Eylül 2006; Damar Dergisi, No: 187, Ekim 2006.

[1] Rabindrantah Tagore.

[2] "Kürtçede jan, acı, sızı demektir. Jın, kadındır. Jiyan ise yaşam! Yine Kürtçede mêr, erkektir. Mırin ise ölüm... Kadının acıyan bir yaşamın öznesi olduğunu, erkeğin ise güçle, iktidarla ve ölümle eşit olduğu yorumuna sığınabiliriz..." (Güler Yıldız, "Jan, Jın, Jiyan", Radikal İki, 14 Mayıs 2006, s.1-8).

[3] Bkz: H. Fırat, "Kadın Sorunu ve Toplumsal Eylem", Kızıl Bayrak, 25 Mart 2006, s.16-17; Özlem İzmirli, "Kadın Sorunu Üzerine", Odak Dergisi, 9 Mart 2006, s.14; Ali Sirmen, "Kadın Hakları ve Toplum Mühendisliği", Cumhuriyet, 10 Mart 2006, s.4; Berrin Taş, "8 Mart'ta Günümüz Emekçi Kadını", İnsancıl Dergisi, Nisan 2006, s.15-16; Rojda Demir, "Kadının Adı: 8 Mart", Devrimci Demokrasi, No:84, 1-16 Mart 2006, s.7; Aksu Bora, "Kamu Yeniden Kurulurken Kadınlara Ne Olacak?", Cogito Dergisi, No:43, Yaz 2005, s.262-269; Aylin Esen, "Mizah ve Kadın", Bakış Gazetesi, No:11, 13 Ekim 2005, s.16; Güner Gövenç, "Kadının Kurtuluşu ve Sosyalizm", Marksist Bakış Dergisi, No:4, Eylül-Ekim 2005, s.31-32; Kemal Gülden, "Kadın Nasıl Seçer? Hayatı Kadınlar mı Yönetiyor?", Eski Dergisi, No:45-46, Temmuz-Ağustos 2005, s.18-23.

[4] Melda Yaman Öztürk-Nuray Ergüdeş, "Maddeci Bir Feminizm İçin: Kadının Görünmeyen Emeği Tartışmaları", İktisat Dergisi, No:469, Ocak 2006, s.22.

Evet evet bundan kimsenin şüphesi olmamalı... Ancak bu alanda dikkat edilmesi gereken bir diğer şey de olayın önemi gölgeleyen/perdeleyen 'abartı' lardır...[5]

Hayır, problemi 'cins' ya da 'sınıf' düalizmine sıkıştırmak veya sosyalizme hava etmek yanlısı değilim...

'Kadın Sorunu'ndaki 'cins' ve 'sınıf' tahakkümü ya da çifte sömürü, 'ataerki'nin sosyalist iktidar koşullarında da var olabileceği (olduğu) unutulmadan (ve 'abartılar'a saplanılmadan) ele alınmalıdır...

ATAERKİ!

"Kadın doğulmaz, kadın olunur."[6]

Benjamin de Casseres'in, "Size gururla kütüphanesini gösteren bir kadına rastladınız mı?"; Cesare Pavese'nin, "Hiçbir kadın bir adamla parası için evlenmez. Kadınlar bir milyonerle evlenmeden önce ona aşık olacak kadar akıllıdır"; Nietzsche'nin, "En tatlı kadın dahi acıdır"; Labiche'nin, "İyi kadınları yetiştiren iyi kocalardır"; Byron, "Kadının gözünde imparator kocadır"; Guazzo'nun, "Değirmen ve kadın durmadan bir şeyler ister"; Plutarch'ın, "Mumlar söndüğü zaman bütün kadınlar eşittir"; Mevlana'nın, "Kadın olmasaydı dünyada hayatın neşesi kalmazdı"; Refik Halit Karay'ın, "Çirkin kadın demeyiniz. Bilmediğin bir yemeğin harici manzarasıyla tadına hükmedebilir misin? Mesela midye dolması ömründe tatmamış olsan tabaktaki duruşu sana lezzeti hakkında bir fikir verebilir mi? Çirkin kadın vardır ki kestane gibidir. Sevda ateşine biraz gösterince kabukları soyulur. İçinden hararetlenir, lezzet kesilir. Güzeli vardır

---

[5] 'Abartı' dedim; işte -'yargıda tarafsızlık'tan- bile söz edebilen bir örnek: "Toplumdaki cinsel baskı ve sömürü düzenine karşı çıkmak ancak kadıncıl bir eleştiri yakalamakla olasıdır. Bu bakış açısı toplumdaki tüm haksızlıkları görmeye olanak sağlayacak ve yargıca gerçekten tarafsızlık kazandıracak" (Tennur Koyuncuoğlu, "Yargı Cinsiyetsiz mi?", Radikal İki, 7 Mayıs 2006, s.5).

[6] Simone de Beauvoir.

ki görünüşe aldanırsınız... Aşk bıçağına uğrayınca karpuz gibi kabak, muhabbet dişine dokununca çürük fındık gibi kof, sevgi mihengine vurunca bakır gibi kalp çıkar"[7] deyişlerinde ya da tarihi yazarken 'insanoğlu'ndan söz eden 'mantık(sızlık)'da ifadesini bulan ataerki deyince[8] şunların unutulmaması gerek...

"Erkek egemenliği tahripkâr ve muhafazakârdır...

Tahripkâr; çünkü egemenliğin her biçimi bir 'öteki' yaratır ve varlığı da bu ötekinin ezilmesine, altakonumlanmışlığına bağlıdır.

Bu, bağımlı bir ilişkidir. Tahrip ettiği yalnızca kadın cinsi - bedeni, varlığı, kimliği- değil, ama ona bağlı olarak düşünülen doğadır da... Yine erkek egemenliğinin kaçınılmaz sonucu olarak cinsel seçimdir de...

Kadınlarla birlikte ezilen tüm gruplar, ırklar, etnik/dinsel kimlikler ve diğerleri üzerinde bir tahakkümdür bu. İşte bu yüzden tahripkârdır.

Muhafazakâr; çünkü eski egemenlik biçimlerini muhafaza etmek ister ve değişime karşı savaşır, varlık mücadelesi verir..."[9]

---

[7] Refik Halit Karay, Der. Mehmed Zeki Pakalın, Tarih Boyunca Kadın Erkek Dedikoduları, 1949.

[8] Bkz: G. Gürkan Öztan, "Ataerkilliğin Anatomisi", Radikal İki, 7 Ağustos 2005, s.8; Emet Demirci, "Cins Ayrımcılığının Diyalektiği", Toplumsal Ekoloji Dergisi, No:4, Yaz 2005, s.51-58; Katrin Kraus, "Toplumsal Cinsiyet, Eğitim ve Çalışma - Ayrımcılığın Karmaşıklığı Konusunda Düşünceler", Felsefelogos, No:29, 2006/1, s.79-88; Nur Çintay A., "Kadınların Ekseriyeti Pireye Benzerler!", Radikal, 13 Kasım 2005, s.2; Çiler Dursun, "Temsil, Acı ve Kadın", Radikal İki, 29 Mayıs 2005, s.8; "Kadınların Derdi Yasalar", Radikal, 26 Kasım 2005, s.7; Turgut Tarhanlı, "Kadının Hakları ve Yargı", Radikal, 28 Temmuz 2005, s.10; Nuray Mert, "Kendisinin Düşmanı Kadınlar", Radikal, 24 Ocak 2006, s.6; Rojda Demir, "Cinsellik, Kadın ve Hâkimiyet", Devrimci Demokrasi, No:80, 1-16 Ocak 2006, s.7; Tansel Sevkan Kaplan, "Yabancılaşma ve Kadın", Uzun Yürüyüş Dergisi, No:73, Ocak 2006, s.30-31; Özdemir İnce, "Savaş ve Kadın", Hürriyet, 11 Aralık 2005, s.22; "Çürüme ve Yozlaşmanın Adı: Cinsel Taciz", Alınteri, No:19, 11 Şubat 2006, s.6; Aylin Dinç, "Kadına Yönelik Şiddet", Marksist Tutum, No:12, Mart 2006, s.36-37; Işık Kutlu, "Kadına Yönelik Şiddet Sorunu", Teori de Doğrultu Dergisi, No:23, Ocak-Şubat 2006, s.57-70.

[9] Yaprak Zihnioğlu, "Hani Yoldaştık?", Siyasi Gazete, No:17, Nisan 2006, s.32.

Yani "Erkek egemen toplumsal sistemlerle birlikte ayrımcılığa, baskıya, aşağılanmaya uğrayan kadın gerçeğine rağmen, sınıflı toplumların tarihinin hiçbir döneminde kadın cinsine eşit olarak uygulanan bir eşitsizlik olmadı. Bazı kadınlar için 'ikinci sınıf' olmak bile ulaşılmaz bir ayrıcalık oldu hep. Zira onlar 'üçüncü', hatta 'dördüncü sınıf' konumunda olan ezilen sınıfın kadınlarıydılar. Sınıflara bölünen toplumda, ezen sınıfın kadınıyla ezilen sınıfın kadını, bu eşitsizlikten de eşitsiz şekilde nasiplerini aldılar..."[10]

Bunun içindir ki, egemen söylemde 'erkek gibi kadınlar'dan söz edildi... Veya 'sorun, sosyolojik bir vakıa'ya tahvil edildi...

Örneğin, "Siyasette kadın kotasına karşı çıkışıyla tanınan Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Nimet Çubukçu, 'Zinanın suç olması, aldatılıp terk edildiği için yoksulluğa düşen perişan kadınların talebiydi' deyip; Türkiye'deki kadının en büyük sorununun 'sadakatsiz eşler' olduğunu ileri sürdü.[11] Çubukçu, tecavüz ya da şiddet mağduru kadınların yaşadığı sıkıntıların nedeninin de 'sosyolojik' olduğunu belirtti"![12]

Elbette bunun, yani ataerkinin arka planında sınıflı-sömürü tarihi yatmaktadır...

SINIFLI-SÖMÜRÜ TARİHİNDEN

"Tarihin mutlu sayfaları boş sayfalardır."[13]

Öncelikle belirtelim: "Kadınların toplumsal rolü incelendiğinde, tarih boyunca[14] sahne dışına nasıl itildikleri de ortaya çıkar..."[15]

---

[10] İlkay Meriç, "Emekçi Kadınlar Mücadeleyle Özgürleşecek", Marksist Tutum, No:12, Mart 2006, s.13.

[11] "Aldatılınca, kadın da erkek de aynı şeyi hisseder" (Euripides).

[12] Yurdagül Şimşek, "Kadınların En Büyük Sorunu Sadakatsiz Eş", Radikal, 14 Ağustos 2005, s.6.

[13] Hegel.

[14] Bkz: Kadınların Tarihi, 5 Cilt, ed. G. Duby/M. Perot, çev. A. Fethi, İş Kültür Yay., 2005; "Sovyet Devrimi'nde Kadınlar", Özgür Düşün, Şubat-Mart 2006, s.44.

[15] Müge İplikçi, "'Kadınsız Tarih'e Yanıt", Radikal Kitap, 22 Temmuz 2005, s.14.

İşte tarihsel seyr-ü seferde birkaç durak...

"İlkel toplumlarda 'Venüs'le kutsallaştırılan kadın üretkenliği, tektanrılı dinlerde cezalandırıldı...[16]

Âdem'in ilk eşi Lilith'ten[17] ise, Tevrat'ta üstü kapalı bahsediliyor, ancak farklı yerlerde farklı bilgi var. Şöyle ki: Tevrat'ın ilk bölümü olan ve dünyanın ve insanın yaratılışını anlatan Tekvin'in ilk iki kısmı arasında bir çelişki vardır: İlk kısmında 1.27: 'Ve Tanrı insanı kendi suretinde yarattı, onu Tanrı suretinde yarattı; onları erkek ve dişi olarak yarattı' denildikten sonra ikinci kısımda

---

[16] "Tarımın başladığı Neolitik çağda, hamile gibi şişkin karınlı çıplak kadın heykellerine rastlanır. Kadının bedeni, toprakla özdeşleştirilir. Onun da toprak gibi verimli olduğu zamanlar vardır; o da toprak gibi tohum atıldıkça ürün verir. Yani kadın, üretkenliği ve doğurganlığı sayesinde Toprak Ana ile özdeşleşir" (Gül Atmaca, "Gizemli ve de Korkulan", Cumhuriyet, 10 Mart 2006, s.7).

[17] "Lilith, Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarında, Âdem'in ilk karısı diye geçer. İnanışa göre Âdem ile aynı anda topraktan yaratılmıştır. Âdem'in her konuda söz sahibi olmak istemesi üzerine cennette kavga ederler. Eşitlik isteyen Lilith, Tanrı'nın söylenmemesi gereken adını andığı için cennetten kovulur. Sonra ne mi olur? Kızıldeniz yakınlarındaki bir mağaraya sığınan Lilith, çevresindeki cin ve şeytanlarla ilişkiye girerek çocuklar doğurur. Cennette yalnız kalan Âdem ise Tanrı'ya yakararak karısını geri ister. Tanrı, meleklerini gönderir, ama Lilith dönmeyi kabul etmez. Tanrı, o uyurken kaburga kemiğinden Havva'yı yaratır.

İnanışa göre Âdem ile Havva ilk günahı işleyip cennetten kovulduktan sonra çocukları olunca, Lilith kıskanır ve duyduğu acıyla bundan sonra Âdem soyundan gelen tüm insan yavrularının, hamile ve doğum yapan kadınlarla bebeklerin baş düşmanı olmaya ant içer. Öyle ki erkek çocuklarının doğduktan sonra ilk sekiz gün içinde, kız çocuklarının ise ilk yirmi gün içinde canını alacaktır. Yahudilikte erkek çocukların doğduktan sekiz gün sonra sünnet edilmesi de Lilith'den korunmak için bir önlemdir. Lilith, hava kararkıktan sonra evlere girerek lohusa kadınların bebeklerini boğmaktadır. Bu sebeple günümüzde bazı Yahudiler arasında bir âdet olarak, lohusa kadın akşamları evde yalnız bırakılmaz.

Kaynaklarda, ilk katil Kabil'in anası olarak, bazılarında Havva'yı baştan çıkaran yasak elmayı sunan yarı kadın yarı yılan yaratık olarak geçer. Bazen uzun siyah saçlı güzel bir kadındır, belden aşağısı ise insana benzemez. Kimi kaynaklara göre ateştendir, kimilerine göre yılan kuyrukludur, kimi yerde de keçi gibi kıllı ve çirkin olduğu belirtilir. Saba Melikesi kılığına girerek Süleyman Peygamber'i baştan çıkarmaya bile çalışır. Baştan çıkarıcı, fahişe, cadı, vampir, cinlerin başı gibi ne kadar olumsuz sıfat varsa Lilith'e yakıştırılır" (Gül Atmaca, "Tanrıçalar Büyülü Gücünü Yitiriyor", Cumhuriyet, 11 Mart 2006, s.9).

2.18: 'Ve Tanrı dedi: Adamın yalnız olması iyi değildir; kendisine uygun bir yardımcı yapacağım'. 2.22: 'Ve Tanrı adamdan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaptı' diye yazılmış.

İsa öğretisi, kadın-erkek, kul-azatlı tanımaksızın herkesin değerli olduğunu vaaz etse de Hıristiyanlığın doğduğu ve yayıldığı dünyanın hiyerarşik yapısı, herkesin kim olursa olsun sırf insan olduğu için değerli olduğu düşüncesine pek şans tanımadı.

Hıristiyanlık İsa'dan sonra yaygınlaşıp kurumsallaştıkça, Yahudiliğin ataerkil yapısını da taşıdı ve 'baştan çıkarıcı Havva' imgesi cinsiyetçiliğin derinleştirilmesinde etkili oldu. Hıristiyanlıkta ilk günah büyük önem taşımaktadır ve bu konudaki öğreti Tevrat'tan olduğu gibi alınmıştır. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratılan Havva, onun yasak elmayı yemesine neden oldu. Böylece ilk suçu işlemiş olan Âdem ve Havva, Tanrı tarafından cezalandırılarak cennetten kovuldular. Ve onlardan türeyen bütün insan soyu da bu günahla lanetlenmiş ve cezalandırılmıştır. Yahudilikte olduğu gibi Hıristiyanlık da kadını dinen noksan kılmaktaydı. Kilisede kadına sessiz kalması buyrulmuştur, çünkü onların 'konuşmalarına izin yoktur'. Kadınlar uysal olmak zorundadırlar. Dini açıdan da kadınlar erkeğe tabi kılınmışlardır.

Kadının ikinci konumu İslâmiyet'te açık bir şekilde ortadadır. Kuran'da, Tanrı'nın önce Âdem'i, sonra Havva'yı yarattığı yazar. Ve erkeğin kadından üstün olduğu çeşitli ayetlerde tekrarlanır. İşte bir örnek: (4:34) 'Erkekler, kadınların güvencesidir. Çünkü Allah erkekleri daha güçlü yaratmıştır'. Yine II. surenin 223. ayetinde de 'Kadınlarınız sizin tarlanızdır; tarlanızı dilediğiniz gibi ekin' derken üreme faaliyeti bile erkek açısından tek taraflı tasvir edilir. Tanıklıkta bir erkek iki kadına eşittir, yine Kuran'a göre kadınlara düşen miras payı, erkeklere düşenin yarısıdır..."[18]

[18] Gül Atmaca, "Ve Kadın Ölümlüler Arasında", Cumhuriyet, 12 Mart 2006, s.9.

"Kadınların en hayırlısı zevcine muhabbet gösterendir."[19]

Kadın konusunda İslâm'ın ne dediğine gelince...[20]

"Kuran'da:[21]

'Andolsun ki biz, gökleri yeri ve bu ikisinin arasındaki tüm evreni altı günde yarattık' (Cumartesi: Toprak, Pazar: Dağlar, Pazartesi: Ağaçlar, Salı: mekruh, yani iğrençlik. Çarşamba: Işık, Perşembe: Hayvanlar, Cuma: Adem).

'Doğrusu şu ki biz insan'ı karışım olan sperm/döllenmiş yumurtadan yarattık ve hâlden hâle geçirerek sonunda onu işitici, görücü, konuşucu yapıp yola kılavuzladık. Artık o. ya şükredici olur ya da nankör'.

'Andolsun ki biz sizi yarattık ve biçimlendirdik; sonra da meleklere, Adem'e secde edin dedik. Onlar da secde ettiler. Yalnız İblis gururlandı, secde edenlerden olmadı'.

'İsa ile Rabb'i ve babayı takdis ederiz. Ve onunla Tanrının benzeyişinden yaratılmış olan insanlara lanet etmeyiz'.

'Andolsun ki biz İnsanı kuru çamurdan; kara, değişken. Cıvık balçıktan yarattık. Daha önce de cinleri kavurucu ateşten yaratmıştık'.

'(Tevrat'a yöneliş) Ya Rab Allah dedi: Adem'in yalnız olması iyi değildir; kendisine uygun bir yardımcı yapacağım. Ve Rab Allah, Adem'in üzerine derin uyku getirdi, o uyudu ve onun kaburga kemiklerinden birini aldı, yerine etle kapadı. Ve Rab Allah, Adem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaptı ve onu Adem'e getirdi. Ve Adem karısının adını Havva (hayatı olan kadın) koydu. Ve Adem karısı Havva'yı bildi; o gebe kalıp Kâbil'i doğurdu ve

---

[19] Hz. Ali.

[20] Bkz: Nuray Mert, "'İslâm'ın Devrimci Kadını", Radikal, 9 Mayıs 2006, s.6; "İslâmcı Feministler: Kadın Hakları İçin 'Cihat'", Cumhuriyet, 29 Ekim 2005, s.10.

[21] Lütfi Kaleli, İslâm'da Kadınlar -Cihat, Şeriat, Reform, Alev Yay., 2005... ayet numaraları adı geçen kitapta var

Rabbin yardımı ile bir adam kazandım dedi. Ve sonra Habil'i doğurdu. Ve Habil koyun çobanı oldu, Kâbil ise çiftçi oldu'.

'Ve o, bekâretini titizlikle koruyan Meryem kadın. Biz onun bağrına kendi ruhumuzdan üfledik de kendini ve oğlu İsa'yı evrendeki âlemlere bir delil kıldık'.

'Biz ona (İnsana), şah damarından daha yakınız'.

'Yahudilerin başlarına gelenler, ahitlerini bozmaları, Tanrı'nın ayetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberlerini öldürmeleri ve kalplerimiz kılıflıdır demeleri yüzündendir'.

'İnanmış kadın ve erkekleri, içinde sürekli kalacakları, altından ırmaklar akan cennetlere sokacağız'.

'Ey Peygamber kadınları! Sizden kim açıkça kanıtlanmış bir edepsizlik (başka bir erkekle cinsel ilişki) yaparsa kendisi için azap iki katına çıkarılır'.

'Kadınlarınızdan zina eden veya sevicilik (lezbiyenlik) yapanlara karşı dört tanık getirin ve dinleyin. Eğer onların tanıklığı doğrulayıcı ise o kadınları ölünceye ya da Tanrı kendileri için bir yol açıncaya dek evlerde tutun'.

'Kadınlarınız sizin tarlalarınızdır. O hâlde tarlanıza dilediğinizce girin ve ekin'.

'Ey Peygamber; eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle, dışarı çıkarlarken cilbanlarını üzerlerine alıp örtünsünler. Tanınıp incitilmemeleri için bu, onlar hakkında çok daha uygun bir yoldur... Kendiliğinden görünenler (yüzük, bilezik, küpe, halhal) dışındaki takılarını (özellikle gerdanlıklarını) gösteriş için açıp göstermesinler, örtülerini yaka yırtmaçlarının üzerinden göğüslerine doğru sarkıtıp kapatsınlar. Kadınlar ziynetlerini (takılarını) her yerde açıp göstermesinler; takılarını herkes görsün, bilinsin diye ayaklarını yere vurarak gezinmesinler' (Nur suresi 30'da, 'örtünme, görünme' yasağı, kendi baba ve kardeşleri gibi, kocasının babası ve kardeşleri için söz konuşu değil).

Hadis'lerde:

'Bir müminin öldürülmesi Allah katında, dünyanın yıkılmasından daha büyük bir olaydır'.

'Ey erkekler! Kadınlar sizin yanınızda yardıma muhtaç yaratıklardır. Sizler, Tanrı'nın emaneti olarak aldınız onları. Onlar üzerindeki haklarınız; sizin yatağınızı başka erkeklere çiğnetmemeleri ve de size başkaldırmamalarıdır'.

'Erkek, karısını dövmesinden dolayı sorumlu tutulmaz, soruşturmaya uğramaz'.

'Dünyada kadından sakınınız. Çünkü İblis, fazlasıyla gözetleyici, başkalarına bakıcı ve ürün tüketicidir'.

'Uğursuzluk şu üç şeyde vardır: At, ev, kadın'.

'Namazda iken önünüzden geçen kadın, eşek, köpekle Yahudi, Nasrani, Mecusi ve hınzır namazı bozar'.

'Benden sonra erkeklere, kadınlardan daha zararlı bir fitne bırakmadım'.

'Başlarına kadın yönetici getiren toplum, kesinlikle iflah olmaz'.

'Beyinsizler için cehennem yaratılmıştır. O cehennem, kocalarına boyun eğenler dışında, kadınlaradır'.

'Doksan dokuz kadından biri cennette, diğerleri cehennemdedir'.

'İblis (şeytan), tüm askerlerine dedi ki, et, içki ve kadınlar aracılığıyla iş bitiriniz. Çünkü her kötülük bunlarda toplanmıştır'.

'Kadın avrettir. Evinden dışarı çıktığı zaman Şeytan arkasına düşer'.

'Kadın, kocasının kocalık hakkını ödemedikçe Rab hakkını ödeyemez'.

'Kadın, ancak kocasının izniyle oruç tutabilir'.

'Ey kadınlar! Ağlarken sakın Şeytan gibi anırmayın!'

'Dünya bir maldır. Dünya malının an hayırlısı da, erkeğine boyun eğen kadınlardır'.

'Kimse kimseye secde etmesin. Eğer bunu isteseydim, hiç kuşkusuz, kadının kocasına secde etmesini emrederdim'.

'Gençlik, deliliğin bir parçası. Kadın ise şeytan'ın kemendi!'»[22]

TÜRKİYE'DEN...

"Denizin durgunluğu dalgalara gebedir."[23]

"Kültür Bakanı Koç'un erkek öğrencilerle ders çalışan kızlara 'Erkeklerle kavga ediyor musunuz?' sorusuna, kız öğrencilerin, 'Onlar bize bir şey yapamaz' karşılığını verince, 'Büyüyünce görürsünüz' dedi"ği;[24] ya da "AKP Milletvekili Halil Ürün'ün eşi Esma Ürün, kocasının kendisini aldattığı ve dövdüğü şikâyetiyle karakola başvurdu. Esma Ürün, eşinin 'Dokunulmazlığım var, kime şikâyet edersen et!' dediğini söyledi"ği[25] ve AKP Kadın Kollarının da bu 'sorun' görmediği koşullarda ya Türkiye mi?

"Kadının karnından sıpayı, sırtından sopayı eksik etmeyeceksin..." Bu 'veciz özdeyişin'(!) kadın hareketi tarihinde özel bir yeri vardır...

"Şirin Tekeli, feminist hareketin 1987 yılında; yazının başında alıntıladığım 'Kadının karnından sıpayı, sırtından sopayı eksik etmeyeceksin!' kararıyla patladığını anlatıyor.

Çorum Mahkemesi'nde bir yargıç bir kadının boşanma talebini bu 'özdeyişe'(!) dayanarak reddediyor. Söz konusu karar, Yargıtay dergisinde bu gerekçeyle yayımlanınca kadınlar öfkeyle sokaklara fırlıyor. 1980 sonrasının 'ilk legal gösteri yürüyüşü' böyle düzenleniyor! Yürüyüşe 3 bin kadın katılıyor..."[26]

---

[22] İsmet Kemal Karadayı, "İnsanın Yaratılış Öyküsü ve İslâm'da Kadın", Berfin-Bahar Dergisi, No:96, Şubat 2006, s.69-70.

[23] Tagore.

[24] "Koç'tan Dayak Gafı", Milliyet, 6 Mart 2006, s.20.

[25] "Halil Ürün Konya'da belediye başkanlığı döneminde kız ve erkekler için ayrı otobüs uygulaması başlatmıştı" ("Dokunulmaz Vekil Eşine 'Dokundu'", Radikal, 12 Mayıs 2006, s.6). Ayrıca bkz. Turgut Tarhan, "Kadın Dövmenin Hukuku!", Radikal, 16 Mayıs 2006, s.12; Nazif İflazoğlu, "AKP'de Zor Karar: Halil Ürün Atılacak mı?", Radikal, 14 Mayıs 2006, s.8.

[26] Nilgün Cerrahoğlu, "Kadınsız Demokrasi", Cumhuriyet, 6 Mart 2006, s.17.

Öncesi ve sonrasına gelince...

KADIN HAKLARIYLA İLGİLİ KAVŞAK TARİHLER[27]
OSMANLI'NIN SON DÖNEMİ
1843: Tıbbiye Mektebi bünyesinde kadınlar ebelik eğitimi almaya başladı.
1847: Kız ve erkek çocuklara eşit haklar tanıyan İrade-i Seniye yayımlandı.
1856: Köle ve cariye alınıp satılması yasaklandı.
1858: Kadınlar miras yoluyla mülkiyet hakkı kazandı. Kız Rüştiyeleri açıldı
1897: Kadınlar ücretli işçi oldu.
1913: Kadınlar devlet memuru olma hakkını kazandı.
1914: Kadınlara esnaflık ve tüccarlık yapma hakkı verildi.
1921: Darülfünun'da karma öğretime geçildi.
1922: 7 kız öğrenci Tıp Fakültesi'ne kayıt yaptırdı.[28]
CUMHURİYET DÖNEMİ
1924: Tevhidi Tedrisat Yasası'yla kızların eğitim hakkına kavuştu.
1926: Kadına boşanma hakkı sağlandı.[29]
1930: Kadınlara belediye seçiminde seçilme hakkı verildi.
1933: Muhtar ve ihtiyar meclisine seçilme hakkı verildi.
1934: Anayasa değişikliğiyle seçme ve seçilme hakkı verildi.
1971: İlk kadın bakan atandı.
1989: Kaymakamlık sınavına kadınlar da alındı.
1990: Kadının çalışmasının koca iznine bağlanması iptal edildi.
1998: Anayasa Mahkemesi kadın zinasını suç olarak düzenleyen yasa maddesini iptal etti.
2002: Kadınlara edinilmiş mallara katılma hakkı veren yeni medeni yasa yürürlüğe girdi.

[27] Aydın Hasan, "Kadın Haklarıyla İlgili Kavşak Tarihler", Milliyet, 8 Mart 2006, s.5.

[28] "İmparatorluk yıkılırken kadın hareketi zirvedeydi. Bu nedenle milli direnişin simgesi bir erkek değil de Halide Edip Adıvar oldu. CHP'den önce de kadınlar, Kadınlar Halk Fırkası'nı kurmuştu" (Avni Özgürel, "Osmanlı'da Hak Savaşları", Radikal, 12 Mart 2006, s.11).

[29] "Kadınlara seçme ve seçilme hakkı, dünyada ilk defa 1788'de ABD'de tanınmıştır; Almanya 1919, İngiltere 1929, Fransa 1945, Belçika 1946 ve İsviçre 1971 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanımışlardır. Türkiye ise 1934'te kadınlara bu hakkı, birçok Avrupa ülkesinden daha önce tanımıştır. TBMM tarafından, 3 Nisan 1930 tarihinde belediyelerde, 26 Ekim 1933'te köy ihtiyar heyeti ve muhtarlık seçimlerinde, 5 Aralık 1934'te ise Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır" (Muhammed Örtlek, "Kadınların Daha Çok İşi Var", Radikal, 8 Mart 2006, s.11).

"İnsan ancak anladığı şeyleri duyar."[30]

Evet Türkiye...[31]

"Ailelerin %34'ünde fiziksel şiddet, %53'ünde de sözlü şiddet uygulanıyor...

Bu ailelerde çocukların %46'sı da fiziksel şiddete maruz kalıyor...

Ebeveynlerin geçmişlerinde fiziksel şiddete maruz kalmış olma oranı ise %70...

---

[30] Goethe.

[31] Bkz: Feleknas Uca, "Türkiye'de Kadın ve Eşitlik", Ülkede Özgür Gündem, 9 Ocak 2006, s.9; "Kadınlar Yoksul ve Eğitimsiz", Ülkede Özgür Gündem, 30 Aralık 2005, s.16; "Kadınlara Şiddet: Rakamlar Ürkütücü", Evrensel, 27 Kasım 2005, s.4; Türker Alkan, "Kadının Yeri", Radikal, 30 Kasım 2005, s.5; Hilal Köylü, "Zordaki Anneleri Kurtaralım", Radikal, 31 Ocak 2006, s.7; Kubilay Gülsem, "Kadınlarımız ve Toplum", Cumhuriyet, 13 Temmuz 2005, s.2; "Kadının Adı Yok", Sabah, 9 Mart 2006, s.14; "Türkiye'de Kadınlar Her Alanda İkinci Sınıf", Ülkede Özgür Gündem, 9 Mart 2006, s.3; Şükran Soner, "Kadın Üzerinden...", Cumhuriyet, 9 Mart 2006, s.13; Altan Öymen, "Kadınlar Günü ve Meclis'teki Kadınlarımız", Cumhuriyet, 9 Mart 2006, s.9; Zeynep Oral, "Kadın: Çok Uzak... Çok Yakın...", Cumhuriyet, 18 Şubat 2006, s.15; Zeynep Oral, "8 Mart'a Doğru...", Cumhuriyet, 5 Mart 2006, s.15; Hikmet Çetinkaya, "Kadınlar", Cumhuriyet, 1 Şubat 2006, s.5; İsmet Berkan, "Kadın Dövmek", Radikal, 11 Aralık 2005, s.3; Murat Yetkin, "Kadınsız Siyaset Utancı", Radikal, 7 Aralık 2005, s.6; Zeynep Oral, "Kadının Sofradaki Yeri", Cumhuriyet, 4 Aralık 2005, s.15; Emin Çölaşan, "Türk Kadını... Ne O, Ne Öteki", Hürriyet, 1 Aralık 2005, s.5; "Kadınlar Şiddeti Gizliyor", Ülkede Özgür Gündem, 23 Kasım 2005, s.16; "Kadınlar: Şiddet Devam Ediyor", Ülkede Özgür Gündem, 26 Kasım 2005, s.16; Metin Ercan, "Kadınlar Evlerine Dönüyorlar", Radikal, 19 Nisan 2006, s.13; "Kırsalda Kadın Olmak", Devrimci Demokrasi, No:74, 1-16 Ekim 2005, s.7; "Kadına Doğrultulmuş Silah: Tecavüz... -I-II", İşçi-Köylü Gazetesi, 23 Eylül-6 Ekim ve 7-20 Ekim 2005, s.14;; "Yoksulluk Seks İşçiliğine İtiyor", Ülkede Özgür Gündem, 28 Ağustos 2005, s.16; İpek Çalışlar, "Kadınlar Liste Başında", Radikal İki, 28 Ağustos 2005, s.7; Necla Arat, "(CEDAW) Kadınlara Karşı Ayrımcılık Gölge Raporundaki Karanlık Yönler", Cumhuriyet, 26 Kasım 2005, s.17; Nilgün Cerrahoğlu, "Cinsiyet Eşitsizliğinde Şampiyonuz", Cumhuriyet, 11 Mart 2006, s.17; Aylin Esen, "Cinsel Sömürü", Bakış Gazetesi, No:8, 1 Ağustos 2005, s.20; Yıldırım Türker, "Kadının Yabancısı", Radikal İki, 7 Ağustos 2005, s.5; Türker Alkan, "Kadınlar", Radikal, 31 Temmuz 2005, s.5.

Şiddete uğrayanların %80'i, gördükleri şiddet karşısında yapılacak bir şey olmadığına inanıyor...

Kendisine itaat etmemesi durumunda kadını dövmeyi hak olarak gören erkeklerin oranı %45'lere ulaşırken, aile içi suçların %87'si kadınlara karşı işleniyor...

Kadınlar, şiddeti yakınındaki erkeklerden ya da aile bireylerinden görüyor...

Çalışabilir kadınlardan ancak üçte birinin istihdam edildiği Türkiye'de 5 milyon sigortalının %12'sini kadınlar oluşturuyor. Lise ve üstü eğitimli 15-24 yaş grubu kadınların %39,6'sı çalışmıyor...

Okur, yazar olmayan yaklaşık 7,5 milyon kişinin 6 milyonunu kız çocukları ve kadınlar oluşturuyor. Her 4 kadından biri okuma yazma bilmiyor...

Kadınların %3,9'u üniversite mezunu...

Nüfusun yarısı kadın ama TBMM'de milletvekili oranı %4,4, yerel yönetimlerde kadın temsil oranı ise binde 5...

Kadının kazancı erkeğinkinden %40 az..."[32]

Ve Türkiye'de kadına yönelik şiddette durum vahim...

"İçişleri Bakanlığı'nın Emniyet ve Jandarma teşkilâtlarına dayanan istatistikî verilerine göre, 2001-2004 yılları arasında, 21.268 kadın aile efradına kötü muamele, 10.148 kadın kaçırma, 3.800 kadın müstehcen hareket, 3.366 kadın ırza geçme, 1.803 kadın evlenme vaadiyle kızlık bozma, 1.371 kadın ise fuhşa teşvik suçlarının mağduru olarak kayıtlara geçti...

Sığınma evlerinden yararlanan 550 kadın üzerinde 2003'te yapılan araştırmaya göre ise, sığınma nedenleri arasında fiziksel, duygusal, cinsel, ekonomik istismar %52'lik oranla birinci sıradaydı...

Her tür istismarı %35 ile kadının kendi istemi dışında oluşmuş ekonomik ve sosyal yoksunluk, %8 ile evlilik dışı hamilelik

[32] "Kadın Eğitilmiyor ve Şiddet Görüyor", Milliyet, 8 Mart 2006, s.5.

ya da çocuk sahibi olma nedeniyle ailesi tarafından kabul edilmeme, %3 ile istenmeyen evliliklere zorlanma ve %1 ile 'cezaevinden yeni çıkmış olup yardım ve desteğe gereksinim duyma' izledi. Kadınları istismar edenlerin %83'ünü kocalar oluşturdu...

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından yaptırılan 1994 tarihli 'Aile İçi Şiddetin Sebepleri ve Sonuçları' isimli araştırmaya göre, şiddet Türkiye'de aile içinde çok yaygın. Ailelerin %34'ünde fiziksel şiddete, %53'ünde ise sözlü şiddete rastlanılıyor. Araştırmaya göre çocuklara yönelik fiziksel şiddete rastlanma oranı da %46..."[33]

"Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'na başvuran her 100 kadından 83'ünün fiziksel şiddete maruz kaldığını söylediği belirtilirken, %42'si de ölümle ve sokağa atılmakla tehdit edildiğini bildirdi. %54'ü evliliğinin ilk günlerinde fiziksel ve psikolojik şiddet görürken %35'i cinsel şiddete maruz kalan bu kadınların, %26'sının da ensest ilişki mağduru olduğu belirtildi.

Kadın Dayanışma Vakfı'nca 700 kadın üzerinde yapılan bir araştırmaya göre ise kadınların %15'i en az bir kez tıbbi müdahale edilecek boyutta dayak yiyor. Ayrıca, kadınların %20'si istemediği cinsel davranışlara zorlanırken %50'si ise adını koyamasa bile evlilik içi tecavüze uğruyor..."[34]

"Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu danışma hattına gelen başvurulara göre kadınlar dövülüyor, başkalarının yanında küçük düşürülüyor, aşağılanıyor, tehdit ediliyor, tecavüz ve işkenceye uğruyor, ekonomik baskı görüyor..."[35]

"Töre ve Namus Cinayetlerini Araştırma Komisyonu'nu raporuna göre Güneydoğu Anadolu'da 'zina yapan kadının öldürülmesi gerektiğini' düşünenlerin oranı %37,4. Ayrıca 'kulak ve

---

[33] "Değişmeyen Tek Şey!", Radikal, 10 Şubat 2006, s.3.

[34] "Ölümle Tehdit Ediliyorlar", Cumhuriyet, 26 Kasım 2005, s.7.

[35] Nazif İflazoğlu, "Kadına Şiddette Sınır Yok", Radikal, 13 Ocak 2006, s.3.

burun kesme, saç kazıma' gibi yöntemlere de başvurulabileceği belirtiliyor. Boşanmayı çözüm yolu olarak görenlerin oranı %25'lerde kalıyor..."[36]

"Töre ve Namus Cinayetlerini Araştırma Komisyonu, Güneydoğu'nun ardından Karadeniz'e gitti. Trabzon'da il yetkilileri ve sivil toplum örgüt temsilcileriyle toplantılar yapan komisyon, cezaevleri ve kadın sığınma evlerinde de incelemelerde bulundu. Komisyon, Karadenizlilerin tepkisiyle karşılaştı. Başta valilik olmak üzere Barolar Birliği ve kadın örgütlerinin temsilcileri konuşmalarına, 'Bizde töre ve namus cinayeti olmaz' diye başlayarak, komisyonun ziyaretine itiraz etti.

Trabzon E Tipi Kapalı Cezaevi'ndeki mahkûmların yaşamöyküleri de Karadenizlilerin 'hafif şiddet' savunmasını boşa çıkardı. Cezaevinde töre ve namus gerekçesiyle bulunan 26 mahkûmdan 23'ü Karadeniz kökenli çıktı. Sürekli dayak yediği için alkolik kocasını öldürdüğünü anlatan bir kadın mahkûm, 'Önce polise gittim. Ancak polis, 'Sen de ne yaptın kim bilir' gibi bir bakış sergiledi. Daha sonra polise gitmeyi bıraktım. Onlar çözemeyince ben hallettim' diye yaşamöyküsünü özetledi..."[37]

Ve nihayet "TBMM Töre ve Namus Cinayetleri Komisyonu'na sunulan rapora göre, kadınlara uygulanan şiddet korku filmleri gibi: Kadınlar eve kapatılıyor, intihara zorlanıyor, burun ve kulakları kesiliyor..."[38]

Ayrıca "Son dönemde kadın intiharları arttı. 'Cezalar ağırlaştı, namus cinayetlerinde yöntem değiştiriliyor. Cinayetin adı da intihar oluyor' şüphesini yaratıyor bu..."[39]

---

[36] "Doğu'da Zinanın Cezası Ölüm", Cumhuriyet, 22 Mart 2006, s.4.

[37] Yurdagül Şimşek, "Karadeniz'de Yapılanlar 'Hafif Şiddet'...", Radikal, 7 Şubat 2006, s.9.

[38] "TBMM Raporlarından: Kadına Şiddet Sınır Tanımıyor", Radikal, 31 Ocak 2006, s.7.

[39] Jülide Aral, "Son 'İntiharlar' Cinayet Olabilir", Radikal, 6 Mart 2006, s.6.

"Açgözlüye dünyayı bile bağışlasan yine gözü doymaz.
Para, barış ve rahatlığı ortadan kaldırır."[40]

TÜSİAD Brüksel temsilcisi, "Kadın haklarında ilerleme sağlanamazsa Türkiye geri kalacak. Nüfusunun yarısını ekonomik üretime dâhil edemeyecek"; [41] TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Ömer Sabancı da, toplumsal refahın artması için kadınların eğitim, çalışma yaşamı ve siyasete katılımlarının önündeki engellerin aşılması gerektiği vurgusuyla, "Kadınların %25'ler seviyesinde olan işgücüne katılım oranının artmasının, hem birey olarak güçlenmelerini, hem de toplumsal refahı ve kalkınmayı olumlu etkileyecek"[42] dese de, koşullarda kapitalizmin kadına bakışının özgürlükçü hiçbir yanı yoktur ve kapitalizm için kadın sadece bir sömürü nesnesidir...[43]

---

[40] Diogenes.

[41] Bahadır Kaleağası, "Kadın Hakları = Kalkınma", Radikal, 13 Mart 2006, s.11.

[42] "Sabancı: Kadınların Önünü Açın", Radikal, 28 Nisan 2006, s.14.

[43] Bkz: H. Fırat, "Tarihten Günümüze Kadın Ezilmişliği ve Kapitalizm", Kızıl Bayrak, 25 Şubat 2006, s.14-16; H. Fırat, "Kadın Sorunu ve Kapitalizm", Kızıl Bayrak, 11 Mart 2006, s.16-18; Mary E. Hawkesworth, "Demokrasi ve Toplumsal Cinsiyet Paradoksu-II", Ürün Dergisi, No:19, Aralık 2005, s.33-41; Asuman Türkün, "Çalışan Kadınlar", Almanak: 2004 Analizleri, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yay., Kasım 2005, s.269-86; H. Fırat, "Günümüzün Burjuva Toplumunda Genel Boyutlarıyla Kadın Sorunu", Kızıl Bayrak, 18 Şubat 2006, s.16-18; Tülay Hatimoğulları, "Kadın Hareketi ve Kapitalizm", Toplumsal Özgürlük, No:11, Şubat 2006, s.26; "İşçi Kadın ve Sorunları", Devrimci Demokrasi, No:87, 16-30 Nisan 2006, s.7; "Petrol-İş'te Sayılarla Kadın", Çağrı Gazetesi, No:99, Nisan 2006/4, s.13; Rojda Demir, "Sınıflı Toplum ve Kadın", Devrimci Demokrasi Gazetesi, No:82, 1-16 Şubat 2006, s.7; "Kadın Emeğinin Sömürülmesi Üzerine", Devrimci Demokrasi, No:78, 1-16 Aralık 2005, s.7; "Emeğin Korunması Mücadelesinde Kadın Emeği", Alınteri Gazetesi, No:18, 24 Ocak 2006, s.6; Tansel Sevkan Kaplan, "Kamu Sendikaları ve Kamu Örgütlenmesi", Uzun Yürüyüş, No:75, Mart 20067-9; "Kadınlar Alanlara Çıktı", Cumhuriyet, 6 Mart 2006, s.6; Meriç Velidedeoğlu, "Başkan Kadınlar", Cumhuriyet, 27 Ocak 2006, s.17; "Başkaldıran Kadının Gücü", Cumhuriyet, 8 Aralık 2005, s.14; Nur Cihan Işık, "Kadınlar Yürüyor... Nereye?", Teori'de Doğrultu Dergisi, No:21, Temmuz-Ağustos 2005, s.65-70; "İşçi Kadının Emeği Var, Adı Yok", Sosyalist Demokrasi Gazetesi, No:20, 28 Ekim 2005, s.5; Ezgi Kara, "Görünmeyen Emeğin Çilesi", Yol Dergisi,

İşte bunun somut verileri...

"ABD'nin istihdamının yaklaşık yarısını kadınlar oluşturuyor. İtalya ve Japonya gibi Kuzey ülkelerinde bu oran %40 seviyesine ulaşıyor. Doğu Asya ekonomilerinde de kadın istihdamı erkek istihdamına yaklaşmış durumda. Ekonomik büyümeye katkı açısından, kadın istihdamındaki artışın milli gelire katkısı, teknolojik gelişme ve çalışan başına sermayede artışın etkisinden çok daha fazla oluyor. Artık gelişmiş ülkelerde GSYİH'nın neredeyse %40'ı kadınlar tarafından üretiliyor".[44]

"Avrupa genelinde kadınların %55'i istihdama katılırken, erkeklerin katılım oranı, %75. Bu rakamların işaret ettiği ayrımcılıkla mücadele edebilmek için, kadınların istihdama katılımını artırıcı çalışmalar planlanıyor. Türkiye'de bu oran, sarsıcı: kadınların ancak %23'ü işgücüne katılıyor.

Genel olarak kadınların gelirinin erkeklerinkine oranı Türkiye'de %46. Erkekler 100 kazanıyorsa, kadınlar 46 kazanıyor. Bu oran, listenin en gelişmişi olan Danimarka'da %73. Kadınlar, kaçamasın diye farklı kültürlerde farklı bağlarla ağırlaştırılıyorlar. Onların iş hayatında yükselebilmesi, uzun bir engelli koşunun ancak çok talihlilere bahşedilmiş sonucu. Türkiye'de üst düzey yönetici, meslek sahibi insanların ancak %8'i kadın. Bu oran Batılı ülkelerde artıyorsa da asla erkeklerle eşit düzeye ulaşamıyor".[45]

"Türkiye'de kadının işgücüne katılımı düşük düzeydedir. Kırsalda ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların oranı kentlerde %20'lerde seyretmektedir. OECD'nin 2005 Haziran'ında yayımladığı İstihdam Raporu, kadınların istihdamı açısından Türkiye ve diğer OECD ülkeleri arasındaki farkı gözler önüne seriyor. OECD üyesi 30 ülkeden 19'unda kadın istihdamının

---

No:7, Ağustos-Eylül 2005, s.76-81; Evrim Dengiz, "Kadın Emeği Görülmüyor", Evrensel, 25 Ağustos 2005, s.16; Nadide Karkiner, "Tarımda Kadın ve Bazı Yapısal İlişkiler", İktisat Dergisi, No:469, Ocak 2006, s.24-30.

[44] Metin Ercan, "Büyümenin Sırrı Kadınlarda", Radikal, 26 Nisan 2006, s.15.

[45] Yıldırım Türker, "Kaçak Kadınlar", Radikal, 17 Nisan 2006, s.4.

kadın nüfusa oranı artıyor, beşinde ise hemen hemen aynı durumda. Çalışan kadınların toplam kadın nüfusu içindeki payının azaldığı ülke sayısı altıdır".[46]

Toparlayarak ilerlersek: "Dünyada toplam işgücünün %40'ı kadın. Bizde %22. Afrika ülkelerinde bile kadınların işgücüne katılma oranları bizimkinden fazla...

Türkiye'de toplam kadın nüfusu 35 milyon 929 binken, istihdama katılan kadın sayısı sadece 5 milyon 926 bin...

1990'da ülkemizde her 3 kadından 1'i istihdam edilirken, bu oran 2004'te her 4 kadında 1'e gerilemiş durumda...

Ekonomi büyürken kadının çalışma hayatına katılımı düşüyor, istihdamda kadınla erkek arasındaki uçurum artıyor...

Hükümet, ekonominin 4 yıl artarda büyüme rekorları kırdığıyla övünüyor. Gerçekten de sırasıyla %8, %6, %10 ve %5 büyüme oranlarına karşılık, kadın istihdamında %7,4'lük mutlak bir düşüş var. Dahası kadın işgücünde kayıt dışı çalışma oranı %71'lerde ve bu oran giderek artıyor..."[47]

"DİSK'e göre işgücü piyasası kadıncıllaşıyor"ken;[48] "1990'da her 3 kadından 1'i çalışırken, 2005'te ancak her 4 kadından 1'inin işgücü piyasasında kendine yer bulabiliyor"![49]

Türk-İş'in 2005 yılında hazırladığı, 'Türkiye'de Emek Piyasasında Kadınların Durumu' başlıklı raporunda, 2003 yılında 2.262 çalışan kadına karşılık 506 bin işsiz kadın bulunduğu bilgisi yer almaktadır. İşsizlik oranı %18,3'tür. Oysa bu oran erkeklerde %12,6'dır. Yani toplam işsizlerin %28,5'i kadındır. İşsizliğin daha çok bir kadın sorunu olduğu görülüyor...[50]

---

[46] Muhammed Örtlek, "İstihdamın Kadınlaşması", Radikal, 17 Şubat 2006, s.11.

[47] Meral Tamer, "İşveren, Kadın İstihdamına Özendirilmeli", Milliyet, 16 Şubat 2006, s.6.

[48] Meral Tamer, "DİSK'e Göre İşgücü Piyasası Kadıncıllaşıyor", Milliyet, 14 Şubat 2006, s.6.

[49] Meral Tamer, "Haberlerde Kadınlara Yer Açın", Milliyet, 19 Şubat 2006, s.6.

[50] "Küreselleşme Kadın Emeğini Değersizleştiriyor", Evrensel, 7 Mart 2006, s.2.

Ve nihayet; "Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün saptamalarına göre, kadınların işgücüne katılım oranı 1990'da %34,1 civarındayken, 2003'de %26,9'a, 2004'te %25,4'e düştü. Hanehalkı işgücü anketleri sonuçlarına göre ise Ağustos 2005 tarihi itibarıyla, kamuda çalışan kadın sayısı 628 bin, özel sektörde ise 5 milyon 298 bin kişi olarak tahmin ediliyor. Ağustos 2005 tarihi itibarıyla, çalışan kadınların 15 ve daha yukarı yaştaki kadın nüfusuna oranı %23,1 olarak gerçekleşti.

1990'da kırsal kesimde yaşayan kadınların %52'si istihdama katılırken, bu oran 2004 yılında %30,9'a düştü. Bu oran kentte %17,1 oldu. 2004 verilerine göre, Türkiye genelinde erkeklerin %71,9'u, kadınların ise sadece %25'i işgücüne katıldı. Yaşanan göç sonucu tarımda ücretsiz aile işçisi olan kadınlar kentte istihdam dışı kalıyor. Yıllar itibarıyla tarımdaki kadın sayısında azalma olurken, sanayi ve hizmetler sektöründe aynı oranda artış gözlenmiyor. 1955-65'te tarımda istihdam edilen kadın oranı %95 iken, 2004'e bu oran %53,1'e düştü. Sanayi sektöründe 1955-65 yıllarında %2,5 olan kadın oranı 2004'te %13,4'e, hizmet sektöründe %2 olan oran ise 2004'te ancak %26'ya çıkabildi".[51]

DÜNYADA KADIN OLMAK...

> "Bir uygarlığın düzeyini ölçmek isterseniz, hemen kadının yaşam koşullarına bakın."[52]

'İyi de dünyada kadın olmak' mı? İşte 'dünyada kadın olmak'a dair kimi veriler...[53]

---

[51] Yurdagül Şimşek, "Kadın Eve Hapsediliyor", Radikal, 25 Ocak 2006, s.13.

[52] Stuart Mill.

[53] Bkz: Zübeyde Mustafa, "Pakistan: Kadın, İkinci Sınıf Yurttaş Sayılıyor", Dawn, 6 Mayıs 2005; "Irak'ın Satılık Kızları", Birgün, 1 Mayıs 2006, s.8; "Irak: Kadın Bombacıların Profili", Radikal, 10 Aralık 2005, s.12; "Afgan Kadın Vekile Dayak", Radikal, 9 Mayıs 2006, s.12; "İran: Kadına Stadyum İzni Veto Yedi", Radikal, 9

"Dünya üzerindeki mülklerin yalnızca %4'ü kadınlara aittir"...[54]

Dünyada 3 milyar kadın yaşıyor ve her yıl yarım milyondan fazla kadın gebelik ya da doğum sırasında yaşamını yitiriyor...

Mültecilerin %80'ini kadınlar oluştururken, 280 milyonluk Arap dünyasında her iki kadından biri okuma yazma biliyor...

Dünyanın birçok bölgesinde kadınlar zor şartlar altında yaşamlarını sürdürürken, her üç kadından biri şiddete maruz kalıyor, her beş kadından biri tecavüz veya tecavüz girişimi kurbanı oluyor...

Yoksulluk ise giderek kadınlaşıyor. Yeryüzündeki mutlak yoksulluk sınırındaki 1,5 milyar kişinin %70'ini kadınlar oluşturuyor...

Dünyadaki işlerin %60'ını yapan kadınlar, toplam gelirin %10'una sahipler...[55]

"Dünya nüfusunun %52'sini oluşturan kadınlar, medya[56] haberlerinin ancak %21'ine konu olabiliyorlarmış. Kadınları en az haber yapan mecra ise %17 ile radyolar. Yazılı basında bu oran %21, TV'lerde %22 (Medya haberlerinin %79'unun erkeklerin yaptıkları ve söylediklerinin oluşturmasında şaşılacak bir durum yok)..."[57]

Mayıs 2006, s.12; "BM: 500 Bin Kadın Seks İşçiliğine Zorlanıyor", Ülkede Özgür Gündem, 11 Şubat 2006, s.16; "Fransa'da Her 4 Günde 1 Kadın Dayaktan Ölüyor", Ülkede Özgür Gündem, 10 Şubat 2006, s.16; "BM: Kadınlar Risk Altında", Ülkede Özgür Gündem, 6 Şubat 2006, s.16; "Dünyanın Yarısı Olup da Yok Sayılanlar", İşçi Mücadelesi, No:5, 15 Şubat 2006, s.10-11; "BM: Kadın Ticareti Arttı", Ülkede Özgür Gündem, 1 Eylül 2005, s.20; "Almanya'da Ayrımcılık Arttı", Ülkede Özgür Gündem, 18 Ağustos 2005, s.16; Mine E. Özgür, "Savaşın Kurbanı: Kadın Göçmenler", Sol Dergisi, No:245, Mart-Nisan 2006, s.70-73.

[54] Şebnem Balcı, "Kadın Yoksunluğu ve Hukuk", Cogito Dergisi, Yaz 2005, s.284.

[55] "Kadın Eğitilmiyor ve Şiddet Görüyor", Milliyet, 8 Mart 2006, s.5.

[56] Bkz: Öztin Akgüç, "Kadın Programları", Cumhuriyet, 5 Haziran 2005, s.13; Oral Çalışlar, "Kadın Programları ve Ölümler", Cumhuriyet, 30 Kasım 2005, s.4.

[57] Meral Tamer, "Haberlerde Kadınlara Yer Açın", Milliyet, 19 Şubat 2006, s.6.

KADINLARIN HABER OLDUĞU KONULAR		
KONU	1995 (yüzde)	2005 (yüzde)
SANAT VE SPOR	24	28
SOSYAL VE HUKUK	19	28
SUÇ VE ŞİDDET	21	22
BİLİM VE SAĞLIK	27	22
EKONOMİ	10	20
POLİTİKA	7	14

Uluslararası Af Örgütü'nün 8 Şubat 2006'da açıkladığı rapora göre, Fransa'da her dört günde bir, bir kadın aile içi şiddet nedeniyle ölüyor. 'Yavaş ve karmaşık' yasal prosedürlerin kurbanların yargıya başvurmasını geciktirdiği vurgulanan raporda, Fransa'nın farklı bölgeleri arasında adalet hizmetlerinde tutarlılık bulunmaması eleştirildi...[58]

İngiliz Devlet Bakanı Barones Patricia, "Aile içi şiddetin topluma maliyeti İngiltere'de 23 milyar sterlin. 2004 yılında, polisin bu konudaki yetkileri artırıldı, ihtisas mahkemeleri kuruldu ve mağdur olan kişiye tam koruma sağlandı. Yargıya yansıyabilen vakalar %27, hüküm giyen failler ise %32 oranında arttı. Davalar %93 oranında mağdurların lehine sonuçlandı ve başvuruyu geri çekme oranı %87'den 17'ye düştü"[59] diyor...

"AB ülkelerinde[60] yeni liberal uygulamalarla birlikte yaygınlaşan esnek çalışma koşullarına kadınlar daha yoğun biçimde maruz kalmışlardır..."[61]

Kan kaybı ve yüksek tansiyon Asya, Afrika, Latin Amerika'nın geri kalmış ülkelerinde doğum sırasında anne ölümü nedenlerinin başında. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre her yıl

[58] "Değişmeyen Tek Şey!", Radikal, 10 Şubat 2006, s.3.

[59] "Aile Şiddeti 'Pahalıdır'...", Radikal, 13 Kasım 2005, s.5.

[60] Bkz: Gülnur Acar Savran, "AB'nin Toplumsal Cinsiyet Politikaları", Birikim Dergisi, No:204, Nisan 2006, s.40-54; Orhan Bursalı, "Katılım Ortaklığı Belgesi ve Kadının Adı", Cumhuriyet, 29 Kasım 2005, s.6.

[61] Berna Güler-Müftüoğlu, "AB'de ve Türkiye'de Kadın Olmak: Eşitsizliğin Gölgesindeki Eşitlik!", İktisat Dergisi, No:469, Ocak 2006, s.41.

yaklaşık 8 milyon kadın hamileliğe bağlı komplikasyon yaşıyor, yarım milyondan fazlası ölüyor...[62]

'HEM EKMEK, HEM DE GÜLLER İÇİN SAVAŞ...'

"Herkesin yapabileceği bir şeyler var.
Hiçbir rol büyük ya da çok küçük değil.
Hiç kimse katkıda bulunamayacak kadar
yaşlı veya genç değil..."[63]

Ve nihayet barbarlık kıyısındaki insan(lık) için 'Kadın Sorunu'; sınırsız, sınıfsız, sömürüsüz, savaşsız yeni bir dünyanın (elbette hangi forma eklemlenirse eklemlensin ataerkini de yerle bir eden) mücadelesiyle iç içe geçmelidir...[64]

Bu mücadelede ezilen cins ile sınıfsal sömürü karşı karşıya getirilmemesi gereken bir bütünselliktir...

Unutulmasın: "Kadınları ortaklaştıran, onları bir grup hâline getiren tek şey emek değil, mesela beden politikaları da kadınları toplumsal grup hâline getiriyor..."[65]

Kadın hareketinin 'emek/sömürü/sınıf' gerçeğini reddetmeyen bir eksende 'bağımsız örgütlenmesi'[66] radikal sosyalistler i-

---

[62] "Can Verirken Ölüyorlar!", Radikal, 29 Mart 2006, s.24.

[63] Bobby Sands, IRA militanı, 1981'de açlık grevinde ölmeden kısa bir süre önce...

[64] "Hem Uzun Yürüyüş'te hem de Kültür Devrimi sırasında kadınlar öndeydi... Çin'de halk devrimi gerçekleşmeden önce komünist kıyımından kaçan yüz binlerce kişi Mao önderliğinde iki yıl sürecek ve dokuz bin kilometreden fazla çeken Uzun Yürüyüş'e katılır. Çinli yazar Sun Shuyun, 'Long March' adlı kitabında, Mao'nun eşi He Zizhen de dahil yürüyüşe katılan kadınların yollarda doğurdukları çocukları terk etmek ya da evlatlık vermek zorunda kaldığını yazıyor... Wang'ın bütün yaşananlardan sonra Sun'a söylediği şu cümle ise çok çarpıcı: 'Bu, devrim için ödediğimiz küçük bir bedeldi'" (Gül Atmaca, "Devrim İçin Ödenen Küçük Bir Bedel...", Cumhuriyet Dergi, No:1051, 14 Mayıs 2006, s.10).

[65] Aksu Bora, "Kadınlar Sınıfı mı? Kadınların Sınıfı mı?", İktisat Dergisi, No:469, Ocak 2006, s.4.

[66] Bkz: Nevra Akdemir-Özlem Tezcek, "Alternatif Kadın Örgütlenmelerine Doğru: Sendikaların Kadın Yüzü", İktisat Dergisi, No:469, Ocak 2006, s.53-61; "Kadınların Yeri Neresi?", İşçi-Köylü Gazetesi, 29 Temmuz-11 Ağustos 2005, s.14; Taha Akyol,

çin reddedilemezken; "Kadınların durumunda hakikaten feminist bilinç, yani öznellik daha önemli..."[67] Ya da "Feminizm[68] başına 'sosyalist' vb. gibi isimlerin takılmasına gerek duyulmayacak denli devrimci ideoloji, felsefe, siyasi tavır ve siyasettir"[69] saptamalarına gelince...

Dedik ya; bir gerçeğin, gerçek dışı 'abartılması', onun 'sol söylemli reddiyesi'nden başka bir şey de olmamaktadır...

O hâlde mi? Tıpkı 'Ekmek ve Güller' için savaşanların dediği üzere...

"Omuz omuza yürüyerek gelirken biz, bu güzel günün içinden,/ Aydınlarıyız tüm parlaklığıyla aniden çıkan bir güneşin/ Bir milyon kararmış mutfak ve bin gri fabrika çıkışı hep birden,/ Çünkü şarkısını söylediğimizi duyuyor halk 'Ekmekle Güllerin.'/

Omuz omuza yürüyerek gelirken biz, erkekler için de savaşımız.../ Kadınların çocuklarıydı onlar, biz yine onların anaları-

---

"Kadın Hareketi", Milliyet, 30 Ocak 2006, s.15; Josette Trat, "Kadınların Özerkliği Meselesi", Yeni Yol Dergisi, No:21, Bahar 2006, s.122-131; "Bağımsız Kadın Mücadelesi Üzerine...", Devrimci Demokrasi, No:76, 1-16 Kasım 2005, s.7; Aylin Esen, "Bir Erkek Sorunu Kadının Temsili", Bakış Gazetesi1, No:10, 27 Eylül 2005, s.20; Ercan Kızılay, "Türkiye'de Kültürel Şizofreni: Kadın Hakları ve Arabesk Örneği", Sosyologos Dergisi, No:8, Kasım 2005, s.41-51; Zeynep Damla Gürel, "Tek Çözüm: Kadın Kotası", Radikal, 4 Mart 2006, s.11; A. Yıldırım, "Kadınlar Militarizme Karşı Olmalıdır", Kurtuluş Dergisi, No:4, Nisan-Mayıs 2006, s.54-61; "Kadın Hareketi Kemalizm'den Kopmalıdır", İşçi Mücadelesi Gazetesi, No:4, 15 Ocak 2006, s.17.

[67] Gülnur Acar-Savran, "Kadınlar Sınıfı mı? Kadınların Sınıfı mı?", İktisat Dergisi, No:469, Ocak 2006, s.11.

[68] Bkz: Barbara Ehrenreich, "Sosyalist Feminizm Nedir?", Monthly Review-Türkçe, No:1, Ocak 2006, s.123-30; Yeni Yol Dergisi, No:1, Kış 2006; Fevziye Sayılan-Ecehan Balta-Özlem Barın, "Türkiye'de Feminizmin Son Çeyreği Üzerine Tartışma", s.22-37; Özlem Onaran, "Marksist ve Feminist Bir Bakış: Cinsiyet ve Sınıf", s.38-61; Fatma Tanış, "Pozitif Ayrımcılık: Neden, Nasıl, Nereye Kadar?", s.62-67; Ecehan Balta, "Özgürlükçü Sosyalizm Neden Feministtir?", s.74-78; 1. Kadın Kurultayı: "Sorgulamak ve Değiştirmek İçin" (2-3-4 Temmuz 2004/ Ankara), Eğitim-Sen Yay., 2005.

[69] Yaprak Zihnioğlu, "Hani Yoldaştık?", Siyasi Gazete, No:17, Nisan 2006, s.32.

yız./ Doğumdan yaşamın sonuna kadar ter dökmekle geçmeyecek günlerimiz,/ Yürekler de aç gövdeler gibi: Ekmek verin ama gül de isteriz./

Omuz omuza yürüyerek gelirken biz, geçiyor şarkımızdan/ Sayısız ölmüş kadın haykırarak eski türküsünü ekmeğin,/ Kölelikten tadını bilmedi ruhları sanatın, sevginin, güzelliğin,/ Evet, hem ekmek için savaşımız, hem de güller için./

Daha güzel günleri getiriyoruz, omuz omuza yürüyerek./ Kadınların başkaldırması insanlığın başkaldırması demek./ Artık yok kölelik ve tembellik, bir yatana on kişilik emek./ Paylaşılacak güzellikleri yaşamın, Ekmekle Güllerle. Güllerle Ekmek..."[70]

[70] "Ekmek ve Güller", Amerikalı Kadınların Clara Zetkin'in çağrısıyla ilk 8 Mart eylemlerinde söylediği marş.

ATAERKİNİN 'ZAMAN'I*

SİBEL ÖZBUDUN

"En büyük mutluluk, mutsuzluğun kaynağını bilmektir."[1]

Gelmiş geçmiş -ya da geçmemiş- tüm saltanatlar arasında en tecrübelisinin, en dirençlisinin, en 'her kalıba uyar'ının ataerki olduğuna kuşkunuz var mı?

Ne iktidarlar, ne saltanatlar gördü bu yaşlı dünya; ne ağalar, beyler, paşalar, efendiler, sultanlar, hocalar, rahipler, komutanlar, krallar geldi geçti günümüzün CEO'larına gelinceye dek. Hatırlıyor musunuz? Hepsi erkekti. Hâlâ öyleler... Siyasetin cinsiyeti hep erkek... İktisadın da, bilimin de, dinin de öyle...

Her toprağa çalınışında yeniden canlanan masal devi misali, insanın insanı sömürdüğü, insanın insana baskı uyguladığı her sistemde, hayatiyet buluyor ataerki. Belki de tersinden okumak daha doğru; her baskı ve sömürü sistemine, her iktidara hayatiyet veriyor.

Batı 'uygarlığı' Antik Yunan'dan kalma bir alışkanlıkla, zamanı geçmişten geleceğe, geriden ileriye yönelen doğrusal bir devinim olarak görür. Ve şaşar, kızar 'ilerlerken' ayağına takılan engellere. 'Kalıntı' der, 'gelenek' der, zaman zaman savaş ilan eder onlara. Ama ilkel ya da geleneksel'den modern'e doğru ilerlemenin kaçınılmazlığına imanı öylesine tam, kendisinin de bu misyonun taşıyıcısı olduğuna ilişkin güveni öylesine güçlüdür ki, dünyanın geri kalanını 'uygarlaştırıcı misyon' adına yakıp yıkmakta tereddüt etmez.

---

* Lül Dergisi, Yıl:3, No:18, Temmuz-Ağustos 2005.

[1] Dostoyevski.

Oysa Batı-dışı pek çok kültür (ve uygarlık), zamanı bir döngü, bir sarmal olarak kavramsallaştırmaktadır. Bir tarımsal çevrim, mevsimsel döngü, Batı dünyasıyla temastan bu yanaysa, çoğunlukla bir yıkımlar, belâlar sarmalı. 'Geleceğin' geçmişteki özgür, eşit, bolluk, bereket, kardeşlik günleri, yitirilmiş 'Altın Çağ'a dönüş olacağı 'devran' kavrayışı.

Ya ataerkinin 'zaman'ı ne? Bakmayın, kapitalist Batı uygarlığının (aslında Rönesans/Reformasyon/Aydınlanma'yla tanımlı kültürel koordinatlarını yitirip kendini salt iktisadî rasyonalite, kârın maksimizasyonu doğrultusunda tanımlamaya başladığından bu yana 'Kuzey uygarlığı' demek daha doğru olacak) onu 'gelenek', hatta can sıkıcı, ilerlemeyi engelleyen bir gelenek ilan edip, sahte savaşlar açmasına; ataerkinin zamanı doğrusal değil, devrîdir; bir sarmal hâlinde ilerler. İlerlerken, temsil ettiği tüm tahakküm araçlarını, eşitsizlikleri, eklemlendiği 'yeni' sömürü sisteminin hizmetine sunar. Böylelikle, kadınların baskı ve denetim altında tutulması, diyelim 'soya dayalı' toplumlar açısından soy grubuna yeni üyelerin (dolayısıyla yeni işgücü ve savaşçıların) kazandırılması; toprağa ve haraca dayalı sistemler açısından 'kan/soy' asaletinin, böylelikle de 'miras'ın güvence altına alınmasını sağlarken, sermayeye dayalı toplumlar açısından ucuz ve uysal işgücünü biçimlendirmektedir. Baskılar ve sömürü, biçimden biçime girerken, ataerki, bâki kalır... 'Modern kapitalizmin dili'ne inat...

'Modern' kapitalizmin dilinde modernite, kadınlara kendilerini köleleştiren geleneklerle baş edip erkeklerle eşit hâle gelmelerine olanak sağlayacak araçları vermektedir.

'Nedir bu araçlar,' mı diyorsunuz?

- Örneğin modern kapitalizm kadınların 'yaşama' ve bedensel bütünlük hakkını güvence altına almıştır. Ve kadınlar, dünyanın her yerinde, aile içi şiddetin, namus terörünün, savaşların 'sivil' kurbanları olmayı sürdürmektedir. Nasıl mı?

"Avrupa Konseyi'nde Fransız milletvekili Jean-Guy Branger tarafından hazırlanan, 'kadınların maruz kaldığı ev içi şiddet' raporuna göre,

* Avrupa'da rapor edilen bütün saldırıların 4'te 1'i ev içinde erkeğin kadına uyguladığı şiddetten kaynaklanıyor.

* Avrupalı kadınların 7'de 1'i cinsel ilişkiye zorlanmış ya da tecavüze uğramış.

* Fransa'da her ay 6 kadın ev içi şiddete maruz kalarak ölüyor.

* İspanya'da her 4 günde 1, bir kadın kocası tarafından öldürülüyor.

* Son istatistikler İngiliz kadınların %26'sının ev içinde şiddete uğradığını belirtiyor, her hafta 2 kadın eşi tarafından öldürülüyor.

* Finlandiya'da her yıl 27 kadın eşi tarafından öldürülüyor.

* Portekiz'de kadınların %52,8'i eşlerinin şiddet uyguladığını belirtiyor.

* Almanya'da her yıl eşi tarafından öldürülen kadın sayısı 300.

* Çek kadınlarının %38 i şiddet görmekte.

* Rusya Federasyonu'nda her gün 36 kadın dayak yiyor. Ve her 40 dakikada bir, bir kadın eşi ya da erkek arkadaşı tarafından öldürülüyor.

* Litvanya'daki kadınların %42,4'ü fiziksel ve cinsel şiddete uğruyor.

* Romanya'da ise durum çok kötü: Her yıl bir milyonda 12,62 oranında kadın eşi tarafından öldürülüyor.

* Norveç'te bir milyonda 6,58, Lüksemburg'da 5,56, Danimarka'da 5,42, İsveç'te 4,59 oranında kadın eşi tarafından öldürülüyor".[2]

- Örneğin modern kapitalizm, kadınlara mülk edinme hakkını verir. Ve kadınlar, yeryüzündeki tüm özel mülkiyetin yalnızca %1'ine sahiptirler.

---

[2] Z. Livaneli, "Bu Avrupa Raporuna İnanamayacaksınız", Vatan, 10 Ekim 2004, s.5.

- Örneğin modern kapitalizm kadınlara çalışma ve karşılığında 'adil' bir ücret alma hakkını tanımaktadır. Ve kadınlar, dünya yoksullarının %70'ini oluşturmaktadır. Tüm dünyada informel sektörde, yani boğaz tokluğuna çalışanların %90'ı kadınlardır. Tüm 'yarım-zamanlı' çalışanlar arasında kadınların oranı ABD'de %70,3, Kanada'da %72, İsveç'te %84,5, Fransa'da %84,6, Almanya'da %93,8, İngiltere'de ise %94,3'tür[3]... Ve ortalama kadın ücretleri, 'modern kapitalist' ülkelerde, erkeklerinkinin %70-80'i arasında seyretmektedir.

- Örneğin modern kapitalizm, kadınlara her düzeyde eğitim kurumlarına devam hakkını tanır. Ve dünyada adını yazamayan 875 milyon kişinin 600 milyonu, kadındır.[4]

- Örneğin modern kapitalizm, köleliği ilga etmiştir. Ve her yıl iki milyon kadın ve kız çocuğu, boğaz tokluğuna çalıştırılmak ya da cinsel köle olarak kullanılmak üzere kaçırılmakta ve pazarlanmaktadır.[5]

"Aftonbladet gazetesinin araştırmasına göre, İsveç'te seks ticareti giderek büyüyen bir sorun hâline geldi. Baltık ülkelerinin ve Polonya'nın Avrupa Birliği'ne girmesi, Ruslara vizenin kaldı-

---

[3] B. Kümbetoğlu, "Ev İşçileri ve Yeni Yasal Çerçeve", Ekonomik Yaklaşım, 1999, no. 33, s. 38.

[4] Öte yandan, eğitimli, hatta yüksek öğrenimi tamamlamış olmak da yetmiyor. "Wisconsin Üniversitesi'nden sinir bilimci Rhea Steinpreis, iş başvurularının değerlendirilmesinde ayırımcılık konusunu incelemek için gelişigüzel seçtiği bir grup profesöre 230 kişinin özgeçmişlerini (CV) gönderdi ve profesörlerden adayları işe uygunluk açısından değerlendirmelerini istedi. CV'ler tek bir farkın dışında birbirinin eşiydi. Bu fark CV'lerin yarısının "Karen Miller", diğer yarısının da "Brian Miller" adında biri erkek, diğeri kadın iki hayali kişi adına doldurulmasıydı. Profesörlerin yarısından az bir kısmı Karen'i, üçte ikisi Brian'ı seçti" ("Bilimde Kadınlar Dışlanıyor", Cumhuriyet Bilim Teknik, No:819, 30 Kasım 2002, s.6-7).

5 New York Times'a yansıyan "ABD'de Uluslararası Kadın Ticareti: Köleliğin Günümüzde ortaya Çıkışı" başlıklı bir CIA raporunda, "başta Tayland, Vietnam, Çin, Meksika, Rusya ve Çek Cumhuriyeti olmak üzere" dünyada her yıl 700 bin ile 2 milyon arası kadının köle tüccarlarının ağına düştüğü belirtiliyordu. Rapora göre Asya ve Afrikalı kız çocukları bir tost makinesi karşılığında tacirlere satılıyor ("Yeni Dünyaya köle yağıyor", Radikal, 3 Nisan 2000, s. 11).

rılmasından sonra İsveç'te kadın ticareti gözle görülür bir artış gösterdi. Ancak son zamanlarda, büyük kentlerin kadın ticaretine sahne olduğuyla bilinen caddeleri, daha çok uyuşturucu bağımlısı kadınlara kaldı.

İsveçli kadınlar, ek gelir olarak bedenlerini satmayı arttırdılar ve bunun için evlerinde bilgisayarın başında oturmaları yetiyor. İsveç'in uluslararası refah endekslerinde ilk 3 sıradan aşağı düşmemesine karşın, öğrenci burslarının yetersizliği, çocuklu yalnız annelerin gelirlerinin yeterli düzeyi bulmaması kadınları seks işçiliğine itiyor".[6]

- Örneğin modern kapitalizm, kadınlara siyasete katılma, seçme ve seçilme hakkını tanımaktadır. Ve kadınlar "dünya çapında, resmi siyasi kurulların %12'den daha azını ellerinde bulunduruyorlar. Yüzden fazla ülkede kadınlar, kendi ulusal meclislerinde hiçbir seçilmiş görevde yer almıyorlar. (...) Orta ve Doğu Avrupa'da, kadınların ulusal yasama meclislerine katılma seviyesi 1987'de %20-30 arasında değişen bir oranda iken... demokratik seçimler yapıldığında baş aşağı düşerek 1990'da Polonya, Çekoslovakya ve Macaristan'da %10'un altına indi. 1995 seçimlerinde, kadınlar millet meclisi üyelerinin Çek Cumhuriyeti'nde %10'unu, Slovakya'da %18'ini, Macaristan'da %11'ini, Polonya ve Bulgaristan'da %13'ünü oluşturdu. Latin Amerika'da da, kadınlar seçilmiş kurullarda önemli derecede daha az temsil edildiler, öyle ki Brezilya'da yasama meclisindeki koltukların %5'ini, Peru'da %9'unu, Arjantin'de %14'ünü oluşturdular".[7]

***

Hayır, ataerki, düz bir hatta ilerleyen tarih içinde, mevzuatla, ayırımcılığa karşı sözleşmelerle, eşitlik yasalarıyla, kadın kotalarıyla (ya da diyelim ki mikrokredilerle, kadın girişimciliğini teşvikle,

---

[6] Gürhan Uçkan, "İnternette Beden Ticareti", Cumhuriyet, 2 Aralık 2004, s.20.

[7] Mary E. Hawkesworth, "Demokrasi ve Toplumsal Cinsiyet Paradoksu", Ürün Dergisi, No:18, Nisan-Mayıs 2005, s.30.

sivil toplum inisiyatifleriyle) 'geride' bırakacağımız bir gelenekler yığınından ibaret değil. Bir (hatta 'ilk') iktidar biçimi olarak insanlığı yoksullar-zenginler; mülksüzler-malikler; sömürülenler-sömürenler; yönetilenler-yönetenler; dışlananlar-dışlayanlar, çeperdekiler-merkezdekiler ekseninde kutuplaştıran her sistemin omurgasını oluşturuyor çünkü. 'Tanrı-Paşa-Bey-Ağa-Sultan', kısacası her erk, bu nedenledir ki hep erkek olageldi.

İnsanlık tarihinin, kadim ve çözümü en zor denklemlerinden biri bu; iktidarla erillik arasındaki varoluşsal ilişki. Ama çözülmesi bir o kadar da zorunlu. Eğer özgürlükçü, eşitlikçi bir hayata, geleceğe ilişkin tahayyüllerimizin olabilirliği varsa, bu olabilirlik, ancak ve ancak, ataerkinin kısır döngüsünün kırılmasından geçiyor.

'ÖNCE KADINLAR VE ÇOCUKLAR...' YA DA 'YENİ' ATAERKİNİN TİMSAH GÖZYAŞLARI*

SİBEL ÖZBUDUN

"Geçmişi değiştiremezsin ama,
gelecek daha avucunun içindedir."[1]

8 Mart yaklaşıyor. Yine hep birlikte ağlamaya başlayacaklar: Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, hükümetler, egemen medya... Kadınların ne denli kötü durumda olduğuna dair istatistikler boca edilecek üzerimize. Kadın işsizliği, dayak yiyen, cinsel tacize/tecavüze uğrayan, işkence gören kadınlar, kadın/çocuk ticareti, mülteci kadınların durumu, kadın ücretlerinin düşüklüğü, ev işlerinde harcanan zaman, kayıtdışında, tarımda boğaz topluğuna çalış(tırıl)an kadınlar...

Ağırlıklı olarak da 'Batı-dışı' dünyadaki kadınların 'acınası' hâli işlenecek: töre/namus cinayetleri, Çin'de, Hindistan'da daha doğmadan öldürülen kız bebekler, İslâm dünyasının eve kapatılan, çarşafa mahkûm kılınan, erkek zorbalığına tutsak, okutulmayan kadınları...

Kuzeyli, 'uygar', beyaz, varsıl, tuzu-kuru, erkek dünya, böylelikle bir kez daha, yeryüzü kadınlarının ezici çoğunluğunun gündelik trajedisini, bir 'azgelişmişlik/cehalet/ilkellik/beceriksizlik/gelenekçilik' söylencesine dönüştürerek ellerini yıkayacak. Ve Dünya Bankası danışmanları, Kuzeyli sivil toplum örgütlerinin temsilcileri, BMÖ gözlemcileri, bilmiş bir edayla yoksul, ezik, örse-

* Demokratik Kadın Hareketi Bülteni, Özel Sayı No:4, Şubat 2006.
[1] Hugh White.

lenmiş 'Güney' kadınları için nasihatlerini sıralayacaklar: "Toplumsal sermayenizi geliştirin, kız çocukları okutun, okullardaki cinsiyetçi müfredatı değiştirin, yasalarınızdaki cinsiyet ayırımcı maddeleri temizleyin, kadın girişimciliğini geliştirin, mikrokrediyle yoksul kadınları destekleyin, kadın sığınma evleri açın, kadınlara yönelik sivil toplum girişimlerini destekleyin vb. vb."

Ve bu 'nasihatleri' sayıp dökerken, birçok gerçeğin üzerinden 'atlayacaklar':

Ne gibi mi? Sıralayalım:

- Neo-liberal kapitalist modeli dünya ölçeğinde yayma yönündeki Kuzeyli saldırganlığın, yeryüzünün en ücra köşelerini dahi 'küresel piyasa ekonomisi'ne dâhil ederken, dünya halklarının 'kendine yeterliği'ni ortadan kaldırdığını;
- Böylelikle çoğu yakın zaman öncesine dek kendini besleyebilecek kadar tarımsal ürün üreten Güney ülkelerinde tarım sektörünün ağır bir çöküntü yaşadığını; böylelikle kıtlık ve açlığın büyük ölçüde, kendi tarımlarını sübvanse eden Kuzeyli ülkelerin dayattığı kısıtlamaların sonucu olduğunu;
- Kıtlık ve açlığa katkıda bulunan küresel ısınmaya bağlı ekolojik dengesizliklerin de yine büyük ölçüde Kuzey kapitalizminin sınır tanımayan kâr iştahının bir ürünü olduğunu;
- Bunların yanı sıra, ucuz işgücü, vergi bağışıklıkları ve ucuz hammadde peşindeki Kuzeyli çokuluslu şirketlerin (ÇUŞ'lar) Güney'deki yatırımlarının bu ülkelerdeki geleneksel istihdam alanlarını yok ettiğini, milyonlarca tezgâhın, küçük ve orta boy işletmenin bu nedenle kapandığını ve milyonların salt bu nedenle işsiz kaldığını;
- Yine ÇUŞ'ların işgücünün fiyatını düşürme adına yerel taşeronlara başvurduğunu ve kayıtdışı sektörün bu sayede inanılmaz bir hızla büyüdüğünü;
- Neo-liberalizmin 'altın kuralı' emek kesiminin örgütsüzleştirilmesi ve istihdamın deregülarizasyonu sürecinin, işçi-

emekçilerin reel gelir düzeylerinde (hem Kuzey, hem de Güney ülkelerinde) ürkütücü boyutlarda gerilemelere yol açtığını, onların pazarlık gücünü kırdığını, işsizliği ve düşük ücretli, geçici, güvencesiz, istikrarsız işleri yaygınlaştırdığını;

- Küreselleşen 'borsa'nın, sıcak para giriş-çıkışlarıyla özellikle yoksul ülkelerin ekonomilerini 'terbiye' ettiğini ve de onları ürkütücü ölçüde kırılganlaştırdığını;
- Yine Neo-liberal dogmanın 'olmazsa olmazı' olarak, hem Kuzey'de hem de (IMF ve DB gibi kreditör kuruluşların eliyle) Güney'de yürürlüğe sokulan, sosyal bütçelerdeki kısıtlamaların öncelikle orta ve alt katmanları vurarak geçim sıkıntılarını katmerlendirdiğini;
- Silah sanayinin kâr pastasındaki payı giderek büyür, enerji rekabetleri hızla sıcak çatışmalara dönüşürken başta ABD olmak üzere Kuzey ekonomilerinin hızla militarize olduğunu...

Bu liste hiç kuşku yok ki daha uzatılabilir. Ama buna gerek yok. Vurgulamak istediğim şu: Güney'de olsun, Kuzey ülkelerinde olsun, her 8 Mart'ta ortalığa saçılan kadınların yaşam koşullarındaki olumsuzluklara ilişkin veriler; Neo-liberalizmin bu 'suç listesi'nden bağımsız değildir.

Yoksulluk derinleşip yaygınlaştıkça, sosyal bütçeler budandıkça, kamusal alan özelleştirmelerle tasfiyeye uğradıkça, Güney tarımı yüksek teknolojili Kuzey tarımına kurban edildikçe, enerji kaynakları konusundaki Kuzey rekabeti savaşlara dönüştükçe, kadınların payına düşen acı, yoksulluk, açlık, eğitimsizlik ve tabii ki şiddet de katmerlenmektedir. Kadınlar işsizleşmekte, kayıtdışının acımasız koşullarında boğaz tokluğuna çalıştırılmakta, giderek ağırlaşan geçim yükünü omuzlarına yüklenmekte, aile bireylerinin bakımını üstlenmekte, asgarî sağlık koşullarından yoksun kalmakta, eğitimlerinden feragat etmekte, savaşların mağduru olmakta, Güney'in kırsalında, kentlerin varoşla-

rında özelleştirilerek erişilmez hâle gelen su, ulaşım, elektrik gibi temel hizmetlerin yokluğunu telafi etmeye çabalamakta, eski sosyalist ülkelerin gözü kara korsan kapitalistlerinin elinde 'sermaye'ye dönüşmekte ve içine sıkıştırıldığı cenderenin acısını elinin altındaki kadından çıkartmaya çabalayan erkek şiddetinin kurbanı olmaktadır...

***

'Önce kadınlar ve çocuklar...' Batan bir geminin tahlisiye sandallarına ilkin kadın ve çocukların bindirilmesi eski bir denizcilik geleneğidir; bilinir. Kim bilir, belki de Batı'nın şövalye geçmişinden kalma, eril inceliğin son söylencesidir bu. Ve Nazi temerküz kamplarının gaz odalarında, bu 'şövalyelik' acı bir istihzaya dönüşmüştür: Gaz verme işlemi tamamlandıktan sonra odalara girildiğinde en altta çocuk ve kadın cesetleri yığıldığı görülmüştü. Erkek kurbanlar, temiz havayı biraz daha soluyabilmek için, kadınları ve çocukları çiğnemekte tereddüt etmemişlerdi...

Neo-liberalizmin çağrısı, denizci geleneğinden çok, temerküz kamplarındakini andırıyor. Küresel kapitalizmin gaz odasında kadın ve çocuk bedenleri, en altta yığılmakta.

Kuzeyli, 'uygar', beyaz, varsıl, tuzu-kuru, erkek dünyanın mugalâtaları artık bu gerçekliği gözlerden gizleyemiyor...

KADIN SORUNUNDAN KARELER*

TEMEL DEMİRER

"Kadınların tarihi her şeyden önce
baskı altına alınmışlığın tarihidir."[1]

Sınıflı-sömürücü ataerkil iktidarın insan(lığ)a dayattığı tarih çilelidir; kadınların tarihiyse daha (çifte) katmerli acıların-çilelerin tarihidir...

Örnek çok... İşte birkaç tane...

Endüstri sektörü, kadınların erkeklerle aynı işyerinde yaptıkları eşit işe eşit ücret ödemeyi reddediyordu... 1944 yılında İngiltere'de öğretmen kadınlar erkek aylıklarına eşit bir düzeyde aylık alabilmek amacıyla parlamento üyelerini de aralarına alarak eylem yaparlar. Ne var ki Churchill, kadınların bu istemlerini utanmazlık olarak niteler ve bunun hükümet için bir onur meselesi olduğunu söyleyerek, bir daha açılmasına fırsat verilmeyecek bir şekilde kapatır konuyu...

Ya da Bugün bize çok doğal gelen bazı kadın haklarının Avrupa'da pek yakın geçmişte ne zorlu mücadelelerle kazanıldığını anımsamak bile şaşırtıyor insanı. 1943 yılında bir kadının Fransa'da Fransız hükümetince yalnızca 'çocuk aldırmak suçu' işlediği için idam edildiğini biliyor muydunuz?[2]

Böylesi tarihsel/sınıfsal köklere sahip olan bu girift sorununun çözümünü; bir makyaj meselesi olarak görmüyorsak; kat edilecek yolun hâlâ uzun, engebeli ve sarp olduğu göz ardı edilmemelidir...

---

* Devrimci Halkın Birliği, Yıl:3, No:31, 15 Ocak 2006; No:33, 15 Mart 2006.

[1] Andree Michel.

[2] Süheyla Kadıoğlu, Batı Ülkelerinde Kadın Hareketleri, Gri Yay., 2005.

Bunlar böyleyken; "20. yüzyıl kadının özgürlüğünü getirdi, 21. yüzyıl özgürlüğün kadınını getirecek"[3] diyebilmek için; ne yazık ki, hâlâ çok erken... Kadınların kurtuluş mücadelesi tarihi de,[4] bunun böyle olduğunun kanıtıdır...

DÜNYA KADINLARIN DURUMU

"Kadın doğulmaz, kadın olunur."[5]

Girift sorununda dünya kadınlarının durumu[6] boyutuna göz atarsak...

Dünyadaki kadınların 1/3'ü şiddete[7] uğruyor...[8]

Pakistanlı kadınların %80'i şiddete maruz kalıyor...[9]

---

[3] Hasan Bülent Kahraman, "Kadının Özgürlüğünden, Özgürlüğün Kadınına", Radikal, 9 Mart 2005, s.11.

[4] Bkz: Kadınların Tarihi: Ana Tanrıçalardan Hıristiyan Azizlere, C:1, Editör: Georges Duby-Michelle Perrot, Bölüm Editörü: Pauline Schmitt Pantel, çev: Ahmet Fethi, İş Bankası Yay., 2005; Kadınların Tarihi: Ortaçağ'ın Sessizliği, C:2, Editör: G. Duby-M. Perrot, Bölüm Editörü: Christiane Klapisch-Zuber, çev: Ahmet Fethi, İş Bankası Yay., 2005; Kadınların Tarihi: Rönesans ve Aydınlanma Çağı Paradoksları, C:3, Editör: G. Duby-M. Perrot, Bölüm Editörü: Natalie Zemon Davis-Arlette Farge, çev: Ahmet Fethi, İş Bankası Yay., 2005; Kadınların Tarihi: Devrimden Dünya Savaşına Feminizmin Ortaya Çıkışı, C:4, Editör: G. Duby-M. Perrot, Bölüm Editörü: Geneviève Fraisse-Michelle Perrot, çev: Ahmet Fethi, İş Bankası Yay., 2005; Kadınların Tarihi: Yirminci Yüzyılda Kültürel Bir Kimliğe Doğru, C:5, Editör: G. Duby-M. Perrot, Bölüm Editörü: Françoise Thébaud, çev: Ahmet Fethi, İş Bankası Yay., 2005.

[5] Simone De Beauvoir

[6] Bkz: Muhammed Örtlek, "Küreselleşen Çağda Yoksullaşan Kadın", Radikal, 9 Mart 2005, s.11; "İspanya'da Kadına Yönelik Şiddet Arttı", Ülkede Özgür Gündem, 14 Mayıs 2005, s.16; Ayşe Sayın, "Kadın Eziliyor", Cumhuriyet, 13 Mart 2005, s.1-8; Umur Talu, "Din ve Kadın", Sabah, 28 Mart 2005, s.16; Zübeyde Mustafa, "Pakistan: Kadın, İkinci Sınıf Yurttaş Sayılıyor", Dawn, 6 Mayıs 2004; "İslâm Dininde Kadına Biçilen Rol", Devrimci Halkın Birliği, No:24, 15 Haziran 2004, s.14; Türker Alkan, "Erkeklik Öldü mü?", Radikal, 20 Mayıs 2005, s.6; Ayşe Bayram, "Eleştirilen Tüketim ve Tüketilen Cinsellik", Sosyologos Dergisi, No:7, Nisan 2005, s.3-4; Nuray Mert, "'Doğu'nun Kadınları", Radikal, 14 Haziran 2005, s.6.

[7] "Şiddete maruz kalan kadınlarda depresyonun yanı sıra, baş-göğüs ağrısı, çarpıntı ve astım gibi nedensiz yakınmalar meydana geliyor" (Nazif İflazoğlu, "Şiddet Mağduru Kadın Hastalanıyor", Radikal, 6 Mart 2005, s.5).

[8] "Biliyor muydunuz?", Öğrenci Postası, No:6 (10), Mayıs 2005, s.12.

[9] "Feodal Düzene Dönüş", Dawn, 16 Mart 2005.

"Kadınların istenmeyen çocukları aldırmalarının yasak olması nedeniyle, gizli ve sağlıksız uygulamalar sonucu Kenya'da her yıl 30 bin kadın ölüyor. BM'ye göre 247 bini Güney Sahra'da olmak üzere tüm Afrika'da geçen yıl aynı nedenle 530 bin kadın ölmüştü. Doktorlar yasanın değişmesini istiyor..."[10]

Dünyada okuma yazma bilmeyen nüfusun üçte ikisini kadınların oluşturuyor. Her yıl 20 milyon kadın sağlıksız koşullarda kürtaj yaptırdığı için kalıcı hastalıklara yakalanıyor ve yaklaşık 80 bini hayatını kaybediyor.[11]

"Dünya Ekonomik Forumu'nun yaptığı araştırmanın konusu 'Kadınlara Güç/Erk Kazan(dırıl)ması' ve üstünde yoğunlaştıkları nokta, dünyada kadın-erkek arasındaki ekonomik ve sosyolojik fark. Araştırmada 58 ülke ele alınmış... ABD bu sıralamada nerede mi? 'Özgürlükler ülkesi' 17. sırada bulunuyor. İrlanda'nın hemen ardında, Kostarika'nın hemen önünde. Peki Türkiye nerede? İşte bu noktada bana gerçekten üzüntü veren sonuca bakıyorum. 58 ülke içinde Türkiye 57. sırada! Pakistan'dan hemen sonra, Mısır'dan hemen önceyiz sırada. Araştırmada temelde Müslüman olan yedi ülke var. Bu ülkelerden Bangladeş 39, Malezya 40 ve Endonezya 46. sıradayken listenin en sonunda Ürdün (55), Türkiye ve Mısır (58) yer alıyor..."[12]

"ABD Gelir Bürosu tarafından gerçekleştirilen bir araştırma, siyah kadınlar daha fazla çalışmalarına rağmen beyaz hemcinslerine oranla çok daha düşük kazanç oranlarına sahip olduklarını ortaya koyuyor.

İster siyah, isterse de beyaz olsun kadınların çalışma saat ücretleri aynı işi yapan erkek meslektaşlarına oranla oldukça düşük bir seviyede kalıyor.

---

[10] Özgen Acar, "Kadın Günü Sonrasında Kadın", Cumhuriyet, 24 Mayıs 2005, s.10.

[11] "Ayrımcılık Her Yerde", Cumhuriyet, 17 Mayıs 2005, s.20.

[12] Adalet Barış Günersel, "Eh, Sonuncu da Olabilirdik!", Cumhuriyet, 5 Haziran 2005, s.10.

Araştırma verilerine göre 2004 yılında çalışan siyah kadınların ortalama yıllık geliri 26.992 dolar. Buna karşı aynı işlerde çalışan beyaz kadınlar ise ortalama 32.036 dolar yıllık gelire sahip oluyorlar. ABD'de üniversite mezunu siyah kadınların yıllık gelirleri 38.16.0 dolar olarak gerçekleşirken beyaz kadınların gelirleri ise 40.700 dolar.

Araştırma, siyah kadınların daha az gelire sahip olmalarına rağmen beyaz kadınlardan daha fazla çalıştıklarını da ortaya koydu. Araştırma verilerine göre üniversite mezunu siyah bir kadın yılda ortalama 1.923 saat çalışırken, beyaz kadınlar ise 1.734 saat çalışarak daha fazla kazanıyor..."[13]

"Yoksulluğun kadınlaşması, kadınların ekonomik küreselleşmenin genel sonuçlarından, genellikle IMF tarafından dayatılan yapısal uyum programlarını da kapsayan makroekonomik politikaların sonuçlarından erkeklere göre daha çok etkilendiklerine işaret etmektedir..."[14]

Ve bir şey daha: Arundhati Roy'un, "Bütün savaşların[15] arkasında takım elbiseli adamlar var"[16] diye betimlediği yıkım; "Kadınlar için ölüm, tecavüz, beyaz kadın ticareti için ülke dışına kaçırılmak, seks işçisi olarak çalışmaya zorlanmak veya zorunda kalmak anlamlarını taşır. Hanna İbrahim, Irak'taki insan ticareti yapan çetelerin 'bakire bir kadını 10 bin dolara, bakire olmayan bir kadını 2-3 bin dolara sattıklarından' söz eder".[17]

TÜRK(İYE) BOYUTU

"Kadın, erkeğin yarısı kadar yol alabilmek için iki kat iyi olmak zorundadır."[18]

Girift sorununun Türkiye boyutuna gelince...

---

[13] "Siyah Kadınlara Ayrımcılık", Ülkede Özgür Gündem, 1 Nisan 2005, s.16.
[14] Muhammed Örtlek, "Küresel Çağda Yoksullaşan Kadın", Radikal, 9 Mart 2005, s.11.
[15] "İyi bir savaş veya kötü bir barış hiçbir zaman olmamıştır" (Benjamin Franklin).
[16] Arundhati Roy, Hürriyet Pazar Eki, 26 Haziran 2005.
[17] Feryal Saygılıgil, "Kadınlar ve Savaş", Radikal İki, 3 Temmuz 2005, s.6.
[18] Agnes Mac Phail.

* Türkiye'de her üç kadından biri, hayatı boyunca en az bir kez, sadece kadın olduğu için şiddete maruz kalıyor.[19]

* Türkiye'de altı milyon kadın okuma yazma bilmiyor, çoğu sosyal güvenlikten yoksun şekilde yaşıyor.

* Kentlerdeki 15-24 yaş arasında kadın genç nüfusun %31,5'i işsiz. Özellikle de lise ve üzeri eğitime sahip her 100 genç kadından 20'si iş bulamıyor.

* Türkiye'de okuma yazma bilmeyen 7 milyon kişinin 6 milyonunu kadınlar oluşturuyor. İlköğretime ve ortaöğretime katılamayan kadınların sayısı 2 milyona ulaşıyor.

* Ücretli çalışan her 100 kadından 63'ü düzenli özel bir işte, 35'i ise düzenli bir kamu işyerinde çalışıyor. Ancak, bu kadınların beşte birinin sosyal güvenlik kayıtları bulunmuyor ve kayıt dışı sektörde çalışıyor.

* Kentlerde her 100 kadından 26'sı sanayi sektöründe, 61'i ise hizmetler sektöründe çalışıyor. Kadınların çoğu, tekstil, konfeksiyon, garsonluk, tezgâhtarlık, sekreterlik gibi düşük nitelikli emek gerektiren sektörlerde ve sosyal güvenlikten yoksun hizmet veriyor.

* Geçici, mevsimlik ve yarı zamanlı işlerde çalışan her 100 kadından 95'i sosyal güvenlikten yoksun.

* Ücretli ve yevmiyeli olarak çalışan toplam 10 milyon 800 bin civarındaki nüfusun %20'si kadın. Bunun 366 bini mevsimlik ya da geçici işlerde çalışıyor. Ücretli ve yevmiyeli olarak çalışan her 100 kadından 16'sının da düzenli bir işi yok.

* Kentlerdeki 15-24 yaş arasında kadın genç nüfusun %31,5'i işsiz. Özellikle de lise ve üzeri eğitime sahip her 100 genç kadından 20'si iş bulamıyor...[20]

18 ilde gerçekleştirilen 'Türk Kadınının Profili' araştırmasının bazı bulgularına göre:

---

[19] "Üç Kadından Biri 'Şiddet'le Karşılaşıyor", Radikal, 11 Temmuz 2005, s.5.
[20] "8 Mart Buruk Kutlanıyor", Cumhuriyet, 8 Mart 2005, s.7.

* Türk kadınları evlilik konusunda oldukça istikrarlı, %94,6'sı bir kez evlendiğini beyan etmiş. Ancak, %33,8'i evliliğinde cinselliği bulamamış. Kadınların %30,2'si eşinden korktuğunu da söylüyor.

* Çocuklarının dövülüp dövülmediği sorusuna çok sık diyenler %8,8 gibi oldukça yüksek bir oranda, ara sıra diyenler ise %55,5.

* Kadınların %54,2'si geceleri tek başına dışarı çıkmadığını belirtirken sadece %15,5'i tek başına sürekli dışarı çıktığını söylüyor.

* Türk ev kadınlarının %69'u eşlerinden para aldıklarını ve kendilerine ait herhangi bir gelirleri bulunmadığını belirtirken %10,3'ü günlük olarak eşlerinden 30 YTL'den az para alıyor. Eşinden ev ve günlük ihtiyaçlar için para almayanların oranı da %24,4.[21]

* Türk kadınlarında 'Bekâret kadınlar için önemlidir' diyenler %85,9; 'Evlenmeden birlikte yaşamayı uygun bulmuyorum' diyenler de %85,2 oranında...[22]

Yine "2004 yılında gerçekleştirilen bir araştırmada kadınlar 'Sağlığı yerinde olan ve her isteyen kadın çalışmalıdır' ifadesini büyük bir çoğunlukla destekliyor: %79,4. 'Kadının yeri evidir' inancının gerilerde kaldığına işaret eden sevindirici bir gelişme bu. Bu, 2000 yılında %68,7 imiş.

Hâlen dışarıda çalışan kadınlara baktığımızda onların hayatlarından çok memnun oldukları dikkat çekiyor. %41,1 'çok memnun' olduğunu söylerken, %37,4 'biraz memnun' olduğunu belirtmekte. Memnun olmayanlar sadece %5,3'lük küçük bir azınlık..."[23]

Bunların yanında 2003 yılında Türkiye'de, aile bireylerine kötü muamele, cinsel taciz ve tecavüz olaylarının yılı olurken aile mahkemelerine açılan dava sayısı da %50 arttı.

Kadın sığınma evlerinden 2004 sonuna kadar 4.620 kadın ve 4.404 çocuk yararlandı. Sığınma evlerine başvuran kadınların

---

[21] "Türkiye'de Kadın Olmak Zor", Cumhuriyet, 26 Haziran 2005, s.6.

[22] "Türk Kadınının Profili", Cumhuriyet, 23 Haziran 2005, s.20.

[23] Haluk Şahin, "Kadınlar Niçin Memnun?", Radikal, 25 Haziran 2005, s.6.

%71'inin fiziksel istismara, %12'sinin cinsel istismara uğradığı belirtildi...[24]

Ve bir şey daha: "Türkiye kadınların siyasi hakları açısından öncü bir ülke mi? Elbette hayır.[25] 1935 Mart'ında parlamentoya adım atan kadınlar 70 yıldır %4'ü aşamadılar.

Yıllara göre kadınların parlamentoda temsilini bir gözden geçirelim. 1935'te 18 kişi olarak Millet Meclisi'ne giren kadınlar, 1939'da 15, 1943'te 16 kişiydiler. 1946'dan itibaren sayıları tek haneye düştü. 1954-77 arası 3 ila 9 sandalye arasında gidip geldiler. 1983'te 12, 1987'de 6, 1991'de 8 kişiyle temsil edildiler. 1995'te 13, 1999'da 23, 2002'de ise 24'e ulaştılar. 1961'den sonra parlamentoya giren 9 senatörü eklesek de bir temsilden söz etmek mümkün değil.

Türkiye siyasi temsil açısından 119 ülke arasında 103. sırada yer alıyor..."[26] "Dünya ülkeleri sıralamasında Türk kadınlarının parlamentoya girebilme oranının %4,4 ile Kenya, Romanya, Cezayir, Sri Lanka, Ruanda gibi ülkelerin çok gerisinde kalmıştır..."[27]

ATAERKİL TÜRK(İYE) KARELERİ

"Kadınlarla görüşmeye mi gidiyorsun?
Kamçını unutma."[28]

"BM raporlarına göre, Türkiye'de, dört (2001-2004) yılda 54 namus cinayeti işlenmiş. Oysa biz, biliyoruz ki, bunlar sade-

---

[24] "Kadına Şiddet Bitmiyor", Cumhuriyet, 5 Temmuz 2005, s.3.

[25] Bkz: Fatmagül Berktay, "Doğu ile Batı'nın Birleştiği Yer: Kadın İmgesinin Kurgulanışı", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık, C:3, İletişim Yay., s.275; Nükhet Sirman, "Kadınların Milliyeti", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik, C:4, İletişim Yay., s.226; Ayten Alkan, Yerel Yönetimler ve Cinsiyet, Dipnot Yay., 2005; "Türkiye Kadın Haklarında Sonuncu", Birgün, 17 Mayıs 2005, s.10; Korkmaz İlkorur, "Kadınımız, Ekonomimiz", Radikal, 17 Mart 2005, s.14.

[26] İ.Çalışlar, "Dünden Bugüne Kadınsız Demokrasi", Radikal İki, 13 Mart 2005, s.6.

[27] Ayşe Gürocak, "1935'ten Sonra Türk Kadınının Siyasete Katılımı", Cumhuriyet, 8 Mart 2005, s.17.

[28] F. Nietzsche.

ce bilinen, kamuoyu önüne çıkanlar. Türkiye, aile içi şiddet konusunda da sabıkalı. Evli erkeklerin %34'ünün eşlerine fiziksel şiddet uyguladığı ve evli kadınların %97'sinin hayatları boyunca en az 1 kere şiddete maruz kaldıkları söyleniyor".[29]

"UNICEF'in Türkiye'deki kız çocukları için hazırladığı rapora göre; kızlar okula giderse ailenin istediği kişiyle evlenmez ve namus cinayetine kurban gider".[30] "Kızların okula gönderilmesine engel olan nedenler: Okuldan birini severse, namus cinayetine kuran gider. Dedesi, ninesi, amcası ne der? Okumayıp çalışan kız eve ayda 200 YTL getirir".[31]

"Bugüne dek Türkiye'de kadına yönelik şiddet olağan, sıradan karşılandığı için, görmezlikten gelindiği için; 'namus' gerekçesiyle 'mazur' gösterildiği için, cezalandırılmadığı için; bu suçu işleyenler 'töre' ve 'tahrik' gibi sözcüklerin arkasına gizlenebildiği, sözde 'din' kisvesine sığındığı için; bu ülkeyi yönetenler bu konuyu hiç ama hiç önemsemedikleri için bu sapıklık ve bu vahşet korkunç boyutlara ulaştı..."[32]

"Kadınlar için 'burun kesme' sıradan bir cezaymış; tıpkı parmak kesme, cinsel organ dağlama gibi... Ayaklar mengeneyle sıkıştırılırdı, organlar kızgın demirle dağlanırdı, insanlar bedenlerindeki kemikler kırılana kadar kollarına bacaklarına bağlanan halatlarla gerilirdi. Dönem Ortaçağ, yer Avrupa'ydı. Yüzyıllar geçti; yer Avrupalı Türkiye, yıl 2005. Bu ülkede burunlar, parmaklar kesilir, cinsel organlar dağlanır, kulağa, göze, dile, yüze kezzap dökülür, saç kazınır, insanlar aç susuz bırakılır. Hedef taşralı kadınlardır; o kadınlar 'Burnun mu yanıyor?' diye tehdit edilir, öldürülür, milyonlarca insan da seyreder.

Diyarbakırlı 15 yaşındaki R.G.'nin 'İzinsiz baba evine gidiyor, erkeklerle konuşuyor' gerekçesiyle burnunun kesilmesi,

---

[29] Türey Köse, "Toplumdaki Kapanmayan Yara", Cumhuriyet, 20 Mayıs 2005, s.3.
[30] "Aydınlık Korkutuyor", Cumhuriyet, 8 Temmuz 2005, s.22.
[31] "Kız Okursa Kan Çıkar", Radikal, 8 Temmuz 2005, s.9.
[32] Zeynep Oral, "Türkiye'deki Vahşet...", Cumhuriyet, 7 Mayıs 2005, s.15.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da sessizce uygulanan bir töreyi Türkiye'nin yüzüne vurdu..."[33]

Yani "Bu ülkenin kadınlarının acılı tarihi sürüp gidiyor. Mardin'in Ömerli ilçesinde küçücük 15 yaşında bir kız, R.S. evlenme vaadiyle ailesinden alınıp, para karşılığı 16 kişiye satılıyor. O çaresiz, sanki çok karanlık bir ülkede tek başına kalmış gibi. Sonuçta durum savcılığa intikal ediyor ve soruşturma açılıyor, kız da koruma amaçlı Niğde Yetiştirme Yurdu'na gönderiliyor.

R.S. bütün tacizlerden sonra, kimsesiz, yabancı olduğu bu yetiştirme yurdundan sık sık kaçmaya başlar. Nereye gittiği, kimlerle görüştüğü pek bilinmez ama R.S. her seferinde yurda döner. Ancak son kaçıştan tam iki ay sonra R.S.'nin soğumuş cesedi, kimliği bilinmeyen iki kişi tarafından Mardin Devlet Hastanesi'ne bırakılır. Bu son derece kuşkulu vaka için hastanede otopsi yapılmaz ve ölüm raporuna, R.S.'nin zatürreeden öldüğü yazılır.

R.S.'nin dramı ölümüyle de bitmez. Ömerli ilçesinden bazı vatandaşlar, R.S.'nin ilçenin mezarlığına gömülmesine karşı çıkarlar. *Tıpkı bir vebalı gibi. Sonuçta mezarlığın* en ücra yerinde, belediye işçileri onun tabutunu toprağa verirler. Söylenene göre sadece annesi gelip birkaç dakika tabutun başında durmuştur.

Sadece R.S. mi, 14 yaşındaki oğlu tarafından 'Televizyona çıkıp bizi rezil ettin' diye vurulan Elazığlı Birgül Işık da geçen günlerde yaşamını yitirdi. Peki, bu durumda suçlu kim? Karısına şiddet uygulayan eş mi, annesini öldüren 24 yaşındaki oğlan çocuğu mu, reyting uğruna en olmayacak kişileri en ufak bir sorumluluk duymadan televizyona çıkaranlar mı?"[34]

'SONUÇ YERİNE': BİR İKİ SATIR...

"Saygınlık, içindeki tüm canlılığı alıp götürdü kadından."[35]

Mevlana'ya, "Kadında hayvan niteliği üstündür. Çünkü ka-

---

[33] Demet Bilge Ergün, "Kadınlara 'Ortaçağ' Cezaları", Radikal, 5 Mayıs 2005, s.7.
[34] Işıl Özgentürk, "Acılı Kadınlar Ülkesi", Cumhuriyet, 19 Haziran 2005, s.20-8.
[35] Bernard Shaw.

dın, renge ve kokuya düşkündür"; Hz. Muhammed'e, "Utanmak güzeldir, fakat kadınlarda olursa daha da güzeldir" dedirten; yani erkeğin 'homo politikus' olduğu bu dünyada;[36] kadının kurtuluşu, sınıflı sömürücü yapı/ sistem/ iktisat/ ahlâk ve yaşam biçiminin erkeğini; ataerkilliğini öldürmektir...

Erkeği öldürmek eylemi; hiçbir hak arama mücadelesini reddetmeyen; ancak onlarla sınırlanıp, açıklanmayan ya da 'global standartlar'[37] retoriğine takılıp kalmayan veya 'Feminizm, orta sınıfın bakış açısını özümsedi' vurgusuyla; kadın hareketi konusunda;[38] "1960'ların radikalizminin, hem sosyalist hem de feminist bakış açılarına sahip, piyasa ekonomisi değerlerinin etkilerini ve kapitalist tekellerin artan gücünü gündeme getirecek güncellenmiş bir versiyona ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum"[39] diyen Barbara Epstein'in uyarılarını unutmaz...

---

[36] Orhan Bursalı, "Homo Politikus", Cumhuriyet, 19 Haziran 2005, s.6.

[37] "Türkiye'de kadın hakları demek ilk önce global standartların Türkiye'de ne anlama geldiğinin incelenmesi demektir" (Nüket Kardam, "Nedir Bu Kadın Hakları?", Radikal İki, 19 Haziran 2005, s.10).

[38] Bkz: Z. Polat, "Kadın Sorunu Üzerine", Barikat Dergisi, No:28, Mart 2005, s.25-27; Kaan Arslanoğlu, "Kişi Kadın Doğmaz, Kadın Olur", Radikal Kitap, No:221, 10 Haziran 2005, s.18; Şebnem Korur Fincancı, "Kadın Doğulmaz...", Evrensel, 13 Haziran 2005, s.9; Zeki Coşkun, "'Kadının Sesi' Var mı?", Radikal, 20 Mayıs 2005, s.22; Gamze Eroğlu, "Kadınca Tüketim", Sosyologos Dergisi, No:7, Nisan 2005, s.25-26; Sema Güneş, "Medya ve Kadın", Ülkede Özgür Gündem, 31 Mart 2005, s.16; Perihan Özcan Tüzüner, "Erkeğin Elinin Kiri", Radikal İki, 29 Mayıs 2005, s.8; Ayşe Düzkan, "Bir de Kadın Devrimi Var", Toplumsal Özgürlük, No:8, Mayıs 2005, s.10-11; Metin Boran, "Kadınlar İçin, Kadınlarca...", Evrensel, 24 Haziran 2005, s.13; Aylin Esen, "Kadınlar İçin Kadınlar Tarafından", Bakış Gazetesi (Çanakkale), No:2, 9 Mayıs 2005, s.18.

[39] Barbara Epstein, "Feminizm, Orta Sınıfın Bakış Açısını Özümsedi", Ülkede Özgür Gündem Kadın, 2 Temmuz 2005, s.6.

NEO-LİBERALİZM, KADINLAR VE YOKSULLUK*

SİBEL ÖZBUDUN

"İnsan uçurumun yanına
gelmedikçe kanatlanamaz."[1]

Kadın yoksulluğunun, yeryüzünün her bucağında yaygın bir görüngü olduğu malûm. Yeryüzü yoksullarının yüzde 70'ini kadın ve çocukların oluşturduğu, dünya zenginliklerinin pek azına sahip oldukları, çalıştıklarında genellikle düşük gelirli, esnek-zamanlı işlerde istihdam edildikleri, kadın ücretlerinin dünyanın her yerinde erkeklerinkinin gerisinde kaldığı, informel sektörün ve ücretsiz aile işçilerinin ana gövdesini kadınların oluşturduğu, "azgelişmiş" denilen ülkelerde temel sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimden yoksun olan nüfusun büyük bölümünü kadınların oluşturduğu... vb. konularda hemen herkes hemfikir.

Ancak iş, bunun nedenlerini ve çözümlerini saptamaya geldiğinde, işin rengi değişiyor. Gelişmiş Kuzey ülkelerinin uzmanlarına sorduğunuzda, kadın yoksulluğunun, Üçüncü Dünya'ya özgü, dinsel ve/veya ataerkil geleneklerden kaynaklanan bir "modernleşememe" sorunu olduğunu vurgulayacaklardır. "Kalkınma" sorunları üzerinde uzmanlaşmış BMÖ, Dünya Bankası gibi örgütler ve onlarla uyumlu çalışan Kuzeyli STÖ'ler için ise, sorun, aynı mantıkla, piyasayla entegrasyon sorunudur; çözümü ise, kadınları üretkenleştirerek piyasa mekanizmalarıyla bütünleşmesini sağlamaktır. Bunun için kadınların eğitimine önem verilmesi (Türkiye'deki, özel sektörden de geniş destek bulan "Haydi Kızlar Oku-

* Atılım, Yıl:2, No:2007 08 (145), 24 Şubat 2007.
[1] Kazancakis.

la!", "Kardelenler" gibi proje ve kampanyalar bu bağlam içerisinde değerlendirilebilir) ya da "mikrokredi" gibi palyatif girişimlerle kadınları piyasa mekanizmaları içerisine çekebilmektir.

Oysa günümüzde kadın yoksulluğunun ana kaynağı, bizatihi neo-liberal piyasa ekonomisi olduğunu vurgulamak gerekir.

Az sayıda Çokuluslu Şirket (ÇUŞ)'in dünyanın kaynakları üzerindeki tasallutu biçimine bürünen neo-liberal siyasalar, bilindiği üzere özelleştirmeler, istihdamın deregülarizasyonu (düzensizleştirilmesi) ve temel kamu hizmetlerinin tasfiyesi gibi süreçleri öngörmekte. Bu politikalar genel olarak alt sınıflardan, özellikle de kadınlardan şirketlere muazzam bir kaynak aktarımı anlamına gelmekte. Böylelikle kadınların eğitimi, istihdam alanları yaratılması, ayırımcılığı önleyecek toplumsallaşma süreçleri, ev-içi yüklerinin toplumca paylaşılmasını sağlayacak kurumların yaratılması vb. kadın yoksulluğu ve maduniyetine ayrılabilecek kamusal kaynaklar, ÇUŞ'lara akıtılırken, kadın yoksulluğu katmerlenerek artıyor.

Ve bu yoksulluk hâli, kadınlara yönelik şiddeti (aile içi ve dışı; gerçek ve simgesel), cinsel istismarı (seks köleliği, fuhuş, pornografi sektörü...) yoğunlaştırarak, kadın madûniyetinin katlanmasına yol açıyor. Bir başka deyişle, neo-liberalizm, ataerkini yeniden üretirken, kadınları da bir kısır döngü içerisine çekiyor.

Ataerkini modernitenin zıddı olarak tahayyül eden modernist bakış açısından paradoksal gözükse de, durum bu. Üstelik, kanımca ataerki, hiç de geleneklerle açıklanabilecek bir görüngü değil; sömürüye dayalı üretim tarzlarına eklemlenen bir iktidar biçimi. Bu anlamda, neo-liberalizmin, belki de ataerkinin ekonomik şiddete dayalı en çıplak hâli olduğunu söyleyebiliriz.

Kadınları yoksullaştırıp ikincilleştirirken, dinsel buyrultulara, geleneksel yaptırımlara, kadınları "ikinci sınıf" ilan eden yasalara hiç mi hiç gerek duymuyor. Bu işi "serbest" piyasa, yeterince "iyi" yapabilmekte çünkü...

ERKEKLER KADINLARI 'SÖMÜRÜYORLAR' MI?*

SİBEL ÖZBUDUN-CAHİDE SARI

"Özgür insan özgür toplumdadır.
Artı değer topluma var edilirse insan özgür olur."[1]

Özellikle feminist çevrelerdeki yaygın kullanımına kimsenin itiraz etmediğine bakılırsa, galiba artık bir 'galat-ı meşhur' oldu; ya da, belki daha vahimi, kavramların kullanımına ilişkin titizliğimizi yitiriyoruz. İnsan 70'li yıllarda sosyalist yayın organlarındaki, kılı kırk yaran, hatta fraksiyonlar arasındaki kopuşları tetikleyen dilsel/kavramsal polemikleri anımsayınca, 'nereden nereye?' diye düşünmeden edemiyor...

Neden mi söz ediyoruz? a. düzkan'ın[2] *Toplumsal Özgürlük*-ün Ağustos 2003 tarihli 5. sayısında yer alan, 'Feminizm: Ama Nasıl?' başlıklı söyleşisinde (ss.51-57) de geçen 'sömürü' kavramından[3]. a. düzkan, söyleşide şu ifadeleri kullanıyor:

> "patriyarka, ailenin reisi olan erkeklerin, kadınların ve çocukların emeğine karşılıksız olarak el koyduğu bir üretim ilişkisi. Kapitalizmle patriyarkanın zaman zaman ittifak yaptığı doğru ancak bir o kadar da karşı karşıya geldiği durum var. (...)" (s.51)

---

* Odak Dergisi, No:2005-05 (SN:21), 12 Mayıs 2005.

[1] K. Marx.

[2] Kimi görüş ayrılıklarımız sürse de, öfkesine ve ısrarına saygı duyduğum Ayşe'nin benim için yeri "özel"dir. Bu yazıda adı kendisi öyle tercih ettiği için, "cins isim" olarak küçük harflerle veriliyor (S.Ö.).

[3] "Galat-ı meşhur" dedik ya. Aynı kavramı, söz konusu derginin aynı sayısında söyleşisi bulunan Pınar Selek de kullanmakta: "Kadının emeğine el koyuş süreci bir ittifak tarafından örgütleniyor: Kapitalist sınıf ile erkek ittifakı. Bu ikisi analitik olarak ayrı ayrı var olurlar, kadının emeğini erkek sömürür, kapitalizm de bu sömürgecilikle ittifak yaparak kârına kâr katar" (Bkz. *Toplumsal Özgürlük*, A.g.y., s.59).

"öte yandan, yeri gelmişken söyleyeyim, kadınların 'iki defa' sömürüldüğü sözü de gerçeği yansıtmıyor. Kadınlar esas olarak bir defa, patriyarka altında sömürülür. Bazı kadınlar, aynı zamanda emekçidir, kapitalizm altında da sömürülür, ama kadın oldukları için değil, emekçi oldukları için". (s.52)

Sanırız a.düzkan'ın (ve Pınar Selek'in) patriyarka/ataerkini bir 'üretim tarzı' ve bir 'sömürü biçimi' olarak niteleyen yaklaşımı 1970'lerin sonlarına doğru alevlenen, ancak 80'li yıllarda sonuca varmadan sönümlenen ve/fakat radikal feminist literatüre içkinleşen, Althusser referanslı yapısalcı-marksist antropolojinin kimi önermelerine dayanıyor. Dilerseniz bu önermeleri kısaca anımsayalım.

ANTROPOLOJİDEKİ TARTIŞMALAR

Sovyetler Birliği'nde Stalin döneminde 'beş evreli toplumsal evrim şeması' olarak kutsanan Engels tahrifatı karşısında için için kaynayan Fransız (yapısalcı) marksistleri arasında 1960'ların ortalarından beri süregiden tartışmanın önemli köşetaşlarından birini, Fransız antropolog Claude Meillassoux'nun *Femmes, greniers et capitaux* ('Kadınlar, tahıl ambarları, sığırlar') başlıklı kitabı[4] oluşturmaktadır.

Meillassoux'nun yapıtı, aynı zamanda akademik antropolojiye egemen olan 'eril bakış'a karşı itirazlarını dile getiren feminist antropologlar için de önemli bir dayanak oluşturdu.

Meillassoux, Mbuti pygmy'leri, Güney Amerika yerlileri ve Afrika kabile toplumlarından ampirik örneklere dayandırdığı *Femmes...*'da emek nesnesi olarak toprak ile, emek aracı olarak toprak arasında bir ayırım yapmakta, ilkinin doğal ürünlerin doğrudan temellüküne dayanan toplayıcı-avcı toplumların karakteristik bir özelliği olduğunu, ve tutunum/süreklilik gerektirmeyen toplumsal ilişkileri biçimlendirdiğini söylemekteydi.

[4] C. Meillassoux, *Femmes, greniers et capitaux*, Maspero, Paris: 1975.

Gerçekten de toplayıcı-avcı toplumlarda kadınlar ve erkekler belirli 'akrabalık' formlarına ve/veya kurallarına tabi olmaya zorlanmaksızın farklı takımlar arasında serbestçe yer değiştirebilmekteydiler; çocuklar, ana-babalarından ziyade takıma aitti, bakımları ebeveynlerinin, hatta büyük ebeveynlerinin ilişkili olduğu takımların mensuplarınca üstlenebiliyordu.[5]

Meillassoux'nun "emek aracı olarak toprak" kavramsallaştırması ise, insan enerjisinin emek sürecinde başat olduğu, hemen tüketil(e)mediği için denetlenmesi gereken toplumsal bir ürünün, yani 'hasadın' söz konusu olduğu, bu nedenle daha istikrarlı grup yapıları gerektiren 'çapa/bahçe-tarımcısı (*horticulturalist*)' toplumlara işaret etmektedir. Meillassoux, bu tip toplumlarda emekgücü kritik bir unsur hâline geldiğinden, kadınların üreme potansiyelinin denetim altına alınması gereğini vurgulamakta, bu denetimin akraba grubu ya da kabilenin yaşlı erkeklerince üstlenildiğine işaret etmektedir. Böylelikle grubun yaşlı erkek üyeleri, bir yandan toplumsal ürünün üretim ve dağıtımının kooperatif örgütlenmesi, bir yandan da kadınların farklı gruplar arasındaki mübadelesi yoluyla toplumsal yeniden-üretim/üremenin denetimi işlevini üstlenmektedirler. Meillassoux, bu üretim tarzını 'hane (*domestic*) üretim tarzı' olarak adlandırır.

Meillassoux'nun kitabı, 'ilkel/komünal-köleci-feodal-kapitalist-sosyalist' toplumlar dizisinin şematizmini kırma yolundaki giri-

[5] Toplayıcı-avcı takımlara bir örnek olarak !Kung'lar arasından derlenmiş bir yaşam öyküsü için bkz. M. Shostak, *Nisa: Bir !Kung Kadınının Yaşamı ve Sözleri,* Epsilon Yayıncılık, İstanbul: 2003. Çalışma, özellikle toplayıcı-avcı takımlarda kadınların konumu, kadın-erkek ilişkileri konusunda aydınlatıcı içgörüler sunmakta. Ne ki, yukarıda söylenenler, "tüm" toplayıcı-avcılarda böylesi bir serbestliğin bulunduğu biçiminde yorumlanmamalı. Aaby'nin isabetli olarak belirttiği gibi, örneğin, toplayıcı-avcı olan Avustralya aborijinleri "gelişkin bir kadın mübadelesi sisteminin yanı sıra, jerontokratik çokeşlilik sergilemekteydiler" (bkz. P. Aaby, "Engels and Women", *Critique of Anthropology,* 1977: 9&10, s.40). Tabii, Avustralya aborijin topluluklarından bazılarında belirgin olan jerontokrasinin, beyazlarla temasın bir getirisi olduğu yolundaki ihtiyat payı da gözardı edilmemeli...

şimlere[6] (örneğin Godelier, Suret-Canale, Terray, Rey) bir başka örnek oluşturmanın yanı sıra, kadınların 'şeyleştirilmesi'nin, tarihsel olarak Engels'in gösterdiğinden farklı bir noktada, iktisadi-toplumsal sınıfların biçimlenişinden önceye denk düşebileceğine işaret etmesi açısından önemlidir.

Nitekim konu, Meillassoux'nun daha önce yayınlanmış bir kitabının[7] eleştirisinde Terray[8] ve daha sonra onu eleştiren Rey[9] tarafından da enine boyuna tartışılmıştır. Terray, Fildişi Sahilinde yaşayan çapa/bahçe tarımcısı Gouro'larda farklı üretim tarzlarının 'eklemlenme' biçimlerini tartışırken, yaşlı erkeklerin sömürücü bir 'sınıf' oluşturup oluşturmadığı sorusu üzerinde de durur ve (onların artı ürünün dolaşımı, geçim ve kadınlar üzerindeki denetimleri nedeniyle sömürücü bir sınıf oluşturduklarını savunan Dupré ve Rey'e karşı), Gouro toplumunda kalıcı bir sömürülen kategorinin bulunmadığı, yaşlı erkeklerin erkinin işlevsel olduğu ve otoritelerinin zora dayalı yaptırımlarla desteklenmediği vb. gerekçelerle böylesi bir 'sınıflaştırma'yı reddeder.

Kadınların eşitlikçi dağıtım mekanizmaları nedeniyle Marksistler tarafından 'eşitlikçi' kabul edilen 'sınıf-öncesi' toplumlarda üretim ve üreme yetileri (yaşlı) erkeklerce denetim altında tutulduğu, artık-ürünleri bu 'seçkinler'ce temellük edildiği için 'sömürülen bir sınıf' sayılması gerektiği yolundaki feminist itiraz, tam da bu noktada formüle edilir.[10] Bu itiraz birkaç noktadan kalkınmaktadır:

---

[6] Bu konuda bkz. M. Bloch, *Marksizm ve Antropoloji*, Ütopya Yayınları, Ankara: 2002, özellikle ss.182-213.

[7] C.Meillassoux, *L'Anthropologie économique des Gouro de Côte d'Ivoire*, Ed. Mouton, Paris: 1964.

[8] E.Terray, *Marxisme devant les sociétés primitives*, Maspero, Paris: 1979.

[9] P.P. Rey, "The Lineage Mode of Production", *Critique of Anthropology*, s.3, 1975.

[10] Feminist antropolojinin ilk örneklerinden biri için bkz. M. Molyneux, "Androcentrism in Marxist Anthropology", *Critique of Anthropology*, 1977: 9&10, ss.55-82 (Derginin anılan sayısı kadınla ilgili konulara ilişkin bir dosya ihtiva eder ve antropolojide marksist-feminist yönelişe ilişkin ipuçları içermektedir).

1. Marksist versiyonu dâhil tüm antropolojik analiz, kadınların emeği, emek-gücünü değersizleştirme, üreme fonksiyonunun düzenlenişinin toplumsal örgütleniş üzerindeki biçimlendiriciliğini gözardı etme eğilimindedir.
2. Kadınlar, 'eşitlikçi' kabul edilen toplumlarda dahi, eşitsiz/aşağı bir konumu paylaşmaktadır. Kadınların üreme yetisi, dolayısıyla da cinsellikleri, erkeklerin denetimi altındadır. Öte yandan, bu tip toplumlarda da kadınlar erkeklerden fazla çalışmaya/üretmeye zorlanmakta, (artı-)ürünlerine erkekler el koymaktadır. Yani kadınlar, 'eşitlikçi' denilen toplumlarda dahi (çocuklarla birlikte) sömürülen grubu (sınıfı?) oluşturmaktadırlar.
3. Şu hâlde patriyarka/ataerki, Marksist analizin sorunsallaştırdığı tüm 'üretim tarzları'nı önceleyen ve süregenliği/istikrarı nedeniyle hem bunları hem de toplumsal sınıfları 'kesen' bir 'üretim tarzı'dır.[11]

Bu sonuncu nokta, bizi tam da a. düzkan'ın söylediklerine getirmektedir. Kuşkusuz 2. noktada tanımlanan toplumsal ilişki(ler)den üçüncü noktada dile getirilen vargıya yapılan sıçrama, oldukça kestirmeci, dahası retorik bir çıkarımdır. Çünkü 1)

---

[11] Ancak, tartışmayı başlatan marksist-feminist antropologlara haksızlık etmemek için, pek çoğunun "patriyarka/ataerki"ni bir üretim tarzı olarak tanımlamada sakınımlı davrandıklarını belirtmek gerekir. F. Edholm, O. Harris ve K. Young'un vurgusuyla, patriyarka/ataerki terimi "özgül bir psikanalitik söylem içinde geliştirilmiş olmakla birlikte, *Psychoanalysis and Feminism*'de Mitchell tarafından kadınların algılanan evrensel ikincilliğine işaret etmek üzere kullanıldı. Bu kullanım, pek çok feministçe benimsendi: örneğin McIntosh, patriyarkanın 'insan üremesinin karakteristik ilişkisi olduğunu' yazmaktadır. Ne ki, böylesi bir kavram, psikanalitik kuram düzleminde varsayımsal evrensellere seslenir görünse de, insan üremesi ilişkilerinin *neden* aldıkları biçimi almaları gerektiği sorununa bir çözüm getirememekte veya toplumsal üretimin öteki alanlarında kadınlar için sonuçlarının kimi zaman neden bu denli vahim olabileceğini açıklayamamaktadır" (F. Edholm, O. Harris ve K. Young, "Conceptualising Women", *Critique of Anthropology,* 1977: 9&10, s.102). Marksist antropolojide ise örneğin, "hane (*domestic*) üretim tarzı", "soya dayalı üretim tarzı", "aşiret-köy üretim tarzı" vb. gibi tanımlar türetilmiştir.

patriyarkanın neden, hangi gerekçelerle bir 'üretim tarzı' olarak tanımlandığı; 2) Marksizm'in analiz ettiği diğer (sömürücü) üretim tarzlarına paralel giden ve onlara eklemlenen bir 'durum/koşul' olarak nasıl başlangıçsızlaştırıldığı ve sonsuzlaştırıldığı ('ezeli ve ebedi' kabul edildiği) izaha muhtaçtır.

İzaha muhtaç olan bir başka nokta ise, radikal feminizmin kadınlar ile erkekler arasındaki iktidar/tabiyet ilişkilerini tahlil ederken neden kendilerini Marksist siyasal-iktisadın kategorilerine başvurmak zorunda hissettikleridir. Çünkü bilindiği üzere Marksist siyasal-iktisat, esas olarak kapitalizmin eleştirisidir ve 'sömürü', 'artık-değer', 'üretim/yeniden üretim' vb. kavramları spesifik olarak kapitalizmin çözümlemesine yönelik bir tarzda formüle edilmiştir. Kapitalist-olmayan üretim tarzlarına uygulanışları, özel bir özeni gerektirir ve devasa bir tartışma literatürüne konu olmuştur. Her durumda, belirli (sınıfsal) bir analiz çerçevesinin terimlerinin (emeğe el koyma, sömürü, üretim ilişkisi...), analoji yoluyla farklı bir alana (toplumsal cinsiyet) aktarılmasının rasyonelleri açıklanmak durumunda.[12]

Böylesi bir tercihin, patriyarka/ataerkine maddi bir temel sağlama arzusunun bir sonucu olduğunu varsayalım. Ancak bu durumda dahi, bu kavramların neden böylesine 'keyfi' içeriklerle donatıldığını anlamak, oldukça güç. Ne gibi mi?

---

[12] Tabii, şu "gerekçelendirmeler"i bir açıklama saymak mümkün değil: "bir grup insanla bir başka grup insan arasında, bir tarafın ötekisi için karşılığını almadan çalıştığı durumlara sömürü adını vermeyi biz marksizmden öğrendik. yine marksizmden, bir toplumsal topluluk ötekini sömürüyorsa onlara sınıf dendiğini de öğrendik. yani kadınlarla erkekler arasındaki vaziyeti, kültürel bir konum, eskiden kalma (muhtemelen feodal) bir kalıntı falan olarak görmemiz mümkün değil" (a. düzkan, "...erkek düşmanlığına devam ediyor hâlâ!", *Radikal iki*, 27 Nisan 2003, s.5). Bu olsa olsa, marksist kavramların ödünç alındığının "samimi bir itirafı". Olmaz değil, kuşkusuz olur. Ancak kavramlar analiz araçları olduğuna göre, sınıfsal katmanlaşmadan cinsiyet katmanlaşmasına aktarılırken daha özenli bir gerekçelendirme/temellendirme gerekmiyor mu?

'BİRİKİM' YOKSA 'SÖMÜRÜ' DE YOK!

'Sömürü' kavramını ele alalım. Editörlüğünü Tom Bottomore'un yaptığı *Marksist Düşünce Sözlüğü*'nde[13] 'sömürü' başlığı altında şunlar söylenmekte:

> "Bu sözcük Marx tarafından iki anlamda kullanılmıştır. İlki daha geniş bir içeriğe sahip olup bir nesnenin, sağlayacağı yararlar dolayısıyla kullanımına ilişkindir. Bu durumda örneğin doğal kaynakların, siyasal bir durumun ya da (...) ahlakî anlamda bir ikiyüzlülüğün belirli amaçlarla sömürülmesi de bu kapsama girer. (...) O hâlde sömürü bir yanıyla kendine özgü bir polemiksel güce sahip, karşı tarafı aşağılama anlamında yararlı ve kapsamlı bir sözcüktür ve bu yanıyla da Marx'ın kapitalizme yönelttiği eleştirel saldırının ayrılmaz bir parçasıdır.[14]
>
> Ancak sömürünün kendisini tarihsel materyalizmin merkezi önemde kavramı yapan başka ve daha belirgin bir anlamı vardır. Üretim güçlerinin, nüfusun yaşamını ucu ucuna devam ettirebilmesi açısından gerekli olan bir asgari düzeyin ötesinde geliştiği, dolayısıyla da büyüme, değişme ve doğal olaylara karşı ayakta kalabilme yeteneği taşıyan herhangi bir toplumda bir artık'ın üretimi, sınıflı toplumun temelini oluşturan bir sömürüyü de mümkün kılar. Sömürü nüfusun bir kesimi, kullanımı nüfusun bir başka kesimi tarafından denetlenen bir artık ürettiği zaman ortaya çıkar. (...)
>
> Kapitalist üretim tarzında artık, bu tarzın sahip olduğu üretim sürecinin özgül niteliğinden ve özellikle de üretimin değişim sürecine bağlanış tarzından kaynaklanır. Kapitalist üretim bir artık yaratır; çünkü kapitalistler işçilerden satın aldıkları emek gücünün değerine eşit bir ücret öderler. Ne var ki kapitalistler üretim sürecini denetlediklerinden, bu işçilerden, ödedikleri ücretin eşdeğerinden daha fazla bir emek elde ederler. Marx sömürünün emek ile ücret arasında eşdeğer olmayan bir değişimden kaynaklandığını savunan klasik politik iktisatçılardan ayrılır. Marx için emek ile emek gücü

---

[13] İletişim Yay., İstanbul: 2002, ss.553-54.

[14] Bu kullanımı Türkçe "istismar" ile karşılamanın daha doğru olacağı kanısındayız.

arasında bir ayırım vardı ve emek gücü kendi değeri karşılığı satılırken emek de artık'ı yaratıyordu. Bu nedenle de kapitalist üretim tarzında sömürü, üretim sürecine katılanların arkalarından, serbest ve eşdeğer değişim maskesi altında gerçekleşiyordu".

Şu hâlde, 'sömürü'nün ön-koşulu, üretici-olmayan bir kesimin üretici çoğunluğun ürettiği artıya el koyması durumunun varlığıdır. Ancak bu ön-koşul yeterli değildir; sömürünün ikinci olmazsa olmaz koşulu, bu artının el-koyucuların elinde bir şekilde 'birikim'e yol açmasıdır.[15] Tersinden bir deyişle, 'birikim' yoksa, ('istismar'dan ya da 'suiistimal'den değil ama) 'sömürü'den söz edilemez. Bilindiği üzere Marksist çözümlemeye göre, bu birikimin kapitalist toplumda aldığı özgün biçim, 'sermaye'dir. Kapitalist sınıf, işçileri, işgüçlerinin maliyeti (yani işgücünün ve geleceğin işçilerinin yeniden üretimi için toplumsal olarak gerekli miktar) demek olan bir 'ücret' ödeyerek ve/fakat onların çalışma süreci sonunda bu maliyetin üzerinde bir değişim değeri yaratmalarını temin ederek ve işçilerin ürettiği bu 'artı-değer'i temellük edip 'sermaye'ye dönüştürebildiği için 'sömürmekte'dir. Aynen,

> "Demek ki, parasının sermayeye dönüşmesi için, para sahibinin mal piyasasında özgür işçi, yani özgür olarak emeğini satabilen bir kimse ile karşı karşıya gelmesi lazımdır; burada özgür sözü iki anlama gelmektedir: bir kere, bu kimse mal olarak kendi işgücü üzerinde serbestçe tasarrufta bulunabilmelidir, sonra da, satabileceği herhangi bir malı olmamalıdır, kendi iş-gücüne gerçeklik verebilmek için gerekli olan her şeyden yoksun bulunmalıdır".[16]

ya da,

> "Sermaye, yeni hammaddeler, yeni emek aletleri ve yeni geçim araçları üretmede kullanılan her çeşit hammaddelerden, emek aletle-

---

[15] Aksi takdirde, örneğin üretimci bir faaliyette bulunmadıkları halde üretilen artık-üründen pay alan çocukları, yaşlıları, özürlüleri vb. "sömürücü" olarak tanımlamak gerekecektir. Kuşku yok ki bu, "absürt" olur.

[16] K. Marx, *Kapital*, I. cilt, I. Kitap, Konur Yayınları, Ankara: 1974, s 258.

rinden ve geçim araçlarından oluşur. Sermayeyi oluşturan bütün bu kısımlar, emeğin yarattığı şeylerdir, emeğin ürünleridir, ***birikmiş emektir***. Yeni bir üretim aracı olarak iş gören birikmiş emek, sermayedir".[17]

ifadelerinde vurgulandığı üzere. Kuşkusuz, a. düzkan da bu durumun bilincindedir ki, "erkeklerin kadınları sömürmesi ücretsiz, boğaz tokluğuna olduğu için artı değer üretimi söz konusu olmuyor"[18] yollu bir 'tevil'e başvurmak durumunda hissetmektedir kendini. Ancak, düzkan'ın mantığından hareketle, örneğin yine 'ücretsiz, boğaz tokluğuna' olan köle ya da serf emeğinin neden ve nasıl bir ('artı-değer'e demesek de - 'artı-değer' bilindiği üzere kapitalist üretim tarzına özgü bir kategori) 'artı-ürün'e yol açabildiği sorusuyla karşı karşıya kalırız. Ya da karşılığı ödenmeyerek erkekler tarafından 'sömürülen' kadın emeğinin neden böylesi bir 'artı'ya yol açmadığı yine yanıtsız kalır.

Bu çelişki, kadınların 'eşitlikçi' denilen toplumlarda da kadınların sömürülen bir toplumsal kategoriyi oluşturduğunu öne süren kuramcılarca da fark edilmiş ve tartışılmıştır. Örneğin, E. Terray, önceki yapıtını (*Marxisme devant les sociétés primitives* - İlkel toplumlar önünde Marksizm) yeniden gözden geçirirken, odağı 'üretim güçleri'nden 'üretim ilişkileri'ne kaydırarak, "sömürünün mevcut olabilmesi için, artık-emeğin hangi amaçla kullanıldığına bakılmaksızın, müsaderesinin, yani zorla temellükünün yeterli sayılması" gereğine işaret etmekte ve buna dayanarak Gouro'larda kadınların (ve gençlerin) 'sömürülen sınıf' kabul edilmesi gereğini vurgulamaktadır.[19] Ya da J.H. Moore, üretimci olmayan bir azınlığın üreticilerin artık emeğini temellük ettiği 'mutlak sömürü' ile, örneğin, "toplumda bir grubun

---

[17] K. Marx, *Ücretli Emek ve Sermaye,* Sol Yayınları, Ankara: 1979, s.40.

[18] a. düzkan: "Feminizm: Ama Nasıl?" *Toplumsal Özgürlük,* Ağustos 2003, s.53.

[19] E.Terray, "Classes and Class Consciousness in the Abron Kingdom of Gyaman", M. Bloch (ed.), *Marxist Analyses and Social Anthropology* (1975)'de. Akt. Molyneux, A.g.y., s.77.

günde ortalama dört saat çalışıp günde on saatlik ürünü tükettiği, buna karşılık daha üretimci bir grubunsa günde on iki saat çalışıp sadece altı saatlik ürünü tükettiği"[20] *'kısmî sömürü'* arasında bir ayırım yaparak sorunu aşmaya çalışmaktadır. Bu konuda bir kitabı bulunan Maria Mies[21] de, "(Marksist ya da feminist sosyalistlerin) kadınların sorunlarını tartışırken genellikle sömürüden söz etmediklerini, çünkü sömürünün onlar için ücretli işçinin kapitalizmdeki *iktisadi* sömürüsüne özgü bir kavram olduğunu", bunun için de 'baskı/tahakküm'den söz etmekle yetindiklerini belirtmektedir. Oysa Mies'e göre:

> "Marx, kapitalistlerin artı emeği temellükünden ibaret olan tikel kapitalist sömürü biçimini açımlarken, bu genel terimi özgül, dar bir anlamda kullanmaktadır. Ancak 'sömürü' (...) çok daha geniş bir gönderime sahiptir. Son tahlilde, birinin bir başkasını soyması ya da onun sırtından geçinmesi anlamına gelir. Erkeklerin kadınlar üzerindeki ve bir sınıfın diğerleri üzerindeki, ya da bir halkın diğerleri üzerindeki egemenliğinin ortaya çıkmasına bağlıdır".

Ancak her üç açıklama girişimi de, bu (tip) toplumlarda oluşan artık ürünün, yürürlükte olan çeşitli yeniden dağıtım mekanizmaları (armağan alış-verişi, şölenler, potlaçlar vb.) aracılığıyla, toplumların içinde ve arasında dağıtılmına yol açarak birikiminin önüne geçmesini izahta yetersiz kalmakta ve bu toplumlar ile artık ürünün ikna ve/veya zora dayalı yöntemlerle, kendini kalıcılaştırabilmiş bir grubun elinde 'biriktiği', 'sömürü'ye dayalı formasyonlar arasındaki farkı açıklamada yetersiz kalmaktadırlar.

Bu durum, nasıl çözümlenebilir?

Kuşkusuz, kentleşmemiş, dolayısıyla da kurumsallaşmış bir yöneten-yönetilen kutuplaşması ile artık-ürünün (ve artık-emeğin) sistemli ve birikimsel temellükünden (yani sömürüden)

---

[20] J.H. Moore, "The Exploitation of Women in Evolutionary Perspective", *Critique of Anthropology*, 1977: 9&10, s.89.

[21] M. Mies, *Patriarchy and Accumulation on a World Scale, Women in the International Division of Labour*, Londra, 1986, s.36.

bağışık ('eşitlikçi' denilen) toplumlarda kadınlar ile erkekler arasında, aralarındaki toplumsal işbölümü (kadınların 'toplayıcılık', erkeklerinse 'avcılık'ta uzmanlaştığı toplayıcı-avcılar, kadınların gündelik üretim faaliyetlerinin büyük bölümünü yürüttüğü, erkeklerinse avcılık, ormanlık alanların ekim-dikime açılması, barınak yapımı vb. ile uğraştığı bahçe-tarımcıları, ya da kadınların bütünüyle 'domestikleştirildiği' çobanlar vb.) ve üreme işlevlerindeki farklılığa koşut bir 'denksizlik' söz konusudur. Bu tip toplumların büyük bölümünde, özellikle de tanımlanmış ve az çok ihlal edilmez akrabalık bağlarının toplumsal örgütlenişi belirlediği soy-temelli bahçe-tarımcıları (*horticulturalist*) ve çobanlarda, kadınlar erkeklerden daha prestijsiz sayılan işlerde, daha çok çalışmakta, -çoğunlukla kendi görüşleri önemsenmeden- mübadeleye sokulmakta, sözleri daha az dikkate alınmaktadır. Yani kadınların 'istismarı'nı ya da ataerkinin tohumlarını, klasik Marksist tanımıyla 'sınıflar'ın teşekkülünün öncesinde aramak mümkün ve gereklidir. Gerçekten de, ne denli gevşek terimlerle tanımlanmış, ne denli geçirgen, ihlale ne denli elverişli olursa olsun, toplumlarda herhangi bir 'otorite' söz konusu olduğunda bunun erkek(ler)de, özellikle de yaşlı erkeklerde tecessüm etmesi, kadın-erkek ilişkilerindeki denksizliği, iktisadi alandan çok, toplumsal/siyasal alanda aramak gereğine işaret etmektedir.[22] Çünkü, kadınların (ve de gençlerin) sırtından kazanılan, ve bu yaşlı erkekler grubunun elinde temerküz eden iktisadi terimlerle irdelenebilecek bir 'servet', yani maddi geçim nesneleri değil (grup, bunları yeniden dağıtıma sokmaktadır), toplumsal/siyasal terimlerle analiz edilecek 'prestij'dir. *Ve küçük ölçekli toplumlarda ayırt edilmeye başlayan bu 'pres-*

[22] Tabii, kapitalist-olmayan toplumların dünya/toplum tasavvurunda 'iktisadi', 'siyasal', 'toplumsal', hatta 'tarihsel' algısının, bizim 'modern' toplumlarımızda olduğu üzere ayrışmış-uzmanlaşmış olmadığını, 'gömülü' bulunduğunu akıldan çıkartmamak kaydıyla. Öte yandan, Mies'den yukarıda aktarılan ve Marx'ın sömürüye 'iktisadi' bir anlam yüklemesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmesi ve onu 'erkeklerin kadınlar, bir sınıfın diğer sınıflar ve bir halkın diğer halklar üzerindeki 'egemenliği'ne bağlaması da, 'son tahlilde' siyasal bir gönderimdir.

tij', ancak 'servet'le, yani artı ürünün belli ellerde birikimiyle payandalandığında, 'iktidar'a dönüşür. Bu prestij farklılaşması, tüm sınıflı toplumlardaki iktidar formlarını destekleyen (hatta içeriğini oluşturan) ataerkinin de tohumlarını ihtiva etmektedir.

Şu hâlde, (horticulturalist vb.) küçük ölçekli toplumlarda (yaşlı) erkeklerin bir toplumsal grup olarak kadınları 'istismarı' ('sömürüsü' değil) tüm tarihsel ve aktüel sömürü ve tahakküm biçimlerinin embryosunu oluştursa da, toplumsal artının birikimine/temerküzüne yol açmadığı için 'sömürü' olarak nitelenemez, diyoruz (Ve bu ilişki için 'istismar' terimini kullanmanın daha anlamlı olacağını öne sürüyoruz).

KAPİTALİZM VE EV İŞLERİ

Buraya kadar söylenenler, a. düzkan ve Pınar Selek'in itirazlarının temelini oluşturan, 'kadınların ev-içindeki (ödenmeyen) emeği' sorusuyla nasıl bağdaştırılabilir?

Hemen belirtelim, kapitalizmin özgül koşullarında ev kadınlarının faaliyetine ilişkin tartışmalar 1970'lerden itibaren marksist-feministler arasında önemli bir gündem maddesini oluşturmuştur; bu konu günümüzde de feminist gündemin önde gelen başlıkları arasındadır -özellikle kadınların ev-içi emeğinin işgücünün yeniden üretimiyle ilintisi görülür hâle geldikten sonra.[23]

Gerçekten de -diğer bütün üretimci faaliyetlerini bir an için göz ardı ettiğimizde- kadınların ev içindeki çalışmaları, piyasaya sunulacak olan aktüel ya da potansiyel işgücünün yeniden-üretimidir; ve ücret hesaplamalarında bu çalışma, *doğrudan* dikkate alınmaz, ücretlendirilmez (Örneğin asgari ücret hesaplamaları, dört kişilik bir ailenin kira, ekmek, sebze, meyve, giysi, ya-

[23] Ev işlerinin salt kullanım değerleri değil, aynı zamanda kocanın emek piyasasına sunduğu işgücünü ürettiği saptamasını, İtalyan feminist Maria-Rosa Dalla Costa'nın 1972'de Padua'da yayınlanan "The Power of Women and the Subversion of the Community" başlıklı makalesine borçluyuz (Bkz. Mies, A.g.y., s.31).

kıt vb. giderleri üzerinden yapılırken, bu 'hammaddeler'in işlenerek ailenin tüketimine hazır hâle getirilmesi ya da bakımı için gerekli işgücü -çoğunlukla kadınınki- görmezden gelinir).

Bu sorunsala birkaç farklı açıdan yaklaşılması mümkündür; yaklaşılmıştır da. Örneğin erkek işçinin, karısının -ücretsiz- çalışmasının sonuçlarından doğrudan yararlanan (yani sömüren) kişi olduğu ve karısının ev içinde yaptığı işleri piyasadan karşılaması durumunda her biri için ayrı ayrı ödeme yapması gerekeceği için -lokanta, çamaşırhane, ev temizliği servisleri vb.- ev işlerinin ücretlendirilmesi ve bu ücretin, birincil yararlanıcı koca tarafından ödenmesi gerektiğini savunanlar olmuştur.

Ancak yarar ya da 'hizmet'in piyasadan karşılanabilmesi ölçütü, hemen görülebileceği üzere 'absürd'e açılabilecek bir konudur; örneğin ev içi 'hizmetler'in her biri -çamaşır, yemek hazırlamak, bulaşık, ütü, temizlik vb.- bunlardan yararlanan erkeğin işgücünün üretimine hangi ölçüde katılmaktadır? Ve erkeğin (patronundan) aldığı ücret içindeki 'pay'ları ne olacaktır? Yine erkeğin piyasadan karşılayabileceği bir 'hizmet' olarak cinsellik için kadın kocasından bir ücret talep etmeli midir? Ya da, kadının ev içindeki çalışması salt erkeğe yönelik olmadığı, sonuçlarından kendisi ve çocukları da yararlandığına göre, erkek bu hizmetleri hangi oranda ödemelidir? Kendi payına düşeni? Çocuklarınkini? Yarısını? Ve ilh.

Ya da ev işlerinin parasal karşılığı, Marksist çözümlemedeki, 'toplumsal olarak gerekli emek süresi'yle (TGES) saptanacaksa örneğin,[24] bu TGES, nasıl saptanacaktır? Hangi toplumsal sınıftan kadınların ev-içi emeği bu saptamada ölçüt kabul edilecek, çamaşır-bulaşık makinesi gibi çalışma süresini kısaltan araçlar (üretim araçları?) dikkate alınacak mıdır? Alınacaksa hangi modelleri?

---

[24] Böyle bir tartışma için bkz. E. Stockhammer, *Exploitation in a Dual Economy. An Application of the Labor Theory to Capitalist and Domestic Exploitation* (EEA Konferansı tebliğ müsveddesi, 1998).

Bir başka görüş ise, bu ücretin, kadının ev içindeki çalışması sonucu yeniden üretilen işgücünün maliyetini düşürdüğü için, (ev-içi emeğin gerçek sömürücüsü olan) patron(lar) tarafından ödenmesi gerektiğidir. Ancak bu durumda da, bunu erkeğin ücretine yapılacak herhangi bir 'zam'dan ayırt etmek, olanaksızdır. Böylesi bir zammın da -ücretin nasıl kullanılacağına ilişkin karar mercii erkek olduğu sürece- feminist gündemle ilişkilendirilmesi, oldukça güçtür. Tabii patronların, 'benim işçiye ödediğim ücret zaten dört kişilik bir ailenin geçimi üzerinden hesaplanmıştır; yani çalıştırdığım işçinin karısı da bu ücretle geçiniyor!' yolundaki itirazının nasıl karşılanacağı da ayrı bir sorudur.

Bu tartışma sürecinde ortaya atılan sorular kördüğüme dönüştükçe, ev-içi çalışmanın ücretlendirilmesi talepleri geri çekilecek ve erkek ile kadın arasında dengeli bir biçimde paylaşılması talebine bırakacaktır yerini. Ev işleri ve çocuk bakımının sosyalleştirilmesine yönelik önlemlerle desteklenmesi koşuluyla, öncekine göre daha makul olmakla birlikte, bu da kuşkusuz *haneyi aşan* (yani 'devlet'in müdahalesini gerektirecek) düzenlemeleri gerektiren bir öneridir: erkeklere de doğum sonrası izin verilmesi, ev-içi işlerin erkekle kadın arasında dengeli paylaşımına yönelik sosyalleşme süreçlerinin (eğitim, medya vb.) devreye sokulması gibi.

Burada ise, böylesi bir programı devreye sokması talep edilecek olan devletin 'niteliği' önem kazanır. Örneğin, neo-liberal yönelimli bir devletin, kadınlar adına böyle bir müdahaleyi üstleneceğini düşünmek, zordur. Çünkü neo-liberal kapitalizm, kadınların sağladığı tüm 'girdileri' ucuzlatan ataerkinden son derece hoşnuttur; onun yeniden-üretimine canla başla katılmaktadır. 'Serbest piyasa feministi'(!) David Conway'e kulak verelim:[25]

> "Benim açık iddiam şudur: Çocuk sahibi olanların, bunu tamamen geleneksel tipteki aile birimleri içinde gerçekleşmelerini temin et-

[25] David Conway, *Serbest Piyasa Feminizmi*, Liberte Yayınları, Ankara, 2000.

mek için, piyasa artı mutlak olarak sınırlanmış bir hükümet tarafından, çiftleri buna zorlayabilen ekonomik ve sosyal kontrol kesinlikle gereklidir. Kanaatime göre, bugün evliliklerin bozulmasındaki rahatsız edici ölçüde yüksek oranlar ve yaygın olan tek ebeveynli aileler, piyasanın herhangi bir şekilde, kadınların geleneksel bakıp-büyütme rollerini ifâ etmelerine düşman olmasının sonucu olarak ortaya çıkmamıştır. Tersine bu eğilimler, vergilendirme, sosyal güvenlik, iş piyasası ve aile politikaları gibi alanlarda, nisbeten yakın zamanlarda yapılan bazı devlet müdahalelerinin sonucudur ki, bunların tümü, doğal eğilimin, kuvvetli ve geleneksel olan iki ebeveynli ailelerin ortaya çıkması ve devam etmesine doğru olduğu piyasa düzenini, ciddi biçimde sekteye uğratmak için bir araya getirilmiştir". (ss.11-12)

"*Ayırımcılık karşıtı yasalar*, işverenlerin işe almada, terfi ettirmede ve personel ücret düzeylerini ayarlamada, cinsiyetleri nedeniyle kadınlar aleyhine ayırımcılık yapmalarını engellemektedir. Bu nedenle de bu gibi yasalar, bir serbest piyasada olması gereken, işverenlerle işe girecekler arasında sözleşme özgürlüğünü sınırlamaktadır". (s.15)

"İşverenlerin çalışanlarının ücretlerini bu yolla belirlemeleri ('eşit değerde işe eşit ücret' ilkesi kast ediliyor -y.n.), açıkça serbest piyasaya çok büyük bir saldırı anlamına gelmektedir. Bu, işveren ve çalışanlarının, kendi değerlendirmelerine göre aralarında ücret seviyelerini müzakere etme özgürlüklerini tanımamak demektir". (s.17)

"Serbest piyasa toplumunda, kadınların iş hayatına girişi önündeki bütün yasal engellerin kaldırılmasından sonra bile, kadınlar aleyhine bu tür ayırımcılık şekilleri mümkün ve caizdir. Ayrıca serbest piyasa, babalık izni şöyle dursun, kadınların annelik iznini bile işverenin kabul etmemesine ve çocuklu çalışanlarına herhangi bir ayrıcalık tanımamasına imkân verir". (s.20)

"(...) bu yasaların bütün yaptığı, hem erkekleri ve hem de kadınları, tamamen meşru ve geçerli ticari gerekçelere dayanarak cinsiyet ayırımcılığı yapan işletmelerde çalışma imkânından mahrum etmektir". (s.28)

"İlk olarak öncül, erkeklerle kadınlar arasında doğuştan gelen ve aynı zamanda onların birbirlerine göre mevcut istihdam farklılıklarının da nedenini izah eden biyolojik kökenli güdüsel farklılıkları, üstü kapalı da olsa yok farz etmektedir. Bu varsayım tartışmaya açıktır. Büyük ve gittikçe artan sayıdaki deliller göstermektedir ki, genel olarak erkekler, sosyal hiyerarşiler meydana getirmek ve onda yükselmek konusunda, biyolojik olarak kadınlardan daha kuvvetli bir enerji ile donatılmışlardır. Bu (...) kadınların bu tür hiyerarşilerin en üstünde, neden erkeklerden az sayıda temsil edilmeye yatkın olduklarını daha iyi açıklamaktır". (s.31)

"Erkekler ile kadınlar aralarında, kadınlar öncelikli sorumluluk olarak çocukların bakımını ve ev işlerini, erkekler ise birinci sorumlulukları olarak para kazanmayı üstlenmek suretiyle bir işbölümü yaparlar. Bu cinsel işbölümünün varlığı kendiliğindendir ve kadınlar aleyhine cinsiyet ayırımcılığı şeklindeki bir ön kabule başvurulmaksızın, onlar arasındaki iş ve ücret farklılıklarını izah etmeye yeterlidir. Bu farklılıkları açıklamak için, geçmişte ve şimdi kadınlar aleyhine yapılan ayırımcılığa başvurmaya gerek bulunmamaktadır. (...) Şu bir gerçektir ki, genelde ve büyük bir çoğunlukla erkekler ve kadınlar, esasında benzer fırsatlardan, farklı fakat birbirlerini tamamlar tarzda yararlanmayı *tercih ederler*. (...) Bu yüzden de zaten genel olarak ve büyük ölçüde mevcut olan bu tür eşitsizlikleri kadınların elde edebilmeleri için, modern feministlerin savunduğu piyasa karşıtı düzenlemelerin hiçbirine ihtiyaç yoktur. (...) bu fırsatların artırılması için etkin adımların atılması gereken yerler, karşılıklı rolleri konusunda çiftler arasında görüşmeler ve -kendileri için var olan bütün muhtemel seçeneklerden tam anlamıyla haberdar olabilmeleri açısından- genç kız ve erkeklerin eğitimidir". (ss.46-47)

"*Eğer ebeveynler istiyor ve ödeme güçleri varsa,* tam gün çalışmak isteyen annelerin bu isteklerini mümkün kılacak ölçüdeki çocuk bakımını serbest piyasanın karşılayamaması için bir sebep görünmemektedir. Serbest piyasada, ortak gelirleri ve muhtemel kazançları, her ikisinin de tam gün çalışabilmesi için çocuk bakımının bedelini ödemeye yeterli olmayan çiftlere gelince, *yüksek müsaadeleriyle*, Okin, niçin devletin (diğer çalışan çiftlerin vergilendirilmiş gelirle-

rini kullanarak) onların çocuklarının bakımına müdahale etmesi ve sübvanse etmesi gerektiğini veya buna mecbur olduğunu düşünüyor ki? Arzu ettikleri hâlde, çocuklarının pahalı olan bakım masraflarını ödeyemeyecek durumdaki çiftleri belki de kendileri için en elverişli olarak gördükleri çocuk bakımı meblağını ödeyebilecek duruma gelinceye kadar, çocuk sahibi olmayı ertelemeliler. Ya da belki onlar, ikinci en iyi çözüm üzerinde uzlaşmaya ve karar kılmaya razı olmalıdırlar: Çocuk sahibi olmak ama aynı zamanda en iyiyi seçmenin bedeli olarak, aralarında pek de istemeyecekleri bir çocuk bakımı ortaklığına tahammül etmeye mecbur olmak". (s.49)

Ve nihayet:

"[Feministler tarafından -b.n.] planlanıyor olmasından kuşku duyulan bu sonuç, annelerin, çocuklarının başlıca bakıcısı ve babaların da onların birinci derecede nafaka sağlayıcısı oldukları, geleneksel iki ebeveynli aile yapısının ortadan kaldırılmasıdır ve üstelik bu sonuç, erkeklerin ve kadınların çoğunluğunun isteyip istemediklerine aldırış edilmeksizin tasarlanmaktadır". (s.50)

Görüldüğü üzere, 'serbest piyasa', 'geleneksel' kadın-erkek işbölümünden ya da ataerkinden hoşnuttur; bunu doğal ve verili kabul etmekte, sürdürülmesinden yana tavır almaktadır. Dahası, kadınların koşullarının düzeltilmesine yönelik müdahaleleri öngören 'feminist konspirasyon'(!)dan son derece rahatsızdır, ve (şayet varsa) sorunu 'mevcut seçenekler konusunda eğitim' ve karı-kocalar arasındaki 'müzakereler'le çözmenin en iyi yol olduğunu ilan etmektedir! Bir başka deyişle, ataerki, eğer, pek çok feministin öne sürdüğü gibi kapitalizmden ayrı ve/fakat ona eklemlenmiş bir 'üretim tarzı'ysa,[26] kapitalizme içselleşmiştir, onun tarafından massedilmiş, ona tabileşmiştir, kapitalizm tarafından sürekli yeniden üretilmektedir. İskandinav devletleri gibi sosyal demokrat yönelimli ülkelerin ataerkini tasfiyeye (daha doğrusu hafifletmeye) yönelik önlem ve uygulamaları, bize kalırsa, iki 'üretim tarzı'nın 'karşı karşıya gelmesi'nden çok, kapita-

[26] Kimileri, ona "hane (domestic) üretim tarzı" diyor, bkz. Stockhammer, A.g.y.

list devletin emekçi talepleri karşısında belirli bir (sınıfsal) dengeyi kurma/sürdürme gereksiniminden kaynaklanmaktadır, sosyalistçe/sosyalizan bir içeriğe sahiptir. Bu denge, emekçi sınıflar aleyhine bozulduğunda, kadınlar aleyhine de bozulmaktadır. Somut örnek: Eski sosyalist blokta kapitalist restorasyon sürecinde kadınların başına gelenler... Yoksa kapitalizmin en çıplak hâlini, ('özünü') oluşturan liberalizm, içsel mantığı itibariyle, erkek tahakkümüyle uyumludur, ataerkinden hoşnuttur, tasfiyesi bir yana, (farklı formlarda) yeniden üretimini sonsuzlaştırmaya eğilimlidir: metropol ülkelerde olduğu kadar, kadın (ve çocuk) işgücünü boğaz tokluğu ücretlerle kullandığı, sosyal hizmetleri neredeyse tümüyle (ve bedelsiz olarak) kadınların başına yıktığı, onları sosyal bütçelerdeki kısıtlamalarla eğitimsizliğe mahkum kıldığı ve ardından da 'dövülüyorlar, öldürülüyorlar' diye timsah gözyaşları döktüğü çeper ülkelerde de...

Şu hâlde, feministler, kadınların (evde-işte-sokaktaki) ikincil konumunu düzeltme, cinsiyetler arasındaki iktidar ilişkilerini inkâra uğratma konusunda içtenlikliyseler eğer, bunun toplumun bütününü, emekçiler lehine dönüştürme tahayyülü çerçevesi içinde gerçekleşebileceğini görmek/kabullenmek durumundadırlar. Bu tahayyülün adı iki yüzyılı aşkın süredir, sosyalizmdir: Yalnızca işçi sınıfını kapitalist sömürüden özgürleştirmeyi değil, tüm toplumsal iktidar ve tahakküm biçimlerini, tüm ezilenlerin tam ve özgür katılımıyla ortadan kaldırmayı, yalnızca üretim ilişkilerini değil, yeniden-üretim ilişkilerini de dönüştürmeyi hedefleyecek bir sosyalizm.

SONUÇ YERİNE

Buraya kadar söylediklerimizi toparlayacak olursak:

- Sömürü, bir toplumsal kesimin bir başka toplumsal kesimin emeğinin ürününü temellük etmesinden ibaret olmadığı, tanımı gereği bir 'birikim'i içermesi, daha doğru de-

yişle birikimde gerçeklenmesi gerektiği için, ataerki/patriyarkayı bir 'sömürü' biçimi olarak nitelemek ve erkeklerin -ilişkilerin içinde gerçekleştiği 'toplumsal-sınıfsal' bağlamdan bağımsız olarak, ya da cinsiyetleri sınıfların yerine ikame ederek- kadınları 'sömürdüğü'nü ileri sürmek, hatalıdır.

Ataerki, kadınlarla erkekler arasındaki toplumsal işbölümünden ve buna dayalı prestij farklılaşmasından kaynaklanan, tarihsel olarak biçimlenmiş bir 'iktidar formu'dur, bu nedenle de 'iktisadi'den çok, 'toplumsal-siyasal' bağlama taalluk etmektedir. Bir iktidar formu olarak ataerki, sınıfsal sömürüye dayalı tüm üretim tarzlarına eklemlenerek kadınların bedenleri ve ürünleri üzerindeki denetimi mümkün kılmakta *ve 'köleye köle sağladığı' için/ölçüde (hangi sınıfa mensup olurlarsa olsunlar) erkeklerin suçortaklığını devşirebilmektedir.*

Hane içi ilişkiler, ya da kadınların ev-içi çalışması sınıfsal sömürünün özgül bir tarzı olan kapitalizmde, bir meta olan işgücünün yeniden üretimi gibi özgül bir işlev üstlenmektedir. Bu çalışma, ücret içinde hesaba katılmamaktadır; yani ücretsiz ve/veya boğaz tokluğuna gerçekleştirilen bir çalışmadır. Ancak bunun ücretlendirilmesi talebi, yani 'piyasa'ya dâhil olması isteği, mevcut sistem içinde absürd'e varan bir dizi tartışmayı ihtiva edeceğinden, kapitalizme karşı mücadele bağlamında da ev işlerinin ebediyen kadınların üzerine yıkılmasını kabullenmekle eşdeğer bir anlam yükleneceğinden, hatalı olacaktır. Ev-içi eril iktidarın aşındırılabilmesi, ev işlerinin olabildiğince toplumsallaştırılmasının yanı sıra, kalanların aynı haneyi paylaşan erkeklerle kadınlar arasında paylaşılmasıyla mümkündür (Dikkat; 'aşındırılması' diyoruz; 'ortadan kaldırılması' değil. Evde bulaşık yıkayıp yemek yapan bir erkeğin, evde karısını dövmeyeceğini, işyerinde

kadınları aşağılamayacağını, sokakta tacizde bulunmayacağını kim garanti edebilir ki?).

- Bu ise, kadın ile erkek arasındaki iktidar ilişkilerinin dönüştürülmesi/sönümlenmesi yolunda birçok düzenleme/uygulamayı da içeren, sömürünün yanı sıra, toplumdaki 'iktidar' ve 'tahakküm'ün bütün veçhelerini yok etmeyi hedefleyen, insanları dönüştürücü eşitlikçi-özgürlükçü bir sosyalizm tahayyülünü gerektirir.
- Ve nihayet, böylesi bir sosyalizm, kendini gerçekleyebilmek, insanlığın çok büyük bölümünün başına, çok uzun süre bela olmuş ataerkini tasfiye edebilmek için, kadınların eleştirel-yaratıcı-bağımsız sesine (ve katılımına) gelmiş-geçmiş tüm iktisadi-siyasal-toplumsal sistemlerden daha fazla ihtiyaç duyar.

'TAŞ FIRIN' DEVLETİN 'TAŞ FIRIN' TOPLUMU*

SİBEL ÖZBUDUN

"Korkuyu bilmedikçe korku yoktur."[1]

Önce bir haber: "Denge Psikolojik Danışmanlık ve Pedagoji Merkezi'nden psikolojik danışman Ferhan Bıçakçılar, 'TV dizilerinde işlenen 'ağalık' modeline özenen gençler, okulda ağalık grupları kuruyor,' dedi. Bıçakçı, 'Okullarda son iki-üç yıldır gruplaşma başladığını gözlemledim. Bir dönem Miroğlu çocukları vardı, şimdi küçük Seymen ağalar var. (...)' dedi".[2]

Biliniyor, 'Toplumsal cinsiyet (gender) araştırmaları' akademik feminizmin son yıllardaki gözde alanı. Feminizm bir 'araştırma kalemi' olarak üniversitenin kubbesi altına nüfuz etti edeli -Akademia'nın partizan sivrilikleri törpüleyici, teskin edici, obsesif kuşkuculuğundan olsa gerek- sokakta bir kavga konusu olmaktan çıkarak toplumsal/kültürel cinsiyet kimliklerinin biçimlenişine değgin, ardı arkası kesilmez tartışmalara dönüşmüştü. Bir başka deyişle, 'Olay mahkemeye intikal etmişti' adeta, taraflar yargı hükmünü verene dek, bu konuda suskun kalmalıydı!

Ancak hayat, Akademia'nın on-on beş adım geriden gelen atıl ve serinkanlı iklimine kendini dayatıyor olmalı ki, bugüne dek kadın odaklı olarak yürütülen 'toplumsal cinsiyet araştırmaları'nda vurgunun giderek erkeklik/erilliğe doğru kaydığı gözlemlenmekte. 'Toplumsal cinsiyet araştırmaları'na ilgi duyan artan sayıda öğrenci (ki aralarında erkeklerin sayısı hiç de azımsa-

---

* Evrensel Kültür, No:132, Ocak 2003.

[1] Konfüçyüs.

[2] "Okulları Küçük Ağalar Bastı!", Radikal, 2 Aralık 2002, s.5.

nacak gibi değil) 'erkeklik' üzerine çalışmak istediklerini belirtiyorlar.

Bence iyi de yapıyorlar. Çünkü 'erillik/erkeklik' ya da Latino deyişiyle 'machismo', olayın mahkemeye intikal etmiş olmasına aldırmaksızın, o kendine özgü pervasız 'ben yaparım, olur'culuğuyla müthiş bir karşı saldırı başlattı, feminist kavganın toplumda inşa etmeyi başardığı 'kısmî/sektörel hegemonya'ya karşı. Nereden mi belli? Tabii ki, Özcan Köknel'in, isabetli bir teşbihle, "toplumda sözü dinlenen bir büyükbaba rolünü üstlendiğini"[3] belirttiği TV'nin bu saldırıyı, öteden beri sürdürülegeldiği hane içlerinden, sokaklardan, ekranlara taşımasından.

TV'nin toplumun 'aynası' olduğu söylenir; bu yarı-doğru ancak, onun aynı zamanda toplum için bir 'model' oluşturduğu gerçeği ile tamamlandığında anlamlı bir önerme hâline gelecektir. Dikkatinizi mutlaka çekiyordur; üç-beş yıl öncesine dek en kıytırık magazin programlarına çıkarılan en sade suya tirit genç kızlar, söze 'Sakın beni feminist sanmayın ama...'sız başlayamıyorlar ve akıllarının erdiği, dillerinin döndüğünce, kadının çalışmasına, iki ayağı üzerinde durmasına, salt cinsel bir nesne olarak değerlendirilmemesi gereğine vb. ilişkin birtakım laflar etme zorunluluğunu hissediyorlardı. O dönemde delikanlıların en 'ağır'ları dahi kadın dövmenin erkekliğe uymadığı, hayatın müşterek olduğu, kadına saygı göstermek gerektiği vb. havala-

[3] Özcan Köknel, "Kuma Anlayışında Özendirme Var", Cumhuriyet, 6 Aralık 2002, s.9. "Prof. Dr. Özcan Köknel, son dönemdeki dizilerde şiddet unsurunun işlendiğini söyleyerek, topluma kaba kuvvet ve saldırganlık mesajı verildiğini belirtti. Dizilerde, son 10-15 yıllık süreçte güce dayalı ilişkilerin ön plana çıkarıldığını söyleyen Köknel, 'Kahramanların bütün davranışlarında şiddet var. Bunu da hareketleriyle insanlara yansıtıyorlar' dedi. Dizilerde kadına verilen değerin de oldukça az olduğunun altını çizen Köknel, kuma anlayışının verilmeye çalışıldığını ve kadın gücünün sömürüldüğünü belirtti. Türk toplumunun geleneklerinde baskın olan erkek çocuk isteme anlayışının bu dizilerde daha da arttırıldığını vurgulayan Köknel, 'Erkek çocuğun mutlaka olması gerektiği mesajı veriliyor. Oysa bu bizim yıllardır yok etmeye çalıştığımız bir olgu' diye konuştu."

rındaydı. TV ekranlarındaki kadın imgesi daha bağımsızlıkçı, daha kişilikliydi.[4]

Günümüzdeyse, reklâmlardan 'Taşfırın sit-com'lara', ağa-mafya kırması dizilerden tespih çevirip etrafındakilere dayılanmaktan başka bir hüneri olmayan, iki kelimeyi yan yana getirmekten aciz tıfılların kostaklana kostaklana puanları topladığı BBG'ye, 'yenge'nin dekolte giysilerini sindiremeyen çömezlerin yağdırdığı kurşunları naklen yayınlayan televolelerden tecavüz mağdurluğunu 'rating'e tahvil etmeye uğraşan genç kızların didiklendiği haber programlarına; 'erkekliğin dayanılmaz ağırlığı', hepimizi eziyor, soluksuz bırakıyor. Üstelik erkeklik/erillik, salt erkeklik iddiasının taşıyıcılarının değil, rakibine 'Sen kendini erkek mi sayıyorsun; ben senden çok daha erkeğim be!' diye haykıran kadın yarışmacıların, 'Ben mutfağa giren erkeğin erkekliğinden şüphe duyarım' diyen kadın 'star'ların ağzında onaylanıyor, meşrulaşıyor, mutlak ve müebbet bir mahkûmiyet olarak üzerimize boca ediliyor. Ortalık, hepimizin gözü önünde dayak yiyen, kurşunlanan, bıçakla doğranan kadınlardan geçilmiyor.

'Toplumsal machismo'nun ekranlardaki bu yükselişi, Hasan Bülent Kahraman'ın yaptığı gibi toplumun taşralılaşmasına/varoşlaşmasına[5] ya da psikiyatrların ifade ettiği gibi 'psiko-

---

[4] Hatice Yaşar, "Dizilerde 'erkeklik' adı altında yapılanlar haklı gösteriliyor ve erkeklik adeta yüceltiliyor. Kuma olan, erkek çocuk doğur(a)mayan, erkeğin gölgesinde kalan kadınlar ise ikinci sınıf insan gibi. Bir zamanların ayakları üzerinde duran, erkekle eşit haklara sahip 'Leyla' ve Şehnaz'ların yerini Zerda'lar, Berivan'lar aldı. Dizilerdeki şiddet toplumu da etkilerken, duygularını belli etmeyi 'erkeklikten saymayan', kadını ezen erkeklerin davranışları adeta meşrulaştırılıyor" ("TV'de Dövesiye Sevdalar", Radikal, 3 Kasım 2002, s.4) sözleriyle aynı saptamayı yapıyor.

[5] "Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun boşalmasıyla birlikte büyük kentlerde ortaya çıkan varoşlar başlı başına toplumsal ve kültürel bir oluşuma tekabül ediyor. Büyük kentte yerleşik bulunsa da bu insanlar egemen kültürlerini yaşıyor. Bu da feodal bir aşiret kültürü. Hal böyle olunca televizyonlar da bu kültürü oluk oluk akıtıyor insanların üstüne. Hangi diziye bakarsanız bakın ya aşiret kültürünün içinden kurgulandıklarını görüyorsunuz ya da en azından o kültürün izini taşıyan bir (kaç) kişi dizide yer alıyor" (H.B. Kahraman, "Ekrandaki Gösterge", Radikal, 5 Aralık 2002, s.21).

patoloji'yle[6] açıklanabilir mi? Kısmen. Ancak bu açıklamalar, bir 'öteki'nin varlığını her zaman gereksinen iktidar ilişkilerinin üzerinden atladığı ölçüde yetersiz kalmakta. Açımlayayım:

Bilindiği üzere, Amerikan 'Yeni Sağ'ı bir süredir, feminizmin toplum üzerindeki 'yıkıcı' etkilerinin giderilmesi, aile değerlerinin yeniden canlandırılması yönünde bir 'Ahlâkî Yeniden Diriliş (Moral Revival)' atağını başlatmıştı. Amerikan yeni sağına göre, feminist aktivizmin gündeme getirdiği eleştiriler, toplumun ahlâksal değerlerini mayınlamakta, toplumun çekirdeğini oluşturan aileyi parçalamakta, toplumsal bir 'tefessüh'e yol açmaktaydı. Bu durumun önüne geçmek için, feminist ve sol eleştirilerle zedelenmiş ve kısmen yitirilmiş 'eril hegemonya'nın yeniden tesisi, 'kanaat oluşturma mekanizmaları'nın bu yönde yeniden harekete geçirilmesi gerekti. Sonuç mu? 60'luk IQ'su ile ABD Imperium'unun saldırganlığının tetikçisi George W. Bush kılığında karşımızda duruyor!

Aynı zamanda neo-liberal uygulamaların alt ve orta-alt sınıflarda yol açtığı yoksulluk ve yoksunluğun ve bunların getirdiği toplumsal çözülmelerin sorumluluğunu toplumsal muhalefet hareketlerine ciro eden bu el çabukluğunu, öyle anlaşılıyor ki, bizim 'medyator'lar da pek sevdi ve derhal özenle kopya çekmeye koyuldular. Bakmayın fragmanlarında böbürlene böbürlene 'Made in Turkey!' diye haykırılmasına; 'Çocuklar Duymasın'ın sakar maço'su Haluk, kız kardeşine her kafası bozuluşunda 'Feminist!' hakaretini yapıştırıveren Havuç ve çaçaronluğuyla yerin dibine geçirilen 'Dominant Teyze' tiplemeleri, bu machist

---

[6]Örneğin, İstanbul Tıp Fakültesi Liyezon Psikiyatri Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Sedat Özkan, ortada histerik davranışların olduğunu söyleyip ekliyor: "Yapılanlar, gelişmemiş, olgunlaşmamış, benliği, özgüveni yetersiz, çocukken oluşması gereken psikolojik süreci tamamlamamış kişiliklerin, 'gösterimcilik davranışları' şeklinde özetlenebilecek uzantıları. Bu insanların özgeçmişleri araştırıldığında sağlıklı özdeşleştirme yapamadıkları ortaya çıkacaktır" ("Magazin Ayağa mı Düştü?", Radikal, 20 Ekim 2002, s.7.)

kontr-atağın yerli kopyalarından başka bir şey değil. 'Biz ağalığı övmüyoruz, ama bunlar geleneklerimizde var' savunusunu yapan 'Ağavole' dizilerin yönetmenleri de,[7] yeniden ürettikleri popüler kültürde, bilinçli-bilinçsiz, İmparatorluk medyasından gelen bu buyruğa ayak uydurmuyorlar mı?

Evet, erillik, her türlü iktidar nosyonunun olmazsa olmaz bileşeni. Söz konusu siyasal iktidar olduğunda, 'Devlet'ini dişi olarak tasarlayan ulus yok gibi. Hele bizimkisi gibi her açmaza düştüğünde çareyi efelenerek sağa sola posta koymada bulan toplumlarda, saldırgan erillik, yenilgi/aşağılanma duygularının telafi edici ikizi olarak altı çizilen bir motif; 'Devlet' ise bu erilliğin hülasasını oluşturuyor. Kahramanlarının 'Tekfur kızı'nın bedenini 'cenk meydanı'na çevirdiği milli-tarihi filmlerden, (özellikle Avrupa takımlarına karşı) kazanılan her milli maçın yatak odası çağrışımları yüklü, histerik tezahüratlarla kutlanışına, durum bu.'Eril-olmayan', toplumsal bilinçaltının her galeyana ge(tiri)lişinde, 'vur abalıya' edilecek bir 'Öteki' olarak her daim mevcut. Bu 'Öteki'nin, siyasal-iktisadî-toplumsal buhranlarda 'gayrimüslim', 'komünist', 'Kürt' vb. kimliğinde ete-kemiğe büründüğüne yakın geçmişimiz tanıktır. Bu kez, 'Öteki', düpedüz 'Kadın'; özgürleşmeyi, bağımsızlaşmayı özleyen, bunun için çaba gösteren kadın kimliğiyle yatırılıyor sunağa. Ve tekme-tokat, küfür-kıyamet, girişiliyor.[8]

---

[7] Bkz. Gamze Akdemir, "Postmodern Ağalar Dönemi", Cumhuriyet, 6 Aralık 2002, s.9.

[8] İşte bir örnek daha: "ODTÜ Psikoloji bölümünden Doç. Dr. Nuray Sakallı ve Araştırma Görevlisi Sinan Ulu, 215'i erkek, 191'i kız olmak üzere toplam 406 öğrenciye "Kadın ve Şiddet" konulu bir anket uyguladı. Ankette öğrencilere bir kocanın, karısına fiziksel şiddet uygulamaya hakkı olup olmadığı soruldu. Erkek öğrencilerin %50,5'i, kadının başka bir erkekle cinsel ilişkiye girmesi halinde kocasının fiziksel şiddet uygulamada haklı olduğunu öne sürdü. Erkeklerin %19,4'ü aldatan kadının dövülüp dövülmemesi konusunda kararsız kalırken, %30,1'i de kadının dövülmemesi gerektiği görüşünü bildirdi" (Selman Ekici, "Tam "Taş Fırın" Üniversitesi", Milliyet, 20 Kasım 2002, s.32).

Sanırım TV ekranlarındaki 'machist diriliş'in bir nedenini de Türk toplumunun (ve devletinin) genelde Batı, özellikle de AB ile olan aşk-nefret ilişkisinde aramak gerekiyor. Yüz yılı aşkın süredir 'çağdaş uygarlık düzeyi'nin göstergesi olarak Batı'yı bellemiş, Batı'nın yaşam standartlarına ağzı sulanarak bakan bir toplumun, her yüzgeri edilişinde, 'geleneklerimize', 'kültürel kimliğimize', hem de bu geleneklerin, bu kültürel kimliğin en saldırgan, en vulger, en erkeksi yönlerine dört elle sarılması boşuna değil.

Üstelik bu toplumsal ve popüler kültürel 'erillik'in, her kaşındığında kendini koruma ve kollamayı birincil refleks edinmiş devletin bekasının da güvencesini oluşturduğu birçok kez kanıtlanmışken. Sizce geçtiğimiz günlerde 'kahir ekseriyetle' DYP başkanlığına getirilen, önümüzdeki seçimlerde T.C. başbakanlığına oynayacak olan Mehmet Ağar, hangi toplumsal 'bilinçaltı'nın üzerinde duruyor? Ya da "bir yıl önce de popüler kültürün şahikası televole ve türevlerinin yine 'milli güvenliği tehdit edebilecek' tehlike sinyallerine MİT tarafından dikkat çekilmişti. 'Bunlar, milleti komünist yapar' diye. Hayır, aradan geçen bir yılda görüldü ki popüler kültürün seyri tam tersi sonuç veriyor: Milleti komünist yapmıyor, faşizanlaştırıyor"[9] diyen Zeki Coşkun, haksız mı?

[9] Zeki Coşkun, "Kafaya Sıkmak", Radikal, 25 Ekim 2002, s.21.

BİR EGEMENLİK ALANI OLARAK KADIN BEDENİ*

SİBEL ÖZBUDUN

"Dost acı söyler!"[1]

"Deniz Baykal, 'sosyal demokrasi feminendir' dedi ya, MHP'li yazar Ergun Kaftancı fırsatı kaçırmadı ve büyük bir zekâ eseri olduğunu sandığı nüktesini patlattı: 'CHP'nin bu özelliği, sürekli ırzına geçilmesinden anlaşılmıyor mu?'".[2]

Nüktenin kalitesi, hatta patlatanın kimliği, burada konumuz değil. Ama Türker Alkan'ın sorusunu tekrarlamakta yarar var: "Deniz Baykal 'Sosyal demokrasi feminendir' (yani 'kadınsıdır') açıklamasını yapınca, MHP'li yazarın aklına ilk gelen neden 'tecavüz' oluyor da, bir kadında bulunabilecek başka özellikler olmuyor? 'Sosyal demokrasi feminendir, çünkü yaratıcıdır, doğurgandır, müşfiktir, insancıldır...' diye düşünmek de kabildi. Ama MHP'li yazarın aklına gelen ilk şey 'Tecavüz' oluyor. Normal bir cinsel ilişki de değil, 'tecavüz'".

Sosyal demokrasinin ne ölçüde 'kadınsı' olduğu, ya da yukarıda sayılan özelliklerin neden salt, ya da ağırlıklı olarak kadınlara özgü sayıldığı tartışması bir yana; gerçekten de 'kadın(sı)' sözcüğü, erkeklerin en azından hatırı sayılır bir bölümünün bilinçaltında 'tecavüz'ü çağrıştırır? Sahi, kadın bedeni neden (simgesel ya da gerçek) bir egemenlik ve/veya çatışma alanı olarak kurgulanagelmiştir, eril zihniyette?

---

* Kürt Solu, No:9, Eylül 2003

[1] Türk Atasözü.

[2] Türker Alkan, "Tecavüz", Radikal, 24 Ocak 2001, s.4.

Yine (rasgele) okuyalım: "Kadın Dayanışma Vakfı'nın araştırmasına göre Türkiye'de her 100 kadından 97'si, en az bir kere eşinden, babasından ya da yakınlarından şiddet görüyor. Kadınlara yönelik araştırmanın diğer sonuçları şöyle:

* Kadınların %20'si tehlikeli aletlerle tehdit altında.

* Eğitim ve gelir seviyesi düşük ailelerde şiddet yoğun yaşanırken, üniversite mezunu kadınlarda da durum aynı.

* Üniversite mezunu kadınların %23'ü fiziksel ve sözel şiddete, %71'i ekonomik ve cinsel şiddete maruz kalıyor. Ancak onur ve kariyer nedeniyle şiddeti saklıyor.

* %20-22'si eşler arası cinsel tacize uğrarken, %18'i istekleri dışında, eşleri tarafından cinsel ilişkiye zorlanıyor. Her beş kadından birine, kocası tecavüz ediyor.

* Erkeklerin %35'i, eşlerine şiddet uyguladığını kabul ediyor.

* Kadınlar, sürekli şiddet tehdidi altında davranış bozukluğu gösteriyor, gördükleri şiddeti çocuklarına uyguluyor.

* Şiddet gören çocuklar da ileride, evlerinde şiddet uygulamaktan geri kalmıyor. Bunların oranı ise %70".[3]

Kadına yönelik fiziksel/cinsel şiddetin Türkiye'ye özgü olmadığı biliniyor; 8 Mart'ın yaklaştığı şu günlerde dünyanın çeşitli ülkelerinden insanın kanını donduran örnekler, istatistikler bir kez daha dolduracak yazılı-görsel medyayı. Ama ben yine de birkaç örnek sıralayayım. Örneğin işte Fransa:

"Fransa Ulusal Sağlık Akademisi'nin aile içi şiddete maruz kalan kadınlarla ilgili olarak hazırlayıp Sağlık Bakanı Bernard Kuchner'e sunduğu rapor ülkede büyük şok yarattı. Rapora göre Paris'te 10 yıldan beri cinayete kurban giden kadınların yarısı kocaları tarafından öldürüldü. 1990-1999 arasında Paris'te evlerinde öldürülen 652 kadından yarısının kocaları ya da birlikte

[3] "Kadınlara yönelik şiddet %97", Radikal, 21 Ocak 2002, s.3.

yaşadıkları erkekler tarafından katledildiği tespit edildi. Ülke genelinde ise çiftler arasındaki tartışmalarda her beş günde bir kadın öldürülüyor. (...) Araştırmayı yürüten Prof. Roger Henrion cinayetleri işleyenlerin çoğunun üst düzey görevlerde çalıştığını belirterek şu görüşe yer veriyor:

'Eşlerini öldürenlerin %85-95'inin ortak yanı alkol ve uyuşturucu kullanmaları. Şiddete başvuranların %67'si üst düzey görev yapanlarla saygın mesleği olan kişilerden oluşuyor. Bunların %25'i silahı olan polis ya da askerler oluyor. Aile doktorlarının şahit olduğu şiddet olayları eşler arasında bir tabu olarak kaldığından aile duvarlarını aşamıyor ve bu acı sonuçlar ortaya çıkıyor'.

Paris ve çevresinde yaşayan 20-59 yaşları arasındaki 7.000 kadın örnek alınarak yapılan aile içi şiddet araştırmasında, bu kadınların %10'undan fazlasının son 12 ayda evde fiziki şiddete, tacize ya da tecavüze uğradığı belirtildi".[4]

Ve ABD:

"ABD'de resmi rakamlara göre her 15 saniyede bir, bir kadın dövülüyor, yılda 700 bin kadına tecavüz ediliyor".[5]

Ya da İslâm ülkeleri:

"Namus cinayetlerini resmi rakamlarla ifade etmek zor. Çünkü ailelerin birçoğu, namuslarını kurtarmak için bu cinayetleri bir kaza olarak gösteriyor. Pakistan'da insan hakları gruplarının raporlarına göre sadece geçen yıl 1.000 namus cinayeti işlendi. UNICEF'in 1997'de yaptığı bir araştırmaya göre Yemen'de o yıl 400, Mısır'da 52, Ürdün'de en az 25 ve Pakistan'ın sadece bir eyaletinde 300 kadın namus cinayetine kurban gitti".[6]

"Hindistan'ın Cammu Keşmir eyaletinde, iki genç kadın kafaları kesilerek, üçüncü bir kadın da vurularak öldürüldü. Kadınların,

---

[4] "Fransa'yı şok eden rapor", Hürriyet, 1 Mart 2001, s.23.

[5] "Uluslararası Af Örgütü Raporu, "Broken Bodies, Shattered Minds", Mart 2001 (Akt. "Şiddet kıskacında kadın", Cumhuriyet, 7 Mart 2001, s.10).

[6] "Kaza süsü veriliyor", Radikal, 4 Temmuz 2000, s.11.

İslâmcıların kıyafet konusundaki talimatlarına uymadıkları için öldürüldükleri sanılıyor. (...) Olayın Cammu Keşmir'de, kadınları peçe takmaları, burka giymeleri konusunda uyaran afişlerin asılmasından iki gün sonra meydana gelmesi dikkat çekti "[7]

Ve BM Nüfus Forumu'nun (UNFPA) raporu:

* "BM'nin araştırmasına katkıda bulunan Dünya Bankası verilerine göre, gelişmiş ülkelerde cinsel şiddet 15-44 yaş arasındaki kadınların ömrünü beşte bir oranında azaltıyor.

* Asya'nın başını çektiği gelişmekte olan ülkelerdeyse, yılda 5 bin kadın ve kız çocuğu kendi aileleri tarafından 'namusun temizlenmesi' için öldürülüyor.

* Ancak raporun şiddetle ilgili en ürkütücü saptaması, dünyadaki tüm kadınların en az üçte birinin dövüldüğü, cinsel ilişkiye zorlandığı ya da bir şekilde taciz edildiği.

* Dahası bu olaylar, çoğu zaman kadınların yakın çevresinden bir erkek tarafından gerçekleştiriliyor.

* Her yıl 2 milyon genç kız ise, cinsel organlarının sakatlanmasına neden olan bir şiddet olayına maruz kalıyor.

* İşkence amacıyla gerçekleştirilen sakatlama olaylarıysa, yılda tam 100 milyon kadını etkiliyor".[8]

Örnekleri uzatmaya ne hacet, çeşitli 'gün'ler (Dünya Nüfus Günü, Uluslararası Kadınlar Günü, Çocuk Günü, İşkenceyle Mücadele Günü vb. vb.) vesilesiyle zaten bol bol yayınlanıyorlar. Kadınların gündelik fiziksel/cinsel şiddetin, tacizin, işkencenin, savaşların birincil -ve çoğunlukla suskun- mağdurları/kurbanları olduğunu duymayan kaldı mı?

Pekâlâ, nedir bu herkesin bildiği 'sır'ın hikmeti? Dünya nüfusunun yarısını tehdit eden bu vahşet, nasıl olur da gündelik olarak dünyanın (ve otoritelerin gözleri önünde) sürer gider?

---

[7] "Keşmir'de şiddet: Burkasız çıktılar diye başları kesildi", Cumhuriyet, 21 Aralık 2002, s.10.

[8] "Saçı uzun, hakkı kısa", Yeni Binyıl, 21 Eylül 2000, s.17.

Sanırım, bu sorunun yanıtına ilişkin ipuçlarını, Adli Tıp Enstitüsü'nden Doç. Dr. Fatih Yavuz'un adli personel (yargıç, savcı ve polisler) arasında yaptığı araştırmaya verilen yanıtlarda bulmak mümkün. Doç. Dr. Yavuz'un araştırmasına katılan polislerin %66'sı, stajyer hâkim ve savcılarınsa %52'si, 'kadınların dış görünüş ve davranışlarının tecavüzü kışkırttığını' savunmuş. Polislerin %16'sı 'kadınların çoğunun tecavüze uğramayı gizli şekilde arzuladığı'nı belirtirken, %27'si (ve stajyer hâkim ve savcıların %24'ü), mağdurda fiziksel şiddet yoksa tecavüz iddialarının asılsız olacağını söylemiş.[9]

Bu yanıtlara şöyle dikkatle bakıldığında, kadınlık kavramının hâkimlerin, savcıların, polislerin ve genelde erkeklerin zihinlerinde titizce birbirinden ayrılmış, birbirini dışlayan iki kategoriden oluştuğu görülür: 'Mahrem/bana (bize) ait olan' ve/ile 'namahrem/umuma ait olan.' Mahrem olan ya da 'aile' kadınları, ait oldukları alanın sınırlarını ihlâl etmezler, yanlarında kocaları, babaları, ağabeyleri vb. olmadan sokağa çıkmazlar, geceleri ortalarda dolaşmazlar, kışkırtıcı giysiler giymezler, uslu, edepli, hicaba uygun davranırlar, erkeklerinin arzularına teslim olur, onun bir dediğini iki etmezler.[10] Daha da iyisi, teskin edici, huzur verici, anaç ve anlayışlı olmaları, gereğinde, çalışıp çabalayıp, evin ekmeğini getirseler de, ev hizmetinde kusur etmemeleridir. Bu görünmez sınırları ihlâl edenler ise başlarına gelecekleri hak etmişlerdir. Onlar, mahrem/özel alanın dışına çıkmışlar, 'umuma ait' hâle gelmişlerdir. Kadın bir erkeğin temellük alanından çıktığında, yani mahremin sınırlarını ihlâl ettiğinde, tüm erkeklerin erişebilirlik alanına dâhil olur. Bu durumda cezası bu sınır ihlâlinin nefsini kabarttığı, 'tahrik olan' ya da mahremi ih-

[9] "Polis tecavüzde kadını suçluyor", Cumhuriyet, 30 Eylül 2000, s.20.

[10] Aklıma Çorumlu şöför Mehmet'in, eşimin "Karını dövüyor musun, Mehmet?" sorusuna, "niye döveyim ki ağabey; eve geldiğimde çorbamı önüme koyar, çamaşırımı yıkar, çocuklara bakar, çıtı da çıkmaz" yanıtını verişi geliyor.

lâl edilen erkeğin insafına ve yetkilerine kalmıştır: gözle, sözle, elle taciz, dayak, tecavüz, işkence, sakatlama, öldürme...

'Görünmez sınırlar'dan söz ettik; gerçekte bu 'sınırlar'ın sekülerleşmeyle birlikte 'görünmezleştiğini' vurgulamak gerek. Dinler, daha doğrusu tek-tanrılı dinler açısından bu 'sınırlar' gerçekte son derece belirgindir; Kutsal Kitaplarda, kanonlarda, hadis derlemelerinde yer alır. Kadınların giyim-kuşamları, yaşam ve davranış tarzları, Erkek/Efendi'ye karşı yükümlülükleri, Yahudi ve İslâm şeriatında açık bir dille, Hıristiyanlıkta ise örfi olarak belirlenmiş, kendileri için (erkekler tarafından) çizilen sınırları ihlâl eden kadınlara yönelik müeyyideler (boşanma, dışlanma, taşlanma/recm, yakılma vb.) belirgin bir biçimde ifade edilmiş ve uygulanagelmiştir. Günümüzde, örneğin İslâm Şeriat'ının egemen olduğu ülkelerde, diyelim ki İran ya da Suudi Arabistan'da, saçını, boynunu ya da bacaklarını gösteren giysilerle sokağa çıkan ya da yakın zaman öncesine dek Afganistan'da yalnızca yalnız başına sokağa çıkan kadınlar, dayak, gözaltı, sokaklarda sürüklenme vb. yaptırımlarla karşılaşacaklarını bilirler(di). Tartışmaya gerek yok, bu baskıdır; tek-tanrılı dinler (ve diğer dinlerin bir bölümü de) erkeklerin temellük ve tasarruf edeceği coğrafyalar olarak tasarlanmış kadın bedenlerini, yalnız ve yalnızca temellük ve tasarruf eden erkeğe ait kılacak bir dizi yasa ve uygulamayı sürdürmüş, her türlü ihlâli (kamusal olarak) cezalandırmıştır.

Ne ki, yaşamımızı seküler yasa ve anlayışların düzenlediğini varsaydığımız bir çağda ve coğrafyalarda, aynı eril temellükçü ve tasarrufçu zihniyetin süregitmesinde bir gariplik yok mu? Dahası, giyim kuşamlarında ve bedenlerinin/yaşamlarının tasarrufunda hiçbir yasal kısıtlamanın muhatabı olmayan, kuramsal olarak 'özgür' olan (ve medya, moda sektörü, reklâmlar vb. tarafından sürekli daha da 'özgür' olmaya çağırılan, daha doğru bir deyişle 'kışkırtılan') kadınların bu özgürlüklerini kullanırken daimi bir

kuşku, tedirginlik ve korku altında yaşamak zorunda olmaları ve çoğunlukla bundan kaçınmaları,[11] bizi 'çağdaş ve seküler' toplumlarımızın ikiyüzlülüğü konusunda düşünmeye çağırmıyor mu? Şaşaayla kadınların hak ve özgürlüğünü ilan eden 'modern/laik' yasaların koyucu ve uygulayıcılarının, evde, sokakta, işyerinde, poliste, cezaevlerinde sürekli bir şiddet tehdidiyle burun buruna yaşayan kadınlar üzerindeki dayak-tecavüz-taciz vb. gölgesini kaldırma konusundaki belirgin kayıtsızlıklarına ne demeli?

Bu kayıtsızlığın bir tek açıklaması olabilir: sekülerleşme/modernleşme, kadın kişilik ve bedenine ilişkin, onu temellük/tasarruf edilecek bir coğrafya, bir egemenlik alanı, bir 'domain' olarak tasarlayan eril yargıyla bir hesaplaşmayı gündeme getirmemiştir. Bir kapitalizm projesi olarak Batı modernitesi açısından, kadın özgürlüğünün onun kamusal alana erişimini güvence altına almakla sınırlı olduğu, ancak kadın varlığına ilişkin eril tahayyülün dönüştürülmesi yolundaki çaba ve girişimleri içermediği feminist yazın tarafından çokça dile getirildi. Bu eleştiriler öylesine haklıdır ki, kadınların kendi özgürlükleri için mücadelesini içeren toplumsal muhalefet bağlamları gerilediğinde, bir yandan kadının ikincilliğine ilişkin söylemler yükseltilirken bir yandan da kadına yönelik şiddet olgularında doğrudan bir artışın gündeme geldiği gözlemlenmektedir; Batı'da da.[12]

---

[11] İşte İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı APK Daire Başkanlığı'nın 27 ilçede çeşitli meslek ve yaş gruplarından 3.500 kadın üzerinde yaptırdığı araştırmanın bulgularından bazıları: Kadınların yalnızca %22'si canını ve malını güvenlikte hissediyor; kadınların tamamına yakını sokakta ve işte tacize uğradığını belirtiyor; dörtte üçü "asla vazgeçmeyeceğiniz en önemli şey nedir?" sorusuna "ailem" yanıtını verirken yalnızca %12'si "özgürlüğü"nden vazgeçemeyeceğini belirtiyor; %54'ü aile reisi izin vermeden alışverişe, %60'ı gezmeye çıkmıyor; yarısına yakını boş zamanlarında ev işleriyle uğraştığını söylüyor ("Çalış, kazan, otur", Radikal, 16 Ekim 2002, s.2).

[12] "Yeni Dünya Düzeni" başlığı altında sunulan ve toplumsal muhalefetin geriletilmesini öngören neo-liberal siyasaların bir "yeni-ataerki"ni gündeme getirdiğini başka yerlerde tartışmıştım. Bkz. S.Özbudun, T. Demirer, Y. Demirer, Kadın Yazıları, Ütopya Yayınları, 2000; S.Özbudun, "Neo-Liberalizmin Gönülsüz Müttefiki: Ev Kadınlığı", içinde: P. Latour, Kadın Sözleri, Ütopya Yayınları, 2001.

Öte yandan, kadın kimlik ve bedeninin sömürgeleştirilmesinin tek tarzının şiddet olduğunu düşünmek de yanıltıcıdır. Seküler, modernist ideolojilerin 'özgürleşmeye' çağırdığı kadın bedenlerinin devasa bir moda ve kozmetik sektörünün tasallutu altında olmadığını kim iddia edebilir? Tenlerinin her bir santimetre karesi için en az üç-dört çeşit kozmetik ürünün bulunması, moda ilahları tarafından her yıl yenisi ilan edilen 'güzellik standartlarına' uymaya zorlanmaları, 'bakımlılık-bakımsızlık', 'çirkinlik-güzellik', 'zayıflık-şişmanlık' skalalarında sürekli sınanmaları, ne menem bir 'özgürleşme'dir ki? Örneğin:

"Kadınlar 'mükemmel vücut' takıntısı nedeniyle hayatı kendilerine zehir ediyor. İngiltere'de 5 bin kadın üzerinde yapılan ve 'Top Sante' adlı sağlık dergisinde yayımlanan araştırmaya göre, kadınların %98'i vücutlarıyla barışık olmadıklarını söylüyor. Hatta kiloları 'normal' olan kadınların bile %78'i daha zayıf olmak istiyor. Zayıf olanların %73'ü ise, vücutlarının biçimsizliğine takmış durumdalar. Araştırmaya göre, kadınların yalnızca %1 gibi çok küçük bir kesimi bütünüyle bedenlerinden memnun!

Kadınların %86'sının diyet yapmayı denediğini gösteren araştırma, kadınların %10'unun sürekli diyet yaparak yaşadığını ortaya koyuyor. (...) %29'u kesin, %33'ü de 'büyük ihtimalle' estetik ameliyatı geçireceğini açıklayan kadınlar, toplumun vücuda göre ayırımcılık yapmasından şikâyetçi. Öyle ki, %81'i zayıf kadınların iyi bir iş bulmalarının kolay olduğunu düşünüyor. %62'si 'şişmanların pek zeki olmadığının düşünüldüğü' inancında. Fazla kilolu kadınların %71'i aşağılayıcı sözlere maruz kalmış, %48'ine de kilosuyla bağlantılı ad takılmış. Bir diğer sonuç ise, %40'ı 'anoreksia'ya varan yeme bozuklukları yaşayan kadınların çoğunun bunun için doktora da gitmemesi".[13]

[13] "Mutsuz cinsiyet!" Radikal, 17 Ekim 2000, s.24.

Eril şiddet ve moda/kozmetik ilahlarının 'güzellik standartları'... her ikisi de kadının benlik ve bedenini deforme eden, belli kalıplara sokmaya çalışan, ama her durumda onları 'üzerlerinde serbest dolaşım [ve tasarruf] hakkına sahip oldukları' bir 'domain' olarak kurgulayan bir 'egemenlik iddiası'nın sonuçları değil mi? Eril beden ve kimliğin -cinselliği nedeniyle- böylesi tarihsel ve sistemli bir saldırganlığın nesnesi olmaması, bir rastlantı mı?

ÖRTÜNEN BEDENLER

Kadının hak sahibi bir 'özne' olarak değil de, bedeni üzerinde savaşılacak simgesel bir coğrafya olarak algılanışının son örneğini, AKP iktidarıyla birlikte alevlenen 'türban tartışması'ndan izlemek mümkündür. Hatırlardadır; Cumhurbaşkanı'nı uğurlama törenine katılan TBMM başkanı Bülent Arınç'ın eşinin türbanlı oluşu, devlet protokolünde, Cumhurbaşkanı'na bundan sonraki gezilerine eşini götürmeme kararı aldıracak kertede 'ciddi' bir sıkıntı yaratmış, medyada bu konudaki tartışma yeniden alevlenmişti. 'Türban' sorunu, gerek AKP hükümeti gerekse bu hükümetle ilişkileri zorunlu ve sorunlu/kırılgan bir tahammül ile şekillenen iktidar güçlerinin (TSK, bürokrasi, yargı organları, üniversiteler, 'Marmara baronları', medyanın büyük bölümü) elinde, karşılıklı güç gösterilerinde başvurulacak bir 'koz' olarak bekletilmektedir.[14] AKP'nin sözcülüğünü üstlendiği muhafazakâr Anadolu burjuvazisi için türban, kitlesel desteği seferber edebilecekleri bir 'karımızın-kızımızın namusu' motifi, ama daha çok da, İstanbul burjuvazisi ve Devlet ricali ile giriştikleri 'görünürlük ve pay mücadelesinde' duruma göre açacakları bir savaş ya da barış bayrağı-

[14] Örneğin Milliyet gazetesi, 25 üyeli kabinenin 15 üyesinin eşinin türbanlı, birinin ise çarşaflı olduğuna ilişkin haberinde şu "müjdeyi" veriyor: "TBMM Başkanı Bülent Arınç'ın türbanlı eşinin protokole girmesiyle başlayan tartışma, 58. hükümetteki bakanların eşlerinin çoğunun türbanlı olmasıyla, Türkiye'nin yakın gelecekteki gündemini yakından etkileyecek" ("16 bakan eşi türbanlı", Milliyet, 22 Kasım 2002, s.14).

dır. 'Laik' güçlere göreyse türban, yine bir 'simge', bu kez, 'laikliğe karşı başkaldırının simgesi'dir,[15] bu nedenle de 'kamusal alanda' kullanılması yasaklanmıştır, yasak olarak da kalmalıdır. Bu konuda verilecek en ufak taviz, Cumhuriyet'in temel ilkelerinden feragat etmek anlamına gelecektir.

'Bülent Arınç'ın türbanlı eşi' vakası, bilindiği üzere, 'şeriat tehlikesi', 'takıyyecilik', 'neyin kamusal alana dâhil olup neyin olmadığı', 'kadının insan hakları' vb. konularda bir dizi tartışmayı tetiklerken, laiklik savunucularının, 'kravatlı Bülent Arınç'ı neden ve hangi gerekçelerle türbanlı eşinden daha az 'şeriatçı'/'tehlikeli' saydığı' sorusu bir-iki yazar dışında kimse dile getirmedi.[16] Öyle ya, evlendikten sonra eşinin başını örttüren Bülent Arınç'ın TBMM başkanı olması sorun değil, ama eşinin türbanıyla devlet protokolünde boy göstermesi, bir 'şeriat tehdidi'ydi! Ya da Bülent Arınç, 'türbanlı [daha doğrusu türban taktırdığı] eşi nedeniyle sakıncalı'ydı!

Bu 'fars' nevrotik bir obsesyonun tezahürü değilse eğer, bir simgesel coğrafya olarak tasarlanmış kadın bedeni üzerinde yürütülen bir 'meydan savaşı'dır söz konusu olan. Atıfta bulunulan yazısında Serpil Sancar'ın haklı olarak sorduğu üzere, "'Kadın hakları' adına Türkiye'de tartışılması gereken başka sorun bulamıyorlar mı? (...) Elbette biliyoruz ki, kadınların çoğu sadece

---

[15] Yargıtay 8. Ceza Dairesi'nin, İstanbul 2 No.lu DGM tarafından Akit gazetesi yazarı Asım Yenihaber için verilen beraat kararını bozan 25 Kasım 2002 tarihli kararı. Bkz. Adnan Keskin, "Yargıtay: Türban simge", Radikal, 30 Kasım 2002, s.6.

[16] Bu konuda görebildiğim kadarıyla iki istisnayı Serpil Sancar ("Sormak gerekir, ortada konuşan dindar ve laik erkekler parlamentoda, bürokraside, ihalelerde, ticarette, AB yollarında, iftar yemeklerinde iş bağlarken, kol kola, 'hoşgörüye dayalı demokrasi', 'ulusal çıkarlar için işbirliği' lafları ederken laiklik ve dindarlık zedelenmiyor mu?" Serpil Sancar, "Başörtüsü söylevcileri, susun da kadınların sesi duyulsun!", Radikal İki, 15 Aralık 2002, s.7) ve Aksu Bora ("Her şeyden önce, laikliğin şeriat tehdidine karşı topyekûn bir teyakkuz hali olarak anlaşılmasının laiklik ya da şeriatla değil, iktidar mücadelesi ile ilgili olduğunu düşünüyorum", Aksu Bora, "Kadın düşmanlığı", Radikal İki, 15 Aralık 2002, s.7) oluşturdu.

baskıdan ve erkek denetiminden kurtulmak ve kendilerine yaşanabilir, dokunulmaz bir alan açmak için örtünüyorlar. Elbette biliyoruz ki başı açık kadınlar sadece başları açık olduğu için namus adına eve kapatılmaktan, kıskançlık adına insanlık dışı şiddet görmekten, siyasetten dışlanmaktan, seks ticaretinden, karınlarını doyurabilmek için boyun eğmek zorunda kaldıkları erkek kapris-lerinden kurtulamıyorlar. Ne dindarlık, ne de laiklik kadınları yaşadıkları cendereye karşı mücadele edecek güçte kılmıyor".[17]

Evet, kadın bedeni, hâlâ bir 'habeas corpus' konusu olarak değil, eril tahakkümün simgeleriyle yüklü bir alan olarak algılanmaktadır. Her simgesel alan gibi, alıcılarınca kolay algılanıp kabul edilebilmesi için standartlaşmış olması beklenir ondan: örtünmüş ya da açık, tombul ya da zayıf, boyalı ya da boyasız. Ve tüm simgelerde olduğu gibi, çatışan tarafların savaş alanı olmaya açıktır: özel-kamusal, laik-dindar, geleneksel-modern, kırsal-kentsel.

Öyle görünüyor ki, salt kadınları muhatap sayan ve onları devinime çağıran bir hareket, kadın bedeni ve cinsiyetine yapılmış bu tarihsel atıfı ortadan kaldırmaya, dolayısıyla kadınların dünyanın her yerinde kurbanı oldukları vahşeti durdurmaya yeterli olamayacaktır. Kadın hareketi, 'köleleştiren, özgür olamaz' anlayışı doğrultusunda, toplumda yürürlükteki 'erillik' kavramını ve onun tarihsel yükünü de dönüştürmek gibi zorlu bir görevi üstlenmek durumundadır. Bir başka deyişle, 'toplumsal erkeklik' rolünün ağır yükü altında ezilen erkeklerin, deyim yerindeyse, 'rehabilitasyonu' kadın hareketinin gündeminde olmalıdır. Tabii ki, 'erkekliğin kışkırtılması'nda, küreselleşme koşullarının geniş toplumsal kesimlerin yoksullaştırılması ve kırılganlaş(tırıl)masındaki aslî payı asla göz ardı edilmeden.

---

[17] Serpil Sancar, A.g.y.

TOPLUMSAL-CİNSEL HİYERARŞİ MEKÂNI OLARAK İNSAN BEDENİ*

SİBEL ÖZBUDUN

"Ya icat ederiz ya da yolumuzu yitiririz..."[1]

İnsan, pek çok olası tanımının yanı sıra, Max Weber'den bu yana, 'anlam imalatçısı' olarak da tanımlanmaktadır. Tüm insan toplumları çevrelerini düzene sokmak, sınıflandırmak ve düzenlemek amacıyla ona anlamlar dayatırlar. Bu sınıflandırma, düzenleme sürecinde her şey bir imleyici olarak kullanılabilmektedir: renk, koku, doku, fiziksel özellikler, biçim, yaşlık-kuruluk, yaş, cinsiyet, etnik ve kültürel özellikler, sağlık, özürlülük vb.

Eğreltileme imali konusundaki sınırsız olanakları sayesinde anlam üretme, anlama, sınıflandırma girişiminde sıkça başvurulan araçlardan biri de insan bedenidir. Bedenler, pek çok antropologun da işaret ettiği üzere, toplumlar hakkında bir şeyler söyleyebilmenin yararlı araçlarıdır. Hemen birkaç örnekle açımlayalım:

E. Durkheim'ın öğrencisi, *Année Sociologique* grubu üyesi olan ve I. Dünya Savaşı sırasında siperde ölen Robert Hertz (1881-1915), 1909'da yayınlanan 'Sağ elin başatlığı: Dinsel kutuplaşma üzerine bir inceleme' başlıklı makalesinde küçük bir biyolojik asimetrinin temrinle büyük ölçüde abartıldığını ve çoğu toplumun solun aleyhine sağ elin teşvik edildiğini öne sürüyordu. Pek çok toplumda sağ elle yemek yeme, selamlaşma vb. teşvik edilmekte, sol el dışkıyla, kirlilikle ilişkilendirilmekteydi.

---

* Toplum ve Hekim Dergisi, Cilt: 21, No: 1, Ocak-Şubat 2006.

[1] Simon Rodrigez.

Hertz'in deyişiyle 'sağ el tüm aristokrasilerin, sol el ise pleblerin modeli ve simgesi'ydi. Örneğin, Maoriler arasında sağ kutsal yan, iyi ve yaratıcı güçlerin barınağı sayılırken, sol, dindışı yandı ve kimi tedirgin edici, kuşkulu kudretlerin dışında bir erdem taşımamaktaydı. Sağ yaşamın, sol ise ölümün tarafıydı. Bu kutupsallaşma, aynı zamanda cinsiyetler arasındaki asimetriye de denk düşmekteydi: sağ yan eril ve kutsal, sol yan ise dişil ve dindışı olanı temsil ediyordu.

Hertz, pek çok yazarın bu durumu, güneş tapımına bağladığını, ibadetlerin güneşin doğduğu yöne çevrik olarak gerçekleştirildiğini, bu durumda sağda güney, soldaysa kuzeyin kaldığıyla açıkladığını belirtmektedir. "Doğanın görüntüsü, günışığıyla karanlığın, sıcaklıkla soğuğun tezadının insanlara sağ ile solu ayırt edip karşı karşıya koymayı öğrettiği söylenir". Ancak Hertz, bu açıklamayla yetinmeyip, insanın güneşe yönelişinin de kültürel bir edim olduğunu, bu nedenle açıklanmaya muhtaç olduğunu söylüyordu. Bedeni bir simge, dünyaya anlam dayatmada kullanılabilecek bir şifre olarak kullanma yetisi sol-sağ kutupsallığına anlamını vermektedir. Ve toplumsal inşaları geliştirmenin anahtarı beden olduğundan, kültürel kurallar doğal gösterilebilmektedir. Doğu tarafındaki kapılardan yalnızca erkeklerin girebilmesi, kadınların evin sol kısmında oturması ya da çocuklar yazma öğrenirken sol ellerinin bağlanması, böylelikle doğal gözükmektedir (Bowie 2000).

Toplumların insan bedenine dayanan ve toplumsal hiyerarşileri destekleyen bir dizi simge üretme ve kullanma yolundaki, evrensel sayılabilecek eğilimi üzerinde düşünceler yeni değildir. Örneğin Fransız düşünür Merlau-Ponty (1908-61) de bireysel beden ile ait olduğu toplumsal ve doğal dünya arasında sürekli etkileşime dikkat çekmekteydi.

Bir eğreltilemeler kaynağı olarak insan bedeni üzerine önemli katkılardan biri de, yine Durkheim'ın öğrencisi (ve yeğeni)

olan ve 'beden teknikleri' üzerine incelemesiyle *habitus* kavramı sonradan Pierre Bourdieu ve Michel Foucault'nun yazılarını etkileyecek olan Marcel Mauss (1872-1950)'dan gelmiştir.

Mauss, I. Dünya Savaşı sırasındaki askerlik deneyiminden,[2] biyolojik ya da fizyolojik beceri dediğimiz şeylerin gerçekte öğrenilmesi gerektiğinin farkına varmıştı. Mauss, öğrenilen beden tekniklerini *'habitus'* olarak tanımlar ve *habitus*'un toplumsal, psikolojik ve biyolojik unsurları arasındaki ilişkiyi, çocuğun güvendiği ve üzerinde yetke sahibi yetişkinlerce başarıyla uygulandığını gördüğü edimleri taklit edişiyle açıklar. Mauss'a göre bizatihi taklidin varlığı, toplumsal veçheyi vurgulamaktadır. Dahası, Mauss, kadim 'doğa mı, kültür mü' sorusunun yanlış olduğunu söyler: Ona göre davranıştan genetiğin mi yoksa yetiştirmenin mi sorumlu olduğu sorusunun yerine, fiziksel beden üzerine toplumsal anlamların yükleniş tarzına ve bireysel seçim *(agency)* ile toplumsal yapının (iktidar) bireysel ve kolektif edimleri sınırlama ya da olanaklı kılmadaki rolüne bakmak gerekmektedir. Bedenin avantajı, öğrenilmiş tekniklerinin bireye doğal ve kaçınılmaz gözükmesidir; Hertz gibi Mauss da, bir kültürel inşalar alanı olan bedeninin ve ona ilişkin uygulamaların, bu 'doğallık' algısı sayesinde ender olarak sorgulandıklarına dikkati çeker.

Toplumsal hiyerarşileri yansıtan simgesel inşalar alanı olarak beden üzerine antropolojik literatürün klasikleşmiş çalışmalarından biri de, Mary Douglas'ın (1921-) *Purity and Danger* (Saflık ve Tehlike -1966)'ıdır. Douglas, bu kitapta Batılı toplumların hijyen kurallarının Batı-dışı kültürdeki tabularla benzerliğini göstererek insan bedeni üzerine temellenen evrensel bir kirlilik-saflık simgeciliğinin bulunduğunu savunur. 'Saflık-

[2] Örneğin, siper kazma sırasında Fransızlar, İngilizlerin kullandığı kazmaları kullanamıyor ve her nöbet değişiminde 8.000 kadar kazmanın değiştirilmesi zorunluluğu doğuyordu. Mauss'un verdiği bir başka örnek ise, çömelme yetisidir. Mauss, her çocuğun çömelebildiğini, ancak batı toplumlarında zamanla bu yetilerini yitirdiklerini gözlemler.

kirlilik' nosyonları, ona göre, "doğal durumunda düzensizlik içinde olan bir deneyime bir sistem dayatma" (Morris 2004: 328) girişimi, bir başka deyişle bir 'sınıflandırma biçimi'dir.

> "(...) Bedende toplumun bir simgesini görmeye ve toplumsal yapının tanıdığı kudret ve tehlikeleri insan bedeninde küçük ölçüde yeniden üretildiğini görmeye hazır olmadan, dışkı, süt, tükürük ve diğerleriyle ilişkin ayinleri yorumlamamız olanaklı değildir" (Douglas 1966: 115).

Douglas, saflık kurallarının evrensellik ve güçlerini beslenme ve dışkılama ortak biyolojik deneyimlerinden aldığını vurgulamaktadır. *Purity and Danger*'ın Giriş'inde kir ve insan deneyimiyle ilişkisi üzerinde durur ve kir üzerinde düşünmenin düzen ile düzensizlik, varlık ile yokluk, biçim ile biçimsizlik, yaşam ile ölüm arasındaki ilişki üzerinde düşünmeyi gerektirdiğini belirtir. Batı dünyasının pislik üzerine fikirleri son yüz yılda *patojeni* bilgisiyle dönüşüme uğramıştır. Oysa bu, öykünün yalnızca bir kısmıdır. Pislik ve kirlenme nosyonları salt mikrop kuramıyla açıklanamaz. Douglas'a (1966) göre: "Patojenite ve hijyeni pislik nosyonlarımızdan çıkartabilsek, *yerli yerinde olmayan* olarak pislik tanımıyla yüz yüze kalırız". Pisliğin 'yerli yerinde olmayan' olarak tanımı, Douglas'a göre bir düzenlenmiş ilişkiler dizisini ve bu düzenin ihlâlini ima etmektedir. Örneğin, ayakkabı rafının üzerindeki ayakkabı herhangi bir 'pislik' çağrışımı yapmazken, yemek sofrasının ortasında, 'tiksindirici'dir.

Douglas, aynı yapıtında, 'pislik-temizlik' kutupsallaşmasının, üst Varna mensuplarının alt Varnalarla temastan kaçındığı ve alt-üst Varnalar arasındaki her türlü temasın 'üsttekiler' için kirletici sayıldığı Hindu kast sisteminin doğallaştırılması/meşrulaştırılmasında nasıl kullanıldığını da örneklerle sergilemektedir (Douglas 1966). Bu kutupsallığın Hindu kast sistemiyle sınırlı olmadığını belirtmekte yarar var:

"(...) Köpek-yoksul özdeşleşmesine dayanan metaforik dil, zengin yoksul ilişkisinin yüksek tahayyüldeki kuruluşunu tanımladığı ölçüde, toplumsal-sınıfsal hiyerarşinin bir iğrenme ve aşağılama ilişkisi olarak yaşandığını gösteriyor. Bu bir bakıma, 19. yüzyıl İngiliz burjuva tahayyülü için söz konusu olan 'Yoksullar domuzdur!' özdeşleştirmesine benzer bir durum vardır. Bu özdeşleştirme, aynı zamanda yoksulların 'tiksinç' olarak kurulmasını içerir. Yoksul hem yaşadığı mekânla ve hem de bedeniyle sağlıksız, kirli, pis kokulu addedilir. (...) Tam bir mekânsal yalıtım sağlanamadığı ve karışıklık (*promiscuity*) olduğu ölçüde, bulaştırılma, kirletilme korkusu kendini gösterir. Batı Avrupa örneğinde, çalışanlarına hasat yemeği veren 'centilmen' çiftçinin kendisi masanın başında ve fakat evin içinde (pencere önünde) ve çalışanları da masanın evin dışındaki 'devamında' oturacak şekilde bir düzenleme yapması ile Türkiye örneğinde, gündelikçi kadının kullanacağı tabak çanağı ayıran veya onunla asla aynı masada yemek yemeyen 'zenginler' arasında da 'bulaşma korkusu' açısından bir paralellik vardır" (Erdoğan 2002: 44).

***

Görüldüğü üzere insan bedeni, bütün kültürler için, aynı zamanda toplumsal ayırımları da destekleyen anlam ve simge üretiminin birincil kaynaklarından biri olagelmiştir. Söz konusu olan kadın(ların) beden(ler)i olduğunda, üzerindeki atıfların daha da yoğunlaştığı gözlemlenecektir. Erkeklerle kadınlar arasındaki hiyerarşiyi kurma ve kurumsallaştırma süreci kadınların bedenleri üzerindeki bir dizi anlam ve sınırlama yüklenmesi aracılığıyla gerçekleşmektedir çünkü. Üstelik bu, yalnızca tektanrıcı dinler (Yahudilik, Hıristiyanlık, İslâm) için geçerli değildir; pek çok kabile toplumunda da izlemek mümkündür.

Örneğin, Melanezya'daki erginleme ayinleri erkeklerle kadınlar arasındaki ayırımları vurgulamaktadır. Bir cinsin kudret ve sıvıları, diğeri için tehlikeli görülür. Ersuyu ve aybaşı kanı karşıt cins kirleticidir. Ayırım, ayrılma ve düşmanlıklar Melanezya toplumların çoğunda toplumsal cinsiyetin ayinsel temsilini karakterize etmektedir. Bu toplumlarda kadın ritleri doğurganlığı sağlamak üzere

aybaşı kirlenmesini ortadan kaldırmak, erkek ritleriyse erkek çocuğu kadınlardan uzaklaştırmak üzerine odaklanmaktadır.

Eril ritler kimi zaman fizyolojik olaylarla bağlantılı kadın ritlerini taklit ederler: Papua Yeni Gine'de erkekler kanoları 'doğurur'ken, kimi Melanezya toplumlarında erkekler penislerini yararak 'aybaşı kanı' akıtırlar. Kan dökmenin cinsel kudreti arttırdığı düşünülmektedir. Burada da kadın bedeni ve biyolojik üreme süreçlerinin kadın ve erkeklerin toplumsal yeniden üretiminde simge işlevi üstlendiği gözlemlenir.

Cinslerin birbirinden ayrılması erkek büyümesinde eşcinselliğin gerektiği nosyonunu da destekler. Bazı toplumlarda erkek çocukları erkek yapmak için erkeklerin aracılığı gerekmektedir. Pek çok Melanezya ve Papua Yeni Gine topluluğunda yaşlı erkekler gençleri kanatıp yaralamakta, gizli bilgileri vermekte, ersuyu yutturmakta ve böylece saldırgan ve üretken yetileri güçlendirilmektedir.

Örneğin, Papua Yeni Gine Bimin-Kuskusmin toplumunda erkeklerde erginleme süreci 7-10 yaşlarında başlayıp 10-15 yıl sürer. Evrelerden biri adayların toplumdan tecrit edilip, bedenlerini ve erilliklerini güçlendirmek amacıyla dövüldüğü, hakaretlere ve işkencelere uğradığı orman evinde geçmektedir. Bu süreçten geçenlere, her yetişkin Bimin-Kuskusmin erkeğinin mahzar olduğu bir dizi sır açıklanır.

Yine bir Papua Yeni Gine halkı olan Sambia'larda ise ayinsel eşcinsellik, erginleme sürecine damgasını vurmaktadır. Erginleme ayinlerinde yeniyetme erkeklere bebekken emdikleri sütü ikame etmek üzere ersuyu yutturulur. Bu, delikanlının anneyle ilişkiden erkekler dünyasıyla ilişkiye yönelişini temsil etmektedir. Erginleme ayinlerinde kullanılan gizli (fallik) flütler erkeklerin kadınlar; yetişkin erkeklerin erkek çocuklar üzerindeki tahakkümünün simgesidir.

Bu gibi uygulamalar Amazon toplumlarında da gözlenmiştir: erkek erginleme ayinleri, eril gizemleri ve dayanışmasına

vurgu, erkeklerin kadınlar üzerindeki üstünlük ve iktidarlarını vurgulayan nesnelerin (kutsal flütler, kaynana zırıltıları vb.) kullanımı, eril kült nesnelerini gören kadınlara kitlesel tecavüz tehditlerini içermektedir.

Oysa Yeni Gine'de kadın erginlemeleri daha az travmatiktir. Nancy Lutkehaus'un Papua Yeni Gine'deki Manam Adası'ndan aktardığı ritüel, kızın ilk aybaşı kanından arındırılması üzerine odaklanmaktadır. Adayın normal toplumsal durumu ve bedensel durumundan ayrılmasına yönelik uzun ayinsel süreçte adayın kendine ve yiyeceklere dokunması yasaktır. Ayin sürecinin 7.-10. günleri arasında aday kız denizde yıkanır; sırtı bıçakla kesilip yaralar külle ovuşturuluyor: o, artık doğurgan bir kadındır.

Görüldüğü üzere, Yeni Gine ve Amazon toplumlarında toplumsal yaşamdaki kadın-erkek zıtlığı, ayinsel simge kutuplaşmasına da yol açmaktadır (aybaşı kanı –ersuyu).

Öte yandan, anayanlı klanlar hâlinde örgütlenmiş ve erkeklerle kadınlar tamamlayıcı roller oynadığı Hopi pueblolarının ayinleri acı, erginleme, sırlar ve doğurganlığı kaynaştırmaktadır. Mevsimleri başlatıp sonlandırmaya, verimli ürün ya da cemaatin refahını sağlamaya yönelik ayinler, ata ruhları (***kachina***) giysileri ve maskelerine bürünmüş erkeklerin dansını içerir. Her şubat ayında mevsimin bereketli geçmesine yönelik Powamu festivali, aynı zamanda 10 yaş dolaylarındaki çocukların erginlenmesine de sahne olur. Kadın ve erkeğin birbirinden katı hatlarla ayırt edildiği, farklı ve hiyerarşik bir ilişki içerisinde konumlandırıldığı Melanezya toplumlarının tersine, Hopilerde kız ve erkek çocuklar birlikte erginlenmekte ve ayin sırasında aynı işlemlere tabi tutulmaktadır (Bowen 1998).

***

Kadın bedeni bir kez eril-dişil hiyerarşisi içerisine yerleştirilip denetim altında tutulması gereken bir 'şey' olarak nesneleştirildiğinde, sınırsız sayıda görüngü için bir 'gösteren'e dönüşebi-

lecektir: sömürgeci tahakkümün kurgulanmasından[3] ya da 'ulus'un temizliği, saflığının numunesi olarak algılanmaktan tutun da,[4] etnik sınırların vurgulanmasına dek.[5]

Ne ki, kadınların bedenlerinin her zaman ve her yerde denetim altında tutulması gereken tehlike yüklü varlıklar olarak algılanmadığı, bir başka deyişle, eril ile dişil (kutupsal) hiyerarşisinin toplumsal-kültürel bir inşa olduğu konusu, özellikle Orta ve Güney Amerika yerlilerine ilişkin literatürde karşımıza çıkmaktadır. Yakın zaman önce Türkçe basımı yapılan, Marcos'un (2006) derlediği kitap, bu bakımdan ilginç örneklerle doludur. McHale'in (2006: 65-75) Lakota dili ve Huaroni ayinsel bilgilerinden, Marcos'un (2006: 97-118) Maya ve Nahua kozmolojilerinden, Bacigalupo'nun (2006: 273-295) Mapuche şamanistik pratiklerinden, Echániz'in (2006: 344-354) Meksika'nın senkretik Marian Trinitarian kültlerinden örneklerle gözler önüne serdikleri gibi, kadın bedenine ilişkin simgesel üretimler, her zaman 'eril iktidar-dişil tabiyet' ilişkisine denk düşmez. Güney Amerika yerlilerinin kozmovizyonunda eril ile dişil, dengeli bir zıtlık ve tamamlayıcılık içerisinde kurgulanmaktadır, yazarlara göre. Bu kozmovizyonun ve ima ettiği dişil özerkliğin sömürgecilerce ne denli sakıncalı sayıldığı ve çeşitli misyoner grupların gayretlerini önce bu özerklik alanına yönelttikleri ise aynı kitapta yer alan bir başka

---

[3] ABD'nin Porto Riko'daki nüfus kontrolü girişimlerinin çarpıcı bir örneği için bkz. Díaz-Stevens (2006).

[4] "Kadın cinselliği en azından iki nedenle birinci dereceden bir ulusal mesele hâline gelir: Birincisi, kadınların milliyetçilikteki rolleri hemen her zaman anneliktir, yani kadınlar ulusun yuvasını temsil ederler. (...) İkincisi kadınlar, eşler ve kızlar olarak erkeklerin namusunun taşıyıcıları oldukları için kadın cinselliği milliyetçilerin ilgi alanına girer" (Nagel 2000: 79).

[5] Bu konuda ilginç bir örnek, Bozkurt'un (2006: 281-355), Anadolu'nun fazla irdelenmemiş bir etnik grubu, çoğunlukla elekçilikle geçinen, göçer ve "dışarıdan" Çingenelikle damgalanan Poşaların, kendilerini Çingenelerden ayırt etmek için kadınlarının bekâreti üzerine neredeyse saplantılı sayılabilecek vurgusuna dikkat çeken alan araştırmasıdır.

bağlam üzerine çalışmada, Guerrero'nun (2006: 171-183) Filipinler'deki *Babaylan* kültünün Dominiken misyonerlerce nasıl ortadan kaldırıldığına ilişkin makalesinde açığa çıkar.

***

Şu hâlde, 'beden' yeryüzü tarihinin sınırlı bir kesitinde, sınırlı bir coğrafyada, sınırlı bir çevre (Kartezyen Batı düşüncesi ve ona bağlanan Batı tıbbı) tarafından salt 'fiziksel' bir 'şey' olarak algılanagelmektedir, diyebiliriz. Ne ki bu 'algı'nın, salt 'bilimsel' bir girişimden sadır olmadığı ve hiyerarşikleştirici ve araçsallaştırıcı bir rasyonalite, Batı rasyonalitesi arka planı üzerinde biçimlendiği de, en azından Foucault'dan bu yana bir sır değildir.

KAYNAKLAR

Bacigalupo, Ana Mariella (2006). "Düşünümsel Bir Söylem Olarak Şamanizm: Mapuche Dinsel Deneyiminde Toplumsal Cinsiyet, Cinsellik ve İktidar". *Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyet*. S. Marcos (der.). Ankara: Ütopya Yayınları.

Bowen, John R. (1998). *Religions in Practice. An Approach to the Anthropology of Religion*. Boston, Londra, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapur: Allyn & Bacon, 1998.

Bowie, Fiona (2000). *The Anthropology of Religion*. Oxford, Blackwell Publishers.

Bozkurt, Tülin (2006). "Poşalar Örneğinde Etnisite ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi". *Artakalanlar. Anadolu'dan Etnik Manzaralar*. C. Suvari (der.). İstanbul: E Yayınları.

Díaz-Stevens, Ana María (2006). "Porto Riko'da Toplumsal Savaş Alanı Olarak Kadın Bedeni". *Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyet*. S. Marcos (der.). Ankara: Ütopya Yayınları.

Douglas, Mary (1966). *Purity and Danger. An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*. Londra ve New York: Routledge.

Echániz, Silvia Ortiz (2006). "'Marian Trinitarian' Tinsel Ayininde Toplumsal Cinsiyet İlişkileri". *Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyet*. S. Marcos (der.). Ankara: Ütopya Yayınları.

Erdoğan, Necmi (2002). "Yok-sanma: Yoksulluk-Mâduniyet ve Fark Yaraları", *Yoksulluk Hâlleri. Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı.

Guerrero, Milagras (2006). "Sömürge Zamanında *Babaylan*: Kutsallığı Bozulmuş Bedenler". *Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyet*. S. Marcos (der.). Ankara: Ütopya Yayınları.

Marcos, Sylvia (2006). "Bedenlenmiş Dinsel Düşünce: Orta Amerika'da Toplumsal Cinsiyet Kategorileri". *Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyet*. S. Marcos (der.). Ankara: Ütopya Yayınları.

McHale, Catherine (2006). "Çiçek Açmış Açlık: Lakota Dilbiliminde ve Huaroni Ritüel Bilgi Kuramlarında Simgesel Doygunluk". *Bedenler, Dinler ve Toplumsal Cinsiyet*. S. Marcos (der.). Ankara: Ütopya Yayınları.

Morris, Bryan (2004). *Din Üzerine Antropolojik İncelemeler. Bir Giriş Metni*. Ankara: İmge Yayınları.

Nagel, Joane (2000). "Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik", *Vatan, Millet, Kadınlar*. A. Altınay (der.) İstanbul: İletişim Yayınları.

ANNELER GÜNÜMÜZ KUTLU (MU) OLUYOR?*

SİBEL ÖZBUDUN

"Millet olmanın birinci şartı tarihi çarpıtmaktır."[1]

Önce şu (bildik) cümlelere bir göz atalım:

"Kadın diyoruz, peşinde bir vaz'ı perestiş alıyoruz. Unutuyoruz ki kadın eli iğne ile dolu bir mahlûkattır. Korsaj, kalp, hiçbir şey iğnesinden kurtulamaz. Bana biraz düzgün bir parça ipek, birçok yalan, bir milyon iğne veriniz; size teabbüde şayan bir kadın imal edeyim. Kadın dantelâ ile şekerleme arasında az çok pudra kokan bir şey".[2]

"Meğerse kadın vücutlarında (N) şuaı denilen ve erkekte aşk duygularını yaratmağa yarayan bir cins ışık sızarmış; fen bu ışığı fotoğraf camına geçirerek incelemiştir. Fakat kimi kadının yaydığı ışık yelpaze biçiminde dağılır, kesifliğini kaybedermiş; bazısı ise bir noktaya toplar, keskinleştirirmiş. Aramızda 'fam fatal' diye andığımız ve bazı felaketli aşk filmlerinde örneklerini gördüğümüz kadınlar, işte, kesif ışıklı mahlûklardır. Eski çağlarda 'içine şeytan girmiş' diye diri diri yakılan kadınlar da onlar olacak!"[3]

"Yüz nakkaşlığının gösterdiği terakki, artık dünyada çirkin, belki ihtiyar kadın bırakmadı. Şimdi her yosma güzel ve genç... Ama yakınına sokulmayın! O zaman hangi dilberin Allah yapısı, hangisinin kul işi olduğu meydana çıkıverir. Ama ne de olsa bu

---

* Hukuk Fakültesi (Eskişehir) Düşünce ve Hukuk Kulübü'nün 13 Mayıs 2006 tarihinde "Anneler Gününde Kadın" başlığıyla düzenlediği toplantıda yapılan konuşma.

[1] Ernest Renan.

[2] Cenap Şahabeddin, Der. M. Zeki Pakalın, Tarih Boyunca Kadın Erkek Dedikoduları, 1949.

[3] Refik Halit Karay, A.g.y.

erkek denilen hımbıl mahlûk bunun Allah yapısına da, kul yapısına da kapılıveriyor vesselam".[4]

"Bizim hekim üç türlü kadın gözü sayıyor: Görmek işine yarayan gözler, büyüleyen gözler, yenen gözler. Birinciler çorabın kaçan ipliğini yeniden örmeğe ve gazete tefrikasını okumağa elverişlidir. İkincileri seyretmek gerçekten bir zevktir; bunlar teshir vasıtasıdır ve dünyanın her yerinde, her çağda kadın böyle gözleri birtakım makyaj usulleriyle olduklarından daha büyük göstermeğe çalışmış ve erkeği elde etmek işinde kullanmıştır. Üçüncüler, yani 'muzaffer gözler' çok güzelleri değil, bakışları acayip olanlarıdır".[5]

"Kadın olmasaydı dünyada hayatın neşesi kalmazdı".[6]

Ya şuna ne buyrulur?

"Türk kadınının en büyük süsü Türk oluşlarıdır. Her Türk kadını canlı bir inci ve paha biçilmez bir pırlantadır. Her kadın para sahibi olabilir ve birçok elmas edinebilir. Lakin elmasa revnak veren Türk kadınını tabiat ancak Türkiye'de yaratır".[7]

"Kadın, her şeyden önce anamız. Bizleri, anlatılması güç çilelerle büyüten, besleyen yaşam kaynağımız. Sesini duyduğumuz, sevgisini tattığımız, göğsüne başımızı dayadığımız, tutunduğumuz ilk insan. Gözleri ilk ışık kaynağımız, dudakları ilk sevgi pınarımız, sözleri ilk ses kaynağımız. Sazımızın telinde ses, gönüllerimizin uçsuz bucaksız denizlerinde sevgili, çocuğun dilinde ana, beşiğimizin başında, torunun dilinde masal anlatan nine, emeğin dilinde çile, sağ gözümüzün yanında sol gözümüz, sol elimizin yanında sağ elimiz, atardamarlarımızın yanında toplardamarlarımız, yiyeceklerimizin tuzu, giyeceklerimizin düğmesi, ciğerlerimize doldurduğumuz havanın oksijeni, kısa-

---

[4] Burhan Felek, A.g.y.
[5] Refik Halit Karay, A.g.y.
[6] Mevlana.
[7] Lady Montague, A.g.y.

cası canımızın bir parçası. Yaşamımıza anlam katan bir parçamız kadınlarımız".[8]

Sabrınızı zorlamayayım. Bu da sonuncusu:

"Cennet anaların ayağı altındadır".

'Riyakârlık!' dediğinizi duyar gibiyim. Haklısınız. Yeryüzünde dilde en fazla güzellenip/kutsanıp fiiliyatta en çok aşağılanan varlıklar arasında ilk sıra, kuşkusuz ki kadınların.

'*Sacer*' sözcüğü, bilinir; Latince, 'kutsal, kutsanmış, ilahî' vb. anlamında bir sözcük. Ama aynı zamanda 'lanetli, tiksinti verici, iğrenç' anlamlarına da geliyor.[9] Dünyevî bağlamından kopartılan her şeyin müphem, ikili, kutupsal bir anlamla yüklendiğine değgin önemli bir gösterge. Gündelik yaşamımızdan çoğaltabileceğimiz bir 'dikotomi'. Örneğin en çok 'vatanın kutsallığından' dem vuranlar değil mi vatan topraklarını haraç mezat satışa çıkartanlar? 'Emek en yüce değerdir' diye feryat edenler işçi ücretlerinin durmaksızın düşürülmesi, emekçilerin örgütsüzleştirilmesi, sosyal haklarının budanması için canla başla çalışmıyorlar mı? 'Köylü milletin efendisidir,' diye diye Türkiye tarımı, köylülük tasfiyenin eşiğine getirilmedi mi? Öğretmenler Günü ve benzeri vesilelerle 'başımızın tacı' ilan edilen öğretmenlerin büyük çoğunluğu, okul dışındaki zamanlarında işportacılık, pazarcılık yaparak iki yakalarını bir araya getirmeye çalışmıyorlar mı? 'Atatürk'ün vatanı emanet ettiği' gençler, üniversite kampuslarında coplanmıyor, F-tipi hücrelerde çürütülmüyor, işsizliğe, kahvehane köşelerine sürgün edilmiyor mu? Ve 'yarınımız, geleceğimiz' diye diye çocuklar sokaklara, tiner bağımlılığına, suç çetelerine, açlığa, yoksulluğa, dayağa, cinsel tacize mahkûm kılınmıyor mu?

Şimdi, hazır olun. Anneler Günü sath-ı mailindeyiz. Annelere güzellemeler düzülecek/düzülüyor; onların fedakârlıklarından dem vurulacak/vuruluyor; her gazete, her TV kanalı 'Yılın Ana-

---

[8] Faik Akçay, "Uygarlığın Olmazsa Olmaz Koşulu", Radikal, 8 Mart 2006, s.11.

[9] William Whitaker Dictionary, http://llysy2.archives.nd.edu/cgi-bin/words.exe?sacer

sı'nı seçecek/seçiyor; engelli oğlunu/kızını sırtında okula taşıyan, böbreğini evladına bağışlayan, yemeyip yediren, eserip-beserip kotaran 'analar'a ağıtlar yakılacak/yakılıyor; siyasetçilerin, iş adamlarının, 'sanatçılar'ın analarını ziyaret edip ellerini öptüklerini izleyeceğiz/izliyoruz beyaz camdan. Darülaceze'deki analar da tabii ihmal edilmeyecek; ziyaretlerine gidilip birer çiçek, ya da -gönülden ne koparsa- küçük armağanlar sunulacak onlara. Evlatlarının mezarları başında ağlayan, dua eden, intikam antları içen 'Şehit Analar'ı da birkaç kare hâlinde yansıyacak ekranlara.

Bu arada tüketim eşyası üreten/pazarlayan firmalar tam gaz vaveyla kopartmaktalar. Annenize en düşük faizli en uzun vadeli krediyle nereden hangi hediyeyi -artık bir nevresim takımı mı olur, bir ütü mü, bir mikrodalga fırın mı, bir pırlanta kolye mi, marka bir eşarp mı? Sizin yüce gönlünüze kalmış- alabilirsiniz; hangi kredi kartını kullanırsanız hangi avantajları sağlarsınız -tabii artık salt hediye almak da 'budalalık'; kitle iletişim araçları zamane insanına 'uyanık olup' bir koyundan birkaç post çıkartmayı, bir taşla birkaç kuş vurmayı va'zediyor-; hatta hediyeyle yetinmeyip annenize hangi beş yıldızlı restoranda ne ziyafetler çekebilirsiniz; hangi beş yıldızlı tatil köyünde üç-beş günlük bir tatil geçirtebilirsiniz... Daha doğrusu, siz anacığınızı yılda bir gün olsun 'mutlu ederken' biz sizin 'hayırlı evlat'lığınızdan ne gibi tatlı kârlar devşirebiliriz...

Tabii, bu arada 'onlar'dan hiç söz edilmeyecek: çocuğunun mezarının yerini dahi bilmeyen Kürt analarından, kayıplarının hesabını alamamış Cumartesi Anaları'ndan, F tiplerinin önünde sırada bekleşen devrimci analarından ya da işkence tezgâhında bebeğini yitiren devrimci analardan... Onlar Türkiye Cumhuriyeti'nin 'vukuat defteri'nin sayfalarında ebedî bir suskunluğa mahkûm, boynu bükük dursunlar öylece...

Evet, kadınlar, hele ki analar 'kutsal'dır; sözcüğün içerdiği her iki anlamda da. Mübarek ve lanetli... Kutlu ve tehlikeli... O

nedenle de sözlerle güzellenip yüceltilirken, eylemlerle örselenmeli, aşağılanmalı, denetlenmelidirler... Hem de yalnız Türkiye'de değil, bütün dünyada. Bu vesileyle bir kez daha hatırlayalım mı?

* "Dünyadaki tapulu toprakların sadece %1'i kadınlara ait.

Bir kız Britanya'da doğsa ortalama ömrü 81 yıl, Swaziland'da doğsa 39 yıl...

Dünyadaki 1,2 milyar fakir insanın %70'ini kadınlar ve çocuklar oluşturuyor.

Dünyada yöneticilerden %21'i kadın.

Ücretsiz aile işçilerinin %61'i kadın.

700 milyon kadın beslenme, su, sağlık hizmetleri ve eğitimden yoksun. Erkeklerin 400 milyonu benzer olanaklara ulaşamıyor.

Her gün doğumda ölen kadınların sayısı 1.440. Etiyopya'daki her yedi kadından biri hamilelik veya doğum sırasında hayatını kaybediyor.

Batı'da ise bu oran 19 binde 1.

Dünya çapında 85 milyon kız okula gidemiyor, erkek çocuklarında bu sayı 45 milyon. Çad'da okula giden kızların oranı %4.

Dünyada okuma yazma bilmeyen yetişkinlerin %67'sini kadınlar oluşturuyor.

ABD'de avukatların %35'i kadınken, hukuk firmaları ortaklarının oranı %5.

AB'de büyük şirketlerde yöneticilerin yalnız %3'ü kadın.

191 Birleşmiş Milletler ülkesinin sadece 12'si kadın liderler tarafından yönetiliyor.

2004'te çekilen 10 filmden dokuzunu erkekler, birini kadınlar yönetti".[10]

* "Her yıl 1,5 ila 3 milyon kadın ve genç kız, dayak yediği veya ikinci sınıf muamelesi gördüğü için ölüyor. (...)

---

[10] "Toprak Erkeğin Tapusunda", Radikal, 9 Mart 2006, s.2.

Hemen hemen dünyanın bütün ülkelerinde ev içindeki şiddet kadınların canını alıyor. 15-44 yaş grubundaki kadınları evdeki şiddet, sıtma, kanser ve kazadan çok daha fazla tehdit ediyor.

Kadın sağlığı hiçbir zaman ön planda tutulmadığı için her yıl 600 bin kız bebek ölüyor.

Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre, her gün 6 bin kız çocuğu bekâret kemeri takmak zorunda kalıyor. Bunların çoğu ölüyor, diğerleri ise ömür boyu acı içinde yaşıyor.

Yine Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre, her beş kadından biri, yaşamı boyunca şiddete maruz kalıyor veya dayakla tehdit ediliyor".[11]

* "UNESCO, dünyada 771 milyon kişinin okuma yazma bilmediğini açıkladı; bu oranın %64'ünü kadınlar oluşturuyor".[12]

* "UNICEF raporuna göre, Güney Asya'da 15 ila 24 yaşlarındaki kadınların %48'i 18'inden önce evlendiriliyor".[13]

* "Hindistan'daki cinsel ayrımcılık, Lancet'te yayımlanan bir araştırma sonuçlarıyla bir kez daha gözler önüne serildi. Kanada'da bir araştırma ekibinin Hindistan hükümetinin verilerine dayanarak hazırladığı çalışma son 20 yılda 10 milyon kız çocuğu fetüsüne kürtaj uygulandığını gösteriyor. Bu rakam, erkek bebeklerde daha düşük. Örneğin 2001 yılında erkek bebeğe hamile bin kadının hepsi bebeğini dünyaya getirdi. Ancak kızlarda bu oran binde 933 oldu. Araştırma, genel olarak bakıldığında ise ilk bebekleri kız olan ailelerin ikinci bebekte bu oranı binde 759'a, üçüncü hamilelikte ise ilk iki bebek kızsa binde 719'a düşürdüğünü gösteriyor. Bu araştırma, günümüzde çocuk sahibi olacak anne-baba adaylarınca ültrason cihazlarının nasıl kötü amaçlı kullanıldığının somut bir göstergesi. Daha a-

---

[11] Ayan Hirsi Ali, "Bu da Kadın Soykırımı", Die Welt, 27 Mart 2006.
[12] "771 Milyon Kişi", Birgün, 11 Kasım 2005, s.20.
[13] "Çocuk Kadınlar", Ülkede Özgür Gündem, 18 Aralık 2005, s.16.

çıkça ifade etmek gerekirse gebeliğin erken dönemlerinde doktorlarından bebeğin kız olduğunu öğrenen anne-baba adayları 'sırf kız olduğu için' kürtaj kararı alıyorlar".[14]

* "İngiltere AB ülkelerindeki gibi olmasa da küçük çaplı genelevlere de yeşil ışık yakıyor. Yarısı 25 yaş altındaki 80 bin hayat kadınını 'kırmızı bölge'lerde toplamayı tartışan hükümet, 'sıfır tolerans politikası'ndan vazgeçip iki hayat kadını ve bir hizmetlinin aynı evde yasal olarak çalışmasının önünün açılmasına karar verdi".[15]

* "Avrupa Komisyonu'nun bir çalışmasına göre Avrupa Birliği genelinde kadınların ortalama maaşları erkeklere göre %15 oranında düşük. Başka bir çalışmada ise İngiltere'deki maaş farklılığının %17 oranında olduğu saptanmış. Amerika'da ise söz konusu fark %20 civarında".[16]

* "Dünya çapında her üç kadından en az biri veya yaklaşık bir milyar kadın hayatlarının bir noktasında dayak yemiş, zorla seks yapmaya zorlanmış ya da farklı bir biçimde tacize uğramaktadır. Bunu yapan genellikle kendi ailesinden veya tanıdığı biridir.

Türkiye'de yapılan araştırmalar gösteriyor ki, öldüren kişilerin %32,9'u öldürdükleri kişinin namusunun lekelendiğini söyleyerek karımdı, kız kardeşimdi, annemdi, namusunu kirletti diye öldürmüştür. Katillerin %18,4'ü dinin emriyle, %13,7'si erkeğin şerefi, %10'u kadının iffeti için öldürdüğünü belirtmiştir...

Namus meselesi yapılan konuların ayrıntısına bakıldığında öldürülen kadınların %48,5'i zina, %10,6'sı bekâret, %9'u âşık olmak, %7'si bir erkekle konuşmak, %6'sı İzinsiz evden dışarı çıkmak gerekçeleriyle öldürülmüşlerdir...

---

[14] "Doğmadan Cinsel Ayrımcılık Yapıyorlar!", Hindustan Times, Hindistan, 11 Ocak 2006.

[15] "Britanya'ya İki Çalışanlı Genelev", Radikal, 18 Ocak 2006, s.10.

[16] Metin Ercan, "Kadın Maaşlarındaki Global Eşitsizlik", Radikal, 22 Mart 2006, s.15.

Kadın üzerinde uygulanan şiddet sadece Türkiye'ye özgü değil. En 'uygar'ından en ilkeline kadar dünyanın her yanında bütün toplumlarda hâkim olan erkektir. Örneğin, dünyada kadın haklarının en gelişkin olduğu, cins ayırımcılığın en az yapıldığı ülkelerden biri olan İsveç'te bile kadınlar erkeğin şiddetinden kurtulmuş değildir ve 8,5 milyon nüfuslu İsveç'te 200'ü aşkın kadın sığınma evi bulunduğunu söylersek, oradaki erkek şiddetinin ölçüsü de anlaşılmış olur...

Kadına yönelik şiddet küçültülmüş bir dünyada 1.000 kişilik bir küresel köyde nasıl görünürdü? (Rakamlar BM, WHO-Dünya Sağlık Örgütü ve devletlerin ya da devlet dışı örgütlerin (NGO) istatistiklerine dayanarak verilmektedir.)

* Nüfusun 500'ü kadın. Aslında 510 olacaktı ama 10 bebek cinsiyet kökenli kürtaj nedeniyle hiç doğamadı veya ihmal sonucu bebekken öldü.

* 300 kadın Asyalı.

* 167 kadın tüm hayatlarının bir noktasında dayak yemiş veya bir başka şiddet türüne maruz kalmıştır.

* 100 kadın tecavüz veya tecavüze teşebbüs kurbanı olacaktır.

* Dünya nüfusunun %49,7'si kadın (3.132.342.000 kadın; 3.169.122.000 erkek).

* Normalde yaşıyor olması gereken en az 60 milyon kız çocuğu cinsiyet tercihli kürtaj veya erkek çocuklarından daha önemsiz olarak görüldükleri için yetersiz bakım nedeniyle çeşitli toplumlarda 'kayıp'lar.

* Kadınların yaklaşık %47'si ilk cinsel ilişkilerinin zorla olduğunu bildirmektedir.

* Kadın cinayet kurbanlarının yaklaşık %70'i erkek partnerleri tarafından öldürülmüştür.

* Kenya'da haftada birden fazla kadının erkek partneri tarafından öldürüldüğü bildirilmektedir.

* Zambiya'da haftada beş kadın erkek partneri veya aile bireyi tarafından öldürülmektedir.

* Mısır'da kadınların %35'i evliliklerinin bir noktasında kocasından dayak yemiştir.

* Bolivya'da 20 yaş ve üzerindeki tüm kadınlar son 12 ay içinde fiziksel şiddete maruz kalmıştır.

* Kanada'da aileye yönelik şiddetin maliyeti, tıbbi bakım ve verim kaybı dâhil yılda 1,6 milyar dolardır.

* ABD'de her 15 saniyede bir kadın, genellikle kocası/partneri tarafından, dövülmektedir.

* Bangladeş'te tüm cinayetlerin %50'sini partnerleri tarafından öldürülen kadınlar oluşturuyor.

* Yeni Zelanda'da kadınların %20'si erkek partnerleri tarafından dövüldüğü veya fiziksel tacize uğradığını belirtmekte.

* Pakistan'da kadınların %42'si şiddeti kader olarak görüyor; %33'ü karşı koymak için çok çaresiz olduklarına inanıyor; %19'u karşı koymuş ve %4'ü buna karşı harekete geçmiş.

* Rus hükümet dışı örgütlere göre, Rusya Federasyonu'nda 36.000 kadın her gün kocaları veya partnerleri tarafından dövülüyor.

*İspanya'da 2000 yılında her beş günde bir kadın erkek partneri tarafından öldürüldü.

* İngiltere'de haftada yaklaşık 2 kadın partnerleri tarafından öldürülüyor.

* Dünya çapında her beş kadından biri hayatlarında tecavüz veya tecavüz girişimi kurbanı olacaktır.

* Güney Afrika'da her gün 147 kadın tecavüze uğramaktadır.

* ABD'de her 90 saniyede bir kadın tecavüze uğruyor.

* Fransa'da her yıl 25.000 kadın tecavüze uğruyor.

* Türkiye'de kadınların %35,6'sı bazen, %16,3'ü sık sık aile içi tecavüze uğruyor.

* Dünya çapında mültecilerin %80'ini kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır

* Milyonlarca kadın ve çocuk tüm dünyada yaşanmakta olan 34 toplumsal, etnik, siyasi ve/veya uluslararası silahlı çatışmalarda kısılmışlardır.

* Kadın ve kız çocuklarının ticareti çatışma bölgelerinin %85'inde görülmektedir.

* Kadın dernekleri Ekim 2002'den bu yana Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin Uvira bölgesinde 5.000 tecavüz vakası tespit etmiştir; bu, günde 40 vaka anlamına gelmektedir.

* Ruanda'da 1994 soykırımı sırasında 250.000 ila 500.000 arası kadın, yani kadınların yaklaşık %20'si tecavüze uğramıştır.

* Sierra Leone'de yerlerinden edilmiş kişilerin %94'ü tecavüz, işkence ve cinsel kölelik gibi cinsel saldırılara maruz kalmıştır.

* Irak'ta Nisan 2003'ten bu yana savaş sırasında ve sonrasında, aralarında sekiz yaşında kız çocuklarının bile bulunduğu en az 400 kadının tecavüze uğradığı bildirilmiştir.

* Kadınlar ve Silahlı Çatışmalar Çalışma Masasının 2001 raporuna göre, Kolombiya'da her 14 günde bir kadın zorla 'kayıp' ediliyor.

* 1975-79 yılları arasında Kamboçya'da yaklaşık 250.000 kadın zorla evlendirilmişti.

* Bosna-Hersek'te, 1992 yılında 5 ay süren çatışmalar sırasında 20.000 ila 50.000 arası kadın tecavüze uğradı.

* Kosova'daki bazı köylerde ergenliğe ulaşmış kadınların %30-%50'si Sırp kuvvetlerinin tecavüzüne uğramıştır.

* Dünya çapında 135 milyondan fazla kadın ve kız çocuğu kadın sünneti olmuştur ve her yıl 2 milyon kız çocuğu ve kadın (her gün 6.000 kişi) bu riskle karşı karşıyadır.

* Şu an 10-17 yaş grubunda olan 82 milyon kız çocuğu 18 yaşına basmadan evlenecektir.

* Afrika'nın 28 ülkesinde kadın sünneti uygulanmaktadır.

* Nijer'de en yoksul genç kadınların %76'sı 18 yaşından önce evlenecektir.

* Mısır'da 15-49 yaş arası evli kadınların %97'si sünnet edilmiştir.

* İran'da, çoğunluğu etnik Arap olan Kuzistan bölgesinde, 2003 yılında iki aylık bir süre içinde 20 yaşından küçük 45 kadın, yakın akrabaları tarafından 'namus' cinayetine kurban gitmiştir.

* Kadın sünnetinin Hindistan, Endonezya, Malezya ve Sri Lanka gibi Asya ülkeleriyle Avustralya'daki göçmen topluluklarda görüldüğü bildirilmiştir.

* Hindistan'da yılda yaklaşık 15.000 'çeyiz cinayeti' yaşanmaktadır. Bunların çoğu kaza süsü verilen mutfak yangınları sonucu olmaktadır.

* Kadın sünneti Danimarka, Fransa, İtalya, Hollanda, İsveç, İsviçre ve Britanya'daki göçmen topluluklar arasında uygulanmaktadır.

* Dünya çapında şiddete uğrayan kadınların %20-70'i WHO çalışması için kendileriyle görüşülene kadar hiç kimseye bundan bahsetmemiş.

* Güney Afrika'da tecavüz nedeniyle mahkûmiyet oranı ortalama %7. Bu, 2003 yılında rapor edilen tecavüz sayısının üçte biri.

* Mısır'da fiziksel şiddete uğrayan kadınların %47'si bunu hiç kimseye söylememiş.

* Şili'de tecavüze uğramış kadınların sadece %3'ü olayı polise bildirmektedir.

* ABD'de kadınların %16'sı tecavüzü polise rapor etmektedir; bildirmeyenlerin yaklaşık %50'si, isimlerinin ve özel ayrıntıların açıklanmayacağı garanti edilirse bunu yapacaktır.

* Avustralya'da 12 ay içinde fiziksel saldırıya uğramış kadınların %18'i bunu hiç kimseye söylememiş.

* Bangladeş'te kadınların %68'i dayak yediğini hiç kimseye hiçbir zaman söylememiş.

* Avusturya'da 90'lı yıllardaki tecavüz davalarının sadece %20'si mahkûmiyetle sonuçlandı.

* İrlanda'da fiziksel tacize uğramış kadınların %20'si polise başvurmuş.

* Rusya Federasyonu'nda aile içi şiddet mağduru kadınların %40'ı kolluk kuvvetlerinden yardım talep etmiyor.

* İngiltere'de tecavüze uğramış kadınların %13'ü saldırıyı polise bildiriyor.

* Dünya çapında 2003 yılında en az 54 ülkede kadınlara yönelik ayrımcı yasalar bulunuyordu.

* 79 ülkede aile içi şiddete karşı hiç yasa yok (ya da bilinmiyor).

* Eldeki bilgilere göre aile içi tecavüz sadece 51 ülkede cezai bir suç olarak tanımlanıyor.

* Sadece 16 ülkede cinsel saldırıyla ilgili özel yasa bulunuyor; sadece 3 ülkede kendi başına kadına yönelik şiddeti suç fiili kategorisi olarak tanımlıyor.

* Bolivya, Kamerun, Kostarika, Etiyopya, Lübnan, Peru, Romanya, Uruguay ve Venezüella'da, ceza yasası uyarınca tecavüzcü kurbanla evlenmeyi teklif eder ve kurban da kabul ederse serbest bırakılmakta.

* Sözde 'Namus' savunması (tamamen ya da kısmi olarak) Peru, Bangladeş, Arjantin, Ekvator, Mısır, Guatemala, İran, İsrail, Ürdün, Suriye, Lübnan, Türkiye, Batı Şeria ve Venezüella'nın ceza yasalarında yer almaktadır.

* Dünya HIV/AIDS hasta nüfusunun %51'i (20 milyondan fazla) kadın.

* Dünya çapında HIV enfeksiyonlarının yarıdan fazlası 15-24 yaş grubundaki gençlerde görülmekte ve HIV pozitif 15-24 yaş arası gençlerin %60'ı kadın.

* Her gün meydana gelen 15.000 yeni enfeksiyonun %55'i kadın.

* Avrupa, alt-Sahra Afrika ve Kuzey Amerika'nın birçok şehrinde artık AIDS 20-40 yaş arası kadın ölümlerinde önde gelen nedenlerden biri.

* 2003 yılında üç milyon kişi AIDS bağlantılı hastalıklar nedeniyle öldü".[17]

Türkiye'ye de bir bakalım, dilerseniz...

* "Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'na (UNFPA) göre, her 3 Türk kadınından biri, sadece kadın olduğu için, hayatı boyunca en az bir kez şiddete maruz kalıyor.

(...) UNFPA Türkiye Temsilcisi Anne Birgitte Albrectsen'in değerlendirmeleri şöyle:

Kadınlar, erkeklere göre üreme sağlığı problemleriyle 3 kat fazla karşılaşıyor. Kadınların %20'si okuma-yazma bilmiyor. Okul çağındaki 570 bin kız çocuğu eğitimden yoksun. Her 3 kadından biri, kaçınılmaz yazgı gibi hayatında en az bir kez şiddetle tanışıyor. Kadınlar, namus adına işlenen cinayetlere kurban edilmektedir.

Kentlerde yaşayan eğitimli genç kadınlar için işsizlik sıkıntısı, genç erkeklere oranla 2 kat fazla.

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve ataerkil düzen nedeniyle çocuk anneler sorununa rastlanıyor. Çocuk anneler, sağlıklarından ve hatta yaşamlarından oluyor. Son 5 yılda doğum yapan kadınların %12,5'i 20 yaşın altında".[18]

* "Verilere göre, Türkiye'de 6 yaş ve üzeri her 100 kadından 19'u okuma yazma bilmiyor. Erkeklerde ise bu rakam %6'ya düşüyor. Kadınların %21'i okuma yazma biliyor ancak bir okuldan mezun değil. Türkiye'de ayrıca, her 100 kadından 37'si ilkokul, %7'si orta ve dengi, %11'i lise ve dengi, %4'ü de yüksekokul/fakülte mezunu".[19]

---

[17] "Kadına Yönelik Şiddet", Kızılcık Dergisi, No:26, Şubat-Mart 2006, s.76-79.

[18] Yıldız Yazıcıoğlu, "BM'nin 'Türkiye 2005' Portresi: 3 Kadından Biri Şiddetle Tanışıyor", Milliyet, 11 Temmuz 2005, s.13.

[19] Fırat Kozok, "Hâlâ İkinci Sınıf Yurttaşlar", Cumhuriyet, 5 Aralık 2005, s.8.

* "Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Faruk Kocacık'ın yaptığı araştırmadan çıkan sonuca göre, kadınların %46,5'i şiddete maruz kalıyor. Araştırmada, aile içinde şiddeti uygulayan kişinin %98,5 gibi çok yüksek oranda 'koca' olduğu belirlenirken kadına şiddetin 'dövme', 'tehdit' ve 'küfür' şeklinde uygulandığı kaydediliyor.

CÜ Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Orhan Doğan'ın araştırmasına göre de ruhsal sorunlar nedeniyle psikiyatri polikliniğine başvuran kadınların %57'si, çeşitli nedenlerle fiziksel şiddete maruz kalıyor.

Türkiye'de aile içi şiddetin varlığının sürdüğü ve kadınların gizlediğinin de tespit edildiği araştırmada, kadınların şiddeti gizlemesinin altında yatan en önemli nedenin kültürel ve ekonomik faktörler olduğuna dikkat çekiliyor".[20]

* "Kardelen Kadın Evi'nin Diyarbakır'da yaptığı araştırmaya göre, kentte berdel usulüyle evlenenlerin %71'i, beşik kertmesi ve kuma olarak evlenenlerin de %100'ü şiddete maruz kalıyor. Bu kadınların %88'i de şiddetten kurtulmak için herhangi bir girişimde bulunmuyor".[21]

* "Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası (SES) Batman Şubesi tarafından hazırlanan 'Sağlıkta Eşitsizlikle' başlıklı rapora göre, bebek ölüm hızı, kadının doğum öncesi bakım alamama ve sağlıksız koşullarda doğum yapma oranı nedeniyle bölgede, kadınlar büyük risk altında. Raporda, Türkiye Sağlık Nüfus Araştırması verilerine de yer veriliyor. Araştırmaya göre Türkiye'de her yıl yaklaşık 1,5 milyon doğum oluyor. Bunlardan 342 binini anadili Kürtçe olan kadınlar yapıyor.

Ortalama binde 43 olan bebek ölüm hızının kentte binde 35, kırsalda binde 55 olduğu ifade edilen raporda, kırsaldaki

[20] "Kadınlar 'Şiddet'i Gizliyor", Cumhuriyet, 17 Ocak 2006, s.20.
[21] "Şiddetin Her Türü Var", Cumhuriyet, 30 Aralık 2005, s.6.

annelerin bebeklerinin, kenttekilere kıyasla 1,6 kat daha fazla öldüğü belirtiliyor. Yine Batı ve Doğu bölgeleri arasındaki fark da 2 katı buluyor. Rapor, anadili Kürtçe olan annelerin genç yaşta ve daha sık doğum yapmak gibi davranışlara sahip olduğunu da gösteriyor.

Türkiye'deki kadınların üçte birinin doğum öncesi bakım almadığına dikkat çekilen raporda, bu oranın anadili Türkçe olan kadınlarda %22'ye düşerken, anadili Kürtçe olanlarda yaklaşık %60'a çıktığı ifade ediliyor. Bu verilere göre, her yıl doğum yapan 342 bin Kürt kadının 206 bini doğum öncesi bakım alamıyor. Geri kalan kadınların ise sadece 44 bini kamu sağlık olanaklarından yararlanabiliyor. Doğum öncesi bakım alamayan kadınların beşte biri buna gerekçe olarak maddi yetersizlikleri gösteriyor. Bu oran anadili Türkçe olan kadınlarda 8,5'e düşüyor.

Doğumun sağlıksız koşullarda yapılmasının da Türkiye'deki bebek ölümlerinin en önemli nedenlerinden olduğu ifade edilen raporda, anadili Kürtçe olan kadınların yaklaşık yarısının sağlıksız koşullarda doğum yaptığı dile getiriliyor. 206 bin Kürt kadının doğum öncesi bakım alamadığı, 170 bin Kürt kadınının ise doğum yapma açısından kesin risk altında olduğu kaydedilen raporda, her 3 Kürt kadınından 2'sinin ve doğuracakları çocukların risk altında olduğuna dikkat çekiliyor".[22]

* "Emniyet'in verilerine göre, son 5 yılda töre ve namus gerekçesiyle işlenen suçların 109'u kan davası, 33'ü kız alıp verme, 318'i aile içi uyuşmazlık, 95'i cinsel taciz, 159'u yasak ilişki, 36'sı tecavüz, 322'si de namus gerekçesiyle gerçekleştirildi. 15 ilde hiç suç işlenmedi. Ancak bu sonucun, bu illerde töre suçlarının işlenmediğini göstermediği, aksine suçların aileler arasında kaldığı bildirildi".[23]

---

[22] Özgül Yıldızer, "Bölgede Her Üç Kadından İkisi Büyük Risk Altında!", Evrensel, 14 Ocak 2006, s.7.

[23] Emine Kaplan, "5 Yıl İçinde 1091 Töre Suçu", Cumhuriyet, 30 Aralık 2005, s.6.

* "Türkiye'de çalışma yaşındaki kadınların yalnızca %25'i çalışabiliyor. Türkiye bu oranla, kadın çalışan oranının ortalama %56 olduğu OECD ülkeleri içinde son sıralarda yer alıyor. Kadınların işgücüne katılma oranı 1990'da %34,1'den ekonomik krizin de etkisiyle 2002'de 26,9'a, 2004'te ise %25,4'e gerildi".[24]

* "DİSK'in araştırmasına göre, Türkiye'de kadınların %70'i kendisini "ev kadını" olarak görüyor. İşgücüne dâhil olmayan her üç kişiden ikisi kadın".[25]

Bu denli 'yücelik' fazla mı geldi? O zaman son bir örnekle 'kadınlık dünyası'ndaki turumuzu tamamlayalım:

* "Uluslararası Göç Örgütü (IOM) '2005: Türkiye, İnsan Ticareti ve Eğilimler' raporuna göre; Türkiye'de insan ticaretinden 3,6 milyar dolarlık yasadışı gelir elde ediliyor. Ticaretin merkezi İstanbul ve Antalya. IOM'un dün yayımlanan raporunda 2005 yılında Türkiye'de 243, Türkiye'den ülkelerine geri gönderilmiş 226 kadın tespit edildiği belirtilerek bu mağdurlarla ilgili şu bulgulara yer verildi: Türkiye'de insan ticaretine mağdur olan kadınlar Ukrayna (%31), Moldova (%29), Rusya (%13), Kırgızistan (%8), Romanya (%5), Özbekistan'dan (%5) geliyordu.

İnsan tacirlerinin tuzağına düşen kadınlar günde 15-30 kez cinsel ilişkiye girmek zorunda bırakılıyor ve kendisini çalıştıranlara günde yaklaşık 2 bin 250 dolar, bir yılda da 765 bin dolar para kazandırıyor".[26]

***

Evet, "kadınların, hele ki anaların yeri başımızın üzerindedir".

Evet, "cennet anaların ayağı altındadır".

---

[24] Ayşe Sayın, "Kadınlar Zorla Eve Döndü", Cumhuriyet, 22 Ocak 2006, s.4.
[25] "Kadınlar İşgücünün Dışında", Cumhuriyet, 4 Ocak 2006, s.7.
[26] "Köle Pazarı Para Basıyor", Radikal, 1 Şubat 2006, s.3.

Ama onlar cenneti bekleyedururken (çoğu tedavi edilebilir hastalıktan, yoksulluktan, açlıktan, dayaktan, doğum sırasındaki önlenebilir komplikasyonlardan, AIDS'den, töre/namus cinayetlerinden... kısa sürede kavuşacaktır ona nasıl olsa), bu dünyada yaşamlarını cehenneme çevirmek üzere elinizden geleni ardınıza koymayın. Vurun, dövün, tecavüz edin, bedenlerini pazarlayın,[27] satın alın, aç-işsiz-eğitimsiz bırakın, öldürün...

Ya da sadece tüm bunlara seyirci kalın.

Sonra da gidin öpün analarınızın elini...

Parlak nutuklar çekin, 'yeni dünya düzeni'nizde kadınların eşitliğinin bir sorun olmaktan çıktığına dair. 'Üçüncü Dünya' kadınlarını kurtarmak için mikrokredi, 'toplumsal sermayeyi güçlendirme' vb. 'dâhiyane' projeler geliştirin...

Alay edin kadınlarla...

Ama unutmayın, '*sacer=kutsallık*' hem mübarek olandır, hem de lanetli. Hem kutlu olandır, hem de tehlikeli. Gün gelir, kavurur, yakar, yıkar ortalığı.

Latin Amerikalı, Iraklı, Nepalli ve dünyanın her yerinde başkaldıran kadınlar toplumsal değişiklik taleplerine, kadınlık durumlarına isyanı da eklerken, bunun alametlerini sergiliyorlar...

---

[27] Duymamış olamazsınız: "Afrika ülkesi Liberya'da yaşları 8 ila 18 arasında değişen kız çocuklarının BM askerleri, yardım kuruluşları ve hükümet çalışanlarınca tacize uğradıkları ortaya çıktı. Merkezi Londra'da bulunan "Save the Children" adlı örgütün raporuna göre 8-18 yaş arasındaki kızlar BM askerleri ve yerel ya da uluslararası kuruluş çalışanları tarafından 'yiyecek karşılığı cinsel ilişki kurmaya' zorlandılar. (...) Bölgedeki kızların yarısından fazlasının tacize uğradığı belirtilen raporda, 8-18 yaş arası kızların bazılarının ise işadamlarına satıldığı kaydedildi" ("Yardım Karşılığı Cinsel Taciz", Evrensel, 10 Mayıs 2006, s. 11).

GÖZALTINDA TACİZ / TECAVÜZ

SİBEL ÖZBUDUN

"Buğday kokan çocukları unutma sakın!
Tarih kokan duvarları unutma sakın!"[1]

'Gözaltında Taciz/Tecavüz' kadınların her gün yüz yüze olduğu aşağılanma ve şiddetin, denilebilir ki 'damıtılmış' hâli. Gerçekten de, İşkenceci'nin konusunda eğitilmiş, profesyonel bir unsur olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ben gözaltındaki kadınlara taciz/tecavüzün kendiliğinden ya da rastlantısal, hatta 'eril içgüdülerden kaynaklanan' bir fiilden çok, bilinçli, amaçlı, kadın bireyin kişiliğini, özgüvenini, direncini, insanlık bilincini kırmaya, sıfırlamaya yönelik bir 'program' olduğunu düşünüyorum. İşkencecinin 'devlet memuru', üstelik de 'kayırılan', giderek 'teşvik edilen' kadrolu bir 'devlet memuru' olduğunu düşündüğünüzde, gözaltına alınan kadınların önemli bir bölümünün cinsel taciz, tecavüz tehdidi, girişimi, hatta fiiline maruz kalışı, bir bakıma devletin 'kadına bakışı'nı yansıtmakta.

Bilindiği üzere, Türk ceza yasalarında cinsel şiddet, kadının kişiliği, örneğin şahıslar aleyhine değil, 'adabı umumiye ve aile nizamı' aleyhine suçlardan sayılmaktadır. TCK 8. babı bu türden suçları düzenlemektedir ve bu babın 1. faslı (414.-428. maddeler) 'Cebren ırza geçen, küçükleri baştan çıkartan ve iffete taarruz edenler'e yönelik yaptırımları düzenler. Bu bir 'devlet mantığı'nın göstergesidir; kadın(lar)ın taciz/tecavüz vb. maruz kalması, kamu adabı ve aile düzenine karşı işlenmiş bir 'suç'tur, devletin gözünde.

---

[1] Otto D'Sola.

Pekâlâ, cinsel şiddete uğraması kamu adabı ve aile düzenine 'halel' getirmeyecek kadınlar söz konusu olduğunda ne olur? Bildiğiniz gibi, yakın zaman öncesine kadar cinsel şiddete maruz kalan kişi 'fahişe' ise, ceza yasaları cezada indirim öngörmekteydi. Yasalarımız aile içi şiddete, tecavüze karşı hâlâ kördür. 'Tahrik', (örneğin kadının giyimi, davranışları, dul, boşanmış oluşu, çevresinde 'serbest hareketli' olarak tanınması vb.) ceza indirimine gerekçe sayılmaktadır. Yani kadın, 'aile nizamı'nı korumaya yönelik önlemlerden nasibini almak istiyorsa, ayağını denk almak, bu 'nizam'a uygun davranmak zorundadır.

Bu mantığa göre, 'gözaltındaki kadın' da, cinsel şiddete maruz kalması 'aile düzeni ya da kamu adabını rencide etmeyecek' kadınlar arasındadır; o 'suçlu'dur, 'anarşist'tir, 'bölücü'dür, 'yıkıcı'dır ya da 'hırsız'dır, 'yankesici'dir vb... Her durumda, Türk toplumunun temelini teşkil eden 'kutsal aile nizamı'nın dışına düşmüş bir kadındır... (Siz hiç işkence yaptığı kadına, 'bacım' diye seslenen bir işkenceci duydunuz mu?)

Bu zihniyet, 'Vurun kahpeye!' mantığının devlet eliyle sürdürülmesinden başka bir şey değildir. Gözaltında cinsel taciz ya da tecavüz, devletin kadın bedenini işgal edilebilecek bir coğrafya parçası, bir psikolojik savaş alanı olarak gördüğünün resmidir. Ve tekrar ediyorum; kadınları: 1) Korunması gereken iffetli aile kadınları; 2) Kutsal aile düzeninin dışındaki, her türlü uygulamanın mubah olacağı 'düşkünler' olarak sınıflandıran anlayışın resmi tescilidir.

Cinsel işkencenin 'tezgâhtan' geçmiş geçmemiş tüm kadınlara yönelik bilinçli ve sistemli bir 'eril' Devlet aşağılamasıdır...

10 Nisan 2000.

DEMOGOJİNİN SINIRI YOK (MU?)*

SİBEL ÖZBUDUN

"Boş çuval dik durmaz."[1]

"Boş teneke çok tıngırdar."[2]

TÜBİTAK'ın yayınladığı *Bilim ve Teknik* dergisinin Mayıs 2004 tarihli 438 sayısında ilginç bir yazı yer alıyor.

Yazının 'ilginç'liği bildik sosyobiyolojik tezlerin bir tekrarı olmasından kaynaklanmıyor. Daha çok, 'bilimsel bulgular' kisvesiyle sıralanan kimi yakın dönem araştırma sonuçlarının içine yerleştirildiği söylem ilginç, ilginç olduğu kadar da demagojik. Öncelikle yazının başlığı: 'Doğada Haremlik-Selamlık'. Böylesi bir başlık aracılığıyla 'doğa', bir kez daha kültürel olarak fethediliyor: kadim Yakın Doğu toplumlarında görülen ve İslâm uygarlığının kimi temsilcileri tarafından tevarüs edilen kültürel bir kurum, 'haremlik-selamlık' tarafından. Başlık, okurlarda daha ilk anda ve kaçınılmaz olarak dişilerin ayrı, erkeklerin ayrı mekânlarda toplandığı ve dişilerin (belki de kastre erkekler tarafından) erişime ehliyetsiz erkeklerden korunduğu bir doğa imgesi uyandırıyor. İrkiliyorsunuz.

Ancak yazıyı okudukça, anlatılanların, başlığın çağrıştırdığından çok farklı olduğunu sezinliyorsunuz. Yazı, özetle, özellikle toynaklılar arasında yapılan son araştırmalara dayanarak, kimi kuş ve memeli türlerinde seksüel dimorfizm (cinsiyetler a-

---

* Bilim ve Gelecek, No:5, Temmuz 2004.

[1] G. Herbert.

[2] Anonim.

rasındaki boyut farklılıkları) arttıkça, cinsiyetler arasında enerji gereksinimi ve besin arama davranışındaki farklılıkların arttığını anlatmakta. Ancak seksüel diformizmin belirgin olduğu toynaklılarda dahi, dişilerle erkeklerin bir 'haremlik-selamlık' düzeni içinde yaşadığına ilişkin herhangi bir izlenim edinemiyorsunuz.

Diğer türlere gelince, albatroslarda ve bir yelkovan kuşu türünde dişilerle erkeklerin besinlerini farklı bölgelerde aradığını, erkek ve dişi zürafaların aynı ağacın farklı dallarından (boyları farklı olduğuna göre, normali bu olsa gerek) beslendiklerini, kahverengi yarasalarla uzunkulaklı yarasaların erkeklerinin besinlerini dağların yüksek bölgelerinde ararken dişilerin daha alçakları yeğlediğini, dişilerin kış uykusundan fazla haz etmediklerini, erkek ve dişi farelerin ana rahmindeyken ayrı taraflarda dizildiğini, şempanzelerdeyse çiftleşme dönemlerinde genç erkeklerin birlikte dişi arama davranışı gösterdiklerini öğreniyorsunuz örneğin. Ama yukarıda anılan vakalardan hiçbirinde, dişilerle erkekler arasında, başlığı haklı çıkartacak mekânsal bir ayrışmadan söz edilmiyor.

Ne ki yazı, ne denli popüler olursa olsun, bir bilim dergisinde sergilenmesi gereken bilimsel titizliğin gereklerini ve mantığı zorlayan bir sıçramayla, sözü insan davranışlarına getirerek, bu alanda cinsiyetler arasındaki davranış farklılıklarının ve cinsiyetlerin ayrı gruplaşma eğiliminin kültürel olduğu kadar, hatta ondan fazla, biyolojik/genetik yapılanışa bağlanabileceği hükmüyle -ve avcı-toplayıcılara dair grotesk bir teşhisle ["Erkekler kadınlardan daha fazla gereksinim duydukları kalorileri yiyecek toplamaya yardım ederek pekâlâ sağlayabilirler. Ama avlanarak kadınlara hava atmak daha çok işlerine geliyor. (!) Bu işte iyi olanlar, daha fazla sayıda 'eş'e, dolayısıyla da daha yüksek statüye sahip oluyorlar"(!)] sona eriyor. [Bu satırları yazan kişi avcı-toplayıcılarda temel toplumsal örgütleniş biçiminin tek-eşli çekirdek aile ile takım olduğundan, erkek çokeşliliğinin ise ağırlık-

lı olarak tarımcı (hortikültüralistler dâhil) toplumlarda ortaya çıktığı yolundaki antropolojik 'kaziye'den habersiz olmalı!]

Tartışma hattı bildik; mesaj ise vulger bir tarzda açık: Yakın Doğu, özellikle de İslâm toplumlarına atfedilen kültürel bir uygulamanın ('haremlik-selamlık' sistemi) doğada olduğu ve biyolojik-genetik olarak kodlandığı imasıyla ve kimi etholojik bulgulardan hüccet getirilerek meşrulaştırılması. Ancak sonsuz çeşitlilikte kültürel biçimlemeler alabilen, üstelik de durmaksızın değişen, dönüşen kadın-erkek ilişkilerinin böylesi bir indirgemecilikle, tek kalemde açıklama girişiminin abes olduğu, açık. İnsan toplumlarında kadınlık ver erkeklik, nicedir doğal-biyolojik faktörlere bağlı olarak değil, biyolojik farklılıkların 'toplumsal cinsiyet' (gender) denilen toplumsal-kültürel temelde yorumlanmasıyla (ve yeniden-yorumlanmasıyla) biçimlenen roller olarak tanımlanıyor ve böyle ele alınıyor -sosyal bilim literatüründe. Üstelik bu, insanların biyolojik olarak katılmadıkları birtakım davranış kalıplarını (örneğin din, ibadet gibi) nasıl olup da geliştirdiklerini anlamaya da. olanak sağlayan bir yaklaşım. Öyle ya, yazgımızı biyolojik yapılanışımızla sınırlasaydık, o zaman başka hiçbir türde rastlanmayan -ve herhâlde genetik yapılanışımızda da bulunmayan- Tanrı inancını da anlamlandırmamız ve de açıklayabilmemiz, olanaksız olurdu -en azından 'bilimsel' olarak!

Muhafazakâr çevrelerin yayınladıkları kadın-aile dergilerinde yer alması yadırganmayacak böylesi 'pseudo-bilimsel' bir yazının TÜBİTAK yayınında yer alması ise, işin trajik boyutunu oluşturmakta... Ne demeli, demagojinin sınırı yoktur!

BİR 'CUMHURİYET KADINI'NIN 8 MART GÜNCESİ'NDEN*

SİBEL ÖZBUDUN

"Kendini yalnız hisseden kimse için her yer çöldür."[1]

Sabah, her zaman olduğu gibi erken, ama her zamankinden daha heyecanlı kalktım. Hayır, bugün daireye gitmeyeceğim. Bugün, bizim, biz kadınların günü. (Sahi 8 Mart'ta ne olmuştu? Düşünüyorum, düşünüyorum, bir türlü bulamıyorum... Kadınlara seçme seçilme hakkının verildiği gün müydü? Yok, canım o 5 Aralık'tı. Medeni Kanun'un kabulü mü? O da değil. Galiba Birleşmiş Milletler'in ilan ettiği bir gündü. Bir gazetede okumuştum geçenlerde; Amerika'da kadın işçilerden, sosyalist kadınlardan falan bahsediyordu. Aman canım, ne olursa olsun; Cumhuriyet'in aydın, faziletli, mesuliyetine müdrik, idealist Türk kadınlarına, bizlere yakışıyor doğrusu. Bu 'bizim' günümüz...) Ankara'daki Atatürkçü kadınları yoğun bir gün bekliyor. Hazırlıklara haftalar önce başlamış, gecelere kadar uzayan toplantılar yapıp her şeyi en ince ayrıntısına kadar düşünüp planladık. Yüce Ata'nın huzuruna koyacağımız çelengi bile günler önce sipariş ettik. (Hatta çelenkteki karanfillerin rengini bile uzun uzun tartışmıştık. Hayır, kırmızı olmazdı; başka şeyler çağrıştırırdı. Neme lazım, sarı da uygun değildi. Beyazda karar kıldık. Ne de olsa, hem daha ağırbaşlı bir renk hem de iffetin sembolü...)

---

* Kurtuluş Dergisi, No:6, Mayıs 2000.

[1] A. Çehov.

Kahvaltılarını hazırlayıp Cenk'le Ülkü'yü uyandırdım. Giydirip okula gönderdim. Ülkü'nün dünden biraz ateşi vardı, hâlâ düşmemiş. Ama derslerinden geri kalmasın. Hem bırakacak kimse yok ki. Kocam hâlâ uyuyor. Sağolsun, emekli oldu olalı evde hiçbir şeye elini sürmüyor. Aman, benimki de lâf işte; sanki önceden sürer miydi? Tanrım, biz toplantı üzerine toplantı yaparken çamaşırlar dağ gibi yığılmış, dünyanın bulaşığı birikmiş. Çamaşırlar kolay, makineye atarım, öğlene biter, ütüsü yarına kalsın. Ya bulaşıklar... Canım şimdi bulaşıkları düşünecek zaman mı; bizim kızlarla 8.30'da buluşacağız. Hem zaten yarın 'kadın' gelecek, o yapıverir. Biraz dili uzun, ama neme lazım, işinden memnunum...

En sade ama en şık döpiyesimi giymeliyim bugün... Yeşil mi? Yok yeşil olmaz. Şu lacivert tayyör en iyisi. Hafif topuklu ayakkabılar... Rahat bir şeyler olmalı, ne de olsa onca yol yürüyeceğiz. Hafif bir makyaj... Güzel. Her şey kusursuz olmalı, bugün 'bizim' bayramımız... Saçımı da şöyle sade, vakur bir topuz yapayım...

Saat 9.30. Ata'nın huzurundayız... 30 kadar kadın kuruluşu. (Bize şimdilerde 'sivil toplum örgütü' diyorlar, ama benim dilim alışamadı. Canım, niye asker-sivil ayırımı yapılıyor ki? Hepimiz bu vatanın evlatları değil miyiz? Hepimiz onun uğruna seve seve canımızı vermez miyiz? Niye 'sivil' olalım ki?) Aramızda profesörler, avukatlar, eczacılar, öğretmenler, sanatçılar var. Hepsinin yüzleri aydınlık. Bakanımız Hasan Bey (Gemici) başımızda... Doğrusu biz kadınların yürüyüşüne başkanlık etmeyi kabul etmesi büyük incelik. Neyse, inşallah bir dahaki seneye bir kadın bakanımız olur da o başkanlık eder. Yine de neme lazım, Hasan Bey uygar biri... Bir de o takunyalılar düşünüyorum da...

Fazla kalabalık değiliz; ama kararlıyız; bu 8 Mart'ta da kararlılığımızı haykıracağız: Şeriat'a geçit yok! Ah Atam, bir doğrulup görebilsen, senin yıllar önce tutuşturduğun meşale artık bi-

zim ellerimizde. (Bir de şu yobaz takımı olmasa... Ah şu eğitimsizlik; ne demişler, cehalet bütün kötülüklerin anasıdır...)

Ne o? Birden ortalık karışıyor. Bir grup köylü kadın tören alanına girmek istiyor. Ürkmedim desem yalan olur: sakın PKK'lılar olmasın? Neyse, değilmiş; Bergamalı köylülermiş. Siyanür müydü neydi, işte onun için ortalığı velveleye veren kadınlar. İyi hoş da, canım, Ata'nın huzuruna da böyle şalvarla çıkılmaz ki... Genç zabitler, çakı gibi çocuklar, onları engelleyip dışarı çıkartıyor. Zaten paşamız akşam açıklama yapacak: 'Anıtkabir, arzu edildiği zaman ve hiçbir koordine yapılmaksızın icra edilecek yer değildir' diye. Doğruya doğru, köylerinde istedikleri gibi dolaşsınlar, ama burası başkent. Hem de Anıtkabir'de... İnsan daha 'çağdaş' görüntüler özlüyor... Ah, cahillik...

Tören bitti. Başkanımız Anıtkabir defterine doğrusu çok güzel şeyler yazdı. Bir kez daha Yüce Ata'nın huzurunda, O'nun bize armağan ettiği Cumhuriyet'e sahip çıkacağımıza, karanlığa, yobazlığa geçit vermeyeceğimize ant içtik...

Sonra otobüslere bindik. Sincan'a gidiyoruz. Biliyorsunuz, geçtiğimiz yıllarda Şeriatçılar orada bir gövde gösterisi yapmışlardı da kahraman ordumuz tankları Sincan'dan geçirmişti. Bizler de ikinci bir 'vaka-i hayriye' olarak gördüğümüz 28 Şubat'a sahip çıktığımızı göstermek için Sincan'da yürüyeceğiz...

Pankartlarımızı açıp yürüyüşe geçtik. Pankartlarda duygularımızı dile getirmiştik: 'Kadınlarımız yüzlerini örtmesinler ki dünyayı görebilsinler', 'Gericiliğe, din istismarına hayır', 'Kadınlar uyanınız, karanlık sizi esir almak istiyor'...

Hep bir ağızdan 'Dağ başını duman almış'ı söylüyoruz. Tıpkı Gazi'nin sık sık yaptığı gibi. Sonra 10. Yıl Marşı, bir de Cumhuriyet Marşı (ne yalan söyleyeyim, ben bu marşı bir türlü öğrenemedim. Yaşıtlarımın çoğu da öyle. Nasıl demeli, fazla 'sofistike'... Marş dediğin, sade olur, kolay ezberlenir, bir ağızdan coşkuyla, kolayca söylenir. Bunu söylerken herkes detone

oluyor; ortaya bir kakofoni çıkıyor. Tanrı bestecisine selamet versin, ama en azından 100. yıl marşı için daha sade, daha coşkulu bir şeyler bestelemeliler. Dur, aklımda kalsın, bunu CSO'daki ahbaplarıma söyleyeyim...)

Bir ara kortejden sloganlar yükselmeye başladı. Baktım, Refah Partisi binasının önünden geçiyormuşuz. Ben de bağırmaya başladım (oysa bağırmaya hiç alışık değilim. Tanrı rahmet eylesin, babacığım 'Kadınlar sesini yükseltmemeli' derdi. Aydın bir adamdı, ama ne de olsa erkekti işte. Zavallı anneciğime az mı çektirmişti... Sahi, Ülkü'nün ateşi düştü mü acaba? Bir telefon edebilsem... Hay Allah, neyse, şimdi haykıralım:) 'Tür-kiy-ye la-ik-tir, laik ka-la-cak!' 'Şe-ri-a-ta ge-çit yok, Ay-dın-lık Türkiy-ye!' 'Ka-dı-nız, güç-lü-yüz, A-ta-türk-çüü-yüz!' Partinin pencereleri sımsıkı kapalı. Ama eminim içeriden bizi, biz cumhuriyet kadınlarını izleyip kafalarından bir sürü karanlık düşünce geçiriyorlar. Neyse ki şanlı ordumuz var; hem şeriatçılara hem de bölücülere karşı tek güvencemiz.

İyice yorulduk, ama yürüyüş de sona erdi galiba. AKM'nin önündeyiz. İçeride tören yapılacak. Hasan Bey bir konuşma yapacak. Gururumuz, kadın milletvekillerimiz de oradalar; DSP'den Esvet Hanım, Sebahat Hanım gelmişler. Sonra eski içişleri bakanımız, Meral Hanım da orada. Hep bir ağızdan, coşkuyla, 10. Yıl Marşı'nı bir kez daha okuyacağız. Sonra da dağılacağız. Ama gün bitmedi: öğleden sonra bir panele gidiyorum, Yekta Güngör Bey'le Vural Bey Atatürk Türkiyesi'nde kadın haklarını anlatacaklar. Sonra kadın sanatçılarımızın sergisini gezeceğiz. Akşama da resepsiyon var. Bugün yorucu, ama tatlı bir heyecanla dolu bir gün... Yüreğimde bir iyimserlik, bir coşku... Cumhuriyet Türkiyesi'nde kadın olmak ne kadar güzel! (Sahi, bir ara markete uğrayıp alışveriş de yapmalı, evde yiyecek bir şey kalmamıştı...)

***

Evet, 2000'in 8 Mart'ı da, Türkiye'de (Diyarbakır hariç. Orada kutlamalar yine yasaktı) bir yandan 'Laikliğin kadınlar için ne denli önemli olduğu'nun altını bir kez daha çizme fırsatını değerlendirmezlik etmeyen 'resmî' erkek ve kadınlar, bir yandan da 'eşitlik, özgürlük, barış' talepleriyle sokaklara dökülen 'gayrı resmi' kadınlar tarafından kutlandı.

Kim bilir, belki bunlar olurken, Adana'da belki, kayıplara karışan kızı Sultan'ın PKK'ye katıldığından kuşkulandığı 50 yaşındaki K.Ö.'nün evini 'Terörle Mücadeleden' olduklarını söyleyen elleri kalaşnikoflu siviller bir kez daha basıyor, gözaltında bedeninde yine sigaralar söndürüyor, yine boğazını sıkıyor, cinsel organına cop sokuyordu.

Kim bilir, belki bunlar olurken, bir başka Asiye Güzel, bir başka Şeyda Gergin, bir başka Muhabbet Kurt, bir başka Remziye Dinç... Gözaltında ya da kaçırılarak türlü işkencelerle tecavüze uğruyordu.[2] Yalnızca 'basit sopalarla'...

Kim bilir, belki bunlar olurken, Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun 12 üyesi, yıllarca babası tarafından tecavüz edilen 14 yaşındaki kız çocuğu için, 'Canım, kız da sesini çıkartmamış, belli ki bu işe o da razı' deyip tecavüzcü babaya ceza indirimi istiyordu.[3]

Kim bilir, belki bunlar olurken, bir kadın, binlerce, on binlerce kadının, evlerinde dudakları patlatılıyor, gözleri morartılıyordu.[4]

Kim bilir, bunlar olurken...

---

[2] K.Ö.'nün, Asiye Güzel'in, Şeyda Gergin'in, Muhabbet Kurt'un, Remziye Dinç'im... öyküleri için bkz. Celal Başlangıç, "Kadına 'basit' bir sopa!", Radikal, 11 Mart 2000, *Radikal*, s.19.

[3] Bkz. *Radikal*, 20 Mart 2000.

[4] Türkiye, %58 oranıyla kadına yönelik aile-içi şiddette dünya birincisi! The Washington Post'un haberinden aktaran, ATV ana haber bülteni, 20 Mart 2000. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün açıklamalarına göre bu oran, varoşlarda %97'ye çıkmakta (Melda Yücel, "Senede Bir Gün", *Yeni Binyıl*, 8 Mart 2000, s.12).

Kesin olan bir şey var: bunlar olurken, Türkiye'de yetişkin kadın nüfusunun %27,6'sı okur-yazar değildi: Yani 6,8 milyon kadın. Yani İsrail ya da Danimarka nüfusunun 1,5 katı![5]

Yine kesin olan bir şey: Türkiye'de çalışan 6,5 milyon kadının 5 milyonu tarımda, yani ücretsiz aile işçisi olarak, yani boğaz tokluğuna çalışmaktaydı. Tarımda her yüz erkeğe karşılık 109 kadın çalışırken, kentlerde, yani hizmet sektöründe bu oran çalışan her 100 erkeğe karşılık 14 kadına düşmekteydi. Yönetici kademelerde her 100 erkeğe karşı 3 kadın bulunuyordu. Kadın patronların erkeklere oranı ise 100:2'ydi.[6] Türkiye'de lise ve üstü eğitimli kadınların %39,6'sı işsizdi.

Toplam 5 milyon sigortalının yalnızca 600 bini, yani %12'si kadındı.

Ve Türkiye'de kadınların Meclis'te temsil oranı, %2,4'ü geçmiyordu. Yani Uganda'daki oranın yedide, Mozambik'tekinin ise onda biri...[7]

Evet, 'Cumhuriyet Kadınları' Sincan'da marşlar söyleyerek yürürken durum böyleydi.

Kadınların sorunları, '8 Mart'tan 8 Mart'a' hatırlanıp, ondan sonra bir sonraki yılın 'kutlamaları'na dek arşivlere kaldırıldığı sürece, böyle kalmaya da devam edecek.

Bunu değiştirme mücadelesi, biz 'gayrı resmi' kadın ve erkeklere düşüyor. Kadının kurtuluşunun yoksulu daha yoksul, güçsüzü daha güçsüz kılan, devasa eşitsizlik makinesi küresel kapitalizme karşı savaşımda biçimleneceğini bir an olsun aklından çıkarmayan, 'Ekmek, Gül ve Hürriyet Günleri' düşümüze ve mücadelemize...

---

[5] H. Uluğbay, "Dünya Kadınlar Günü", *Milliyet*, 6 Mart 2000, s.16.
[6] "Küresel Eşitsizlikte Kadın", *Cumhuriyet*, 9 Mart 2000, s.9.
[7] Melda Yücel, "Senede Bir Gün", *Yeni Binyıl*, 8 Mart 2000, s.12.

BİR 8 MART DAHA VE DURUM(UMUZ)*

SİBEL ÖZBUDUN

"Dünyada en çok tahakkuk eden kehanet insanların kendileri hakkındaki olumlu veya olumsuz kehanetleridir. 'Ben yapamam' diyen insan yapamaz."[1]

2000'li yılların başlarında Türkiyeli kadınların elinde azımsanmayacak bir deneyim birikimi oluştu. Cumhuriyet rejimiyle tüm haklarına kavuştukları ve eşit yurttaşlar olarak uygarlaşma sürecine katıldıkları varsayılan kadınlar, kısa sürede eskiden devrolan sorunlarının yanı sıra yeni açmazlarla karşı karşıya kaldıklarını gördüler. Cumhuriyet rejimi 'çağdaşlaştırdığını' öne sürdüğü kadınların büyük çoğunluğunun iktisadî, toplumsal ve siyasal yaşama katılmalarını sağlayacak toplumsal mekanizmaları yaratma yönünde hemen hiçbir girişimde bulunmamıştı. Yeni rejimin nimetlerinden yararlandırılarak 'meslek kadını' kılınan az sayıda kadın (büyük kentlerde yaşayan üst ve orta sınıf kadınları) ise, geleneksel rolleriyle 'çağdaşlık imgesi'nin gereklerini yerine getirme zorunluluğu arasında sıkışmış durumdaydı.

Kırsaldan büyük kentlere göçün başladığı 1950'ler, 'çağdaşlık vitrinindeki' görüntülerin cilasının dökülmeye başladığı bir dönüm noktası oldu aynı zamanda. Kent varoşlarını dolduran vasıfsız ve kökünü/kimliğini yitirmiş kadın yığınları ülke kadın nüfusu için en geçerli mesleği oluşturan 'ev kadınları' saflarını doldururken kentlerde, dönüşüm dinamiğini oluşturabilecek 'iş-

* Agora Dergisi, Mart 2000, No:3.

[1] Anonim.

çi/çalışan kadınlar' her dönem küçük bir azınlık olmanın ötesine geçemedi. Sınaî yatırımların giderek azaldığı, işsizliğin hızla arttığı, Kürt bölgelerindeki köy boşaltmaların rutinleşmesi sonucu büyük kentlere göç akınının yoğunlaşarak sürdüğü günümüz Türkiyesi'nde manzara, kadınlar açısından fazla değişmiş değildir; aksine vahimleşerek sürmektedir.

Kadın hareketi ya da kadınlar açısından son on yılın gelişmeleri değerlendirildiğinde, ortaya çıkan tablonun iç açıcı olduğunu söylemek gerçekten de pek mümkün gözükmüyor. Küreselleşme sürecine eklemlenmeye çabalayan Türkiye'de emekçilere dayatılan özelleştirmeler ve 'toplumsal'ın yitimi, kadının (zaten pek parlak olmayan) toplumsal konumuna doğrudan bir saldırı niteliğini taşımaktadır. Çünkü kadının çalışma yaşamına ve/veya siyasete katılımı, ailenin ve özellikle de çocukların yükünün tümüyle onun sırtına yüklenmesinin önüne geçecek ek destek mekanizmalarını gerektiren bir hedeftir. Bu nedenle, sosyal bütçeden yapılan her kesinti, öncelikle kadını vurmaktadır. Öte yandan özelleştirme sürecinin olmazsa olmazı işten çıkartmalar ya da esnek işgücü gibi uygulamalar da, kadınların işten ilk çıkartılanlar olduğu göz önünde bulundurulduğunda, toptan gelir yitimi ya da ücretlerin asgarî düzeye çekilmesi, iş güvencesinin ortadan kaldırılması, sendikasızlaş(tır)ma vb. nedenlerle, ilk elde kadını etkileyen olumsuzluklardır.

1980'lerin 'kadın hareketliliği'nden (buna 'kadın hareketi' demeye doğrusu dilim varmıyor) üniversitelerdeki kadın araştırmaları kürsüleri ve çoğu belediyelerin insafına kalmış birkaç kadın sığınma evinden başkaca bir şey kalmadı (Nitekim bağımsız kalma kararlılığında ısrar eden Mor Çatı Kadın Sığınma Evi, geçtiğimiz günlerde parasızlık nedeniyle kapandı). Feminist hareketliliğin, kendi kurumlarını yaratamadan sönümlendiğini söyleyebiliriz.

Buna karşılık, düzen-içi kılınmış, radikalliği törpülenmiş genel bir kadın söyleminin yaygınlaştığı gözlemleniyor; özellikle

kentli, iyi eğitim görmüş, meslek sahibi, yani toplumsal avantajlara sahip kadınlar arasında... Lüks baskılı, parlak kâğıtlı, albenili, ama 1980'lerin sivriliğini yitirmiş, kadın(lar)a "unutma ki sen her şeyden önce dişisin; bedeninle barış, güzel, alımlı, bakımlı, zeki, gözü kara ol; erkeklerle kıran kırana rekabet edebilir, en üst basamaklara kadar tırmanabilirsin. Altta kalanın canı çıksın..." mesajını veren kadın dergilerinde pompalanan bu 'Süper Kadın' söylemi 1980'li yıllarda Türkiye'de boy veren radikal feminist 'düş'leri ustalıkla tersine çeviriyor, 'kız kardeşlik' ütopyasının temellerini dinamitleyerek, 'Kadın Özgürlüğü'nü neo-liberal kapitalizmin vitrininin bir 'süs'ü hâline getiriyor.

Kadın söyleminin siyasallaştırılmasına cevaz, dahası destek verilen tek alan ise, kadınlara çıkartılan, MGK'nın yönlendirdiği İslâmcı-laik eksenindeki saflaşmaya taraf olma çağrısı. 8 Mart'larda, barış yürüyüşlerinde, öğrenci gösterilerinde, nükleer protestolarda saçlarından sürüklenerek gözaltına alınan, cinsel ağırlıklı işkencelere maruz kalan kadınlar, iş 'Şeriat'ı protesto gösterileri'ne geldiğinde, adeta arkalarından itiliyor sokaklara.

Yani 1980'li yılların radikal/sosyalist/marksist ezcümle feminizmleri 2000'lere doğru yerlerini, kadını 'dişiliğini fazla, daha fazla tüketerek kurgulayabileceği'ne inandırmaya çalışan 'Sermaye feminizmi' ile onu 'Şeriat'a karşı mücadelede stratejik malzeme' olarak gören 'Resmî feminizm'e terk ederek geriye çekildi. Buna koşut olarak, son dönemlerde 'kadın özgürlüğü' kavramı, kendi bağlamı dışında bir simgesellik yüklendi. Bu durumun ise tartışmalara taraf kadınlara -ister İslâmcı söylemin etki alanında olsunlar, ister laik, ister neo-liberal- fazla bir şey kazandıracağı inancında değilim. Sonuç olarak, kadın bedeni, Türkiye'de pay kavgasındaki iki büyük sermaye kesimi, 'Batıcı' finans kapitalle Arap sermayesi desteğiyle palazlanan 'Anadolu Kaplanları' arasındaki savaşın meydanı durumundadır. Denebilir ki Türkiye'de yüzyıllık 'çağdaşlık/gelenekçilik' kavgasında ka-

dın her iki kesim için de önemli bir simgedir ve bundan öte bir anlam ve değer taşımamaktadır.

Hayatı geleneksel, ataerkil değerlerle tüketim toplumun saldırganlığı arasında sıkışıp kalan büyük kadın çoğunluğu ise, dayanılmaz hâle gelen geçim sıkıntısı çarkının dişlileri arasında, sürdürmeye çalışmaktadır yaşamını. Feminizmin ne resmisine, ne neo-liberaline, ne İslâmî'sine ne de radikaline fazla kafa yormadan... Ve iktisadî sıkışmanın yarattığı toplumsal cinnetin ilk kurbanları arasındadır genellikle. Dayak, cinsel taciz ve namus cinayetleri Türkiyeli kadının gündelik karabasanıdır.

Ancak, toplumda gerçek bir kadın özgürlüğü yönelişinin ipuçları da yok değil. Toplumsal mücadelelere katılan ve bu süreçte cinsel kimliklerini de vurgulayan, mücadelelerine kendi özgürleşmelerinin de boyutunu taşıyan kadınları kastediyorum. Şimdilik pek su yüzüne çıkmasa da, sendikalarda, sosyalist partilerde, üniversite kantinlerinde, derneklerde, cezaevlerinde, dergi köşelerinde kadınlar, bir yandan özgül mücadelelerini sürdürürken bir yandan da kadın kimlikleriyle nasıl var olabileceklerini ve var kalabileceklerini tartışıyor, sorguluyorlar. Örneğin düne kadar evlerinden, mutfaklarından çıkmayan Cumartesi Anneleri, haksızlıklara direnirken, kadının kurtuluşu mücadelesinin de örneklerini oluşturuyorlar. Aynı durum, mücadeleden öğrenen Bergamalı kadınlar, aşiret çemberini kırmakta olan Kürt kadınları ve insanca yaşama hakkı için olduğu kadar ayırımcılığa karşı da mücadele veren kamu emekçisi kadınlar, 'özerk, demokratik, özgür üniversite' savaşımlarının gündemine 'genç kadın' olmanın sorunlarını, ayırımcılığa karşı mücadeleyi taşıyan öğrenci kadınlar için de geçerli.

Sanırım bu kadınların mücadeleleri, geçmişte yapageldiğimiz, 'Kadın-erkek el ele, özgürlüklere' ile 'Kadınlar vardır' sloganlarını çatıştırmanın anlamsızlığını hepimize gösterdi...

KADINLARIN 'VAADEDİLMİŞ TOPRAKLAR'I: ÜNİVERSİTELER*

SİBEL ÖZBUDUN

"Aradığını bilmeyen bulduğunu anlayamaz."[1]

Kabul etmek gerekir ki, belirli (ve zorlu) koşulları karşılayabilen, çok-engelli bir 'yarış'ı başarıyla sonuna erdirebilen kadınlar için 'Akademi', bir çeşit 'vaadedilmiş topraklar'ı simgeliyor. Son dönemlerde övgüyle söz edilir oldu: "Kadınların en başarılı olduğu alanlardan birisi de akademik görevlerdir. Profesörlerin beşte biri, doçentlerin ise üçte biri kadındır. Türk kadınının bu alanda bazı Batılı ülkelerin de önünde olduğu bilinmektedir".[2] Gerçekten de "bugün toplam akademisyenler içinde kadınların oranı, %27'dir"[3] ve diğer verilerle karşılaştırıldığında bu hiç de 'yabana atılır' bir oran değildir. Bir başka değerlendirmeyle, 'ilmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili diğer meslekler'de çalışan kadınların toplam kadın nüfusu içindeki oranı 1990 itibariyle %4,8'dir. (erkekler için bu oran: 5,9)[4]

Yetişkin kadın nüfusunun %27,6'sının, yani 6,8 milyon kadının okur-yazar olmadığı,[5] çalışan 6,5 milyon kadının 5 milyonu tarımda, ücretsiz aile işçisi olarak, yani boğaz tokluğuna

---

* Cemre Dergisi, Mayıs 2000.

[1] Ataullah İskenderi.

[2] Erol Tuncer, "Toplumsal ve siyasal yaşamda kadının yeri", *Radikal*, 11 Mart 2000; s.9.

[3] Aynur İlyasoğlu, "ÖES Akademik yaşamda kadınları tartışıyor –Sunuş tebliği", *ÖES Bülteni*, Şubat-Temmuz 1998, sayı 34/35, s.11.

[4] Kadın İstatistikleri, KSSGM web sayfasından alınmıştır.

[5] H. Uluğbay, "Dünya Kadınlar Günü", *Milliyet*, 6 Mart 2000, s.16.

çalıştığı, tarımda çalışan kadınların erkeklere oranı 100:109 iken, kentlerde, yani hizmet sektöründe bu oranın 100 erkeğe karşılık 14 kadına düştüğü, yönetici kademelerde her 100 erkeğe karşı 3 kadının bulunduğu, kadın patronların erkeklere oranının 100:2 olduğu,[6] lise ve üstü eğitimli kadınların %39,6'sını işsiz olduğu, toplam 5 milyon sigortalının yalnızca 600 binini, yani %12'sini kadınların oluşturduğu, kadınların Meclis'teki temsil oranının, %2,4'ü geçmediği, yani Uganda'daki oranın yedide, Mozambik'tekinin ise onda biri olduğu[7] bir ülkede kadınların bu 'parlak başarısı' gerçekten hiç de 'inandırıcı' durmuyor. İşin içinde bir 'bit yeniği' olmasın?

'Bit yeniği'ni bulmak için, iki noktaya bakmak gerek:

1) Pek çok Batılı kapitalist ülkede kadınların, bırakın 'öğretim elemanı' olmasını, üniversite öğrenimine hak kazanmak için uzun ve zorlu mücadeleler vermesi gerekmişken, Cumhuriyet kadınlarının akademik, teknik ve serbest meslekleri, bu uğurda fazla uğraş vermelerine gerek kalmaksızın önlerine açılmış bulmalarının gerisindeki nedenler nedir? Ve buna bağlı olarak, akademik-teknik mesleklere intisap etmelerine olanak sağlayan ayrıcalıkların (pozisyon ve para sahibi, 'modern', hoşgörülü ebeveynler, karısının alanında çalışmasına göz yuman, destekleyen bir koca, mesleğini sürdürmesine olanak sağlayacak bir gelir, çocuklarının bakımında kendisine destek olacak kişi ya da kurumlar –anne/kayınvalide, kreş-yuva, ücretli yardımcılar- vb.) sahibi kadınlar dahi, bu konumlarında ne gibi sorunlar yaşamışlardır ve hâlen yaşamaktadırlar?

2) Daha da önemlisi, geleneği bakımından ataerkil olan ve ataerkilliğin her an yeniden üretildiği[8] bir ülkede, kadınların ü-

---

[6] "Küresel Eşitsizlikte Kadın", *Cumhuriyet*, 9 Mart 2000, s.9.

[7] Melda Yücel, "Senede Bir Gün", *Yeni Binyıl*, 8 Mart 2000, s.12.

[8] Bkz. Sibel Özbudun, Temel Demirer, Yücel Demirer, *Kadın Yazıları*, Ütopya Yayınları, Ankara, 2000.

niversitelerde dikkate değer oranlarda bulunabilmesini mümkün kılan koşullar gerçekte nelerdir?

TÜRKİYE'DE 'DEVLET FEMİNİZMİ'

İlk soruya ilişkin sözü fazla uzatma gereğini duymuyorum. Türk 'modernleşmesi' ya da Kemalist model, sınırları kurucu irade tarafından belirlenmiş 'Kadın Hakları'nı Cumhuriyet'in temel dinamiklerinden biri kılarken, göz önünde bulundurduğu kadınların kendisi değil, 'Türk toplumunun (İslami) geleneklerinden kopartılışı'ydı. Bu bakımdan, Batı kapitalizminin gündemine yazılması uzun ve acılı mücadeleler gerektirmiş olan 'Kadın Hakları' sorunu, Türkiye'de, Cumhuriyet'in ilk beş-on yılında Devlet'i yöneten asker-sivil bürokratik elitin öngörüleri doğrultusunda 'çözümlenmiş', kadınlar, 'kâğıt üzerinde' eğitim, çalışma, meslek edinme, seçme-seçilme, medenî haklar vb.ne 'kavuşturulmuştur'. Kadın Hakları ajandası bu elitin nezdinde öylesine 'tamamlanmış' gözükmektedir ki, kadınlara seçme-seçilme haklarının verildiği 1934 yılından, kadın sorununun BM eliyle uluslararası gündeme taşındığı 1975'e dek, yani 40 yıl süreyle Türk siyasal eliti bir daha dönüp bu soruna eğilme gereğini hissetmemiştir. 1980'lerden itibaren de iş, kadınların gerçek yaşamda karşılaştıkları sorunların çözümüne katkıda bulunacak hukuksal çerçeveyi oluşturmaya geldiğinde, Türkiye'nin 'eril' siyasası ayak sürümektedir. Yakın geçmiş gazetelerine bir göz atın, 'Kadın Hakları' vurgusunun yine ve hâlâ, ağırlıklı olarak 'Şeriat'a karşı mücadele' bağlamında ve 'geri İslam ülkelerine göre ne kadar çağdaş, ne kadar ileride' olduğumuzu sergilemek üzere gündeme getirildiğini görürsünüz.

Cumhuriyet'le gelen haklardan yararlanabilen (ki bu kesim bu ülke kadınlarının çok sınırlı bir kesimidir: tüm kadın nüfusunun, 1990 yılı itibariyle %4,8'i) akademik-teknik-serbest meslek sahibi kadınlarına gelince... Hemcinslerinin büyük ço-

günluğundan daha 'şanslı' sayılsalar bile, kurucu irade tarafından gerçekte 'vitrin' olarak tasarlandıklarından, bir yandan ataerkilliği süregiden bir toplumun değerleriyle boğuşmak –ya da ona boyun eğmek- bir yandan da 'örnek kadınlar' olarak mesleklerini 'kusursuz' biçimde gerçekleştirmek gibi, zıt iki zorunluluk içinde yaşamlarını tükettikleri gözlemlenir. 'Mükemmel eşler, iffetli ve ağırbaşlı kadınlar, sevecen ve bilinçli analar, titiz, düzenli ev kadınları, aydın insanlar, sosyal ilişki uzmanları, bilinçli tüketiciler ve yetkin meslek insanları', yani 'süper-kadınlar' olarak rollerini yerine getirmeleri beklenmektedir onlardan ve bu 'süper-kadın' rol-modelleri, 'vazife'lerini yerine getirirken her türlü destek mekanizmasından yoksun bırakılmışlardır. Ne ev işlerinin, çocuk bakımının paylaşılması gerektiği yönünde bir bilinç uyandırmaya yönelik bir çaba göstermektedir sistem, ne de bu kadınlara çocukların bakımında destek olacak okul-öncesi ve okul-sonrası kurumlar, ev işleri yükünü onların sırtından alacak düzenekler tasarlanmıştır...

Sonuç mu? Akademisyen kadınlardan verelim: "(...) erkek akademisyenler içinde 'bekâr/dul' olanların toplam erkek akademisyenler içindeki oranı %1,9 iken, bu oran kadın akademisyenler için %39'dur. Üst düzey idari görevlerdeki kadın akademisyenlerin %29,8'i 'bekâr' iken, bu oran erkek akademisyenler için %3'tür. Erkek profesörler içinde 'bekâr' olanlar %4 iken, kadın profesörler için bu oran %22'dir. (...) Bir başka araştırmada da dekanlık görevinde bulunan kadın akademisyenlerin %72'sinin ev işlerini ücretli hizmetlilere devrettikleri belirtilmektedir".[9]

Bu verileri nasıl yorumlamalı? Öyle anlaşılıyor ki, 'sıcak aile yuvası' erkek akademisyenlerin meslekî yaşamı için önemli bir destek iken, kadınlarca bir 'köstek' olarak görülmektedir ve kadın akademisyenlerin önemli bir bölümü, mesleklerini uygula-

[9] Aynur İlyasoğlu, A.g.y.

yabilmek için 'yalnız' bir yaşamı seçmek zorunda hissetmektedirler kendilerini... İlyasoğlu'nun deyişiyle, "Bugünün koşullarında, gerek genelde toplumsal alanda, gerekse de üniversitelerde kadınların özellikle çocuk bakımı ile ilgili sorumluluklarına destek olacak hizmetler yeterince sağlanamamaktadır".[10]

ÜNİVERSİTENİN 'ÇÖKÜŞÜ'

Bilinen bir olgudur, bir sektör ne denli değersizleşirse o denli 'dişileşir'. Sanırım üniversitelerde kadın varlığının önemli bir nedenini bu durum oluşturmaktadır.

Türkiye'de üniversitelerin –kuşkusuz geçmişte de son derece yapay, zorlamalı olan- eski 'saygınlığı'ndan söz edilebilir mi?

Günümüzde öğretim elemanlarının ücretlerinin düşüklüğünden bizzat YÖK başkanı dâhil olmak üzere yakınmayan var mı?[11]

Ücretler bir yana, Meclis'te 'parmak kaldır/parmak indir' yöntemiyle kasabalara dahi kurulan 'taşra üniversiteleri' donanımsızlıkları, kadro yetersizlikleri, binasızlıkları, Türk-İslam sentezci öğretim elemanları, vb. ile bizatihi 'üniversite' kurumunu aşındıran bir kanserli ur gibi durmuyor mu?

Yapısal uyum programları kıskacındaki Türkiye'de yükseköğretime bütçeden ayrılan pay her yıl biraz daha budanmıyor mu?[12] OECD ülkelerinde yükseköğretimde öğrenci başına yılda

---

[10] A.g.y. Öte yandan, bazı üniversitelerin sahip olduğu "kreş, yuva, ilkokul vb." olanaklar, uygulamaya sokulan neo-liberal politikalar ve yükseköğretim bütçelerinin giderek budanması sonucu içine sürüklendikleri malî açmazları, kapılarını kendi (akademik-idarî) personellerinden önce "paralı özel müşterilere" açarak aşmaya çalışmaktadırlar.

[11] YÖK Başkanı Kemal Gürüz, Türkiye'de profesör maaşlarının 900 dolar olduğunu belirtip, "bu maaşla küresel dünyayla rekabet edebilecek yükseköğretimi götüremezsiniz" diyor. ("Üniversite paralı olmalı", *Cumhuriyet*, 9 Ekim 1999, s.20).

[12] "Ülkemizde GSMH içinde eğitim ve öğretime ayrılan pay %3'ün altındadır. Yükseköğretime ayrılan pay ise %1'in altındadır" (Prof. Kadir Erdin, "Önce Demokrasi Kültürü", söyleşiyi yapan Leyla Tavşanoğlu; *Cumhuriyet*, 6 Şubat 2000, s.12).

ortalama 10.444 dolar harcanırken Türkiye'de bu rakam 1998'de 2.002 dolardan 1999'da 1.886 dolara düşmedi mi?[13]

Yükseköğretim kalitesindeki düşüşe koşut olarak, üniversite mezunu işsizlerin oranı artmıyor mu?[14] Üniversite mezunları, çoğunlukla kendi vasıflarının çok altında işlerde çalışmaya razı değiller mi?

Ya da Ankara Üniversitesi rektörü Prof. Dr. Günal Akbay'ın dikkati çektiği üzere, ABD'de orta sıralardaki bir eyalet üniversitesinde dahi bilimsel araştırmalara yılda 10 milyon dolar kaynak ayrılırken, 'Türkiye'nin en köklü üniversitelerinde' bu rakam 500.000 doların altında değil mi?[15]

Üniversiteler 'Üniversite-Sanayi İşbirliği' sloganıyla sermayenin 'araştırma-geliştirme' kuruluşlarına dönüştürülmüyor, 'bilimsel' araştırma konularını, kaynak yaratma kaygısıyla piyasanın siparişlerine göre saptamıyor mu?

Evet, 'kamu yararına' ayrılan kaynakların her yıl biraz daha budanması, popülist siyasetlerin baskısıyla şişirilen üniversiteleri ve üniversitelerin üretimini (bilim ve eğitim) giderek 'metalaşmakta', 'değersizleştirmekte'. Üniversite mensupları da, düşük ücretleri, 'yarım-gün' uygulamaları, sözleşme baskıları, YÖK'e bağlanan kadroları vb. ile giderek 'serbest, yüzer-gezer işgücüne' dönüşmekte.

Sanırım kadınlara üniversite kapılarını açan tam da bu gelişme oldu. Akademi, 'esnek zaman' olanaklarıyla kadınlar için gerçekten de 'cazip' bir meslek olarak ortaya çıkıyor. Kadın akademisyenler, (akademik çalışmalara ayıracakları zamandan fe-

---

[13] Malezya'da ise bu rakam 11.016 dolardır. Bkz. "Üniversiteler Fakirleşiyor", *Yeni Binyıl*, 10 Nisan 2000, s.24.

[14] "DİE verilerine göre, 1991-97 döneminde, işsiz üniversite mezunlarının sayısı %32,4, meslek lisesi mezunlarının sayısı %57 artarken, okuryazar olmayan işsizlerin sayısı %56,4 gerilemiş durumda. (...) Bu dönemde 71 bin olan üniversite mezunu işsiz sayısı, %32,4'lük artışla 94 bine yükselmiş. Üniversite mezunu işsizlerin toplam işsizler içindeki payı da %4,3'ten 6,5'e çıkmış" ("Diploma Odağı", Şeref Oğuz, *Yeni Binyıl*, 5 Nisan 2000, s.6).

[15] Ersin Öngel, "Rektörler de reform istiyor", *Özgür Bakış*, 25 Ekim 1999, s.12.

dakârlık, dolayısıyla da meslekî yükselme imkânından feragat etmek pahasına) ev işlerine ve çocuklarına daha fazla zaman ayırabildikleri için bu 'mesleği' tercih ediyor. Alt (sözleşmeli statülü araştırma görevlisi) kadrolar genç kadınlarca doldurulurken,[16] 'zeki, başarılı' genç erkekler, 'proleterleşen' akademik alanı onlara terk edip daha 'muteber' mesleklere (mühendislik, bilişim teknolojisi, işletme, elektronik vb.) yönelmeyi yeğliyorlar.

Akademinin değer yitiminin bir başka göstergesi de, gerek yönetim katlarında gerekse toplumda düşüncelerinin, sözlerinin dikkate alınmayışıdır. Türkiye'nin yönelişinin tayininde üniversitelerden artık görüş istenmez –ve üniversiteler de görüş üretemez- olmuştur; usulen düzenlenen sempozyumlarda sunulan tebliğler ya da üniversitelerden istenen şu ya da bu konulu raporlar, çoğunlukla ilgili karar organında sümen altı edilmektedir. Üniversiteler giderek ya faaliyetlerini piyasa talepleri (siz bunu 'siparişleri' diye okuyun) doğrultusunda yönlendirmek ya da hiçbir toplumsal varlık göster(e)memek, toplumun kayıtsız kaldığı ve topluma kayıtsız birer fildişi kuleye dönüşmek ikilemiyle karşı karşıyadırlar. İşin acı tarafı, üniversite mensuplarının bu durumu sessizce kabullenişidir. Üniversite mensupları iki ana düstur doğrultusunda biçimlendirmektedirler yaşamlarını: 'Bana dokunmayan yılan bin yaşasın' ve 'Gemisini kurtaran kaptandır.' Buna göre içlerinden bazıları dört duvar arasında, ay sonunu nasıl getireceğinin, çektiği kredi faizlerini nasıl ödeyeceğinin hesaplarıyla, bezdirici ve rutin gündelik uğraşılarını sürdürürken, bir başka kesim de özel sektöre danışmanlık, vakıf üniversitelerinde kadro, siyanürlü altın aramaya olumlu ÇED raporu, hatta diş macunu reklâmları vb. ile sistemin kendilerine sunduğu olanakları değerlendirme çabasındadır.

---

[16] Araştırma Görevlileri Derneği Yönetim Kurulu üyesi Zeynep Güler, "toz almadan kırtasiye işlerine kadar her işi yapan araştırma görevlileri, sadece araştırma projelerinde kullanılmalı ve araştırma görevlilerinin akademik çalışmalarına yönelik uygun ortam sağlanmalıdır" diyor ("YÖK Yasası zarar veriyor", *Cumhuriyet*, 6 Kasım 1999, s.6).

Evet, bilim, Türkiye'nin iktisadî, siyasal, toplumsal yaşamından dışlanmıştır; değersizleşmiştir; 'out'tur; Turgut Özal'ın 'veciz' ifadesiyle, *'araştırma da ne imiş, bastırır parayı alırsınız!'*[17] Bilimin, bilimsel üretimin bu 'toplumsal' değersizleşmesi, kadın akademisyenlerin sayısındaki artışla koşut gitmektedir. Sevgi Yöney'in sözleriyle ifade edecek olursak: "Disiplinlere dağılım açısından da kadın öğretim üyeleri bazı alanlarda yoğunluk kazanıyorlar. Toplumsal bilimlerde %31,5, sağlık bilimlerinde %34,6'dır. (...) Bilimin dönüşümlerle ilişkisinde yaşanan değişimlere paralel olarak kadınların oranının da değişkenlik gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Geleneksel kadın alanı olarak düşünülen eğitim ya da sağlıkla ilgili disiplinler dışında, bir de toplumların iktidar yapıları içinde prestijli ya da daha az prestijli alanlara kadın katılımı konjonktürel olarak değişmektedir. Örneğin 'hukuk' ya da 'siyaset bilimi' gibi disiplinler, toplumsal dönüşümlerin gerçekleştiği dönemlerde, devlet ve iktidar olgularıyla daha doğrudan ilişkili olduklarından, toplumsal ve iktisadi prestiji yüksek alanlardır ve bu alanlarda kadınların varlık oranı çok düşüktür. Yine aynı dönemlerde matematik, doğa bilimleri çok fazla prestijli alanlar olmadıklarından, kadın oranı yüksek olabilmektedir. (...) Dolayısıyla patriyarkal kültür, böylesine içsel mekanizmalarla akademisyen kadını, zaten partime niteliği gösteren disiplinlere zorlamaktadır. Örneğin bu alanlar kimi zaman 'diş hekimliği' ya da 'eğitim fakülteleri' olabilmekte, kimi zaman da 'tıp fakülteleri, 'hukuk' ya da 'edebiyat fakülteleri' ağırlık kazanabilmektedir".[18]

Pekâlâ, akademik hiyerarşide alt basamaklarda bir kadın yığılması yaşanırken, üst basamaklara yükseldikçe manzara nasıl bir 'hâl' alır? Yukarıda da belirtildiği üzere, doçentler arasında 1/3 olan kadın oranı, 'profesörlük' basamağında 1/5'e düşmek-

---

[17] Aktaran Prof. Dr. Nihat G. Kınıkoğlu, "Uçak, Helikopter ve Tank İhalesi", *Cumhuriyet*, 12 Nisan 2000, s.2.

[18] Sevgi Yöney, "Bilimsel Üretim Sürecinde Cinsiyetçiliğe Dair Notlar", *ÖES Bülteni*, Şubat-Temmuz 1998, sayı 34/35, s.19.

tedir. Yönetsel görevlerde ise, durum daha da 'ilginç'tir: kadın dekanların oranı %3'ü aşamamaktadır; Türkiye'nin 71 üniversitesinden yalnızca 3'ünün rektörleri kadındır.[19] Yani kadınların 'vaadedilmiş topraklar'ı, üniversiteler, iş 'akçalı işleri' de içeren yönetime geldiğinde, kadınlara 'pek de' güvenmemektedir.[20]

***

Evet, Türkiye'de üniversite sistemi, şişkinleşirken işlevsizleşen yapısı, durmaksızın budanan bütçesi, deneme tahtasına dönüştürülen öğrenci alma ve akademik yükseltme sistemi, düşük ücretleri, donanım yetersizliği, siyasal müdahaleler ve kadrolaşma girişimleri, üniversiteyi tıknefes eden resmî ideoloji dayatmacılığı ve son olarak da bu alanda 'kâr kokusu' almaya başlayan özel sektörün müdahaleleri sonucu çöküyor. Ve çökerken de göreli olarak 'kadınlaşıyor'.

Kimse üniversitelerde artan kadın akademisyen sayısına bakıp da bunu 'Türkiye'de kadın hakları'nın eriştiği düzeyin göstergesi olarak sunmaya kalkışmasın. Kadınlar, çalışma yaşamına girdiklerinden beri yaptıklarını yapıyorlar yalnızca: ücret açısından çekiciliğini, toplumsal prestijini ve iktidar odaklarından biri olma özelliğini yitirdiği için erkekler tarafından terk edilen bir alanı dolduruyorlar...

---

[19] İşin ilginci, kadın rektörlerin üçü de devlet üniversitelerinde görev yapmaktadır; 18 vakıf üniversitesinde kadın rektör yoktur (Bkz: http://www.yok.gov.tr./univbil./rektorler.html).

[20] Hemen belirteyim, Yükseköğretim Yasası'na göre üniversite rektörleri, üç basamaklı, "tuhaf" bir işlem sonucunda "seçilmektedirler": öğretim üyelerinin katıldığı (yani öğretim, araştırma görevlilerinin ve tabii ki idari/teknik personel ile öğrencilerin dışlandığı) bir seçimde en fazla oy alan altı adaylık liste YÖK tarafından üç kişiye indirilerek (YÖK'ün bazen bu listeye daha düşük oy almış, hatta hiç oy almamış kişileri eklediği de olmuştur) Cumhurbaşkanı'na sunulmakta, Cumhurbaşkanı da bu üç kişiden "dilediğini" rektör atayabilmektedir.

KADIN VE AYDIN OLMAK*

SİBEL ÖZBUDUN

"Aydın, çabası hâkim sınıfça suç sayılan kimsedir..."[1]

Doğrusunu isterseniz, bu sempozyuma bu başlıkta bir tebliğ sunma fikri aklımda yoktu. Ama sempozyumun düzenlenmesinde yoğun çaba gösteren genç kadın arkadaşlardan birinin sorusu, öylesine yalın ve/fakat öylesine çarpıcıydı ki, ister istemez böyle bir bildiri çıktı ortaya. Soru, dediğim gibi, gayet yalın: 'Neden aydın kadınların sayısı bu kadar az?'

Doğrudur sevgili Eylem, 'aydın' olarak nitelenen kadınların sayısı hem dünyada hem de bu topraklarda pek az. Seni, beni, bizleri zaman zaman umutsuzluğa düşürecek kadar az...

Gel, dilersen bunun nedenlerini, yakın zaman önce başımdan geçen bir olayla araştırmaya başlayalım. Ancak hemen belirteyim, kendimi 'aydın'dan saydığımdan değil. Kişinin bu 'paye'yi kendisine atfetmesini yakışıksız bulmuşumdur öteden beri. Üstelik bence 'aydınlık' durumu, dünyayı süreğen bir anlama çabasının yanı sıra her türlü kurumsal ve ideolojik hegemonya karşısında ısrarlı, köktenci bir muhalif duruşu, yorulmayan bir eleştirelliği, zikzaklara, 'U-dönüşleri'ne izin vermeyen bir tutarlılık 'ethos'unu gerektirdiği için, sayıları sanıldığı kadar fazla değil. Ben, olsa olsa kendimi 'okur-yazar' olarak tanımlayabilirim. Ama yine de, aktaracağım olay, son derece anlamlı.

3-4 yıl kadar önce, Ege kıyılarında bir köyde, iki ay kadar süren bir araştırma yapmıştım. Araştırma MHP'nin 'şehitler e-

---

* *Demokratik Kadın Hareketi Bülteni*, No: 4, Ocak 2007.

[1] Jean Paul Sarte.

debiyatı'nın pek mevcut olmadığı, 'geleneksel' sayılan özelliklerden uzak, 'milliyetçi-mukaddesatçı' değerlere fazla prim vermeyen bir köyde, nasıl olup tutunabildiğine ilişkindi. Eşim Temel, çoğu görüşmelerde yanımda bulunmuş, zaman zaman 'eşraf' ve köylülerle yaptığımız söyleşilere de katılmıştı. Ama soruları soran, notları alan, bendim...

Sözü uzatmayalım, araştırma sonunda kitap olarak yayınlandı, görüşme yaptıklarıma da, teşekkür mahiyetinde birer adet gönderdik.

Ve günün birinde, mahallî gazetelerden birinde, bir yazı çıktı. Yazıyı MHP'nin eski ilçe başkanlarından biri kaleme almıştı ve aynen şöyle başlıyordu:

"Köydeki arkadaş heyecanla önüme gelerek: 'Hocam duydun mu, Temel bir kitap yazmış'. Ben de Temel mi? Hangi Temel diye sorunca 'Kim olacak Sakallı Temel, köyde sakallı Temel veya sadece Sakallı diye bilinir de'. (...) Birkaç gün sonra kitabı baştan sona okumak zorunda kaldım. Yazarı her ne kadar Sibel Özbudun olarak görünüyorsa da karı-koca birlikte hazırlamışlar. Çünkü soruşturmaları Sakallı'nın yaptığını biliyorum".[2]

İşin ilginç yanı, köyde görüşme yaptıklarımın çoğunu -özellikle de erkekleri- kitabı benim yazdığıma inandıramadım...

Evet, sevgili Eylem, 'Neden aydın kadınların sayısı bu kadar az?' sorusunun yanıtı, kısmen burada yatıyor. İnsanların -kadın ya da erkek- büyük çoğunluğu, kadınların entelektüel yaratıcılık potansiyellerini ciddiye almıyorlar... Bu nedenledir ki, geçtiğimiz yüzyıllarda pek çok kadın, kalemi eline almaya cüret ettiğinde ya müstear isim kullanmak zorunda hissetti kendini, ya yalnızlığı seçmek zorunda kaldı, ya da 'deli', 'hasta', 'meczup' damgasını yemeye katlandı.

---

[2] Beydoğan Özcan, "İt Ürür...", Yarımada'nın Sesi (Datça), Yıl:5, No:201, 15 Eylül 2006, s.6.

Yanı sıra, kadınların çabalarının gün ışığına çıkması, daha meşakkatli bir iş olageldi hep. Çoğunlukla erkeklerin ellerinde bulunan yayın dünyası, kadınlara şans tanımada oldukça nekes davranıyor. Kadınların aklî melekelerine güvensizlik hep var. Bu gibi koşullar, düşünmeye, yazmaya, bilimle uğraşmaya istekli kadınların zihinsel faaliyetlerini 'görünmez' kılıyor.

Daha iyi anlayabilmek için biraz 'Aydın' kavramının biçimlendiği dönemlerden, Batı Avrupa'nın 'Aydınlanma Çağı'ndan söz edelim mi?

'Aydınlanma', malûm, Batı Avrupa'da insan aklının her türlü ilahî kaynaklı olduğu öne sürülen dogmaya meydan okuyarak tek ölçüt kabul edilmeye başlandığı çağ. Fransız, Amerikan burjuva devrimlerine kaynaklık eden, müthiş bir entelektüel mayalanma dönemi. Onu belki de Kant'ın 'Aydınlanma Nedir? sorusuna bir Yanıt' başlıklı makalesindeki şu sözleri en iyi anlatır:

"İnsan, kendisini, tarih boyunca kendi kavrayışının ötesindeki güçler tarafından, itaat emreden asker, ödeme isteyen finansör, inançta ısrar eden papaz tarafından mahkûm edildiği bir gayrı reşitliğe ait olarak görmeyi bıraktığında aydınlanmaya ulaşır".[3]

Ama Aydınlanma'da her şeyin ölçütü kabul edilen aklın sahibi insan, erkekti, kadın değil. Evet, Aydınlanma yazarlarının çoğu kadınların 'insan soyunun yarısı' olduğunu teslim ediyorlar, hatta onun belirli bir eğitim alması gereğini de vurguluyorlardı, ama bu 'yarı'lık hâli, ancak erkeğin tamamlayıcısı, onun yardımcısı, sadık eşi, çocuklarının şefkatli anası olmasıyla kaîmdi. Örneğin, Denis Diderot ile Jean d'Alembert'in *Encyclopédie*'sinde 'kadın' maddesini hazırlayan başrahip Mallet, onu şöyle tanımlamaktaydı: 'Erkeğin dişisi'. Evet, Mallet, kadını anatomik açıdan 'eksik erkek' olarak tanımlayan Marsilio Ficino gibi filozoflara katılmamakta, erkeğin üstünlüğünün gelenekler

[3] Michèle Crampe-Casnabet, "Onsekizinci Yüzyıl Felsefesinin bir Örneği", *Kadınların Tarihi*, cilt III, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005: 303.

ve dinler tarafından üretildiğini belirtmekteydi, ama "kadının eşitlik hakkını korurken erkekte gerçek bir üstünlüğü... yerleştiren Hıristiyan dinini" eleştirilerden bağışık tutmaktaydı.[4]

Ansiklopedinin 'kadın' maddesine doğal hukuk açısından katkıda bulunan Louis de Jaucourt'a göre de, kadının kocasının malı olarak tanımlanması doğal hukukun gereğiydi ve toplum, türü koruma ve sürdürme yolundaki doğa buyruğuna boyun eğmekteydi. Bu amaca hem anneler hem de babalar katkıda bulunsalar da yönetim yetkesinin birine verilmesi gerekiyordu ve uygar ulusların tarihinde, kadının kocasının otoritesine tabi olması gerektiğini kanıtlayan bolca kanıt bulunmaktaydı. Zaten kadınlar, evlilik sözleşmesini kabul etmekle, bu otoriteyi de kabullenmiş oluyorlardı.

Maddenin yazımına katkıda bulunan üçüncü yazar, ahlâk felsefecisi Corsambleu Desmahis ise, şu kanıyı dile getiriyordu: "Bir kadının karakterinin ya da zihninin övülmesi, hemen her zaman, çirkinliğinin kanıtıdır".

Ansiklopedi'nin yayıncılarından Diderot, *Critique de l'essai sur les femmes*'ında bu minvali izlemektedir: Kadında "duyular yönetir, zihin değil. Kendi içinde korkunç kasılmalara açık, yılmaz bir organ barındırır... Kadının kafası, öldüklerinde bile duyularının dilini konuşmaya devam eder".

Evet, önlerine gelen her şeyi, taşları, bitkileri, gökcisimleri, hayvanları, insan toplumlarını sınıflandırma yolunda gayretli bir girişimi sürdüren Aydınlanma düşünürleri için, bu 'büyük varlık zinciri' içerisinde kadının yeri belliydi: Erkek 'Akıl' yani kültür/uygarlık alanına, dişil ise kontrol edemediği duyguları, baştan çıkartıcılığı ve denetimsiz, adeta 'hastalıklı' cinselliğiyle 'Doğa' alanına aitti. Voltaire, şunları diyordu örneğin: "Fizik olarak kadın, fizyolojisinden ötürü erkekten daha zayıftır. Kadınları güçsüzleştiren periyodik kanamalar ve bunların bastırılmasından

[4] Crampe-Casnabet, A.g.y., s.309.

kaynaklanan hastalıklar, gebelik süresi, bebekleri emzirme ve onlara bakma gereği, kol ve bacaklarının inceliği, onları kuvvet ya da dayanıklılık gerektiren işlere uygunsuz hâle getirir".[5]

Denetimsiz kaldığı zaman yıkıcı bir hâl alan kadın doğası/cinselliği, kadınlar, bu nedenle sürekli kontrol altında tutulmalıydılar. Evlilik ve yapabildiği oranda çocuk doğurmak, bu kontrol araçlarından biriydi.

Gerçi Aydınlanma filozofları, kadının akıldan tümüyle yoksun olduğunu kabullenmemekteydiler; hatta bazıları edebiyat ve bilim dallarında sivrilebiliyorlardı bile. Ama yine de kadınınki, erkeğe oranla daha basit bir yetiydi ve bu yetileri, doğal görevlerini (kocaya sadakat ve itaat, çocuklara bakmak) yerine getirecek ölçüde geliştirilmeliydi.

Nitekim Jean-Jacques Rousseau'ya göre, kadınlar hep çocuk kalıyorlardı. Doğal alanları olan evin duvarlarının ötesini görmemekteydiler. Bu nedenle de 'fen bilimleri' kapasitesinden yoksundular. Bir kadının ihtiyaç duyduğu tek bilgi, yaşamındaki erkeklerle ve öncelikle kocasıyla ilgili duyguya dayanan bilgiydi. Kadının tek ilişkisi, somutladır. "Kadının rolü, erkeklerin (çoğul) kalbini sezgisel olarak okumaktır; erkeğin rolü ise, insan kalbi (genel olarak) hakkında felsefe yapmaktır. Kadının bir erkek gibi akıl yürütememesi çeşitli biçimlerde kendini açığa vurur; dinsel inancın nedenlerini anlayamaması bunlardan biridir".[6] Özetle, kadının aklı, teorik bir akıl değildir...

Evet, (eril) İnsan'ın akıl adına dogmalara, tanrılara başkaldırdığı Aydınlanma çağında, kadınlara, her zamanki gibi evde oturmak, evin görevlerini yerine getirmek, sadakat, vefa, şefkat düşüyordu.

---

[5] Crampe-Casnabet, A.g.y., s.312. Aydınlanma boyunca kadına ilişkin tıbbî yaklaşımlar için bkz. Evelyne Berriot-Salvadore, "Tıbbın ve Bilimin Söylemi", *Kadınların Tarihi*, cilt III, A.g.y.

[6] Crampe-Casnabet, A.g.y., ss.315-16.

Böylelikle belki de hemen her toplumsal kesimden kadınların formel eğitim kapsamına dahil edildiği 18. yüzyılda Batı Avrupa kadın okullarının (ister manastır olsun, ister seküler) müfredatı, okuma, yazma, imla, gramer, aritmetik, ilmihâl, dikiş-nakış, din bilgisi, piyano, dans, müzik kuramı, hitabet ile sınırlı kaldı. Bu temel bilgiler dışında kitap okuma sakıncalı sayılmaktaydı: "Dini kitaplar bir şeydi, fakat romanlar, olasılıkla müstehcendi ve hem laik okullar, hem manastır okulları, öğrencilerinin okumalarını yakın takibe aldılar".[7]

Buna rağmen böylesi bir zihniyetin damgasını taşıyan bir dönemde 'aydın kadınların olmaması' değil, kendini bilime, edebiyata, entelektüel faaliyetlere verebilen kadınların ortaya çıkabilmesi şaşırtıcıdır. Örneğin Marquise de Châtelet Newton'un *Principia Mathematica*'sını (Matematiğin İlkeleri) Fransızcaya çevirecek, ateşin doğası üzerine bir tez hazırlayacak, Béziers Bilim Akademisi'ne üye olabilmiş bir kadın, Madame Lepaute *Mémoires d'Astronomie* (Astronomi Notları) ve *Tables des longueurs de pendules*'ü (Sarkaçların Uzunluğu Tablosu) kaleme alabilecek, İngiltere'de Elizabeth Elstob Anglosakson grameri üzerine bir kitap hazırlayacak, Marie-Charlotte de Lézardiere eski Fransız hukuku ve siyasal kurumları üzerine bir inceleme yayınlayacak, pek çok kadın, kimi zaman takma (çoğunlukla erkek) adlarla roman ve şiirlerini gün yüzüne çıkartacaktı.

Ama bu çabalarının bedelini kimi zaman ağır ödüyorlardı. Örneğin Venedikli Luisa Bergalli, göreli 'özgür' bir aile ortamında yaşamasına karşın, bir oyun yazıp da bunu sahneletecek bir tiyatro grubu bulduğunda, oyun yazarı olan enişteşinin düşmanlığına hedef oldu. Kocasının intihar teşebbüsünün ardından, beş çocuğunun da yüküyle yazmayı bir kenara bıraktı, melankolik bir yaşama gömüldü ve öylece öldü.

---

[7] Martine Sonnet, "Bir Kızı Eğitmek", *Kadınların Tarihi*, cilt III, A.g.y., s. 123.

Alman yazar Sophie von La Roche 1771'de ilk romanını tamamladığında annesi onun aklını yitirdiğini ve başına bela açacağını herkese ilan etmekten çekinmemişti. 18. yüzyıl sonlarının romancısı İngiliz Jane Austen'in ise yakalanmak endişesiyle romanlarını küçük kağıt parçalarına kaleme aldığı aktarılır. Lady Montagu'nun günlükleri ise, vasiyeti üzerine ölümünden sonra kızı tarafından yakılacaktır.

Üstelik bütün bir kadın bilimciler, yazarlar, şairler kuşağının yapıtları, tarihçiler tarafından azımsanacak, ciddiye alınmayacak, üstü örtülecektir. Gün yüzüne çıkmaları için kadın tarihçiler kuşağının ortaya çıkmasını beklemek gerekir.

Paris'te dönemin ihtilalcilerinin, aydınlarının, filozoflarının, siyasetçilerinin, yazarlarının müdavimi olduğu bir salonun sahibesi Mme. Necker, belki de bu yüzden, 'Ateşböcekleri' demekteydi 18. yüzyıl sonlarında, "kadınlara benzerler. Karanlıkta kaldıkları sürece parlaklıkları insanları etkiler. Gün ışığına çıkmaya çalıştıkları anda, küçümsenirler ve sadece kusurları görülür".[8]

Oysa ateş böcekleri, kendilerine dayatılan sınırlılıklara, bedenleri ve aklî kapasiteleri üzerine tüm eril fantezilere karşın direnmeyi, okumayı, yazmayı sürdürdüler. Dahası, sokaklara inmekten, devrimci eylemlere katılmaktan, Mary Wollstonecraft ve sonunda giyotinde can veren Olympe de Gouges gibi, hemcinslerinin taleplerini haykırmaktan, burjuva devriminin eril karakterini mahkûm etmekten geri durmadılar...

***

Yo, hayır, burada 18. yüzyıldan günümüze, kadınlık âleminde neler olup bittiğinin bir dökümünü yapacak değilim. Bu ciltler sürer...

Ama Aydınlanma çağı Avrupası'ndan aktardığım birkaç örnek dahi, Eylem'in sorusu konusunda önemli ipuçları veriyor bize. O zaman gelin, madde madde sıralayalım:

---

[8] Claude Dulong, "Sohbetten Yaratmaya", *Kadınların Tarihi*, cilt III, A.g.y., s. 396.

- Aydın kadınların sayısı azdır, çünkü Yakın Doğu kaynaklı ve yeryüzünün büyük bölümüne hükmeden dinler, kadınların 'ikincil', erkeğe tabi varlıklar olduğu konusunda ağız birliği etmiş durumdadır. Dinsel yasalar, erkeklerin -kuşku yok ki az sayıda erkeğin- elinde toplanan mülklerin, servetin, bir kazaya uğramaksızın oğullarına aktarımını güvence altına almak, atayanlı soy gruplarının 'temiz'liğini korumak ve toplumu kadınlardan, kadın cinselliğinden kaynaklanan 'fitne'ye karşı sağlama almak amacıyla, onların sıkı bir denetim altında tutulmasını buyuragelmişlerdir. Bu ise kadınların, topluma ilişkin kararların alındığı, başka toplumlarla diplomatik ilişkilerin kurulduğu ya da savaşların bağıtlandığı, ticaretin yürütüldüğü, felsefenin yapıldığı, ilmin tahsil edildiği kamusal alandan tecrit edilmesini ve 'özel' ya da 'domestik alan' tabir edilen evi ve çevresiyle sınırlı kalmasını getirmiştir beraberinde.
- Aydın kadınların sayısı azdır, çünkü Aydınlanma -önce Batı Avrupa'da, ancak sonrasında küresel bir norm hâline gelen ulus-devletler eliyle tüm dünyada- ilahî buyrultuların karşısına aklı, teokrasi karşısına sekülârizmi yerleştirmiş olsa da, ataerkine son vermek gibi bir çaba içine girmiş değildir. Böylelikle kadınların eğitimine sınırlı ölçülerde destek sağlanmakla birlikte, kadınların aslî alanının ev ve çevresi olduğuna ilişkin ideolojileri, yükselen sınıf, burjuvaziye aktarmada araçsal olmuştur. Bu durum, kadınların tıpkı kocaları aracılığıyla temellük edilen fiziksel emeği gibi, zihinsel emeklerinin de örtülü kalmasına yol açmış, bu çemberi kırmaya kalkışan -ve sayıları hiç de az olmayan- kadınlar, bunu ağır bedeller ödemek zorunda kalarak gerçekleştirebilmişlerdir.
- Aydın kadınların sayısı azdır, çünkü 18.-20. yüzyıllar arasında yeryüzünde egemenlik kazanan kapitalist üretim sis-

temi ve ulus-devletler, kadınların rolünü 'özel alan'la sınırlayan ideolojilerin sürdürücülüğünü üstlenmişlerdir. Ucuz ve uysal kadın işgücünden yaygın biçimde yararlanılmaya başlansa da, kadının domestik (ev-içi) işlevlerinin aslî olduğu fikrinden tavize yanaşılmamış, ve zihniyet değişimi için çabalar palyatif kalmıştır. Öte yandan, kapitalist üretim tarzının körüklediği devasa tüketim, kadınların zihinlerinin sömürgeleştirilmesi için devasa bir reklâm/halkla ilişkiler sektörünü harekete geçirmiştir.

- Aydın kadınların sayısı azdır, çünkü 'aydın' olmak, eğitimle edinilmiş bir entelektüel birikimi, okuyabilmek/düşünebilmek/dünyayı izleyebilmek için boş zamanı, eyleme geçebilmek için ise (kamusal) mekânı ve eylem özgürlüğünü gereksinir. Günümüz toplumlarında kentli kadınının yaşamı, çalışabiliyorsa eğer, masa/tezgâh-market-trafik-çocukların yuvadan/büyük annelerinden alınması-yemek-bulaşık sarmalına sıkışmıştır.[9] Bu, okur-yazarlık açısından en avantajlı konumlardaki akademisyen kadınlar için dahi böyledir. Çünkü çocukların bakımı ve ev işlerinin esas sorumlusunun kadın(lar) olduğu düşüncesi, hâlen her sınıf ve katmanda geçerlidir ve kadınlar tarafından da büyük ölçüde içselleştirilmiştir. Örneğin; bir erkeğin hasta çocuğunu evde bırakıp işe gitmesini kimse yadırgamaz. Ama aynı şeyi yapan kadın, hem çevresi tarafından kınanacak, hem de ağır bir suçluluk duygusuyla baş etmek durumunda kalacaktır...
- Aydın kadınların sayısı azdır, çünkü erkeklerin damga vurduğu bir dünyada kadınlar hâlâ büyük ölçüde 'Alaya mı alınırım acaba? Hata mı yapıyorum?' kaygısıyla düşüncele-

[9] Ankara'da 142 evli kadın üzerinde yapılan "Evli kadınların zaman kullanımı" araştırması, ev kadınlarının ev işlerine günde 8 saat 32 dakika, çalışan kadınların ise 5 saat 35 dakika ayırdıklarını ortaya koyuyor (*Sabah*, 3 Nisan 2000, s.9).

rini, görüşlerini açıklamaktan çekinmektedirler. Bu, içselleştirilmiş bir özgüven yoksunluğudur. Ve -eminim ki her biriniz deneyimlerinizden de biliyorsunuz- bir kadının ağzından çıkan bir fikir, erkekler dünyasında hâlâ bıyık-altı bir gülümsemeyle, peşin bir güvensizlikle, -işin en acısı, gerçekten de değerliyse- hasede belenmiş bir istihzayla karşılanmaktadır. Üstelik yalnız Türkiye'de değil. Alın Fransa'da, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Sosyalist Parti'den aday olan Segolene Royal'in neden olduğu tartışmalar:

"Paris-Match dergisinde yayımlanan açıklamaya yönelik hoşnutsuzluğun sebebi, Royal'in bir kadın olmasıydı. Royal'in cumhurbaşkanlığına karşı oluşan tepkilerin büyük bölümünün kendi partisinden gelmesi, parlamentodaki kadın milletvekili oranı sıralamasında dünyada 74. sırada yer alan Fransa'da siyasetin kadın düşmanı eğilimini açıkça ortaya koydu.

(...) 2005 yılının Ağustos ayında yapılan bir ankete göre Fransızların %52'sinin, sol görüşlü yurttaşların %68'inin desteğine sahip olmasına ve çeşitli anketlerde Fransa'daki en popüler sosyalist politikacı olarak gösterilmesine rağmen Royal'in cumhurbaşkanlığına adaylığı tepki topladı. 2007 seçimlerine aday olması muhtemel eski Eğitim ve Kültür Bakanı Jack Lang, 'Cumhurbaşkanlığı seçimi güzellik yarışması olmamalıdır' açıklamasını yaptı. Sosyalist Parti üyesi eski başbakan Laurent Fabius ise Royal'in hayat arkadaşı François Hollande'ın da aday olma ihtimaline alaycı bir şekilde gönderme yaparak 'Belki de dönüşümlü cumhurbaşkanlığını benimsemeliyiz. Fakat bu durumda çocuklara kim bakacak?' ifadesini kullandı". [10]

[10] Melike Yalçın-Seda Atalı, "Fransa'da Kadın Olmak Zor İş", *Cumhuriyet*, 3 Ekim 2005, s.9.

Ve nihayet, aydın kadınların sayısı azdır, çünkü aydın olmak, aydın duruşunu benimsemek, muhalifliği içerdiğinden, bu bölgenin de içerisinde olduğu geniş bir coğrafyada, hâlâ riskli bir iştir. Yargılı-yargısız infazlara, linç girişimlerine hedef olmayı, uzun cezaevi dönemlerini göze almayı gerektirir. Sınıfsal konumları okur-yazarlığa elverişli kadınların pek çoğu hem yetiştirilmesi/yaşam tarzı, hem de aile düzeni bakımından bu riskleri göze alması pek olası değildir. Eşini, çocuklarını geride bırakıp mahpusluğu pek az kadın göze alabilmektedir - hele ki evli ve çocukluysa...

***

Görüldüğü üzere, işler kadınlar açısından bir hayli zor. Ama bence karamsarlığa kapılmamak gerek. Tarih, bize kadınların özellikle toplumsal kalkışmalar sırasında, devrimci mayalanma momentlerinde eyleme geçtiğini gösteriyor. 1789 Fransız İhtilali'nin, 1871 Paris Komünü'nün, 1917 Bolşevik İhtilali'nin, Anadolu Kurtuluş hareketinin, Sömürgecilik karşıtı kurtuluş savaşlarının, Çin ve Küba Devrimleri'nin, İran İslâm devriminin harekete çağırdığı ve kalkışmalara hem fikir hem de eylemleriyle katılan, büyük özveriler sergileyen kadınların örnekleri, bize bunu anlatmakta.

Sanırım bizlere düşen, geçmişteki kız kardeşlerimizin deneyimlerinden ders çıkartarak gelecekteki kalkışmayı kadınlar açısından kalıcı kazanımlara dönüştürmek. Öyle ki, kadınları bir daha 'özel alan'a döndürmek, mümkün olmasın...

'KADINLARIN MİLENYUM'U' KOF (UÇAN SÜPÜRGE İLE SÖYLEŞİ)*

SİBEL ÖZBUDUN

"Bölünmek için hâlâ çok azız.
Ne etiketleri ne de isimleri mesele yapmamalıyız."[1]

SORU: 'Kadının Adsız Tarihi' başlıklı yazınızda kadın cinsinin tarihsel yenilgisini çoban-çiftçi çatışmasına bağlıyorsunuz. Bunu biraz açarak sohbetimize başlayalım isterseniz.

Doğrusunu istersen, bugün, 'kadınlığın global ölçekli bir tarihsel yenilgisi'nden söz etme ve bu 'yenilgi'yi belirli bir tarihe oturtma konusunda, o yazıyı kaleme aldığım yıllara göre daha tereddütlüyüm. Bu tez, hiç kuşku yok ki, örneğin Amerika kıtası yerli toplulukların bazılarında (özellikle şeflik siyasal formasyonu gösteren topluluklarda) kadınların ikincil konumunu açıklamada oldukça yetersiz kalıyor. Kadın-erkek toplumsal cinsiyet rollerindeki farklılaşma, olasıdır ki, iki cinsin arasındaki ilk işbölümüne, kadınların doğurganlık nedeniyle daha az devinim gerektiren bitki toplayıcılığı, erkeklerinse avcılığa yöneldiği, eski atalarımızdan Homo erectus'lara dek dayandırılabilir.

Ne ki, böylesi bir işbölümünün kadınlarla erkekler arasında, erkeklerin üstün, prestijli, güçlü vb. sayıldığı kurumsallaşmış bir hiyerarşiye yol açtığını düşünmek için elimizde geçerli nedenler

---

* ucansupurge.org... Ülkede Özgür Gündem, (Röportaj: Oya Özden Sender) 9 Temmuz 2004, s.16.

[1] Latin Amerikalı Bir Marksist José Carlos Mariátegui, "1 Mayıs ve Birleşik Cephe", çev: Derviş Okan, Sorun Yay., 2005, s.31.

yok. Üstelik, çağdaş (ya da araştırılabilmiş) avcı-toplayıcı toplumlarda -bu tip toplumlar her ne kadar, çevrelerindeki diğer farklı toplumsal formasyonlarla ilişki içinde ve dünya kapitalist sistemiyle şu ya da bu biçimde bağlantılı oldukları için, Eski Taş Devri'nin temsilcileri sayılmasa da- kadınlar üzerinde, devletli toplumlarda yaygın olarak uygulandığı üzere kurumsallaşmış bir baskı ve ikincilleştirmenin söz konusu olmadığını biliyoruz (Bunun için Marjorie Shostack'ın bir !Kung kadının ağzından böylesi bir toplumun betimlendiği Nisa adlı kitabını öneririm).

Şu hâlde, erkeklerin kadınlar üzerinde sistemli, kurumsallaşmış bir tasarruf hakkına sahip olmaları, toplum içerisinde de kurumsallaşmaya yönelik bir otoritenin belirginleşmeye başlamasıyla koşut gidiyor. Belki de kabilelerde 'ata' konumundaki bir erkeğin genç erkekler, çocuklar ve kadınlar üzerinde belirli yaptırımlar edindiği ve kabilenin ortak mülklerini (sürüler, otlaklar ya da topraklar) denetler konuma yükseldiği bir ortamda. İster içevlilikçi (endogamik: topluluğun/kabilenin kendi içinde evlenmesi durumu) ister dışevlilikçi (egzogamik: kadınların diğer topluluklar/kabilelerle mübadeleye sokulması durumu) olsunlar, kadınlar bu tip topluluklarda mülkün denetlenmesi konusunda stratejik bir değer kazanmaktalar çünkü. Hem doğurganlıkları nedeniyle, yani işgücünü (kabilelerin yeni üyelerini) yeniden ürettikleri için, hem de evlenmeleri kabile mülklerinin de mübadeleye sokulmasını (çeyiz, drahoma, armağan değiş tokuşu) ve dışevlilik durumlarında kabileler arası ittifaklar oluşturulmasını getirdiği için.

Böylelikle, şeflikler ve devletler gibi toplumlar içindeki eşitsizliğin ve iktidar yapılarının kurumsallaştırıldığı düzenlemeler kabile toplumlarına içkin bu eşitsizlik nüvelerini devralarak kurumsallaştırmıştır, diye tavzih edebilirim sözlerimi.

Yine de, çoban-çiftçi çatışmaları ve çoban toplulukların neolitik köyler üzerine çöreklenerek onları, sonunda site-devletlere

doğru evrilecek daha hiyerarşik toplumsal yapılanmalara zorlamaları, hâlen, Eski Dünya mirasının önemli bir bölümünün çekirdeğini oluşturan Ön Asya'daki devlet biçimlenişlerini (özellikle de ilk Sümer site-devletlerinin oluşumunu) açıklamada yabana atılmayacak bir tezdir, kanımca. İlk yazılı kodlar arasında yer alan, gerek Sümer gerekse Babil yasalarında kadınların adeta bir 'mal' olarak değerlendirildiği, borç karşılığı haczedilebildiği, kocalarını aldatmaları durumunda öldürüldükleri vb. malûm. Benzer durumların tüm başlangıç hâlindeki devlet oluşumlarında gözlemlenebildiğini biliyoruz.

Sonuç olarak, söylemek istediğim, kadınlar üzerindeki eril tahakkümün -buna ataerki diyelim- toplumların içindeki eşitsizliklerle eşzamanlı olarak kurumsallaştığından ve bu ikisinin arasında nedensellik ilişkilerinin saptanabileceğinden ibarettir. 'Çoban-çiftçi çatışmaları' ise, bir devlet-biçimlenişi sürecinde sınırlı bir coğrafyada, Ön Asya'da etkin olmuş olabilir - bilebildiğim kadarıyla bu hâlâ tartışılan bir konu. Ancak şurası kesindir: toplum içinde eşitsizliğin kurumsallaştığı ve iktidar yapılarının biçimlendiği her yerde, kadınların konumlarının ikincilleştiğini söyleyebiliriz. Bu nedenledir ki, 'iktidar, başından itibaren erildir' diyebiliriz gönül rahatlığıyla.

SORU: Tektanrılı dinleri ataerkil ideolojinin üretilip sürdürüldüğü en önemli odaklar olarak görüyorsunuz. Sizce Yahudilik ve Hıristiyanlığın kadına bakışıyla, İslâm'ın kadına bakışı arasında ne gibi farklar ya da benzerlikler var?

Sevgili Oya, bu oldukça çetrefil bir konu. Bilmem bu sorunun altından kalkabilir miyim? Şöyle diyelim: Yahudilik ve Hıristiyanlığın, tıpkı onları izleyen İslâm gibi, Sümer-Babil-Asur ataerkil mirasının kalıtçısı Ön Asya kökenli dinler olduğu malûm. Yahudiliğin bir prototip olarak Hıristiyan doktrininin biçimlenişin-

de etkili olduğu, her üç dinin ortak mitosları paylaştığı da. Ama gerek Hıristiyanlık gerekse İslâm, hem Yahudiliğe göre çok daha geniş alanlara, çok farklı kültürel geleneklere sahip halklara yayılabildikleri, hem de farklı tarihsel dönemlere denk düştükleri için çok daha esnek görünümler sergileyebilmekteler. Bu durum ise, bu dinlerin kadınlara yönelik tek-tip politikalarının varlığından söz etmeyi olanaksızlaştırmakta. Örneğin kadınlarla çevrili bir yaşam sürdüren İsa Peygamber ile Hıristiyanlığı gentile'lere (Yahudi-olmayanlar) açan Aziz Pavlus'un kadın-düşmanı tutumunu kıyaslamak oldukça zor. Dahası Hıristiyanlık, Yahudilik ya da İslâm gibi bir 'Şeriat'ı öngörmediği için, kadınların konumu, bu dini benimseyen toplumların kendi gelenekleri/koşulları çerçevesinde biçimlenmiş gibi gözükmekte. Ancak Katolik Kilise'nin egemenliğini tesisiyle birlikte, en azından Batı Avrupa ülkelerinde kadınların konumu ve değerlendirilişinde, Pavlus'cu bir standardizasyon sağlandığı söylenebilir. Katolik Kilise adına yürütülen ve binlerce kadının hayatına mal olan 'cadı avları' sanıyorum Katolisizm'deki kadın-düşmanı damarın en şiddetli bir uçverişidir.

Bir Şeriat'a sahip olan İslâm'da, kadının konumunun ikincilliğini tesis eden standartların daha kolay kurulabildiğini söylemek mümkün gözüküyor. Ancak yine de, İslâm da yayıldığı bölgelerdeki yerel geleneklerle baş etmede sıkıntılarla karşılaşmıştır. Örneğin İbni Batuta, Seyahatnamesi'nde, bir süre kadılık yaptığı Maldiv adalarında kadınların göğüslerini açıkta bırakan giysilerle dolaşmasını engellemek için çok uğraş verdiğini, ancak bunu başaramadığını, yapabildiği tek şeyin, onların kadı huzuruna çıkarken göğüslerini örtmesini sağlamak olduğunu anlatır.

Öte yandan, İslâm'ın kadına yönelik uygulamaları, peygamberinin yaşam süreci içinde dahi değişikliğe uğramıştır. Biliyorsun, ilk eşi Hatice, hem Muhammed Peygamber'den yaşça büyük hem de varlıklı bir kadındı ve Muhammed Peygamber, o-

nun kervanlarının gözetimiyle uğraşıyordu. Evlilikleri, kesinlikle tek-eşlidir. Bir erkeğin birden fazla kadınla evlenebilmesi, kadınların örtünmesi gibi uygulamalar, İslâm'a ancak Hatice'nin ölümünden sonra dâhil olabilmiş düzenlemelerdir.

Yine de, bu gibi tarihsel koşullar ve yerel uygulamalarla baş etmedeki sorunları ne olursa olsun, İslâm dini en azından kuramsal olarak, kadınların konumuna ilişkin birtakım hukuksal standartlar getirmiştir ve bunlar, göçerlikten yerleşikliğe ve merkezi yönetime geçen bir toplumun özelliklerini yansıtmaktadır.

Bana kalırsa İslâm'ın ilginç yönü, kadınları hukuksal bir 'özne' kabul etmesi ve onu erkeğin yarısına (iki kadının tanıklığının bir erkeğinkine denk düşmesi, mirasta kız evlatlara erkeğin yarısı kadar pay verilmesi vb.) denk düşen bir konumda sabitlemesidir.

Sonuç olarak, evet, Yahudi-Hıristiyan-İslâm geleneği, ihtiva ettikleri tüm (kültürel) çeşitliliklere karşın, ataerkinin sabitlenmesinde önemli bir rol oynamışlardır, diyebiliriz.

SORU: 2000'li yılların 'Kadınların Milenyumu' olacağı görüşüne karşı çıkıyorsunuz. Bu karşı duruşu ve Yeni Dünya Düzeni açısından Dünya'da ve Türkiye'de kadınların durumunu değerlendirir misiniz?

'Kadınların Milenyumu' olmak bir yana, veriler öyle gösteriyor ki, YDD koşullarında kadınların içinde bulunduğu durum, yeryüzü ölçeğinde geriliyor, beterleşiyor. Küresel kapitalizmin küresel deregülasyon girişimi, kadınları son derece olumsuz yönde etkiledi. 'Emek piyasalarının esnekleştirilmesi' adı altında kadın emeği, hem değersizleşiyor (kadın ücretleriyle erkek ücretleri arasındaki uçurum, bütün ülkelerde derinleşmekte) hem de istikrarsızlaştırıyor. Çalışan kadınlar ya yarım-zamanlı, iş güvencesinden yoksun, örgütlenme olanakları kısıtlı alanlara, ya da

14-15 saat çalışmak zorunda bırakıldıkları son derece düşük ücretli 'ter atölyeleri'ne yöneltiliyorlar. Dünya ölçeğinde emekçilerin gelirlerindeki düşme eğilimi ve sosyal bütçelerin budanması, hem kadınların yükünü (çocukların, hasta ve yaşlıların bakımı, gelir darlığını telafi etmek üzere ailelerin uyguladıkları tasarruf stratejileri vb.) daha da ağırlaştırıyor, hem de sağlık, eğitim, hijyen, ulaşım gibi hizmetlerden yararlanmalarını güçleştiriyor. Her yıl on binlerce kadın ve çocuk, insan kaçakçılığının kurbanı olarak köleliğe ya da fuhşa sürükleniyor. Geçim sıkıntısı, yüz binlerce kadının terk edilmesine ve çocuklarının yükünü tek başına omuzlamasına yol açıyor. Kadınların konumundaki bu kırılganlaşma, onları şiddete daha açık hâle getiriyor. 8 Mart'lar vesilesiyle basında yer alması bir alışkanlık hâline gelen kadın istatistiklerine bir göz atmak dahi, kadınların durumunun, küreselleşen kapitalizm koşullarında her yıl biraz daha vahimleştiğini göstermeye yetecektir.

Üstelik bu, neo-liberal piyasa ekonomisinin bir gereğidir. Piyasa, kendi aleyhine her türlü 'devlet' müdahalesine, 'sosyal' olan her şeye karşı olduğundan ve küresel kapitalizmin tek derdi Çokuluslu şirketlerin yeryüzünü yağmalamasının önündeki tüm engelleri kaldırmak olduğundan, kadınların durumlarının düzeltilmesi yönündeki her girişim sosyal bütçeyi gerektirdiği ölçüde, karşısında öncelikle serbest piyasa ekonomisinin çığırtkanlarını bulmaktadır. Bu bakımdan, kadınların ikincil konumundan önemli bir 'girdi' sağlayan 'serbest piyasa ekonomisi', ya da neo-liberal kapitalizm, ataerkiyle son derece uyumludur, onu massetmiştir ve yeniden üretmektedir, diyorum. Bu gidişat sürdüğü sürece, 'Kadınlar Milenyumu' söylencesi, tırnakla kazındıkça ışıltısını yitirecek, içi kof bir reklâm sloganı olmanın ötesine geçemez.

SORU: Türkiye'de kadın haklarının verilişi ile ilgili iki tez ileri sürülüyor, bu tezlerle ilgili görüşlerinizi alabilir miyim?

Sanırım sözünü ettiğin iki tez, Türkiye'de kadın haklarının tepeden inme, modernleşme yöneliminin bir gereği olarak verildiği yolundaki görüş ile kadınların haklarını mücadeleler sonucu kazandığı görüşüdür. Ben, gerek Cumhuriyet öncesinde gerekse Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Türkiye'de kadınların Batı'daki feminist hareketlerde görüldüğü kertede gözü pek mücadeleler sonucu kimi haklar kazandıkları kanısında değilim. Kuşkusuz bu yolda kimi çabalar olmuş, bazı kadınlar bu yönde hiç de önemsiz sayılmayacak girişimlerde bulunmuşlar, yazılar yazmışlar, yayınlar çıkartmışlar, dernekler kurmuşlar vb.dir, ama bu uğurda giyotine gönderilmeyi göze alan bir Olympe de Gouges'umuz, Pankhurst kardeşlerimiz, kendilerini Parlamento binasına zincirleyen Sufragette'lerimiz ya da Komün'ü savunmak için Paris'i ateşe veren Petroleuse'lerimiz yok, ne yazık ki.

Türkiye'de kadın hakları, daha çok 150 yıllık Batılılaşma çabaları içerisinde merkez tarafından verilmiştir. Kemalist dönüşüm açısından Kadın Hakları'nın, fazla anılmayan bir stratejik önemi olduğunu da teslim etmek gerek; Mustafa Kemal, 'Kadın Hakları'nı, daha çok böylesi bir düzenlemenin Türkiye'nin sekülerleştirilmesi, hatta de-İslâmizasyonu açısından değerli bulmuş gözüküyor. Bu nedenle de, Kemalist Kadın Hakları 'devrimi'nin, bunların hayata geçmesine ve yaygınlaşmasına olanak sağlayacak düzenlemelerle desteklendiğini söylemek pek olanaklı değildir. Örneğin, 'Kadınlar çalışma hayatına girsin' denilirken, buna destek olmak üzere, kadınların aile içerisindeki yüklerini hafifletecek düzenlemeler (kadın emeğinin vasıflandırılmasına yönelik düzenlemeler, kadınların -hatta erkeklerin- çalıştığı işyerlerinde kreşler, erkeklerin ev işlerini paylaşmasını sağlayacak bir sosyalizasyon süreci vb.); kadınlar okusun denilirken, kısmen İstanbul ve Ankara dışında, kadın eğitimini ilköğretim düzeyi üzerine çıkartmaya yönelik düzenlemeler tümüyle ihmal edilmiştir; seçme ve seçilme hakkından yararlan-

sınlar denilirken kadınların sözcülüğünü üstlenecek ve kadınları siyasete hazırlayacak bağımsız örgütlenmelere izin verilmemiş, mevcut örgütler bile, kadınların siyasal haklarının kabul edildiği 1934'ten itibaren kapatılmıştır -örnek, Kemalizm'e sonuna kadar sadık bir örgütlenme olan Türk Kadınlar Birliği... 1926 yılında kabul edilen İsviçre menşeli Medeni Kanun'da kadın, bağımsız bir birey olarak değil, öncelikle bir 'aile varlığı' olarak tanımlanmaktadır; siyasi partilerde kadın varlığı, günümüzde dahi simgesel olmanın ötesine geçememektedir vb. Yani en iddialı olduğu üç alanda - medeni hukuk, siyasal katılım, siyasal temsil- dahi, 'Kadın Hakları Devrimi' derinlemesine bir dönüştürücü rol üstlenememiştir. Bu yüzeyselde kalma mahkûmiyetini, en iyi, kadınların kitlesel mücadelelerinden çok, denetimli bir modernizasyon projesinin ürünü olmalarıyla açıklayabiliriz, sanırım.

SORU: 1994 yılında çıkan 'Türkiye'de Kadın Olmak' isimli kitabınızda Kadın Hareketi yerine Hareketliliği demeyi tercih ediyorsunuz. Bunun sebebi nedir? Kemalist/resmi feminizm, İslâmcı çizgi ve feminist çizgi olmak üzere üçe ayırdığınız bu hareketliliğin bugün için de bu kanallardan aktığını söyleyebilir misiniz?

Doğrusunu istersen, ne 1980 öncesinin sosyalist-devrimci ortamında, ne de yeni feminist eğilimlerin kendilerini sosyalist hareketten ayırt ettikleri 1980 sonrasında, hatta ne de günümüzde, Türkiye'de gerçek anlamda bir 'Kadın Hareketi'nden söz etmeyi anlamlı bulmuyorum. Kuşkusuz, kadın sorunlarına, kadınların ikincilliğine yönelik duyarlılıklar toplumun pek çok kesiminde yükseldi; Türkiye, geleneksel ataerki için artık köpeksiz köyde değneksiz dolaşılamayacak bir ülke hâline geldi [Yine de, aynı durumun, 3. soruna verdiğim yanıtta çerçevesini çizmeye çalıştığım 'yeni' (neo-liberal mi demeli?) ataerki için söz

konusu olmadığını üzüntüyle belirtmeliyim]. Kadına yönelik şiddet, 'töre cinayeti' olarak adlandırılan durumlar, ekabiran takımın kadınlara ilişkin gafları, kadınlara yönelik yeni hukuksal düzenlemeler, kadının siyasal alandaki görünmezliği, artık yüksek sesle dillendirilen itirazlarla, tepkilerle karşılanıyor. Özellikle sosyalist sol siyaset, etkin olabildikleri kadarıyla sendikalar ve Kürt talepleri kadınların katılımına eskiye oranla çok daha açıklar. Miting meydanlarında, kitle örgütlerinde, muhalif kurumlarda genç kadınların eskiye oranla çok daha güçlü bir varlık göstermeleri, sevindirici.

Ancak, sol muhalefetteki bu gelişmelere karşın, popüler kültürde ciddi -hatta kasıtlı- bir maçolaşma da söz konusu. Şu ya da bu biçimde politize olabilmiş genç kadınlar, hem genel olarak emekçilerin hem de ezilen cins olarak kendi haklarını savunma bilinçliliğini sergilerken, toplumun geniş kesimlerini dumura uğratan popüler kültür 'neo-feodal' maço ikonları ve 'sevdiği erkeğin ayaklarını yıkamaktan gocunmayacağını' açıklayan kadın imgelerini (bu sözlerin BBG, 'Biz Evleniyoruz' ve versiyonu programlarda pek çok kez dile getirildiğini kulaklarımla duydum!) pompalıyor durmaksızın. 'Kadın özgürlüğü', cep telefonu ya da ped reklâmına indirgenirken, içkin siyasal mesajını da yitiriyor. Günümüzün apolitik genç kuşakları, özellikle genç kadınlar, 'güçlü, kişilikli, özgür' olabilmenin ancak ve ancak durmaksızın daha çok tüketmekten geçtiğini va'zeden bir propaganda bombardımanına maruz kalmış durumdalar.

Öte yandan, yukarıda da söz ettiğim neo-liberal ekonomik düzenlemeler, özelleştirmeler, sosyal bütçelerin kısıtlanması, ekonomik krizler, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kadınların çoğunluğunun durumunu fena hâlde kırılganlaştırdı. Aileler, maddi durumları bozulduğunda kız çocukların eğitiminden feragat ediyor; sağlık hizmetlerinin girdiği çıkmaz, kadınların sağlığını daha olumsuz yönde etkiliyor; kadınların gelirleri erkekle-

re oranla daha hızlı düşüyor; Türkiye kadına yönelik şiddet göstergelerinde rekora koşuyor; kadınlar daha düşük ücretlerle, daha uzun süreler çalışmaya, sigortasızlığa, doğum, emzirme izni gibi sosyal haklardan feragat etmeye ya da işsizliğe zorlanıyor; genel yoksullaşma, aile bütçelerini denkleştirme uğraşında, hem kentte hem de köyde ağırlıklı olarak onları vuruyor; vb. vb... Ve bana kalırsa kadın sorununun ana gövdesini oluşturan bu ağır koşullara karşı mücadele edebilecek bir kadın hareketinden hâlâ yoksun, Türkiye...

Kemalist/laik ve İslâmî muhafazakârlık çatışması, Türkiye'nin AB'nden müzakerelere başlama tarihi beklediği şu günlerde biraz arka plana çekilmiş gözükse dahi, Türkiye'deki kadın polemiklerinin arka planını belirleyen ana hat olarak bence hâlâ ağırlığını koruyor. İzdüşümlerini Cumhurbaşkanı'nın verdiği resepsiyonlara davet edilecek konukların listesinden, YÖK'e ilişkin düzenlemelere, 19 Mayıs gösterilerine katılan kız öğrencilerinin eteklerinin boyuna kadar Türkiye'nin 'resmi manzarası'nın (kimileri buna 'kamusal alan' diyor) söz konusu olduğu her yerde teşhis etmek, mümkün. Bu, Cumhuriyet tarihinin, kadın bedeni üzerinden yürütülen kad.m bir çatışması. Aslına bakarsan ben, ne Kemalist feminizmin ne de İslâmî feminizmin, kendilerini vasıflandıran 'izm'lerin siyasal gündemlerinin dışına çıkabilecekleri kanısında değilim. Döndürüp dolaştırıp 'türban'da düğümledikleri kadın sorunlarının çözümünün, kadınların karar alma mekanizmaları dâhil hayatın her alanına tam ve eşit katılımı demek olduğuna ilişkin bir gündemleri yok ikisinin de. Oysa kadınlar çıplakken de ezilip sömürülebilir, tesettürlüyken de. Ne saçları örtülü baş, çıplak bacaklar, kadınların emekleri, bedenleri, kimlikleri üzerinde tasarruf haklarının güvencesini oluşturmaz. Ne Cumhuriyet ilkelerine yürekten bağlılık ve her vesileyle Onuncu Yıl Marşı'nı haykırmak, ne de Allah korkusu ve Kur'anı hatmetmek, kadın özgürlüğünün güvencesi de-

gildir. Kadınların kurtuluşunun anahtarı, onların, her düzeydeki karar alma mekanizması dâhil olmak üzere hayatın her alanına tam ve eşit olarak katılmasıdır. Bu nedenle kadın mücadelesi, her şeyden önce bu katılımın önünü her düzlemde açmaya yönelik olmalıdır. Bu ise, bir bütün olarak eşitlikçi bir toplum tasarımını gereksinir -kulların ve efendilerin, işçilerin ve patronların olmadığı bir toplumun tahayyülünü...

SORU: Şehit Anaları-Cumartesi Anneleri, türbanlı-laik, kürt-türk, kentli-köylü ayrımlarıyla topyekûn bir mücadeleden bahsedilebilir mi? Sizin ifadenizle 'Anlamlı Bir Kadın Hareketi' için ne yapılmalı?

Eşitsizliği sürdüren-derinleştiren her sınıflı toplum tarzı tarafından içselleştirilen esnek bir iktidar formu olarak tanımladığım ataerki karşısında ikincilleştirilme yazgısını paylaşmalarına karşın, kadınların türdeş bir toplumsal sınıf oluşturmadıkları, her kadının çıkarlarının son kertede mensubu olduğu sınıfınkiyle örtüştüğü malûm. Dolayısıyla her sınıfın kadınlarının 'feminizmi'nin sınırlarını, nihai olarak o sınıfın çıkarları çizer. Örneğin bir Güler Sabancı'nın, Meral Eriş'in feminizmi, her hâlde, 'Haydi Kızlar Okula!' projesine bağışta bulunmak, kadınların TÜSİAD, TOBB içerisinde ya da iş dünyasında daha etkin duruma gelmesi için çalışmak ya da düzen partilerinde kadınların mevcudiyetini desteklemekle sınırlı kalacaktır.

Dahası, resmî ve/veya egemen ideoloji(ler), alt sınıfların erkek ve kadınlarının dünya görüşlerinin, hayata karşı tutumlarının biçimlenişinde ağırlıklı bir rol oynamaktadır, yani hegemoniktir. Böylelikle, örneğin, MGK, Derin Devlet ve vazgeçilmez partisi MHP, çoğunluğu yoksullardan oluşan 'Şehit Anaları'nı Kürt karşıtı savaşın güdüleyicileri olarak kullanabilmiştir -konjonktür gerektiğinde, bunu yeniden yapabilir.

Kuşkusuz, emekçi sınıfların ve onların siyasal arenadaki sözcülerinin de 'Kadınların Özgürleşmesi' hususunda, belli tahayyülleri, görüşleri vardır; bu tahayyül, sömürüsüz, baskısız, eşitlikçi ve özgürlükçü bir sosyalizm anlayışı çerçevesine yerleşmektedir. Yani tek bir feminizmden değil, farklı toplumsal sınıfların farklı (ve kimi zaman birbiriyle çelişen, hatta çatışabilen) 'feminizmleri'nden söz edebiliriz. Benim 'anlamlı bir Kadın Hareketi'nden kastım, demin de anlatmaya çalıştığım gibi, insanlığın ezici bir çoğunluğunu oluşturan sömürülenlerin ve ezilenlerin, kendilerine ve yeryüzüne ilişkin kararları birlikte alabildikleri, eşitlikçi ve özgür bir dünya tahayyülü içine yerleşen bir kadın hareketi. Tarihteki ilk baskı ve iktidar biçimi olan ataerkinin, sınıfsal egemenliğe dayalı tüm sömürücü formasyonlara uyarlanan bir iktidar biçimi olduğu bilinciyle, 'erkek egemenliği'ne karşı mücadeleden soyut bir kadın-erkek savaşını değil, tüm baskı ve sömürü biçimlerine karşı durmayı anlayan bir kadın hareketi.

Böyle bir hareketin, toplumsal muhalefetin diğer bileşenlerin mücadelesiyle birlikte yükselebileceği kanaatindeyim. Günümüzde kapitalist küreselleşme tüm ezilenlerin yazgılarını küresel ölçekte birbirine bağlamak gibi -hayırlı- bir işi de gerçekleştiriyor, iradesi dışında. Şu hâlde, bence 'anlamlı' bir kadın hareketi, ataerki-karşıtı olduğu için ve ölçüde, antikapitalist, doğal ve tarihsel çevreden yana, ayırımcılık karşıtı, farklılıklara saygılı ama eşitlikçi ve özgürlükçü olan bir harekettir. Böylesi bir hareketin, dünyanın her yerinde küresel kapitalizmin saldırganlığına karşı yükseltilen itirazların bağrında biçimlenmekte olduğunu düşünüyorum.

'BABALIK'...*

SİBEL ÖZBUDUN

"Düşüncenin gizlerinde gücümü buldum."[1]

'Babalık' bilinci ve kuşkusuz ki onun önkoşulunu oluşturan 'babalık bilgisi'nin tarihöncesindeki izini sürmek, bir başka deyişle insanların cinsel edim ile onun olası -ama gecikmeli- sonuçlarından birini oluşturan çocuk doğurma arasındaki nedensellik ilişkisini ne zaman kurduğunu kestirmek, kuşkusuz zor bir iş. Birkaç bakımdan: Bir kez, 'tarihöncesi' olarak adlandırılan milyonlarca yıllık dönemin en uzun kesitini oluşturan Alt, hatta Orta Paleolitik çağlara ait insan(sı)lardan artakalan fosil ve avadanlıkların, bırakın bu soruya yanıt vermeyi, böyle bir soru sormaya dahi elvermeyecek ölçüde sınırlı olmasıdır. Alt paleolitiğin milyonlarca yıla yayılan *Australopithecus*, *Homo habilis* ve *Homo erectus* fosil buluntularının ve taş teknolojilerinin dilsizliği, bu insan(sı)ların toplumsal örgütlülüklerinin kurgulanmasını dahi büyük ölçüde sınırlamaktadır. Fosilbilimciler ve tarihöncesi uzmanları, onların bilgi birikimlerini, taşları işleyiş tarzlarından, yerleşimlerinde bıraktıkları birkaç izden (ateş yaktıklarını gösterir belirtiler, tükettikleri hayvanların kalıntıları, şans eseri fosilleşerek günümüze dek kalabilmiş kökler vb.) deşifre etmek durumunda olduğundan, babalık (ya da dinsel inanç vb.) gibi 'sosyal bilinç' alanına dâhil edilebilecek soyutlamaları konusunda fikir üretme konusunda artık eskiye göre daha sakınımlı davranıyor.[2]

---

* Bilim ve Gelecek Dergisi, No:3, Mayıs 2004.

[1] Euripides.

[2] Tarihöncesi "bilinç" sorunlarına ilişkin ilginç bir çalışma için bkz. S. Mithen, Aklın Tarihöncesi, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1999.

Orta Paleolitik'in *arkaik homo sapiens*'lerine (bunlara *Neanderthal*'ler de dâhildir) değgin malzeme konusunda biraz daha şanslı olsak da, geride bıraktıkları kavramsal dünyalarına ilişkin izler fazlasıyla spekülasyona açık. Örneğin ölülerini, en azından bazı ölülerini gömdüklerini biliyoruz. Ancak bunu 'neden' yaptıklarına ilişkin kurgularımız, bir çeşit 'ata tapımı'ndan daha soyut bir 'öte dünya' inancına, ya da 'yırtıcı hayvanları uzak tutma kaygısı'na, çeşitlilik göstermekte. Ancak *Arkaik homo sapiens*'ler de geride kendilerinin ve avlandıkları hayvanların kalıntıları, kullandıkları avadanlıklar ve gömülerinden başka bir şey bırakmadığına göre, 'babalık kavramına sahip olup olmadıklarına ilişkin' tartışmayı onlar üzerinden sürdürmek de zor.

Buna karşılık, tümüyle türümüz *Homo sapiens sapiens*'lerin damgasını vurduğu Üst Paleolitik'ten günümüze, bilişsel ve kavramsal dünyalarına ilişkin çok fazla iz kalmıştır. Hem çeşitleri hem de hammaddeleri zenginleşen uzman avadanlıklar bir yana, 'ilkel sanat' olarak nitelenen yüzlerce mağara resmi, kaya kabartması ve kil ya da mamut dişi veya taştan oyma heykelcikler.

Ancak hangi amaçla yapıldıklarına ilişkin tartışmaların uzman ve popüler literatürde sürüp gittiği bu yapıtlar da, 'babalık bilgisi/bilinci' gibi karmaşık bir konuyu aydınlatmada yeterli değildir. Yine de 'üst paleolitik sanatı'nın bize bu konuda kimi ipuçları sunduğunu belirteyim.

Örneğin, gerek 'Paleolitik Venüsler', yani tüm Orta ve Doğu Avrupa'ya yayılan geniş bir alanda bulunan 60 kadar iri kalça ve göğüslü, cinsel organları vurgulu, buna karşılık çoğunun yüz hatları belirsiz, 'natüralist' kadın heykelcik ve kabartması, gerekse Üst paleolitik mağaralarda bulunan ve çok sayıda hayvanın - av hayvanları- yanı sıra zaman zaman insan figürlerinin de yer aldığı 'duvar resimleri', dişil/eril dikotomisine ve cinselliğe vurguyla yüklüdür. Claudine Cohen'in özetiyle:

"Gerçekte bu şekiller, zaman ve mekân açısından büyük bir çeşitlilik sergilemektedir. Kimileri, ilkel kökenlerinde sanatı kadın bedenini simgeleyen az çok stilize 'vulva' desenleriyle başlatan bir kronoloji kurgulamaya çalışmıştır. 'Aurignacienne Venüsler' denilen iri biçimli heykelcikler -gerçekte Gravettienne döneme aittiler- taşınabilir sanatta daha narin temsillerle birlikte bulunmaktadır. Solutreen'de büyük kabartmalar (örneğin Laussel'deki) ve insan figürasyonlarının bulunmadığı ilkel resimler ortaya çıkar. Paleolitik sanatın zirvesini oluşturan Magdalenien oyma, kazıma ya da boyamayla yapılmış ve hem üslup hem de tema açısından çeşitlilik gösteren çok sayıda insan figürünü sergiler: Lascaux'nun 'Kuyu sahnesi'ndeki kuş başlı adam, Trois-Freres'deki 'tanrı', Magdelaine'deki ya da Lalinde kayalığındaki dans eden ya da şehvetli siluetler, La Marche'daki gerçekçi ve dışavurumcu kabartma başlar..."[3]

Kadın figürlerinin bir bölümündeki cinsellik vurgusunun yanı sıra, eril cinselliği de, daha ender olmakla birlikte bu temsillerde eksik değildir. Örneğin Lascaux'daki 'kuyu sahnesi'nde, yaralı bir bizonun önünde yere düşmüş ereksiyon hâlinde bir erkek betimlenmektedir; Dolni Vestonice'de bulunan bir takı, son zamanlarda testisleri olan erkeklik organı olarak yorumlanmaktadır; Trois-Freres mağarasında bulunan bir resmin 'cinsel birleşme hâlindeki bir erkek ve kadını temsil ettiği' düşünülmektedir; erkeklik organını temsil eden fildişi ya da kemik asaların sayısı az değildir vb.

Bütün bu temsiller, cinsel bilgilerin Üst Paleolitik insanının yaşamında hatırı sayılır bir yeri olduğunu ve derin bir simgeciliğe konu olduğunu gösterir.[4] İnsanların yanı sıra, çiftleşen hay-

---

[3] C. Cohen, L'Homme des origines, Savoirs et fictions en préhistoire, Editions du Seuil, 1999: 88-89.

[4] Üst Paleolitiğin cinsel simgeciliği konusunda bkz. A. Leroi-Gourhan, Préhistoire de l'art occidental, Paris, Ed. de Belin, 1965.

van resimleri ya da üzerlerinde balık cinsel organlarının dahi ince ayrıntılarıyla betimlendiği kemik ya da boynuz asalar, doğaya, üreme süreçlerine ilişkin keskin bir gözlem yetisine işaret etmektedir.

Yine de, bir 'sosyal kurum' olarak babalığı -biyolojik olarak biliniyor olsa bile- avcı-toplayıcıların gruplar hâlinde göçer ve yarı-göçer bir yaşam tarzı sürdürdüğü Üst Paleolitik'e tarihlendirmek, zor gözüküyor. Böylesi bir yaşam tarzında sütten kesilmiş çocukların, gruptaki kadınların ortak sorumluluğunda olduğunu öne sürmek fazla riskli olmayacaktır; erkekler ise, yalnız 'kendi' kadınları ve çocuklarının değil, takımdaki tüm kadın ve çocukların yiyecekleri eti sağlamakla uğraşmış olmalılar. Üst Paleolitik toplulukların, bir 'babalık bilinci'ne işaret edebilecek örüntülere, örneğin eksogamiye (grup dışından evlilik) sahip olup olmadıklarını gösterir bir buluntuya -bilebildiğim kadarıyla- henüz ulaşılamadı.

Ne ki Ön Asya/Doğu Akdeniz neolitiğinin başlarına tarihlenen ve içlerinde çekirdek aileyi barındıracak büyüklükteki barınak kalıntılarının yanı sıra Neolitik sanatın cinsel temsilleri, bir 'babalık bilgisi/bilinci'ne işaret eder gözüküyor. Öte yandan, kimi bitki ve hayvan türlerinin yeniden üretiminin insanların denetimine girdiği neolitik çağda insan üremesine ilişkin edim ve çevrimlerle doğanın çevrimleri arasında kurulduğu bilinen özdeşlik, insan üremesinde erkeğin rolünün kavranıldığına işaret eder.

Yine de, bu 'babalık bilgisi/bilinci'nin Engels'in deyişiyle 'kadın cinsinin tarihsel yenilgisi'nden doğrudan sorumlu olduğunu öne sürmek, olasız gözüküyor. Erkeğin tarih sahnesinde ve toplum yaşamında ön plana çıkışı, bu 'babalık bilgisi/bilinci'nin dışında pek çok sürecin devreye girmesini gerektirmiştir: örneğin kuru tarımdan (*horticulture*) sulamalı tarıma (*agriculture*) geçiş, kimi büyükbaş hayvanlardan koşum hayvanı

olarak yararlanılmaya başlanması, tekerleğin bulunması ve sabanın devreye girişi, en azından Ön Asya'da erkeklerin üretim süreçleri ve toplumsal yaşam üzerinde başatlık/belirleyicilik kazanmalarına yol açan yeni bir dönemin başladığının işaretleridir.[5] Bu dönem, pekâlâ cinsiyetler arasında bir dayanışma/paylaşım biçimi olabilecek 'Babalık'ın, doğrudan bir tahakküm ve iktidar ilişkisi olan 'Ataerki' lanetiyle yüklenmesine sahne olacaktır.

[5] Bkz. Margaret Ehrenberg, Women in Prehistory, Londra, British Museum Publications, 1992: 99.

'KADIN SORUNU'NDA SORULARA YANITLAR*

SİBEL ÖZBUDUN

"Gökyüzünden başka sınır yok!"[1]

Soru: Ruhun İşlenmesi anlamındaki kültür kavramı(kultura animi), -kişilerin sahip oldukları olanakları gerçekleştirmesi anlamında- tarihsel süreçte kadın ve erkeğin dil dünyasını nasıl şekillendirmiştir ve erkek egemen dil neden baskın gelmiştir?

Yanıt: Dilerseniz, önce "kültür" tanımında anlaşmaya çalışalım. Daha doğrusu, yanıtlarımın arka planını oluşturan kültür kavrayışımı açımlamaya çalışayım öncelikle. Ben, mevcut ya da olası yüzlerce kültür kavrayışı arasında, kültürü insan(lığ)ın maddî pratiğiyle bağlantılı olanları yeğliyorum. Yani insanların anlam(landırma), değer(lendirme), sınıflandırma sistemlerinin, toplumsal bilinç biçimlerinin, nihaî kertede onların yaşam koşullarını üretme ve yönetme pratiklerinden, bir başka deyişle, iktisadî ve siyasal durum ve koşullarından yalıtılmış olarak ele alınamayacağını düşünenlerdenim.

Bu çerçevede, erkek-egemen ya da eril merkezli dilin egemen ya da merkezi konuma yerleşmesinin de, erke(kli)ğin başat iktisadi-siyasal-tarihsel ve toplumsal konumlanışıyla bağlantılı olarak kavranılması gereği, ortaya çıkmaktadır. Erkeğin dili (ya da dilerseniz "erkeksi/eril dil") başattır/baskındır, çünkü eril iktidar ya da ataerki, tarihin, belki de izi ilk tarımcı ve çoban kabilelerin oluşmasına dek sürülebilecek ilk (ve de en kapsayıcı: çünkü hem be-

---

* Damar, No:192, Mart 2007.

[1] J. C. Scott, Tahakküm ve Direniş Sanatları, çev: Alev Türker, Ayrıntı Yay., 241.

denler, hem emek gücü hem de zihinler üzerinde uygulanagelir) iktidar biçimidir.

Yanlış anlaşılmasın, "ataerki" bütün erkeklerin "iktidarda" olması değil, ama hemen bütün erkeklerin "eril iktidar"dan, kendi toplumsal/sınıfsal konumlanışları çerçevesinde, şu ya da bu ölçüde avantaj sağlaması anlamına gelmektedir. Dinden militarizme hayatın her alanına nüfuz eden "eril dil" de kuşkusuz bu iktidarın uygulandığı ve sürdürülegeldiği alanlardan biri...

Soru: Grek Mitolojisinde kadın, ceza ve kötülüğün kaynağı olarak görülmüştür; en azından Pandora efsanesi böyle. Yine Kutsal Kitapta da Yehova, Havva'yı Adem yalnız kalmasın diye yaratmıştır; ama burada da kadın kötülüğün kaynağıdır yine. Doğu ve Batı dünyasındaki bu benzer algılayışa rağmen kadın doğu toplumlarında sanki daha da ezik, bunun kaynağı nedir sizce?

Yanıt: Sorunuzda, Doğu-Batı ayırımını mitolojik bir geçmişe dayandırma girişimi gizli; bunu paylaşamayacağım. Bu ayırım, kanımca tarihsel olarak biçimlenmiş; yani Pandora ya da Havva'dan çok sonralara denk düşmekte. Pandora ile Havva'nın, ortak bir Ön-Asya havuzundan beslendiğini düşünüyorum; yani ataerkini ilk kadîm devlet formasyonlarında yasal kodlara dönüştüren coğrafyadan.

"Kadının doğu toplumlarında daha ezik olduğu" yolundaki gözleminize de pek katılamıyorum ne yazık ki. Evet, örneğin kimi Afrika (ya da Asya) toplumlarında kadınlara "sünnet" uygulaması var; kadınlar "Doğu"da töre cinayetlerine kurban gidiyorlar. Ama ABD'de he 15 saniyede bir kadın şiddete uğruyor; her 90 saniyede bir kadın da tecavüze... Uluslararası Af Örgütü daha geçenlerde Fransa'yı kadınlara yönelik şiddet konusunda uyardı. Evet, "Batı"da kadınların çalışması önündeki engeller "Doğu"ya göre çok daha az; ama çalışan kadınların ana gövdesi düşük ücretli, yarım-zamanlı, sosyal güvenceleri düşük işlerde yoğunlaşmış

durumda. Evet, "Batı"da kadınlar mirastan erkeklerle eşit pay alabiliyorlar ama, özel mülkiyet yine de erkeklerin elinde...

Şu hâlde her iki (Anderson'un terimini ödünç alacak olursak) "hayal edilmiş" coğrafyada da ataerkinin, farklı iktisadî-toplumsal formasyonlara eklemlenmiş, dolayısıyla da farklılaşmış versiyonlarının yürürlükte olduğunu düşünmek, bence daha çözümleyici...

Soru: Oysa ki, aynı zamanda erkek egemen düşünceye karşı ilk başkaldırı İbrani mitolojisindeki Lilith'tir. Doğu toplumlarındaki kadınlar bu başkaldırıya ne kadar sahip çıkabildiler ya da neden çıkamadılar?

Yanıt: "Doğu" toplumlarında kadınların tümden edilgin ve teslimiyetçi, yazgısına boyun eğmiş olarak tahayyülü, sizce de Oryantalizm'in yeniden üretilmesine denk düşmüyor mu? Ama şurası doğru: Ataerki farklı coğrafyalarda, hakîm üretim tarzlarına farklı biçimlerde eklemlenebilen, dolayısıyla da farklı biçimlere bürünebilen bir iktidar zihniyetiyse eğer, farklı mücadele tarzlarını gerektirmekte. Dolayısıyla Batı'nın standart feminizmi, ya da kadın ezilmişliğine ilişkin standardize saptamaların kendileri dahi, "Batı-dışı"nda yaşayan kadınlar üzerinde bir tahakküm aracına dönüşebilmekte. Bir örnek, son zamanlarda BM ve ilişkili kurumların (örneğin Dünya Bankası) dört elle sarıldığı, "kadınların durumunun düzeltilmesi için onların piyasa ekonomisine entegre edilmesi gerektiği"ni öne süren söylem. Ne yazık ki kendini "feminist" olarak tanımlayan pek çok Batı menşeli kadın örgütü tarafından "Batılı-olmayan" kadınlara dayatılmakta, ve onların tepkisiyle karşılaşmakta...

Sanırım üzerlerindeki tahakküm ve sömürü ilişkilerinin tahlili ve buna karşı özgül direniş biçimlerinin saptanmasını kadınların kendilerine bırakmak, onların kendi tikel tarihsel geleneklerine ilişkin yorumlarına kulak vermek, ataerkine karşı küresel bir mücadele açısından aslî bir önem taşıyor.

Soru: Felsefi Antropoloji, insanı bio-psişik bir bütün olarak ele alır. Doğaları açısından kadın ve erkek aynı doğaya mı sahiptirler?

Yanıt: Eğer bir "insan doğası"ndan söz edeceksek, bunun tüm insanlık için ortak olan bir unsurla, yani "emek"le bağlantılandırabiliriz. Bu anlamda kadın ile erkeğin "doğa"sı arasında bir fark olduğunu kabul etmek olanaksız. Her iki cinsiyet de emek-gücüne yetili, hem potansiyel hem de aktüel olarak. Ama kadınlık ve erkekliğe ilişkin "toplumsal cinsiyet rolleri", toplumsal olarak, daha da açık bir dille ifade edecek olursak, toplumsal iktidar ilişkileri tarafından biçimlendirildiği için hemen her toplumda farklılık gösteriyor; daha da önemlisi, bunlar "ideolojiler" tarafından "doğallaştırılıyor". Yani kadınlarla erkekler arasındaki "doğal" farklılıklardan söz ederken, aslında onların cinsiyet rolleri arasındaki "toplumsal-kültürel" farklılıklardan söz ediyoruz ve bunları "doğal"mış gibi kabul ediyoruz.

Örneğin şu sözler, Aydınlanma filozofu Voltaire'e ait; ve bir dönemin "doğallaştırılmış/içselleştirilmiş" ideolojisini yansıtıyor: "Fizik olarak kadın, fizyolojisinden ötürü erkekten daha zayıftır. Kadınları güçsüzleştiren periyodik kanamalar ve bunların bastırılmasından kaynaklanan hastalıklar, gebelik süresi, bebekleri emzirme ve onlara bakma gereği, kol ve bacaklarının inceliği, onları kuvvet ya da dayanıklılık gerektiren işlere uygunsuz hâle getirir."[2] Bugün en "maço" filozof bile, bu sözlerin altına kolay kolay imzasını atamaz. Çünkü günümüzde neyin "doğal" olduğuna ilişkin fikirlerimiz farklılaştı.

Soru: Orataçağ'da bilgi ve şifa ile uğraşan kadınlar cadı olarak ilan edilirler ve çok zalimce cezalara maruz bırakılırlardı. Kadınların üzerindeki bu şiddet çağımızda hafiflemiş midir?

---

[2] Crampe-Casnabet, ay. s. 312. Aydınlanma boyunca kadına ilişkin tıbbî yaklaşımlar için bkz. Evelyne Berriot-Salvadore, "Tıbbın ve Bilimin Söylemi", Kadınların Tarihi, cilt III, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.

Yanıt: Bu sorunun yanıtına daha önce bir girizgah yaptım galiba. Hayır, çağımız kadınlar üzerindeki şiddeti hafifletmedi. Dahası, sanırım "sıradanlaştırdı". Taciz, tecavüz, işkence, fuhuş, yoksulluk, yoksunluk, açlık, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimsizlik, sözel şiddet, fiili kölelik, ağır iş yükü, değersizleştirilme... bunlar kadınların dünyanın her yerinde yaşadığı "gündelik" şiddet değil mi? Tekrar edeyim, kadınların yaşamak zorunda bırakıldığı şiddet, belki farklı, "sıradan", bir önceki sorunuza gönderme yapayım izninizle, "doğal/laştırılmış" biçimlere büründü, ama hafiflemiş değil.

Soru: Kadınların her alanda(sanat, felsefe, bilim vs...) daha etkin olması için nasıl bir toplum tasarımı olmalı? Kurulan denge, nasıl içselleştirilebilir?

Yanıt: Kadınların hayatın her alanında daha etkin olması, ikili bir dönüşümü gereksiniyor. Bunlardan ilki, kadınların sırtındaki gündelik yaşam yükünün hafifletilmesi, yani toplumsal olarak paylaşılmasıyla ilgili. Örneğin kadının emeğinin (fiziksel ve zihinsel) vasıflandırılması için yaygın bir eğitim; kadınların insanca bir gelirle onurlu bir yaşam sürebilecekleri istihdam olanakları, ev-içi yüklerinin (ev işleri, çocukların, kocanın, yaşlıların bakımı vb.) erkekler ve genelde toplum tarafından paylaşılması, karar-alma mekanizmalarında eşitlik gibi iktisadi-siyasal-toplumsal düzenlemeler. Bu, kadınlara ayrılan "toplumsal yatırım"ın katlanması anlamına gelir ki, bu, üretim maliyetlerini durmaksızın aşağıya çekmesi, yaşarlığı için olmazsa olmaz olan günümüzün kapitalist sistemi açısından kabul edilebilir bir şey değil.

İkincisi ise, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin köklü bir zihniyet dönüşümünü gerektiriyor. Hayatın kadınlarla erkekler tarafından eşitçe ve dayanışmacı bir paylaşımını hedefleyen bir çeşit "rehabilitasyon" gerekmekte, ataerkillikten malûl toplumlarımızda. Bu "rehabilitasyon" yalnız erkekler için değil, ikincil

konumlarını ve "ev-içi faaliyetleri" kendisi için öncelik bellemiş kadınlar açısından da gerekiyor.

Bir örnek vereyim; kadın felsefeci, eğer çocuğu hastaysa, felsefe yapmayı bir kenara bırakıp "annelik" görevine sarılmaya zorunlu hisseder kendini. Ya da evde yiyecek bir şey yoksa, onun önceliği, aşçılıktır; Heidegger değil... Oysa felsefecinin erkeği için böyle bir öndelik söz konusu değildir.

İçinde yaşadığımız kapitalist sistem, bu türden çözümlere elverişli değil, açıkçası. Öncelikle işleyiş mantığı gereği: kapitalizm süregen bir kaynak transferi (güçsüzlerden güçlülere, emekçilerden kapitalistlere, azınlıklardan hakim gruplara, azgelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere, kırlardan kentlere ve... kadınlardan erkeklere) olmaksızın işleyemez. Bu nedenledir ki mevcut bütün eşitsizlikleri (bunları kedisi yaratmamış olsa da) sürekli yeniden üretmek durumundadır.

Kadınların potansiyellerini özgürce geliştirebilecekleri toplum tasarımının adı, sosyalizmdir. Ancak tabii ki, kadınların kendi adlarına denetleyebildikleri ve biçimlendirilmesinde eşit pay sahibi oldukları bir sosyalizmden söz ediyorum...

Soru: Bu ayki dosyamızın konusu; kadın filozoflar. Tarih boyunca erkek filozofların yerine kadın filozofların düşünceleri baskın gelseydi dünyamız acaba şimdi nasıl olurdu? Toplum tasarımları nasıl şekillenirdi?

Yanıt: Bunu kestirmek zor, çünkü öyle olmadı. Dahası, tarihte az sayıdaki kadın düşünür, sürekli bastırıldı-hem sözleri, hem de kimi zaman fiziksel varlıkları itibariyle. Parçalanarak öldürülen Hypatia'yı, giyotinde can veren Olympe de Gouge'u, idam edilen Kazvin'li Kürret'ül Ayn'ı, duymazlıktan, görmezlikten gelinen, çıldır(tıl)an, unutulmaya terk edilen daha nicelerini düşünüyorum da...

Ama bize ulaşan sözleri ve işleri bir ipucu veriyor galiba: Jeanne d'Arc, Emma Goldman, Rosa Luxembourg, Alexandra

Kollontai, Sylvia Pankhurst...bunların hepsi kurulu düzene meydan okuyan, başkaldırı figürleri.

Belki yeryüzü mitoslarının pek çoğunun ortak teması, erkekliği, eril'i "Aydınlık/düzen/yapıcı-yaratıcılık", kadınlığı, dişil'i "karanlık/kaos/yıkıcı-yaratıcılık" ile özdeşleştiren tahayyül -tersinden okunması koşuluyla- doğru. Bu durumda, kadın düşünürlerin egemen olduğu bir dünyanın daha az "düzenli", daha az hiyerarşik, daha az baskıcı, daha az teknokratik/bürokratik, daha "anarşistçe" olmaklığı gerekir. Ne yazık ki deneme şansımız yok...

Söyleşi için, değerli zamanınızı bize ayırdığınız için dergimiz adına teşekkür ederiz.

Ben de bu ilginç ve "kışkırtıcı" sorularınızdan dolayı size teşekkür ediyorum.

KADIN SORUNU ÜZERİNE*

SİBEL ÖZBUDUN

"Yaşamak için nedeni olan kişi,
hemen her nasıla katlanabilir."[1]

Soru: Genel olarak kadın sorununu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Yanıt: Kısaca 'Kadın sorunu' olarak ifade edilen devasa sorunlar yumağı, bana kalırsa kadının iktisadi, siyasal ve toplumsal karar alma mekanizmalarından tarihsel ve güncel olarak dışlanmışlığından kaynaklanmaktadır. Bu dışlanmışlık ve ikincilleştir(il)me nedeniyledir ki kadınlar bugün dünyanın her yerinde, her türlü değerden (maddi servet, yetki, erk, prestij vb.) eşitsiz pay almaktadır. Kadının bu tarihsel dezavantajı, her türlü eşitsizliği temellük ederek çapını genişleten günümüzün kapitalist küreselleşme koşullarında, kanımca daha da katmerlenmekte, ikincillik ve marjinalleşme daha da vurgulu hâle gelmektedir.

Soru: Türkiye'de kadın mücadelesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Yanıt: Günümüz Türkiye'sinde kadınların varlık alanı, onların ikincilliğini yerleşikleştiren iktisadi ve ideolojik saldırı altında, bana öyle geliyor ki daha da daraltılmakta. Yakın zaman önce yaşadığımız iki ekonomik kriz, zaten kırılgan olan konumlarını bir hayli geriletti; bağımsızlıklarını belli ölçülerde kurabilme olasılığını içeren düzenli istihdam olanağını bir hayli daraltı. Şimdi önlerinde açılan informel sektör ise, hem düşük ücret-

---

* Devrimci Demokrasi Gazetesi, Yıl:3, No:58, No:1-16 Şubat 2005, s.7.

[1] Nietsche.

leri, hem ev-merkezliliği, hem de kırılganlığı nedeniyle, anlamlı bir ekonomik, toplumsal getiri sağlamıyor pek çoğu için.

Kadın istihdamının (formel sektörden söz ediyorum) daralması ve genel olarak emekçilerin kazançlarındaki düşmenin, kadınların ev içindeki konumlarını gerilettiği biliniyor. Bir kez daha kadınların eserip, beserip kotararak, daha fazla fedakârlıkla ailelerini geçindirmeleri beklenmekte. Bu çağrıya sessiz sedasız uyuyor çoğu. Daha fazla yorulmak, yıpranmak ve daha çok susmak, katlanmak pahasına.

Neo-liberal politikalarla sosyal bütçelerin daraltılması da kadınların sırtlarındaki yükün artışı ve ailenin ya da yakın çevrenin (koca, baba, kayınlar vb.) baskıları karşısında umarsızlaşması sonucunu veriyor. Bir kadın geçim güvencesinden, bu geçimi sağlayabilecek formasyon edinme olanaklarından, şiddete uğraması durumunda ayakta durmasına yardımcı olacak toplumsal desteklerden vb. yoksunsa, kuşkusuz elindekine razı olacaktır.

Kuşkusuz bu saldırı, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda ideolojik de... Kadınların durmadan dayak yediği, aşağılandığı mafyavari TV dizilerine ya da kocalarına, kayınvalidelerine saygılı, itaatkâr, titiz-tirendaz gelinler olmaya tembihlendikleri evlendirme programlarına bir göz atmak yeter.

Durum, kadınlar açısından vahimleşiyor. İşin kötüsü, vahimleşen durum karşısında sesini yükselten kadınların sayılarının da giderek azalması... Yorulduk mu, kanıksadık mı ne?

Soru: Kadın sorunu konusunda çözüm önerileriniz nelerdir? Demokratik Kadın Hareketi Girişimi kurultaya giderken, özellikle nelere önem vermeli, ne yapmalı?

Yanıt: Ben Türkiye'de uygulanan iktisadi-toplumsal politikaların kadınları nasıl, ne yönde ve ne ölçüde etkilediğini göz ardı etmeyen, bu ülkenin (kuşkusuz dünyanın da) koşullarını genel olarak ezilenler-sömürülenler lehine değiştirme hedefiyle kendi-

ni bağlantılandıran, deyim yerindeyse 'izolasyonist' olmayan bir kadın hareketinin çözümleyici gücüne inananlardanım. Bunun kadınların 'özgül' sorunlarını göz ardı etmek, ya da onları soyut bir '(erkek) emekçilerin kurtuluşu' emeline eklemlemek anlamına gelmediğini bir kez daha vurgulamaya bilmem gerek var mı? Ataerki dâhil her türlü baskı ve sömürünün ortadan kaldırılmasını hedefleyen özgürlükçü-eşitlikçi bir perspektif içinde diğer muhalif unsurlarla birlikte davranan bağımsız bir kadın hareketi, böylesi bir değiş(tir)me iradesi içinde kendini gerçeklerken muhalefet gündemine kadınların 'özgül' taleplerinin ve çözüm önerilerinin damgasını vurmasında daha etkili olabilecektir. Daha özlü bir deyişle, eğer kadınların günümüzdeki konumlarından, mevcut (sınıfsal, cinsel, etnik vb.) eşitsizlikleri temellük edip katmerlentiren küresel kapitalist sistem sorumluysa, kadınların safı da ona karşı verilen mücadele olmalıdır, diyorum.

CONTENTS & ABSTRACT

NEO-LIBERALISM AND THE CONDITION OF WOMEN

GLOBALIZATION AND THE "NEW"-PATRIARCHY

SİBEL ÖZBUDUN - CAHİDE SARI - TEMEL DEMİRER

CONTENTS

FOREWORD

1. THE "DANCE" OF THE PATRIARCHY WITH NEOLIBERALISM - SİBEL ÖZBUDUN
2. "NEW PATRIARCHY" IN THE "NEW WORLD ORDER" - SİBEL ÖZBUDUN
3. "THE GLOBAL INFERNO": LANDSCAPES OF WOMEN FROM TURKEY, FROM THE WORLD! - CAHİDE SARI/ TEMEL DEMİRER
4. JAN, JIN, JIYAN/ THE PAIN, THE WOMAN, AND THE LIFE - TEMEL DEMİRER
5. THE "TIME" OF PATRIARCHY - SİBEL ÖZBUDUN
6. "WOMEN AND CHILDREN FIRST..." OR THE FALSE TEARS OF THE "NEW" PATRIARCHY - SİBEL ÖZBUDUN
7. INSTANCES OF THE WOMAN QUESTION - TEMEL DEMİRER
8. NEO-LIBERALISM, WOMEN AND POVERTY - SİBEL ÖZBUDUN
9. ARE MEN "EXPLOITING" WOMEN? - SİBEL ÖZBUDUN/ CAHİDE SARI
10. THE "MACHO" SOCIETY OF THE "MACHO" STATE - SİBEL ÖZBUDUN
11. WOMEN'S BODIES AS A DOMAIN OF DOMINATION - SİBEL ÖZBUDUN
12. HUMAN BODY AS THE LOCUS OF SOCIAL-GENDER HIERARCHY - SİBEL ÖZBUDUN

13. HOW CELEBRATED IS THE MOTHERS' DAY? - SİBEL ÖZBUDUN
14. HARRASMENT AND RAPE UNDER CUSTODY - SİBEL ÖZBUDUN
15. IS THERE NO LIMIT TO DEMOGOGY? - SİBEL ÖZBUDUN
16. FROM THE DIARY OF A "REPUBLICAN LADY" - SİBEL ÖZBUDUN
17. ANOTHER 8TH OF MARCH AND OUR SITUATION - SİBEL ÖZBUDUN
18. THE "PROMISED LAND" FOR WOMEN: THE UNIVERSITIES - SİBEL ÖZBUDUN
19. ON BEING AN ENTELLECTUAL AND WOMAN - SİBEL ÖZBUDUN
20. "THE MILLENIUM OF WOMEN" IS JUST A LIE (AN INTERVIEW) - SİBEL ÖZBUDUN
21. ON "FATHERHOOD"... - SİBEL ÖZBUDUN
22. ANSWERS TO QUESTIONS ON "WOMAN QUESTION" - SİBEL ÖZBUDUN
23. ON THE QUESTION OF WOMAN- SİBEL ÖZBUDUN

ABSTRACT

The articles in this book do not hold a feminist position, though each and everyone of them is imbued with a "liberation of women" perspective and a firm insistance on settling accounts with all forms of patriarchy, including its post-modern version, the neo-liberal one.

The writers' distancing themselves with feminism is the consequence of the need to differentiate their views from its fragmented approach, taking the questions related to class, gender and ethnicity as (maybe interrelated but) seperate issues.

The writers of this book adopt an opposing positions in stating that all forms of opression and exploitation, in the final analysis are different aspects one historical condition, of the oppression/exploitation of the weak by the strong; a condition best described by the term "patriarchy".

The writers do not view patriarchy as a specific form of exploitation (of women by men) but rather the *per se* quality of power, the assymetry of social relations which make all forms of exploitation *and* oppression possible. And they agree that power, in and by itself, from its historical inception, *is masculine*, as strength and weakness have always been defined – at least in the *oekumene* comprising the Greco-Roman, Judeo-christian and Islamic traditions- in gendered terms. So while the women are oppressed and exploited as part of the weak, the weak are emasculated or impoverished, womanized, one may say.

So, the writers see the patriarchy of neoliberalism as its inherent strategy to deepen the gap between the rich and the poor, as a means to maintain and further the transfer of wealth (and power) from one sector to the other.

They stress the necessity of a holistic view which integrates the struggles of the weak and the oppressed (the poor, the non-privilidged ethnic groups and women) against the neoliberal system which articulates and transforms all the previously existing assymetries and inequalities in a single quest of the international capital to accumulate its profits.

Belki sonda söylenmesi gerekeni başta söylemekte yarar var: bu kitapta yer alan yazılar 'feminist' bir bakış açısıyla kaleme alınmadı. Evet, her biri, kadınları boyunduruk altında tutan binlerce yıllık ataerki ve onun 'postmodern' versiyonu neo-liberal ataerkiyle hesaplaşmayı hedefliyor; ama 'feminist' bir perspektiften kalkınmıyorlar.

Çünkü feminizm tanımı gereği, 'sınıf/etnisite/toplumsal cinsiyet' eşitsizliklerinin (belki birbirleriyle ilişkili, ama) farklı nedensellik ve dinamiklere yaslandığı yolundaki bir önkabulden kalkınmaktadır; dolayısıyla ('postmodern' olarak tanımlanabilecek) 'parçalı' bir tasarıma içkindir.

Bu kitapta yer alan yazılar ise, sınıf, etnisite/ulus ve/ile toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki eşitsizlikler ve hiyerarşik dizilimin ortak bir kaynaktan türediği kavrayışına yaslanıyorlar. Ve bu ortak kaynağı, 'ataerki' olarak saptıyorlar.

Bize göre ataerki nihaî olarak 'iktisadî' (güçlülerin güçsüzleri ve/veya erkeklerin kadınları 'sömürmesi', ürettikleri artı değere el koyması) olarak açıklanabilecek bir kategori değildir. Ataerkinin, daha çok, her türlü sömürü ilişkisini olanaklı kılan, payandalayan ve kendini her türlü sömürü formuna esnekçe uyarlayabilen iktidar/tahakküm, bir başka deyişle gelmiş geçmiş tüm iktidar biçimlerinin aslî tanımlayıcısı olarak kavramsallaştırılması gerektiği düşüncesindeyiz. Tahakküm (iktidar) ve sömürü arasında bir öncelik/öndelik-sonralık ilişkisi kurgulanmasındansa, bu ikisinin, madalyonun birbirini mümkün kılan iki yüzü olarak algılanması gereğini vurguluyoruz.

KİTAP 2008

ISBN 975-6361-46-8

Kapak Resmi: David Alfaro Siqueiros